

საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი

სამართლის მეცნე

International Scientific Journal

Herald of Law

12/2023 N8

E ISSN 2667-9434

სამართლის მეცნიერთა კავშირი
UNION OF LAW SCIENTISTS

გამოქვეყნებული სტატიის სიზუსტეზე პასუხისმგებელია ავტორი. მისი პოზიცია შეიძლება არ ემთხვეოდეს ჟურნალის სარედაქციო კოლეგიის შეხედულებებს.

ჟურნალში ნაშრომები ქვეყნდება – creative commons ლიცენზიით (CC BY CA).

ჟურნალი არის ბუდაპეშტის და ბერლინის ღია წვდომის ინიციატივების დეკლარაციების ხელმომწერი.

მთავარი რედაქტორი:

გ. შურაბა ჭყონია

რედაქტორი:

მამია ცემიძე

ტექნიკური

რედაქტორი:

გ. შურაბა ჭყონია

ქართული ტექსტის

კორექტორი:

მამა ბურდიაშვილი

ინგლისური ტექსტის

კორექტორი:

პაპა ნიქარიშვილი

რუსული ტექსტის კორექტორი:

მინა ბახტაძე

დიზაინი და

დაკაბადონება:

თამარ ქაჭკაძე

ყდის დიზაინი:

გიორგი ლორია

თბილისი

12/2023 #8

E ISSN 2667-9434

www.heraldoflaw.com

Email: info@heraldoflaw.com

ჟურნალის გამომცემელი მადლობას უხდის გრიგოლ რობაკიძის უნივერსიტეტს სტატიების ანტიპლაგიატის პროგრამაში გატარების მხარდაჭერაში

The editor of the journal wishes to give special thanks to Grigol Robakidze University for providing support in anti-plagiarism check of articles prepared for seventh edition

სარედაქციო კოლეგია

მთავარი რედაქტორი

შურაბა ჭყონია, სამართლის მეცნიერთა კავშირის თავმჯდომარე, ადვოკატი

რედაქტორი

მამია ცემიძე, სამართლის დოქტორი მისხელ ბრუნერი, სამართლის დოქტორი, იენის ფრიდრიხ შილერის უნივერსიტეტის გერმანული და ევროპული საკონსტიტუციო და ადმინისტრაციული სამართლის პროფესორი (გერმანია)

ბერნად ჰაინრიხი, სამართლის დოქტორი, თიუბინგენის უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის პროფესორი (გერმანია)

ჰარალდ ქრისტიან შოი, სამართლის დოქტორი, პრაღის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამართლის ფაკულტეტის პროფესორი (ჩეხეთი, პრაღა)

ქეთევან მჭედლიშვილი-ჰედრიხი, სამართლის დოქტორი, პროფესორი (გერმანია) სოფიო ლიხთვანია, იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ეროვნული საავიაციო უნივერსიტეტის (უკრაინა) იურიდიული ფაკულტეტის სისხლის სამართლისა და პროცესის კათედრის გამგე

ელენა მიცკაია, იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორი, მ. აუზოვის სახ. სამხრეთ ყაზახეთის უნივერსიტეტის სისხლის სამართლის და პროცესის კათედრის პროფესორი, ყაზახეთის სპეციალიზირებული ეკონომიკური სასამართლოს არბიტრი (ყაზახეთი, ბიშკეტი)

გიორგი თოდრია, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

გია მეფარიშვილი, სამართლის დოქტორი, პროფესორი იუსტიციის გადამდგარი მთავარი სახელმწიფო მრჩეველი, უმაღლესი კვალიფიკაციის გადამდგარი მოსამართლე ვალერი ხრუსტალი, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

ჯემალ გახვიძე, სამართლისა და პოლიტიკის დოქტორი, პროფესორი სახელმწიფო უშიშროების ყოფილი მინისტრი გენერალ-ლეიტენანტი

არჩილ ლორია, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

გია ლილუაშვილი, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

შალვა ქურდაძე, სამართლის დოქტორი, პროფესორი, ადვოკატი

ზვიად გაბისონია, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

როინ მიგრიული, სამართლის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი, ადვოკატი

მერაბ ტურავა, სამართლის დოქტორი, პროფესორი საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს თავმჯდომარე, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარის ყოფილი მოადგილე და სისხლის სამართლის საქმეთა საკასაციო პალატის თავმჯდომარე ინგა ბერიძე, სამართლის დოქტორი, ადვოკატი

შურაბა ძლიერიშვილი, სამართლის დოქტორი, პროფესორი, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მოსამართლე

კახა წიქარიშვილი, პროფესორი, ადვოკატი დოდო ჯულუხაძე, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

ზურაბ მაცაბერიძე, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

ნონა თოდუა, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

ირმა მერებაშვილი, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

ზაზა თავაძე, სამართლის დოქტორი, პროფესორი, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს ყოფილი თავმჯდომარე

თამარ ვეფხვაძე, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

გიორგი ხატიძე, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

გიორგი თუმანიშვილი, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

ნინო ხუნაშვილი, სამართლის დოქტორი, პროფესორი, ადვოკატი

გივი აბაშიძე, სამართლის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი, ადვოკატი

ეკატერინე ნინუა, სამართლის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი

დავით დოლიძე, სამართლის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი

ლია ქილაშვილი, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

გოჩა ოჩიგავა, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

გიორგი ლორია, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

ლია ადემიშვილი, სამართლის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი

ბექა ქანთარია, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

სერგო ქელიძე, სამართლის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი

დავით ჯალაბაძე, სამართლის დოქტორი, ადვოკატი

ნინო ბოჭორიშვილი, სამართლის დოქტორი, პროფესორი

EDITORIAL BOARD

EDITOR IN CHIEF

Zurab Chkonia, Chairman of the Union of Law Scientists, attorney

EDITOR

Maia Tskitishvili, PhD in Law

Michael Brenner, PhD in Law, Professor of German and European Constitutional and Administrative Law at Friedrich-Schiller-University of Jena (Germany)

Bernd Heinrich, PhD in Law, Professor Faculty of Law at Eberhard-Karls-University Tübingen (Germany)

Harald Christian Scheu, doc. Dr. iur., Mag. phil., Ph.D. / Charles University, Prague (Czech Republic, Prague)

Ketewan Mtschedlishvili-HÄdrich, PhD in Law, (Germany)

Sofia Lykhova, Doctor of Juridical Sciences, Professor, Head of the Department of Criminal Law and Procedure of the Law Faculty of National Aviation University (Ukraine)

Elena Mitskaya, PhD in Law, Professor at the Department of "Criminal Law and Criminal Procedure" of the South Kazakhstan University named after M.Auezov (Kazakhstan, Shymkent) Arbitrator of the Kazakhstan Specialised Economic Arbitration Court, Member of Eurasia Legal Group Chamber of Legal Consultants

Giorgi Todria, PhD in Law, Professor

Gia Meparishvili, PhD in Law, Professor Faculty of Law at Caucasus International University, Retired main state adviser of Justice, Retired judge with supreme qualification

Valeri Khrustali, PhD in Law, Professor, Former First Deputy at Supreme Court of Georgia

Jemal Gakhokidze, Doctor of Law and Politics sciences, Professor, The former Minister of State Security Lieutenant General

Archil Loria, PhD in law, Professor

Gia Liluashvili, PhD in law, Professor

Shalva Qurdadze, PhD in law, professor, Attorney

Zviad Gabisonia, PhD in Law, professor

Roin Migriauli, PhD in Law, Professor, Attorney

Merab Turava, PhD in Law, Professor, President of the Constitutional Court of Georgia, Former Vice President and President of the Chamber of Criminal Cases of the Supreme Court of Georgia

Inga Beridze, PhD in law, Attorney

Zurab Dzlierishvili, PhD in Law, Professor, Judge of the Chamber of Civil Cases of the Supreme Court of Georgia

Kakha Tsikarishvili, Professor, Attorney

Dodo Julukhadze, PhD in Law, Professor

Zukhra Matsaberidze, PhD in Law, Professor

Nona Todua, PhD in Law, Professor

Irma Merebashvili, PhD in Law, Professor

Zaza Tavadze, Professor, Former President of the Constitutional Court of Georgia

Tamar Vepkhvadze, PhD in Law, associate Professor

George Khatidze, PhD in Law, Professor

George Tumanishvili, PhD in Law, Professor (Czech Republic)

Nino Khunashvili, PhD in Law, Professor, Attorney

Givi Abashidze, PhD in Law, Associated Professor, Attorney

Ekaterine Ninua, PhD in Law, Associated Professor

Davit Dolidze, PhD in Law, Professor

Lia Chiglashvili, PhD in Law, Professor

Gocha Ochigava, PhD in Law, Professor

Giorgi Loria, PhD in Law, Professor

lia adeishvili, PhD in Law, Associated Professor

Beka Kantaria, PhD in Law, Professor

Sergo Tchelidze, PhD in Law, Associated Professor

Davit Jalabadze, PhD in Law, Attorney

Nino bochorishvili, PhD in Law, Professor

The authors of the articles published in this journal are each solely responsible for the accuracy of their respective articles. Their respective views do not necessarily coincide with the views of the Editorial Board.

The articles will be published under creative commons license (CC BY CA).

journal is a signatory to Budapest and Berlin Open Access Initiative.

Chief Editor:
ZURAB CHKONIA

Editor:
MAIA TSKITISHVILI

Technical Editor:
ZURAB CHKONIA

Proof-reader of Georgian text:
MAKA BURDIASHVILI

Proof-reader of English text:
KAKHA TSIKARISHVILI

Proof-reader of Russian text:
GIA BACHTADZE

Design and Imposer:
TAMAR QAVZHARADZE

Design of Cover:
GIORGIO LORIA

Tbilisi
12/2023 #8

E ISSN 2667-9434
www.heraldoflaw.com
Email: info@heraldoflaw.com

გია ბახტაძე, იური გალცევი	6
სასამართლო ექსპერტიზაში ცეცხლსასროლი იარაღიდან ტყვიის გასროლის არა ახლო მანძილის დადგენის თანამედროვე შესაძლებლობები	
თამარ ვეფხვაძე, გიორგი თავხელიძე	29
სამოქალაქო ავიაციის სფეროში კონკურენცია, როგორც ევროკავშირის ერთიანი ბაზრის მამოძრავებელი ძალა	
მარიამ გაიპარაშვილი	52
სადამსჯელო ზიანის ანაზღაურების სამართლებრივი მიზანი	
გიორგი გამხიტაშვილი	66
დანაშაულის მომზადების ინსტიტუტის ზოგიერთი პრობლემატური საკითხი დანაშაულის მცდელობის ინსტიტუტთან შედარებით-სამართლებრივი ანალიზის ქრილში	
დავით კურტანიძე	88
თვითგამორკვევის უფლება, ტერიტორიული მთლიანობა და ცალმხრივი სეცესიის ცალკეული ასპექტები თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში	
სალომე გურგუჩიანი	116
კონსესუსი – პოლიტიკური კულტურის მაჩვენებელი	

GIA BAKHTADZE, YURI GALTSEV MODERN POSSIBILITIES OF DETERMINING THE RANGE OF A NON-CLOSE FIREARM BULLET SHOT IN FORENSIC EXAMINATION	7
TAMAR VEPKHVADZE, GIORGI TAVKHELIDZE Competition in the Field of Civil Aviation as a Driving Force of the EU Single Market	30
MARIAM GAIPARASHVILI The purpose of punitive damages	53
GIORGI GAMKHITASHVILI Some problematic issues of crime preparation in comparison with attempted crime – in terms of comparative analysis	67
DAVIT KURTANIDZE Right to Self-determination, Territorial Integrity and Some Aspects of Unilateral Secession in Modern International law	89
SALOME GURGUCHIANI Consensus – Indicator of political culture	117

სასამართლო ექსპერტიზაში ცეცხლსასროლი იარაღიდან ტყვიის გასროლის არა ახლო მანძილის დადგენის თანამედროვე შესაძლებლობები

გია ბახტაძე

იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატი, სანქტ-პეტერბურგის იურიდიული ინსტიტუტის სისხლის სამართლისა და პროცესის კათედრის დოცენტი

ელ. ფოსტა: geb59-3132@yandex.ru

იური გალცევი

მედიცინის მეცნიერებათა კანდიდატი, სანქტ-პეტერბურგის სახელმწიფო საბიუჯეტო ჯანდაცვის დანესებულების «სასამართლო სამედიცინო ექსპერტიზის ბიუროს» ექიმი-სასამართლო სამედიცინო ექსპერტი, ფუნდამენტური სწავლების საერთაშორისო უნივერსიტეტის პროფესორი (სანქტ-პეტერბურგი – პარიზი), მედიცინის გრანდ-დოქტორი (ოქსფორდის საგანმანათლებლო ქსელი)

ელ-ფოსტა: sashaaaaa1970@mail.ru

აბსტრაქტი

სტატიაში მოცემულია სასამართლო ბალისტიკურ ექსპერტიზაში ცეცხლსასროლი იარაღიდან ტყვიის არა ახლო მანძილიდან გასროლის დისტანციის განსაზღვრის პრობლემის მდგომარეობა. განისაზღვრა შეიარაღებული დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ინტერესებიდან გამომდინარე ამ მიმართულებით შემდგომი სასამართლო-სამედიცინო და კრიმინალისტიკური კვლევების განვითარების ვექტორი.

საკვანძო სიტყვები: ტყვია, დაზიანება, მანძილი

MODERN POSSIBILITIES OF DETERMINING THE RANGE OF A NON-CLOSE FIREARM BULLET SHOT IN FORENSIC EXAMINATION

Gia Bakhtadze

Candidate of Law Sciences, Associate Professor of the Department of Criminal Law and Procedure at St. Petersburg Law Institute

Email: geb59-3132@yandex.ru

Yuri Galtsev

Candidate of Sciences in Medicine, forensic medical expert St. Petersburg State Budgetary Healthcare Institution «Bureau of Forensic Medical Examination», Professor at the International University of Fundamental Learning (St. Petersburg – Paris), Grand-Doctor of Medicine (Oxford Educational Network)

Email: sashaaaaa1970@mail.ru

Gia Bakhtadze, Yuri Galtsev

ABSTRACT

The article reveals the problem of determining the range at a distance of a non-close firearm bullet shot in a forensic-ballistic examination. The vector of development of further forensic-medical and criminalistics research directed towards fighting the armed crime has been defined.

KEYWORDS: bullet, damage, range

СОВРЕМЕННЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ РАССТОЯНИЯ НЕБЛИЗКОГО ОГНЕСТРЕЛЬНОГО ПУЛЕВОГО ВЫСТРЕЛА В СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТИЗЕ

Гия Бахтадзе

кандидат юридических наук, доцент кафедры уголовного права и процесса Санкт-Петербургского юридического института

Email: geb59-3132@yandex.ru

Юрий Гальцев

кандидат медицинских наук, врач-судебно-медицинский эксперт Санкт-Петербургского государственного бюджетного учреждения здравоохранения «Бюро судебно-медицинской экспертизы», профессор Международного университета фундаментального обучения (Санкт-Петербург-Париж), гранд-доктор медицины (Оксфордская образовательная сеть)

Email: sashaaaaa1970@mail.ru

АБСТРАКТ

В статье раскрыто состояние проблемы определения расстояния на дистанции неблизкого огнестрельного пулевого выстрела в судебно-баллистической экспертизе. Определён вектор развития дальнейших судебно-медицинских и криминалистических исследований в этом направлении в интересах борьбы с вооружённой преступностью.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: пуля, повреждение, расстояние

ВСТУПЛЕНИЕ

В судебной баллистике принято различать две дистанции огнестрельного пулевого выстрела – близкую и неблизкую. При первой дистанции на поражаемый объект действуют все факторы огнестрельного выстрела, то есть сам снаряд и так называемые дополнительные факторы выстрела – копоть, порошинки, металлические частицы и другие продукты выстрела. По их наличию вокруг входного огнестрельного повреждения (ранения) и степени выраженности судебные эксперты определяют дистанцию близкого выстрела. Для этого используют диффузионно-контактный, эмиссионно-спектральный, полярографический, нейтронно-активационный, атомно-абсорбционный и другие методы исследования.*

Иными словами, все входные огнестрельные ранения людей и повреждения небиологических объектов, имеющие вокруг дефекта ткани (материала) на входе пули следы воздействия дополнительных факторов выстрела, как правило, считаются причинёнными с близкой дистанции

выстрела, то есть в пределах около 1–3-5 метров от дульного конца оружия. Однако, согласно некоторым литературным данным, мелкие частицы меди, стали и свинца длиной 0,1–0,2 мм могут пролетать расстояние более 14 м, а крупные частицы металла длиной 1–2 мм – даже более 100 м. В то же время крупные порошинки сами по себе (без участия пули) могут лететь до 12–25 м, а мелкие – всего только до 2 м.** В других литературных источниках имеются сведения об обнаружении частиц пороха, металлов и других продуктов близкого огнестрельного выстрела, выбрасываемых из канала ствола оружия энергией пороховых газов, на расстояниях от 3 до 50 м, что объясняется транспортировкой их снарядом и отложением на повреждённой преграде.*** Поэтому в широкой экспертной практике, если на поражаемый объект воздействует только сам огнестрельный снаряд и у образованного им входного повреждения нет следов близкого выстрела, то такое повреждение (ранение) считается причинённым с неблизкой дистанции выстрела. При этом: а) физико-химические методы для определения дистанции неблизкого

* См., например: Поль, Клаус Дитер, 1985. Естественно-научная криминалистика: (опыт применения научно-технических средств при расследовании отдельных видов преступлений): пер. с нем.; под общ. ред. и со вступ. ст. Колдина, В.Я., Москва: Юрид. лит., с. 249–258; и др.

** См.: Лисицын, А.Ф., 1987. Определение скорости движения и дальности полёта частиц пороха и металла при выстрелах из нарезного и гладкоствольного оружия. Судебно-медицинская экспертиза, 30, 3, с. 3–6.

*** См.: Исаков, В.Д., 1984. Судебно-медицинская характеристика и экспертная оценка дополнительных факторов выстрела за пределами близкой дистанции: (Экспериментальное исследование): автореф. дис. ... канд. мед. наук: 14.00.24 / Исаков Владимир Дмитриевич; Воен.-мед. акад. им. С.М. Кирова. Ленинград: с. 17–19; Попов, В.Л. и Исаков, В.Д., 1986. Судебно-медицинская характеристика отложений дополнительных факторов выстрела за пределами близкой дистанции. Судебно-медицинская экспертиза, 29, 4, с. 6–11; Попов, В.Л. и Исаков, В.Д., 1988. Механизм переноса и отложения на поверхности преграды металлизированных частиц при выстрелах с неблизкой дистанции. Судебно-медицинская экспертиза, 31, 2, с. 16–20; Попов, В.Л., Исаков, В.Д. и Кривожейко, А.Г., 1990. О предельных расстояниях свободного полёта частиц пороха и металлов при выстрелах из ручного огнестрельного оружия. Судебно-медицинская экспертиза, 33, 1, с. 13–17.

огнестрельного выстрела практически не используются; б) до настоящего времени дистанция неблизкого пулевого выстрела просто констатируется как свершившийся факт и в метрических единицах не определяется.

ОСНОВНОЙ ТЕКСТ

Изложенное положение дела в судебной экспертизе, естественно, не может и не должно удовлетворять судебно-следственную практику, так как известно, что: 1) пистолетные пули, например, могут пролетать до 500–2200 м, револьверные – до 500–700 м, винтовочные – до 3000–5100 м, а пули для промежуточных патронов – до 3000–3600 м;* 2) в 55–60 % всех криминалистических экспертиз дальность выстрела превышает 3 м.**

Известно также, что в судебно-медицинской и криминалистической практике применяются способы визирования предполагаемого направления и дистанции огнестрельного пулевого выстрела с помощью приборов или подручных средств (теодолита, фотоаппарата, угломера, визирной линейки, трубки, нити, бечёвки

и т.д.). Однако их реализация возможна только при обнаружении на месте происшествия не менее двух огнестрельных повреждений, образованных одной пулей. При наличии одного, но достаточно глубокого «слепого» пулевого повреждения в преграде, возможно введение в него прямого стержня (зонда) для определения вероятного направления полёта пули.*** При наличии одного и неглубокого «слепого» повреждения в преграде этот способ не всегда продуктивен.

Вместе с тем существуют и другие способы решения этой задачи, но они в практической деятельности почти не используются, так как разработаны для разных классов (родов) судебных экспертиз. Эти способы чаще всего являются инициативными авторскими разработками, не получившими известности среди судебных экспертов по причине их издания малыми тиражами. Но главное всё же в том, что они не прошли экспертной апробации и требуют специального технического оснащения, а также дополнительной специальной подготовки судебно-медицинских экспертов и экспертов-криминалистов судебно-баллистического профиля.

* См.: Тихонов, Е.Н., 1978. Криминалистическая оценка предельной дальности полёта пуль, выстреленных из нарезного стрелкового оружия. Экспертная практика и новые методы исследования: экспресс-информация. Вып. 20; отв. за вып. Крылова, И.В.; М-во юстиции СССР, Всесоюз. науч.-исслед. ин-т судеб. экспертиз. Москва: с. 3–16.

** См.: Григорьев, Г.А., 2013. Некоторые аспекты обобщения практики судебно-баллистической экспертизы. Законность и правопорядок: сб. науч.-практ. ст.; редкол.: Чурунов, Е.В., Кожевников, К.М., Петров, А.В. и др.; Прокуратура Нижегород. обл.; Нижегород. гос. ун-т им. Н.И. Лобачевского, Нац. исслед. ун-т. Н. Новгород: ННГУ, 2 (5), с. 53–54; Устимова, А.Ю., 2021. К вопросу об использовании специальных знаний при определении направления и дистанции выстрела. Национальные и международные тенденции и перспективы развития судебной экспертизы: сб. докл. молодых учёных Всерос. науч. конф. с междунар. участием (г. Нижний Новгород, 21 мая 2021 г.); Нац. исслед. Нижегород. гос. ун-т им. Н.И. Лобачевского, юрид. фак., каф. судеб. экспертизы. Нижний Новгород: ННГУ, с. 146–150.

*** См.: Кустанович, С.Д., 1956. Судебная баллистика. Москва: Госюриздат, с. 260–265; Аханов, В.С., 1979. Криминалистическая экспертиза огнестрельного оружия и следов его применения: учеб. для вузов МВД СССР; отв. ред. Белкин, Р.С.; МВД СССР, Упр. учеб. заведений, Высш. след. шк. Волгоград: НИ и РИО ВСШ МВД СССР, 201–202; и др.

Среди таких способов следует отметить:

- графический способ определения направления и расстояния выстрела, позволяющий анализировать взаимное расположение стрелявшего и пострадавшего на различных дистанциях стрельбы при наличии двух повреждений, образованных одной пулей.* Однако при наличии одного повреждения в преграде или при выстреле на открытой местности, а также на дистанциях стрельбы в сотни метров, этот оригинальный способ не работает. Более того, он применим только при работе с графическими моделями, тогда как в ряде случаев на месте происшествия более целесообразно экспериментировать с натурными моделями, в качестве которых могут выступать люди, схожие по антропометрическим данным со стрелявшим и пострадавшим;
- лазерные способы, наиболее эффективные при определении расстояния в пределах неблизкой дистанции прямого пулевого выстрела,** если траектория полёта пули не превышает высоты мишени на всём протяжении прицельной дальности.*** Они основаны на лазерном моделировании траектории полёта пули с помощью специальных технических средств и устройств, обеспечивающих эффективную работу при расстояниях выстрела: 50 метров (короткоствольное оружие) и 125 метров (длинноствольное оружие);
- расчётные методы (основанные на данных внешней баллистики) и топогеодезические способы и приёмы

* См.: Федоровцева, Л.С., 1954. Графический метод определения направления выстрела: дис. ... канд. мед. наук / Федоровцева Лидия Сергеевна; Горьк. гос. мед. ин-т им. С.М. Кирова. Горький: 222 с.; Федоровцева, Л.С., 1959. Графический метод определения направления выстрела. Вопросы судебно-медицинской экспертизы и криминалистики: сб. ст.: [посвящ. памяти проф. Н.В. Попова]; редкол.: Законов, А.И. (отв. ред.) и др.; Горьк. гос. мед. ин-т им. С.М. Кирова, каф. судеб. медицины, Горьк. обл. бюро судеб.-мед. экспертизы, Горьк. отд.-ние Всесоюз. науч. о-ва судеб. медиков и криминалистов. Горький: с. 165–183; Федоровцева, Л.С., 1968. Графический метод определения расстояния выстрела. Вопросы судебно-медицинской экспертизы и криминалистики: сб. ст.; под общ. ред. Загрядской, А.П. Горький: 3, с. 100–102. (Тр. Горьк. гос. мед. ин-та им. С.М. Кирова; М-во здравоохранения РСФСР. Вып. 27).

** Подробнее см.: Бахтадзе, Г.Э., Гальцев, Ю.В. и Григорьев, Г.А., 2023. Лазерное моделирование в судебной баллистике: учеб. пособие для экспертов, следователей, дознавателей, прокуроров, адвокатов и судей; под ред. Бахтадзе, Г.Э.; ФГБУН Самар. фед. исслед. центр Рос. акад. наук. Самара: Изд-во СамНЦ РАН, 144 с.

*** Разумеется, понятие «прямой выстрел» весьма условно, так как прямолинейный полёт снаряда и, в частности, пули в физическом смысле слова на самом деле невозможен. Другой вопрос, что на начальном отрезке полёта пули незначительным превышением её траектории над линией прицеливания и деривацией можно пренебречь в силу известной несущественности. Это расстояние для различных образцов ручного огнестрельного оружия обычно колеблется в пределах от 25–50 до 150–200 метров. В таких случаях траектория полёта пули максимально приближена к прямой линии и может моделироваться с помощью лазерного луча.

определения расстояния, направления и места выстрела,* оказавшиеся на «обочине» практики из-за прямой их зависимости от инженерно-математических знаний, навыков и умений, которыми криминалисты и судебные медики, как правило, не обладают;

- способы определения расстояния на дистанции неблизкого пулевого выстрела по характеру деформации (фрагментации) и глубине прони-

кания пуль в поражаемый объект,** также требующие от судебного эксперта обязательного обращения к математике, без которой решение многих судебно-баллистических задач практически невозможно.***

Особый интерес вызывает ряд экспериментальных работ, открывших ещё одну возможность определения расстояния на дистанции неблизкого пулевого выстрела. Одни из них были выполнены (единолично или в соавторстве с представителями дру-

* Подробнее см.: Дворянский, И.А., 1968. Определение расстояния, направления и места выстрела при больших дистанциях стрельбы. Сборник научных работ. Вып. III; редкол.: Чяпас, А.Б. (отв. ред.) и др.; Науч.-исслед. ин-т судеб. экспертизы Юрид. комиссии при Совмине Лит. ССР. Вильнюс: с. 238–263; Дворянский, И.А., 1968. Применение топогеодезических способов и приёмов при проведении судебно-баллистических исследований. Там же, с. 225–237; Дворянский, И.А., 1976. Судебно-баллистическая экспертиза: учеб.-метод. пособие для экспертов, следователей и судей. Вып. 2: Установление места производства выстрела при больших дистанциях стрельбы; отв. ред. Стащенко, Е.И.; М-во юстиции СССР. Всесоюз. науч.-исслед. ин-т судеб. экспертиз. Москва: 63 с.

** См.: Альшевский, В.В., 1986. Судебно-медицинская оценка деформации свинцовой 5,6-мм пули, извлечённой из слепого огнестрельного раневого канала. Актуальные вопросы теории и практики судебной медицины: матер. науч.-практ. конф., посвящ. 40-летию снятия блокады Ленинграда и полному освобождению Ленингр. обл. от нем.-фашист. захватчиков (г. Ленинград, май 1986 г.); под ред. Попова, В.Л. и Семёнова, И.В.; Минздрав СССР, I-й Ленингр. мед. ин-т им. акад. И.П. Павлова, Гл. упр. здравоохранения исполкома Ленсовета, Ленингр. науч. о-во судеб. медиков и криминалистов. Ленинград: с. 55–56; Кальницкий, А.Ф., 1986. Установление расстояния неблизкого выстрела из нарезного огнестрельного оружия по характеру деформации снаряда и разрушения преград. Экспертная техника. Вып. 97: Актуальные вопросы экспертной практики судебно-баллистической экспертизы: сб. ст.; отв. ред. Стащенко, Е.И.; М-во юстиции СССР, Всесоюз. науч.-исслед. ин-т судеб. экспертиз. Москва: с. 57–72; Бахтадзе, Г.Э. и Гальцев, Ю.В., 2011. Определение расстояния неблизкого пулевого выстрела по деформации и фрагментации снаряда в мишени. Вектор науки Тольяттинского государственного университета. 1 (15), с. 105–108; и др.

*** См.: Бишманов, Б.М., 1993. Применение математических методов при экспертном решении судебно-баллистических задач: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Бишманов Букенбай Муратжанович; Высш. следств. школа МВД России. Волгоград: 152 с.; Бахтадзе, Г.Э., 2005. Баллистика в борьбе с преступностью: моногр. Самара: Самар. гуманитар. акад., 307 с.; и др.

гих организаций и учреждений) на кафедре судебной медицины Военно-медицинской академии* (начальник – профессор В. Л. Попов). В то время там была баллистическая лаборатория, для эффективного использования которой разрабатывались и внедря-

* См.: Беляев, Л.В., 1983. Сравнительная судебно-медицинская характеристика повреждений из некоторых видов боевого современного малокалиберного ручного огнестрельного оружия: автореф. дис. ... канд. мед. наук: 14.00.24/Беляев Лев Валерьевич; Воен.-мед. акад. им. С.М. Кирова. Ленинград: 26 с.; Кузнецов, Ю.Д., 1984. Судебно-медицинская характеристика повреждений, причинённых низкоскоростными компактными элементами: (Экспериментальное исследование): автореф. дис. ... канд. мед. наук: 14.00.24/Кузнецов Юрий Дмитриевич; Воен.-мед. акад. им. С.М. Кирова. Ленинград: 24 с.; Гальцев, Ю.В., 1987. Судебно-медицинское определение скорости пули по объёму причинённого ею огнестрельного повреждения: (Экспериментальное исследование): автореф. дис. ... канд. мед. наук: 14.00.24/Гальцев Юрий Викторович; Воен.-мед. акад. им. С.М. Кирова. Ленинград: 26 с.; Глуздилов, А.К., 1988. Морфологическая характеристика пулевых повреждений черепа, причинённых выстрелами из АКМ с различных расстояний неблизкой дистанции. Судебно-медицинская экспертиза огнестрельных повреждений: матер. конф. (г. Ленинград, 23–24 марта 1988 г.); редкол.: Яковлев, Г.М. (отв. ред.) и др.; Воен.-мед. акад. им. С.М. Кирова. Ленинград: с. 22–23; Услонцев, Е.И., 1988. Судебно-медицинская характеристика повреждений, причинённых низкоэнергетическими произвольными осколками: (Экспериментальное исследование): автореф. дис. ... канд. мед. наук: 14.00.24/Услонцев, Е.И.; Воен.-мед. акад. им. С.М. Кирова. Ленинград: 20 с.; Лазарев, Т.В., 1989. Судебно-медицинская характеристика огнестрельных повреждений из автомата АК-74 на неблизких дистанциях выстрела: (Экспериментальное исследование): автореф. дис. ... канд. мед. наук: 14.00.24/Лазарев Тимофей Васильевич; Воен.-мед. акад. им. С.М. Кирова. Ленинград: 25 с.; Колкутин, В.В., 1990. Судебно-медицинская характеристика огнестрельных повреждений, причинённых с неблизкой дистанции 5,6-мм безоболочечными свинцовыми пулями, имеющими различную скорость: (Экспериментальное исследование): автореф. дис. ... канд. мед. наук: 14.00.24/Колкутин Виктор Викторович; Воен.-мед. акад. им. С.М. Кирова. Ленинград: 21 с.; Гальцев, Ю.В. и Бахтадзе, Г.Э., 1991. Зависимость объёма огнестрельного повреждения в теле человека от направления раневого канала. Судебная медицина и экология: сб. науч. ст.; под ред. Попова, В.Л. и Новикова, Ю.А.; Науч.-исслед. кооп. по экологии и охране труда «Эктос», Ленинград. науч. о-во судеб. медиков и криминалистов. Ленинград: с. 60–61; Ковалёв, А.В., 1991. Судебно-медицинская характеристика огнестрельных повреждений из 5, 45-мм пистолета самозарядного малогабаритного (ПСМ): (Экспериментальное исследование): автореф. дис. ... канд. мед. наук: 14.00.24/Ковалёв Андрей Валентинович; Воен.-мед. акад. им. С.М. Кирова. Ленинград: 20 с.; Гальцев, Ю.В., Бахтадзе, Г.Э. и Симонишвили, В.Л., 1992. Влияние конструктивных особенностей низкоскоростных пуль на характер и объём входных огнестрельных повреждений. Проблемы судебной баллистики: сб. науч. тр.; редкол.: Бахтадзе, Г.Э. (отв. ред.) и др.; Прокуратура Республики Грузия. Тбилиси: Русское слово, с. 61–63; Гальцев, Ю., Бахтадзе, Г., 1992. Зависимость признаков, характеризующих объём входного огнестрельного повреждения кожи человека, от конструкции пули. *Medicina, Legalis, Baltica*; Балт. суд.-мед. асоц. Вильнюс: 1–2, с. 80–81; Гальцев, Ю.В. и Бахтадзе, Г.Э., 1992. Зависимость характера и объёма входного огнестрельного повреждения от скорости пули. Проблемы судебной баллистики: сб. науч. тр.; редкол.: Бахтадзе, Г.Э. (отв. ред.) и др.; Прокуратура Республики Грузия. Тбилиси: Русское слово, с. 54–56; Гальцев, Ю.В. и Бахтадзе, Г.Э., 1992. Результаты изучения степени влияния толщины кожи на объём входного огнестрельного пулевого повреждения. Там же, с. 64–66; Толмачёв, И.А., 1993. Судебно-медицинская характеристика огнестрельных повреждений диафизов длинных трубчатых костей конечностей по рентгенологическим данным: (Экспериментальное исследование): автореф. дис. ... канд. мед. наук: 14.00.24, 14.00.19 / Толмачёв Игорь Анатольевич; Воен.-мед. акад. им. С.М. Кирова. Санкт-Петербург: 22 с.; и др.

расстояния выстрела в условиях неочевидности.* Причём судебные медики, работавшие над данной проблематикой, пошли по методике, разработанной военно-полевыми хирургами ещё в позапрошлом веке. Фактически они адаптировали экспериментальный и практический опыт, накопленный ими при оказании специализированной медицинской помощи раненым

из огнестрельного оружия, для решения своей задачи, связанной с определением расстояния на дистанции неблизкого пулевого выстрела по объёму огнестрельного повреждения (ООП). Этот термин хорошо известен военным хирургам ещё со «времен Очаковских и покоренья Крыма» (А. С. Грибоедов).

В этом контексте уместно вспомнить

Гия Бахтадзе, Юрий Гальцев

* См.: Бахтадзе, Г.Э., Гальцев, Ю.В. и Хуршудян, С.А., 1989. Авторское свидетельство на изобретение № 1828232 СССР, МКИ⁵ F 42 В 30/02. Способ определения угла входа пули в тканевую преграду. № 4769800/23; заявл. 27.10.1989; зарег. 13.10.1992; Бахтадзе, Г.Э., Леонтьев, В.Д. и Гальцев, Ю.В., 1990. Авторское свидетельство на изобретение № 1751640 СССР, МКИ⁵ F 41 J 5/00. Способ определения угла входа пули в преграду. № 4802235/22; заявл. 14.03.1990; опубл. 30.07.1992, Бюл. № 28; Бахтадзе, Г.Э., Леонтьев, В.Д., Гальцев, Ю.В. и Хуршудян, С.А., 1990. Авторское свидетельство на изобретение № 1826159 СССР, МКИ⁵ А 61 В 5/00. Способ определения металлов выстрела. № 4835057/14; заявл. 05.06.1990; зарег. 13.10.1992; Бахтадзе, Г.Э., Гальцев, Ю.В., Леонтьев, В.Д., Симонишвили, В.Л. и Хуршудян, С.А., 1990. Патент на изобретение № 2017451 РФ, МПК⁵ А 61 В 5/00. Способ определения угла входа пули в ткань; патентообладатель: Бахтадзе, Г.Э. № 4822338/14; заявл. 03.05.1990; опубл. 15.08.1994, Бюл. № 15; Бахтадзе, Г.Э., Гальцев, Ю.В., Леонтьев, В.Д. и Хуршудян, С.А., 1991. Патент на изобретение № 2012228 РФ, МПК⁵ А 61 В 5/107. Способ определения угла входа пули в однослойную тканевую преграду; патентообладатель: Бахтадзе, Г.Э. № 4953336/14; заявл. 12.05.1991; опубл. 15.05.1994, Бюл. № 9; Бахтадзе, Г.Э., Гальцев, Ю.В., Бахтадзе, М.Р. и Симонишвили, В.Л., 1991. Патент на изобретение № 2019778 РФ, МПК⁵ F 42 В 30/02, А 61 В 5/00. Способ определения стороны входа пули по участкам обтирания на обеих сторонах однослойной тканевой преграды; патентообладатель: Бахтадзе, Г.Э. № 5003060/23; заявл. 01.07.1991; опубл. 15.09.1994, Бюл. № 17; Бахтадзе, Г.Э., Гальцев, Ю.В., Бахтадзе, М.Р. и Бабаханян, Р.В., 1991. Патент на изобретение № 2023231 РФ, МПК⁵ F 42 В 30/02, А 61 В 5/00. Способ определения стороны входа пули по участкам обтирания на обеих сторонах однослойной тканевой преграды; патентообладатель: Бахтадзе, Г.Э. № 5003543/23; заявл. 08.07.1991; опубл. 15.11.1994, Бюл. № 21; ბახტაძე, გ., გალცევი, იუ. და სიმონიშვილი, ვ., 1991. წინაღობაზე არსებული განაწმენდის მიხედვით ტყვიის მოხვედრის კუთხის დადგენა. სამართალი, 1, გვ. 73-75; Бахтадзе, Г.Э., Гальцев, Ю.В. и Симонишвили, В.Л., 1992. Патент на изобретение № 2067744 РФ, МПК⁶ F 42 В 35/00. Способ определения угла входа пули унифицированного патрона калибра 7,62 мм образца 1943 г. в тканевую преграду; патентообладатель: Бахтадзе, Г.Э. № 5036317/08; заявл. 27.01.1992; опубл. 10.10.1996, Бюл. № 28; ბახტაძე, გ. და დვალაძე, ა., 1993. ქსოვილის წინაღობაზე ტყვიის მოხვედრის კუთხის განსაზღვრის პროცესის მათემატიკური მოდელირება. სამართალი, 11-12, გვ. 63-65; Бахтадзе, Г.Э., 1994. Патент на изобретение № 2090834 РФ, МПК⁶ F 42 В 30/02. Способ определения стороны входа пули; патентообладатель: Бахтадзе, Г.Э. № 94045972/02; заявл. 19.12.1994; опубл. 20.09.1997,

целую плеяду военно-полевых и других учёных-хирургов конца XIX века,* которые, изучая проблему лечения раненых с огнестрельными пулевыми ранениями, уже тогда указывали на зависимость объёма огнестрельного повреждения (ООП) в теле раненого человека от дистанции огнестрельного пулевого выстрела. Причём для изучения характера ООП в различных областях человеческого тела при неблизких дистанциях пулевых выстрелов они широ-

ко использовали редуцированные (приведённые) боеприпасы, хорошо известные в царской армии**. Указанные боеприпасы, имея уменьшенные расчётным путём навески пороха, соответствующие заранее заданным начальным скоростям полёта пули, использовали при экспериментальной стрельбе по биологическим препаратам. Это позволяло получать огнестрельные ранения конечностей человека, аналогичные по ООП ранениям, полученным солдатами

Бюл. № 26; и др.

* См.: Kocher, Th., 1880. Über Schusswunden. Experimentelle Untersuchungen über die Wirkungsweise der modernen Klein-Gewehr-Geschosse. Leipzig: Verlag von F. C. W. Vogel, 94 s.; Пирогов, Н.И., 1849. Отчёт о путешествии по Кавказу, содержащий полную статистику ампутаций, статистику операций, произведённых на поле сражения и в различных госпиталях России с помощью анестезирования, опыты и наблюдения над огнестрельными ранами и проч. Санкт-Петербург: тип. Э. Праца, [2], XXVII, 226, 60 с.; Гарфинкель, Г.С., 1874. Опыты над действием мелких огнестрельных снарядов: дис. на степ. д-ра мед. / Гарфинкель Герман Сигизмундович. Санкт-Петербург: тип. т-ва «Обществ. польза», [2], 53, [3] с.; Бобров, А.А., 1880. О механизме переломов трубчатых костей от действия пули и лечение огнестрельных переломов конечностей без повреждения суставов: дис. на степ. д-ра мед. / Бобров Александр Алексеевич. Москва: тип. В.В. Давыдова, [2], 246 с.; Reger, E., 1884. Die Gewehrschusswunden der Neuzeit. Eine Kritik der in neuerer Zeit mit Kleingewehrprojectilen angestellten Schiessversuche und deren Resultate unter Berücksichtigung der Prognose und Behandlung gleicher Kriegsverletzungen. Strassburg: Verlag von R. Schultz & Comp., 160 s.; Быстров, В.Ф., 1894. Огнестрельные ранения губчатых частей длинных костей пулями из трёхлинейной русской винтовки образца 1891 года: (опыты на трупах): дис. на степ. д-ра мед. / Быстров Владимир Феодорович; Из каб. при каф. десмургии и механургии Имп. Воен.-мед. акад. Санкт-Петербург: типо-лит. И.В. Цветкова, 106 с. (Сер. дис., допущенных к защите в Имп. Воен.-мед. акад. в 1893-1894 учеб. году; № 85); Иванов, Г.С., 1894. Огнестрельные ранения диафизов длинных костей человека пулями из 3-х линейной русской винтовки образца 1891 г.: (опыты на трупах): дис. на степ. д-ра мед. / Иванов Гавриил Сергеевич; Из каб. при каф. десмургии и механургии Имп. Воен.-мед. акад. Санкт-Петербург: тип. А. Хомского и К^о (бывш. А. Мучника), 72 с. (Сер. дис., допущенных к защите в Имп. Воен.-мед. акад. в 1893-1894 учеб. году; № 92); Ильин, И.П., 1894. К вопросу о механизме повреждений черепов пулями из трёхлинейной русской винтовки: (опыт на трупах): дис. на степ. д-ра мед. / Ильин Илья Павлович; Из каб. проф. Е.В. Павлова при каф. десмургии и механургии Имп. Воен.-мед. акад. Санкт-Петербург: тип. Штаба Отд. корпуса жандармов, 117 с. (Сер. докт. дис., допущенных к защите в Имп. Воен.-мед. акад. в 1894-1895 учеб. году; № 9); Павлов, Е.В., 1896. Боевые качества пули трёхлинейной винтовки и сходственных с нею других пули: сообщ. проф. Е.В. Павлова, читанное в штабе войск гвардии и Петерб. воен. округа. Санкт-Петербург: Тип. Штаба войск гвардии и Петерб. воен. округа, 71 с.; Таубер, А.С., 1903. Огнестрельные повреждения при современном вооружении армий. Санкт-Петербург: изд. журн. «Практическая медицина» (В.С. Эттингер), [1], IV, 138 с.; и др.

** См., например: Наставление для стрельбы из винтовок, карабинов и револьверов, 1916. Высочайше утверждено 22 апреля 1914 г. Исправлено по 1 января 1916 г. Петро-

в бою с расстояний от 10 до 100 метров и более. Правда, расстояния выстрела тогда измеряли шагами.

Зарубежные экспериментаторы при изучении законов раневой баллистики и определении убийной силы пуль также практиковали в научных экспериментах «модельные» расстояния выстрелов с последующим пересчётом их величин в соответствующие метрические единицы измерения.*

Итак, зависимость ООП в теле раненого человека от энергетических параметров поражающего огнестрельного снаряда, наблюдаемая ещё военно-полевыми хирургами при наработке опыта лечения огнестрельных ранений, ещё раз была достоверно подтверждена учёными кафедры судебной медицины Военно-медицинской академии.

Между тем ООП у пострадавших от огнестрельных ранений при оказании им первичной хирургической помощи до настоящего времени определяется практически визуально. При этом доступные для хирурга и нежизнеспособные ткани в огнестрельной ране иссекаются и удаляются из организма. Такая наглядно-описательная интерпретация ООП для судебных медиков явно несостоятельна по причине невозможности построения его адекватной материальной или математической модели. Иными словами, используемая в военно-полевой хирургии интерпретация ООП при огнестрельном ранении для решения самостоятельной судебно-медицинской

задачи, направленной на определение расстояния на дистанции неблизкого пулевого выстрела, для нужд судебно-экспертной практики, безусловно, не применима. А результаты опытов, проведённых судебными медиками Военно-медицинской академии им. С.М. Кирова в 70–90 годах прошлого века, изучавшими ООП в огнестрельных ранах от разных видов ручного огнестрельного оружия, представлены в довольно сложных математических уравнениях, пока не позволяющих рекомендовать их для широкого использования в экспертной практике.

Для примера обратимся к работе Т.В. Лазарева, построившего на базе многофакторного регрессионного анализа 32 статистически достоверные и информационно значимые математические модели, которые: а) отражают линейную и квадратическую зависимость параметров объёма входной, выходной огнестрельных ран и огнестрельных переломов диафизов длинных трубчатых костей от скорости 5,45-мм автоматной пули российского производства и условий её взаимодействия с поражаемой частью тела, а также от анатомических особенностей последней в месте поражения и возраста субъекта; б) при математическом преобразовании позволяют вычислять скоростной уровень 5,45-мм пули, выстреленной из автомата Калашникова образца 1974 года (АК-74), по объёму причинённого ею огнестрельного повреждения. Например, предложенное им:

град: Изд. Т-ва В.А. Березовский, 384 с.

* См.: Berlin, R., Blomqvist, G., Janzon, B. and others, 1979. Various technical parameters influencing wound production. *Acta Chir. Scand. Suppl.*, 489, p. 103–120; Berlin, R., Janzon, B., Rybeck, B. and Seeman, T., 1979. Retardation of spherical missiles in live tissue. *Acta Chir. Scand. Suppl.*, 489, p. 91–100; Šćepanović, D., 1979. Steel ball effect-investigation of shooting at blocks of soap. *Acta Chir. Scand. Suppl.*, 489, p. 71–80; Janzon, B., 1982. Soft soap as a tissue simulant medium for wound ballistic studies investigated by comparative firings with assault rifles Ak 4 and M16A1 into live, anesthetized animals. *Acta Chir. Scand.*

- квадратичное уравнение многофакторной регрессии для показателя общей площади входной огнестрельной раны (Y_3) имеет вид:

$$Y_3 = 17,65 + 0,00006 \cdot X_1^2 - 0,002 \cdot X_2^2 + 0,12 \cdot X_3^2 + 10,43 \cdot X_4^2 - 0,11 \cdot X_7^2 + 0,0077 \cdot X_{10}^2 - 0,24 \cdot X_{11}^2 - 15,59 \cdot X_{12}^2 + 0,003 \cdot X_{13}^2 - 0,009 \cdot X_{15}^2 - 0,01 \cdot X_{17}^2 + 0,28 \cdot X_{19}^2 - 0,01 \cdot X_{20}^2 - 0,091 \cdot X_{21}^2 - 0,077 \cdot X_1 + 0,23 \cdot X_2 - 0,53 \cdot X_3 - 9,67 \cdot X_4 + 0,83 \cdot X_7 - 4,96 \cdot X_{10} + 0,92 \cdot X_{11} + 15,41 \cdot X_{12} - 0,13 \cdot X_{13} + 1,09 \cdot X_{15} + 0,22 \cdot X_{17} + 0,50 \cdot X_{20} + 1,06 \cdot X_{21};$$

- линейное уравнение для показателя суммарной длины всех трещин огнестрельного перелома (Y_{19}) выглядит следующим образом: $Y_{19} = 150,14 + 0,03 \cdot X_1 + 0,06 \cdot X_2 + 1,48 \cdot X_3 - 31,27 \cdot X_4 - 0,02 \cdot X_5 - 28,67 \cdot X_6 - 2,22 \cdot X_7 - 4,85 \cdot X_8 - 1,11 \cdot X_9 - 0,66 \cdot X_{10} - 3,28 \cdot X_{11} - 302,36 \cdot X_{12} + 0,36 \cdot X_{13} - 0,14 \cdot X_{14} - 0,16 \cdot X_{15} - 0,21 \cdot X_{16} + 4,85 \cdot X_{17} + 36,08 \cdot X_{18} + 8,07 \cdot X_{19} - 0,15 \cdot X_{20} - 1,71 \cdot X_{21} - 5,37 \cdot X_{22};$
- линейное уравнение для показателя площади дефекта выходной огнестрельной раны (Y_{32}) представлено в виде: $Y_{32} = 137,84 + 0,12 \cdot X_1 - 0,63 \cdot X_2 - 3,38 \cdot X_3 - 99,87 \cdot X_4 + 0,52 \cdot X_5 + 102,55 \cdot X_6 - 0,01 \cdot X_7 - 11,54 \cdot X_8 + 0,72 \cdot X_9 - 2,22 \cdot X_{10} - 15,31 \cdot X_{11} - 463,07 \cdot X_{12} + 3,18 \cdot X_{13} - 0,18 \cdot X_{14} + 0,04 \cdot X_{15} + 6,31 \cdot X_{16} + 8,10 \cdot X_{17} + 32,54 \cdot X_{18} + 0,65 \cdot X_{19} - 1,11 \cdot X_{20} + 4,58 \cdot X_{21} - 16,86 \cdot X_{22}.$

В этих уравнениях условно были обозначены (изучены) следующие факторы: X_1 – скорость пули (в м/с); X_2 – возраст (в

годах); X_3 – толщина мягких тканей до кости (в см); X_4 – коэффициент угла входа пули (в отн. ед.); X_5 – коэффициент ориентации входа пули (в отн. ед.); X_6 – коэффициент угла выхода пули (в отн. ед.); X_7 – коэффициент ориентации выхода пули (в отн. ед.); X_8 – длина окружности кости в месте входа пули (в см); X_9 – тангенциальность пулевого канала в кости (в отн. ед.); X_{10} – сектор входа пули на кости (в отн. ед.); X_{11} – уровень входа пули (в отн. ед.); X_{12} – толщина компактного слоя кости в месте входа пули (в см); X_{13} – угол наклона пулевого канала (в отн. ед.); X_{14} – квадрат тангенциальности пулевого канала; X_{15} – квадрат сектора входа пули; X_{16} – квадрат уровня входа пули; X_{17} – произведение тангенциальности пулевого канала на толщину компактного слоя кости; X_{18} – произведение длины окружности кости на толщину компактного слоя кости; X_{19} – локализация повреждения; X_{20} – длина входного дефекта на кости (в мм); X_{21} – толщина мягких тканей после кости (в см); X_{22} – плотность костной ткани (в г/см³)¹.

Ещё дальше пошёл В.В. Колкутин, предложивший 56 уравнений линейной и 7 уравнений множественной регрессии для определения скорости 5,6-мм безоболочечных свинцовых пуль по ООП, причинённых ими на теле манекенов при выстрелах из малокалиберной винтовки ТОЗ-12².

Вместе с тем столь непростые и многочисленные математические уравнения, созданные по итогам сложных и трудоёмких экспериментальных исследований, всё

- 1 См.: Лазарев, Т.В., 1989. Судебно-медицинская характеристика огнестрельных повреждений из автомата АК-74 на неблизких дистанциях выстрела: (Экспериментальное исследование): автореф. дис. ... канд. мед. наук: 14.00.24 / Лазарев Тимофей Васильевич; Воен.-мед. акад. им. С.М. Кирова. Ленинград: с. 18-19, 23.
- 2 См.: Колкутин, В.В., 1990. Судебно-медицинская характеристика огнестрельных повреждений, причинённых с неблизкой дистанции 5,6-мм безоболочечными свинцовыми пулями, имеющими различную скорость: (Экспериментальное исследование): автореф. дис. ... канд. мед. наук: 14.00.24 / Колкутин Виктор Викторович; Воен.-мед. акад. им. С. М. Кирова. Ленинград: с. 16.

же не были обеспеченных единой методологической основой и должной сопоставимостью полученных результатов с трудами предшествующих поколений исследователей. Поэтому они пока не могут быть рекомендованы в широкую экспертную практику. А ведь экспериментаторы использовали для изучения повреждающего действия огнестрельных снарядов самые разнообразные биологические (трупы людей, свиней, собак) и небиологические (одежду, желатиновые блоки, специальные сорта мыла и т.д.) объекты, которые, естественно, вызывали серьёзные трудности при сопоставлении полученных данных. Более того, практическое использование полученных уравнений было бы сопряжено с обязательным наличием специальных знаний, навыков и умений, то есть со специальной подготовкой судебных экспертов, а также наличием адекватной материально-технической базы, оборудованной современными техническими средствами и компьютерными программами, позволяющими решать актуальные задачи судебно-баллистической экспертизы. К сожалению, современные судебно-экспертные подразделения не обладают такими экспертами и соответствующим современным техническим оборудованием. В этой связи накопленный богатейший экспериментальный материал, наработанный общими усилиями учёных с таким трудом, до сих пор не нашел практического применения в практике судебной экспертизы. Ситуация осложнилась ещё и тем, что исследователи стремились изучить максимально возможное количество признаков, характеризую-

щих ООП, что, в свою очередь, привело к потере достоверности и несопоставимости полученных результатов. Поэтому разработать единую методику для нужд судебно-экспертной практики пока не удалось.

Несколько позже было рекомендовано* изучать не весь ООП в теле раненого человека или в небиологическом объекте, повреждённом огнестрельным снарядом, как это делали и делают почти все исследователи, а ограничиться только комплексом признаков, образующихся в месте первичного соударения пули с телом (одеждой) человека, то есть в начале её внедрения (проникания) в тело или иную небиологическую мишень. Эта начальная часть общего ООП с позиций судебной медицины названа мерой повреждения во входной огнестрельной ране и обозначена как МПвх. Это существенно упростило возможности определения расстояния на дистанции неблизкого пулевого выстрела, так как под ООП в медицинском отношении понимается «совокупность взаимосвязанных и взаимозависимых качественных и количественных морфологических признаков, характеризующих пространственно ограниченную меру конкретного огнестрельного повреждения на всём его протяжении (входное отверстие раневого канала, собственно раневой канал, выходное отверстие раневого канала). Другими словами, речь идёт о взаимосвязанных и взаимообусловленных величинах объёма огнестрельного повреждения всех органов и тканей, расположенных по ходу раневого канала (кожи, подкожной жировой клетчатки, фасций и апоневрозов, мышц, костей и сосудисто-нервных образований)»³. Однако количество признаков,

* См.: Гальцев, Ю.В. и Бахтадзе, Г.Э., 1991. Определение скорости пули и расстояния неблизкого выстрела из ручного нарезного оружия по объёму входного огнестрельного повреждения: метод. пособие для экспертов, следователей, судей, преподавателей и студентов; отв. за вып. Кользеев, А.Г.; КГБ СССР, Высш. курсы КГБ СССР. Тбилиси: с. 13.

3 Попов, В.Л. и Дыскин, Е.А., 1994. Раневая баллистика: (судебно-медицинские аспекты). Труды военно-медицинской академии, т. 234. Санкт-Петербург: с. 31-32.

характеризующих весь ООП в теле человека или в небиологической мишени, настолько велико, что для получения их количественной и качественной оценки потребуется ещё немало лет. Поэтому многие авторы считают, что успех решения искомой задачи зависит от выявления и математической оценки «наиболее полного перечня количественных характеристик объёма огнестрельного повреждения и деформации поражающего снаряда»⁴.

Вместе с тем вполне понятное желание охватить всю «землю <...> разом» (В. Маяковский) не было обеспечено возможностью проводить судебно-баллистические исследования на уровне системного анализа, без которого расшифровать всю информацию об огнестрельном снаряде, его баллистических свойствах и условиях взаимодействия с поражаемым объектом в рамках только судебно-баллистической экспертизы фактически пока невозможно. Хотя ясно, что носителями данной информации являются различные доминирующие качественные, количественные и относительные признаки огнестрельного повреждения, имеющие неопределённо большую численность. Причём

распознать их с помощью существующих научных знаний и средств декодирования можно пока только частично.*

Однако это не значит, что решение данного вопроса зашло в тупик. Переход к реальности позволил, как уже отмечалось выше, ввести в научно-практический оборот понятие не ООП, а меры входного огнестрельного пулевого повреждения (МПвх), под которой понимается объективно характеризующая любое ранение (повреждение) минимальная совокупность связанных и взаимосвязанных, качественных, количественных и относительных доминирующих информационных признаков, отражающих энергию поражающего огнестрельного снаряда и его скорость в момент поражения, оценив которые можно математически точно рассчитать скорость причинившей его пули и расстояние выстрела.** Таким образом, учёт именно доминирующих признаков привёл к разработке пока единственной в своём роде методики*** практического определения скорости pistolетных пуль в диапазоне скоростей от 100 до 300–350 м/с на расстоянии неблизкого пулевого выстрела по

4 Попов, В.Л., Шигеев, В.Б. и Кузнецов, Л.Е., 2002. Судебно-медицинская баллистика: практ. рук. Санкт-Петербург: Гиппократ, с. 442.

* Подробнее см.: Гальцев, Ю.В. и Бахтадзе, Г.Э., 1991. Определение скорости пули и расстояния неблизкого выстрела из ручного нарезного оружия по объёму входного огнестрельного повреждения, с. 7–10; Бахтадзе, Г.Э., 2005. Указ. соч., с. 27–41.

** См.: Гальцев, Ю.В. и Бахтадзе, Г.Э., 1991. Определение скорости пули и расстояния неблизкого выстрела из ручного нарезного оружия по объёму входного огнестрельного повреждения, с. 13; Гаврилов, Л.Н. и Бахтадзе, Г.Э., 2002. Мера входного огнестрельного пулевого повреждения в мишени, причинённого с неблизкой дистанции выстрела, — это объективная характеристика скорости причинившей его пули. Актуальные вопросы применения специальных технических средств в борьбе с организованной преступностью и терроризмом: тр. Пятой межрегион. науч.-практ. конф. (г. Санкт-Петербург, март 2002 г.); науч. ред. Сальников, В.П., Сильников, М.В. и Шайтанов, А.В.; МВД России, Санкт-Петербург. ун-т; ГУВД Санкт-Петербурга и Ленинград. обл.; НПО «Специальных материалов». Санкт-Петербург: СПбУ МВД России, с. 154–155.

*** См.: Гальцев, Ю.В. и Бахтадзе, Г.Э., 1991. Определение скорости пули и расстояния неблизкого выстрела из ручного нарезного оружия по объёму входного огнестрельного повреждения: метод. пособие для экспертов, следователей, судей, преподавателей и студентов; отв. за вып. Кользеев, А.Г.; КГБ СССР, Высш. курсы КГБ СССР. Тбилиси: ВК КГБ СССР, 39 с.

МПвх на коже трупа человека.* Зная скорость пули в момент причинения ранения (повреждения), легко рассчитать расстояние выстрела из конкретного огнестрельного оружия, начальная скорость пули которого не более 300–350 м/с.

Отдельно отметим, что эта методика вполне применима для решения вопросов о расстоянии неблизкого огнестрельного пулевого выстрела при поражении не только биологических объектов в рамках судебно-медицинской экспертизы, но и небиологических объектов криминалистической экспертизы. Это обстоятельство подтверждают результа-

ты проведённого криминалистического исследования, посвящённого установлению зависимости между объёмом входного огнестрельного повреждения в вакуумной резине толщиной $4,25 \pm 0,02$ мм без твёрдой подложки и скоростью 9-мм пистолетной пули, выстреленной из пистолета Макарова.** Известны также отдельные работы указанной направленности, выполненные судебными медиками в порядке изучения зависимости объёма огнестрельного повреждения от контактной скорости пули при наличии различных текстильных материалов преграды (одежды).*** Правда, безого-

Гия Бахтадзе, Юрий Гальцев

Suppl., 508, p. 79–88; и др.

* Методика определения расстояния на дистанции неблизкого огнестрельного пулевого выстрела по МПвх при переломах длинных трубчатых и плоских костей скелета человека до логического завершения ещё не доведена, хотя достаточная экспериментально-исследовательская база для решения данной задачи в отношении низкоскоростных и среднескоростных пуль имеется с давних пор. См., например: Бобров, А.А., 1880. Указ. соч.; Быстров, В.Ф., 1894. Указ. соч.; Иванов, Г.С., 1894. Указ. соч.; Ильин, И.П., 1894. Указ. соч.; Гальцев, Ю.В., 1987. Указ. соч.; Глуздилов, А.К., 1988. Указ. соч.; Шадымов, А.Б., 1988. Особенности формирования огнестрельного входного пулевого повреждения костей свода черепа при выстрелах из некоторых видов нарезного оружия: автореф. дис. ... канд. мед. наук: 14.00.24 / Шадымов Алексей Борисович; 2-й Моск. гос. мед. ин-т им. Н.И. Пирогова. Москва: 21 с.; Лазарев, Т.В., 1989. Указ. соч.; Колкутин, В.В., 1990. Указ. соч.; Гальцев, Ю.В. и Бахтадзе, Г.Э., 1992. Влияние скорости пули на объём огнестрельного повреждения диафиза трубчатой кости человека. Проблемы судебной баллистики: сб. науч. тр.; редкол.: Бахтадзе, Г.Э. (отв. ред.) и др.; Прокуратура Республики Грузия. Тбилиси: Русское слово, с. 59–61; Толмачёв, И.А., 1993. Указ. соч.; Дубровин, И.А., 2006. Судебно-медицинская оценка огнестрельных переломов плоских костей: автореф. дис. ... д-ра мед. наук: 14.00.24 / Дубровин Иван Александрович; Воен.-мед. акад. им. С.М. Кирова. Санкт-Петербург: 29 с.; и др.

** См.: Гальцев, Ю.В., Григорьев, Г.А. и Бахтадзе, Г.Э., 1991. Современные возможности определения расстояния неблизкого пулевого выстрела. Труды Высших курсов военной контрразведки. Новосибирск: № 12, с. 99–107.

*** См.: Кирьянов, П.А., Толмачёв, И.А. и Макаров, И.Ю., 2005. Особенности огнестрельных входных ранений, причинённых через текстильную преграду (одежду) 5,6-мм безоболочечными пулями с различной контактной скоростью. Матер. науч.-практ. конф. судеб.-мед. экспертов, посвящ. 60-летию образования госуд. судеб.-эксперт. учреждений Минобороны РФ на территории ПУРВО (г. Самара, 11 июля 2005 г.); под общ. ред. Колкутина, В.В.; Глав. воен.-мед. упр. МО РФ, 111 Центр судеб.-мед. и крим. экспертиз МО РФ, 125 судеб.-мед. лаб. ПУРВО. Самара: Самар. гуманит. акад.,

ворочное отнесение тканей одежды к судебно-медицинским объектам достаточно спорно* и идёт в разрез с компетентным мнением профессора В.Ф. Червакова, который в контексте изучения вопросов судебно-медицинской экспертизы огнестрельных ранений тела правомерно утверждал, что «криминалистика и судебная медицина настолько тесно переплетаются между собою, что провести границу между ними можно только искусственно»⁵.

Не случайно в упомянутой методике 1991 года успешность определения скорости пули и расстояния неблизкого пулевого выстрела увязывается с обязательным обеспечением полной согласованности результатов судебно-медицинского и криминалистического исследований, то есть с неременным и предварительным установлением вида пули и модели (образца) применявшегося огнестрельного оружия, а уж потом – с опре-

делением искомым параметров по МПвх огнестрельного ранения. При этом можно совершить ошибку, если не знать, что, например, 9-мм пистолетные пули российского производства, используемые в пистолетах FÉG R61 (Венгрия), FB P-64 (Польша), Макарова (СССР), Стечкина (СССР) и многих других, имеют неодинаковую начальную скорость (от 300 до 340 м/с), следовательно, и неодинаковую скорость своего полёта на одной и той же неблизкой дистанции выстрела.

В общем и целом, именно скорость огнестрельного снаряда, выступая в качестве ключевого фактора распознавания его поражающей способности,** фигурирует в теориях кинетической энергии или «живой силы» ($mv^2/2$), мощности (mv^2) и некоторых других для характеристики огнестрельных повреждений,*** весьма зависимых по тяжести, характеру и объёму от данной физической

* См.: Ардашкин, А.П., 2000. Является ли одежда объектом судебно-медицинской экспертизы? // Вопросы судебной медицины и права: сб. науч. тр.; под ред. Сергеева, В.В., Ардашкина, А.П. и Тарасова, А.А.; М-во здравоохранения РФ, Самар. гос. мед. ун-т. Самара, с. 3-7; Бахтадзе, Г.Э., 2002. Указ. соч., с. 138-151; Бахтадзе, Г.Э., 2005. К вопросу о приоритете судебных медиков при исследовании повреждений одежды и сходных с нею преград. Матер. науч.-практ. конф. судеб.-мед. экспертов, посвящ. 60-летию образования госуд. судеб.-эксперт. учреждений Минобороны РФ на территории ПУрВО (г. Самара, 11 июля 2005 г.); под общ. ред. Колкутина, В.В.; Глав. воен.-мед. упр. МО РФ, 111 Центр судеб.-мед. и крим. экспертиз МО РФ, 125 судеб.-мед. лаб. ПУрВО. Самара: Самар. гуманит. акад., с. 24-31; Бахтадзе, Г., 2008. Проблема субъектного состава экспертов при производстве судебных экспертиз и её решение. Уголовное право, 4, с. 63-68.

5 Черваков, В.Ф., 1953. Очерки судебной баллистики: пособие для следователей; Всесоюз. науч.-исслед. ин-т криминалистики Прокуратуры СССР. Москва: Госюриздат, с. 6.

** См.: Wilson, L.B., 1921. Dispersion of bullet energy in relation to wound effects. Mil. Surg., 49(3), p. 241-251; Wilson, L.B., 1927. Firearms and Projectiles: Their Bearing on Wound Production. The Medical Department of the U.S. Army in the World War. XI, pt. I. Washington, DC: Government Printing Office, p. 9-56; и др.

*** См.: DeMuth, W.E. Jr., 1966. Bullet velocity and design as determinants of wounding capability: an experimental study. J. Trauma, 6(2), p. 222-232; DeMuth, W.E. Jr., 1969. Bullet velocity as applied to military rifle wounding capacity. J. Trauma, 9(1), p. 27-38; Rybeck, B., 1974. Missile wounding and hemodynamic effects of energy absorption. Acta Chir. Scand. Suppl., 450, p. 1-32; Ganzoni, N., 1975. Die Schussverletzung im Krieg [The gunshot wound in war]. Aktuelle Probl. Chir., 21, s. 1-317; Berlin, R., Gelin, L.E., Janson, B. and others, 1976. Local effects of assault rifle bullets in live tissues. Acta Chir. Scand. Suppl., 459, p. 1-76; и др.

величины,* её исходных и контактных значений, в соответствии с которыми различают низкоскоростные, среднескоростные, высокоскоростные и сверхскоростные пули и другие поражающие элементы. Однако их отнесение к одной из данных скоростных групп пока достаточно условно, ибо консолидированное мнение на сей счёт ещё не выработано.

Так, например, D.A. Hopkinson и T.K. Marshall причисляют к низкоскоростным снарядам снаряды, обладающие скоростью до 122–152 м/с,** W.S. Howland и S.J. Ritchey – до 300–305 м/с,*** J.M. Matheson и N.M. Rich – до 360 м/с,**** С.Г. Белецкий – до 400 м/с,**** а В. Rybeck – до 510 м/с.***** Не лучше обстоят дела с высокоскоростными снарядами, к числу кото-

рых T.J. Whelan относит снаряды со скоростью -> 600 м/с,***** С.Г. Белецкий -> 700 м/с,***** G.R. Callender и R.W. French -> 773 м/с,***** а A.C. Charters 3rd и A.C. Charters -> 1000 м/с.*****

Вместе с тем стремление к градации огнестрельных снарядов по скоростному режиму абсолютно уместно, так как в зависимости от него механизм их повреждающего действия существенно видоизменяется, особенно низкоскоростных, воздействующих на биологическую преграду с принципиальной разницей, отмеченной рядом авторов.***** В этой связи наиболее приемлемой представляется точка зрения К. Sellier и В. Kneubuehl,***** нашедшая отклик у некоторых отечественных специалистов, разделивших их

- * См.: Callender, G.R. and French, R.W., 1935. Wound ballistics – Studies in the mechanism of wound production by rifle bullets. Milit. Surg., 77, p. 177–201; Гирголав, С.С. и Либов, Л.Л., 1954. О механизме действия огнестрельного оружия. Военно-медицинский журнал, 4, с. 14–24; Максименков, А.Н., 1958. О механизме огнестрельных ранений. Вестник хирургии имени И.И. Грекова, 80, 1, с. 7–20; Rich, N.M., Johnson, E.V. and Dimond, F.C. Jr., 1967. Wounding Power of Missiles Used in the Republic of Vietnam. JAMA, 199(1), p. 157–168; Amato, J.J., Billy, L.J., Lawson, N.S. and Rich, N.M., 1974. High velocity missile injury. An experimental study of the retentive forces of tissue. Amer. J. Surg., 127(4), p. 454–459; и др.
- ** См.: Hopkinson, D.A. and Marshall, T.K., 1967. Firearm injuries. Br. J. Surg., 54(5), p. 344–353.
- *** См.: Howland, W.S. Jr. and Ritchey, S.J., 1971. Gunshot fractures in civilian practice. An evaluation of the results of limited surgical treatment. J. Bone Joint Surg. Am., 53(1), p. 47–55.
- **** См.: Matheson, J.M., 1968. Missile Wounds Since the Second World War. J. R. Army Med. Corps., 114, p. 11–23; Rich, N.M., 1980. Missile injuries. Am. J. Surg., 139(3), p. 414–419.
- ***** См.: Белецкий, С.Г., 2022. Патолофизиологические механизмы формирования трофических язв в отдалённом послеоперационном периоде при боевой травме: дис. ... канд. мед. наук: 14.03.03 / Белецкий Станислав Геннадьевич; Донецкий нац. мед. ун-т им. М. Горького. Донецк: с. 20.
- ***** См.: Rybeck, B., 1974. Missile wounding and hemodynamic effects of energy absorption. Acta Chir. Scand. Suppl., 450, p. 1–32.
- ***** См.: Whelan, T.J. Jr., 1975. Surgical lessons learned and relearned in Vietnam. Surg. Annu., 7, p. 1–23.
- ***** См.: Белецкий, С.Г., 2022. Указ. соч., с. 20.
- ***** См.: Callender, G.R. and French, R.W., 1935. Wound ballistics – Studies in the mechanism of wound production by rifle bullets. Milit. Surg., 77, pp. 177–201.
- ***** См.: Charters, A.C. 3rd and Charters, A.C., 1976. Wounding mechanism of very high velocity projectiles. J. Trauma, 16(6), p. 464–470.
- ***** См.: Silliphant, W.M. and Beyer, J. C., 1955. Wound ballistics. Mil. Med., 117(3). p. 238–246; DeMuth, W.E. Jr. and Smith, J.M., 1966. High-velocity bullet wounds of muscle and bone: the basis of rational early treatment. J. Trauma, 6(6), p. 744–755; и др.
- ***** См.: Sellier, K. und Kneubuehl, B., 1992. Wundballistik und ihre ballistischen Grundlagen. Berlin etc.: Springer, Cop., XIX, 368 s.

мнение о понимании в качестве: низкой скорости контактную скорость снаряда от 100 до 350 м/с (т.е. до скорости звука в воздухе), средней – от 350 до 700 м/с, высокой – от 700 до 1500 м/с и сверхвысокой – выше 1500 м/с (скорость распространения звука в тканях)⁶.

В настоящее время достоверно установлено, что, например, при низких скоростях снаряды, относительно устойчиво двигающиеся в биологических объектах или их имитаторах (блоках из желатина, петролатума, мыла и др.), сравнительно равномерно передают им свою энергию по ходу своего продвижения, в связи с чем де-факто повреждают только ткани, вступающие с ними в непосредственный контакт. Иными словами, они вызывают повреждения в основном в области раневых каналов, которые в таких случаях имеют прямую, сигарообразную или иную форму. При этом входные раны при близких выстрелах чаще меньше выходных,^{*} а тяжесть ранения обусловлена разрывами и разможжением тканей по ходу раневого канала.^{**} Это значит, что общая картина ранения в основном характеризуется непо-

средственным повреждением внутренних органов, костей, сосудов, нервов и других тканей, вступивших в прямой контакт с пулей, практически действующей при данных обстоятельствах почти как тупой твердый предмет.

Совершенно иная картина наблюдается при использовании высокоскоростных пуль, которые: а) придают ранению взрывной характер,^{***} одним из проявлений которого является «эффект разбрызгивания», заключающийся в выбросе фрагментов мягких тканей через входное отверстие;^{****} б) значительно утрачивают свою устойчивость и сбиваются со своего пути (при попадании в плотные имитаторы биологических тканей), разворачиваясь на 90 и более градусов относительно вектора баллистической траектории, чем способствуют возникновению в них временных полостей, превышающих по своим размерам калибры ранящих снарядов в десятки раз;^{*****} в) в процессе взаимодействия с биологическими объектами могут вызывать сильные ударные волны (при образовании сверхзвуковых потоков вокруг пули), которые чаще всего инициируют сложные внутриклеточные процессы, порождающие вторичные

- 6 См.: Озерецковский, Л.Б., Гуманенко, Е.К. и Бояринцев, В.В., 2006. Раневая баллистика: история и современное состояние огнестрельного оружия и средств индивидуальной бронезащиты: моногр. Санкт-Петербург: Журн. «Калашников», с. 107–108. с. 111–113; и др.
- * См.: Rybeck, V., 1974. Specified essay. p. 1–32; Краснопеев, И.И., 1980. Поражающие свойства некоторых видов обычного оружия и международное гуманитарное право. Информационный бюллетень по вопросам военно-медицинской службы иностранных армий и флотов, 64, с. 3–66; и др.
- ** См.: Matheson, J.M., 1968. Specified essay. p. 11–23; Ramage, J.K., 1982. Bullet and missile wounds in Northern Ireland. J. R. Nav. Med. Serv., 68 (2), p. 82–88; и др.
- *** См.: Hopkinson, D.A. and Marshall, T.K., 1967. Specified essay. p. 344–353; и др.
- **** См.: Silliphant, W.M. and Beyer, J.C., 1955. Specified essay. p. 238–246; DeMuth, W.E. Jr. and Smith, J.M., 1966. Specified essay. p. 744–755; и др.
- ***** См.: Berlin, R.H., 1977. Missile injury to live muscle tissue. Current principles of surgical treatment in reference to new experimental evidence. Acta Chir. Scand. Suppl., 480, p. 1–45; Albrecht, M., Šćepanović, D., Ceramilac, A. and others, 1979. Experimental soft tissue wounds caused by standard military rifles. Acta Chir. Scand. Suppl., 489, p. 185–198; Попов, В.Л. и Дыскин, Е.А., 1994. Указ. соч., с. 49; Попов, В.Л., Шигеев, В.Б. и Кузнецов, Л.Е., 2002. Указ. соч., с. 63; и др.

изменения в органах и тканях.*

Как следствие, при огнестрельных ранениях, происходящих от высокоскоростных пуль, отчётливо выраженной связи между объёмами ранящего снаряда и раневого канала, всегда имеющего в таких случаях чрезвычайно сложную топографию и иррегулярное протяжение зон повреждения тканей,** не обнаруживают. Не случайно, специалисты детектируют в огнестрельных ранах три зоны: 1) первичный раневой канал; 2) зону контузии или прямого травматического некроза тканей и 3) зону коммоции или молекулярного сотрясения.***

Аналогичная ситуация наблюдается при поражении небιологических преград, соударению пуль с которыми при разных диапазонах скоростей присущи свои физико-механические черты,**** неизбежно приводящие к специфическим огнестрельным повреждениям, которые серьёзно разнятся между собой по характеру, объёму и значимости тех или иных качественно-количественных информационных признаков, отражающих скоростные и иные особенности динамики удара в следах на поражённых объектах.

Не зря W. E. DeMuth отмечал, что недостаточное внимание к скорости пули со стороны отдельных исследователей делает их выводы в лучшем случае беспомощными,

а в худшем – опасными, так как даже сравнительно небольшие её изменения резко меняют поражающую способность.*****

Итак, огнестрельные повреждения (ранения), причинённые разноскоростными группами пуль, существенно отличаются друг от друга по характеру, МПвх и общей реакции преграды на пулевое воздействие в области прямого контактного и опосредованного (дистантного) взаимодействия. При этом в зависимости от скоростного режима пуль, обуславливающего их ударную силу и пробиваемость, образуется разная совокупность и разное соотношение связанных и взаимосвязанных качественных и количественных доминирующих информационных и относительных признаков, отражающих в реальных следах на поражённом объекте энергию поражающего снаряда и его скорость в момент поражения, оценив которую можно определить расстояние выстрела по предложенному алгоритму.*****

Скорость огнестрельного снаряда – главный, но не единственный фактор механизма образования соответствующего повреждения и его ООП. Кроме данной векторной физической величины, также важны: а) коррелирующие параметры огнестрельного снаряда, в том числе его масса, форма, ка-

* См.: Шапошников, Ю.Г., Решетников, Е.А., Рудаков, Б.Я. и др., 1984. Диагностика и лечение ранений; под ред. Шапошникова, Ю.Г. Москва: Медицина, 343 с.; и др.

** См.: DeMuth, W.E. Jr., 1966. Specified essay. p. 222-232; Thoresby, F.P. and Darlow, H.M., 1967. The mechanisms of primary infection of bullet wounds. Br. J. Surg., 54(5), p. 359-361; и др.

*** См.: Савченко, В.И., 2003. Особенности ранений современным огнестрельным оружием. Тихоокеанский медицинский журнал, 3, с. 13-17; и др.

**** См.: Backman, M.E. and Goldsmith, W., 1978. The mechanics of penetration of projectiles into targets. Int. J. Eng. Sci., 16(1), p. 1-99; Зукас, Дж.А., Николас, Т., Свифт, Х.Ф. и др., 1985. Динамика удара: моногр.; пер. с англ. под ред. Григоряна, С.С. Москва: Мир, 296 с.; и др.

***** См.: DeMuth, W.E. Jr., 1969. Bullet velocity as applied to military rifle wounding capacity. J. Trauma, 9 (1), p. 27-38; DeMuth, W.E. Jr., 1969. Bullet velocity makes the difference. J. Trauma, 9(7), p. 642-643.

***** См.: Бахтадзе, Г.Э. и Гальцев, Ю.В., 2000. Комплексная методика определения расстояния в пределах дистанции неблизкого пулевого выстрела. Вопросы судебной медицины и права: сб. науч. тр.; под ред. Сергеева, В.В., Ардашкина, А.П. и Тарасова, А.А.; М-во здравоохранения РФ, Самар. гос. мед. ун-т. Самара: СамГМУ, с. 24-26.

либр, длина, конструктивные особенности и материал, из которой он изготовлен;* b) другие характеристики внешней баллистики огнестрельного снаряда и, в частности, прецессия и нутация, существенно влияющие на его устойчивость при движении в воздушной среде;** c) свойства поражаемых объектов,*** известных своим значительным многообразием, обусловившим необходимость разработки их единой классификации с учётом наиболее частой встречаемости в экспертной практике,**** d) особенности

взаимодействия огнестрельного снаряда и поражаемого объекта.*****

Отдельно отметим, что по состоянию на сегодняшний день:

- статистически достоверно подтверждаются величины минимальных совокупностей доминирующих информационных признаков, характеризующих МПвх на коже и МПвх на костях скелета человека, причинённых огнестрельными снарядами в диапазоне низких скоростей (от 100

- * См.: DeMuth, W.E. Jr. Specified essay. p. 222-232; Charters, A.C. 3rd. and Charters, A.C., 1976. Specified essay. p. 464-470; Sellier, K., 1979. Effectiveness of small calibre ammunition. Acta Chir. Scand. Suppl., 489, p. 13-26; Клименко, Л.Д., 1981. Расчёт скорости полёта снарядов различной формы и размеров по расстоянию выстрела. Экспертная техника. Вып. 72: Актуальные вопросы судебно-баллистической экспертизы: сб. ст.; отв. ред. Сташенко, Е.И.; М-во юстиции СССР, Всесоюз. науч.-исслед. ин-т судеб. экспертиз. Москва: с. 19-53; Гальцев, Ю.В. и Бахтадзе, Г.Э., 1992. Результаты сравнительного изучения входных огнестрельных ран при выстрелах оболочечными и полубололочными пулями. Проблемы судебной баллистики: сб. науч. тр.; редкол.: Бахтадзе, Г.Э. (отв. ред.) и др.; Прокуратура Республики Грузия. Тбилиси: Русское слово, с. 56-59; и др.
- ** См.: Попов, В.Л., Шигеев, В.Б. и Кузнецов Л.Е., 2002. Указ. соч., с. 55-57; и др.
- *** См.: Максименков, А.Н., 1958. О механизме огнестрельных ранений. Вестник хирургии имени И. И. Грекова, 80, 1, с. 7-20; DeMuth, W.E. Jr. and Smith, J.M., 1966. Specified essay. p. 744-755; Berlin, R.H., 1977. Specified essay. p. 1-45; Berlin, R., Blomqvist, G., Janzon, B. and others, 1979. Specified essay. p. 103-120; Бахтадзе, Г.Э. и Гальцев, Ю.В., 1992. Влияние свойств поражаемого объекта на характер огнестрельного пулевого повреждения. Проблемы судебной баллистики: сб. науч. тр.; редкол.: Бахтадзе, Г.Э. (отв. ред.) и др.; Прокуратура Республики Грузия. Тбилиси: Русское слово, с. 66-67; Молчанов, В.И., Бахтадзе, Г.Э., 1997. Влияние преград на характер огнестрельных повреждений. Избранные лекции по судебной медицине и криминалистике: в 2-х т.; под ред. Исакова, В.Д.; Воен.-мед. акад.; т. 1, л. 15. Санкт-Петербург: с. 355-371; и др.
- **** См.: Гальцев, Ю.В. и Бахтадзе, Г.Э., 1991. Классификация объектов-мишеней в судебной баллистике: экспресс-информ. КГБ СССР, Высш. курсы КГБ СССР. Вып. 1. Тбилиси: ВК КГБ СССР, 12 с.; Бахтадзе, Г.Э. и Гальцев, Ю.В., 1992. Систематизация и классификация объектов-мишеней пулевых повреждений. Проблемы судебной баллистики: сб. науч. тр.; редкол.: Бахтадзе, Г.Э. (отв. ред.) и др.; Прокуратура Республики Грузия. Тбилиси: Русское слово, с. 5-11; Бахтадзе, Г.Э. и Гальцев, Ю.В., 2005. Классификация объектов исследования (мишеней) со следами огнестрельных повреждений в судебной экспертизе. Актуальные проблемы современного уголовного процесса России: сб. науч. ст.; под ред. Лазаревой, В.А.; Фед. агентство по образованию, ГОУ ВПО «Самар. гос. ун-т». Самара: Изд-во «Самар. ун-т», с. 136-142.
- **** См.: Callender, G.R. and French, R.W., 1935. Specified essay. p. 177-201; Kokinakis, W., Neades, D., Piddington, M. and Roecker, E., 1979. A gelatin energy methodology for estimating vulnerability of personnel to military rifle systems. Acta Chir. Scand. Suppl., 489, p. 35-55; Albrecht, M., Šćepanović, D., Ceramilac, A. and others, 1979. Specified essay. p. 185-198; Бахтадзе, Г.Э., 2005. Указ. соч., с. 19-143; и др.

до 300–350 м/с). Что касается пулевых повреждений, образованных при средних, высоких и сверхвысоких скоростях, то определение статистически достоверных сочетаний таких признаков требует дополнительного изучения;

- методика определения дистанции неблизкого огнестрельного выстрела по МПвх пулевых повреждений небиологических преград при разных диапазонах скоростей практически отсутствует, так как экспериментально-практический опыт, направленный на выявление минимальной совокупности качественных, количественных и относительных доминирующих информационных признаков, отражающих энергию поражающего огнестрельного снаряда и его скорость в момент поражения, в криминалистическом отношении почти не наработывался.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

На основании изложенного целесообразно:

1) продолжить изучать признаки, достоверно влияющие на минимальную совокупность доминирующих информационных признаков, характеризующих МПвх:

а) признаки входных огнестрельных повреждений кожи и подлежащих тканей на трупе человека, причинённых средне-скоростными, высокоскоростными и сверхскоростными огнестрельными снарядами;

б) признаки огнестрельных переломов длинных трубчатых и плоских костей скелета человека, возникающих в диапазоне средних, высоких и сверхвысоких скоростей;

2) исследовать огнестрельные повреждения самых распространённых в криминалистической экспертизе небиологических и отдельных биологических объектов, поражённых пулями при разных диапазонах скоростей;

3) разработать и внедрить в экспертную практику методики и компьютерные программы, обеспечивающие определение расстояния на дистанции неблизкого пулевого выстрела в судебно-медицинской и криминалистической экспертизе в интересах борьбы с вооружённой преступностью.

БИБЛИОГРАФИЯ:

Использованная литература:

1. Бахтадзе, Г.Э., Гальцев, Ю.В., Исаков, В.Д. и Колкутин, В.В., 1997. Установление дистанции и расстояния выстрела. Избранные лекции по судебной медицине и криминалистике: в 2-х т.; под ред. Исакова, В.Д.; Воен.-мед. акад.; т. 1, л. 14. Санкт-Петербург: с. 336–354.
2. Гальцев, Ю.В. и Бахтадзе, Г.Э., 1993. Определение расстояния выстрела в судебной

баллистике. Проблемы прокурорско-следственной и судебно-экспертной практики: сб. науч. тр.; под общ. рук. Гварамия, В.Л.; редкол.: Симонишвили, В.Л. (отв. ред.) и др.; Прокуратура Республики Грузия. Тбилиси: Русское слово, с. 121–142.

3. Молчанов, В.И., Попов, В.Л. и Калмыков, К.Н., 1990. Огнестрельные повреждения и их судебно-медицинская экспертиза: руководство для врачей. Ленинград: Медицина: Ленингр. отд-ние, 271 с.

BIBLIOGRAPHY:**Used Literature:**

1. Bakhtadze, G.E., Galtsev, Yu.V., Isakov, V.D. and Kolkutin, V.V., 1997. Determining the distance and range of the shot. Selected lectures on Forensic Medicine and forensics: in 2 vol.; under the editorship Isakov, V.D.; Military-medical Academy, vol. 1, lecture 14, St. Petersburg: VMedA, pp. 336–354. (in Russian)
2. Galtsev, Yu.V. and Bakhtadze, G.E., 1993. Determining the distance of a shot in forensic

ballistics. Problems of prosecutorial-investigative and forensic expert practice: collection of scientific works; under the general direction of Gvaramiya, V.L.; editorial board: Simonishvili, V.L. (executive editor) and others; Prosecutor's Office of the Republic of Georgia. Tbilisi: The Russian Word, pp. 121–142. (in Russian)

3. Molchanov, V.I., Popov, V.L. and Kalmykov, K.N., 1990. Gunshot damage and their forensic-medical examination: A guide for doctors. Leningrad: Medicine: Leningrad department, 271 p. (in Russian)

REFERENCES:

1. *See:* Lazarev, T.V., 1989. Forensic-medical characteristics of gunshot damages from an AK-74 assault rifle at non-close shot distances: (Experimental study): author's abstract dissertation ... of the Candidate of Sciences in Medicine: 14.00.24 / Lazarev Timofey Vasilievich; Military-medical Academy named after S.M. Kirov. Leningrad: p. 18–19, 23. (in Russian)
2. *See:* Kolkutin, V.V., 1990. Forensic-medical characteristics of gunshot damages caused from a non-close distance by 5.6-mm shell-less lead bullets having different speeds: (Experimental study): author's abstract dissertation ... of the Candidate of Sciences in Medicine: 14.00.24 / Kolkutin Victor Viktorovich; Military-medical Academy named after S.M. Kirov. Leningrad: p. 16. (in Russian)

3. Popov, V.L. and Dyskin, E.A., 1994. Wound ballistics: (forensic medical aspects). Proceedings of the Military Medical Academy, v. 234. St. Petersburg: pp. 31–32. (in Russian)
4. Popov, V.L., Shigeev, V.B. and Kuznetsov, L.E., 2002. Forensic-medical ballistics: a practical guide. St. Petersburg: Hippocrates, p. 442. (in Russian)
5. Chervakov, V.F., 1953. Sketches of forensic ballistics: a manual for investigators; All-Union Scientific Research Institute of Criminalistics of the USSR Prosecutor's Office. Moscow: Gosizdat, p. 6. (in Russian)
6. *See:* Ozeretskovsky, L.B., Gumanenko, E.K. and Boyarintsev, V.V., 2006. Wound ballistics: the history and current state of firearms and personal protective equipment: monograph. St. Petersburg: Journal Kalashnikov, pp. 107–108. (in Russian)

სამოქალაქო ავიაციის სფეროში კონკურენცია, როგორც ევროკავშირის ერთიანი ბაზრის მემორანდუმული ძალა

თამარ ვეფხვაძე

სამართლის დოქტორი, გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის სამართლის სკოლის ასოცირებული პროფესორი, სამართლის მეცნიერთა კავშირის წევრი

ელ. ფოსტა: tamarvepkhvadze@gmail.com

გიორგი თავხელიძე

გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის სამართლის სკოლის დოქტორანტი

ელ. ფოსტა: g.tavkhelidze1@gmail.com

აბსტრაქტი

სტატიის მიზანია, შეისწავლოს ევროკავშირის ერთიანი ბაზრის არსი და დანიშნულება; გააანალიზოს ევროპის ერთიანი საავიაციო ბაზრის ფუნქციონირების თავისებურებანი და კონკურენციის დამცავი ნორმები; გამოკვეთოს საავიაციო სფეროში, ევროპის სამეზობლო პოლიტიკის ფარგლებში, საქართველოს თანაარსებობის პრიორიტეტული საკითხები.

კვლევის შედეგად გამოიკვეთა, რომ ევროპის გაერთიანება/ევროპის კავშირი თავდაპირველად მხოლოდ წვერი ქვეყნებისათვის ბაზარზე ფუნქციონირების ერთიანი ნორმებს ქმნიდა. მოგვიანებით, მისთვის აქტუალური გახდა არანევრ/კანდიდატ ქვეყნებთან თანამშრომლობა, რაც გამოიხატა ევროპის ერთიანი საჰაერო სივრცის ჩამოყალიბებით. საქართველოსთვის, როგორც უკვე კანდიდატის სტატუსის მქონე სახელმწიფოსთვის, მეტად მნიშვნელოვანია მათი სამართლებრივი ბაზის გაანალიზება და ჰარმონიზაციის პროცესის სწორხაზოვნად წარმართვა.

საკვანძო სიტყვები: ლიბერალიზაცია, ჰარმონიზაცია, გადაყვანა-გადაზიდვები

COMPETITION IN THE FIELD OF CIVIL AVIATION AS A DRIVING FORCE OF THE EU SINGLE MARKET

Tamar Vepkhvadze

Doctor of law, Associate professor at the School of law at Grigol Robakidze University, Member of the Union of Law Scientists

Email: tamarvepkhivadze@gmail.com

Giorgi Tavkhelidze

PhD student at the School of Law at Grigol Robakidze University

Email: g.tavkhelidze1@gmail.com

ABSTRACT

The aim of the article is to study the essence and purpose of the EU single market; to analyze the functioning of the European Common Aviation Area and the competition norms; to highlight the priority issues of Georgia's coexistence in the aviation market within the framework of the European Neighborhood Policy.

According to the conducted research, legislation of the European Community/European Union was only applied to the member states. Later, cooperation with non-member/candidate countries became relevant for the European Union, which became the basis for the establishment of the Single European Sky.

For Georgia, as a state that has already received candidate status, it is very important to analyze the EU legal base and conduct the harmonization process in a straight line.

KEYWORDS: Liberalization, Harmonization, Air carriage

შესავალი

ევროპის ერთიანი ბაზარი საკუთარ თავში მოიაზრებს ევროკავშირის წევრ ქვეყნებს შორის ბარიერების გაუქმებას საქონლის, მომსახურების, კაპიტალისა და ადამიანების გადაადგილების კუთხით. საავიაციო სფეროში აღნიშნული ევროპის ერთიანი საჰაერო სივრცის ჩამოყალიბებითა და გადაყვანა-გადაზიდვებზე ერთიანი წესების დაწესებით გამოიხატება.

ევროკავშირის კონკურენციის სამართლის ნორმები მიმართულია ევროპის ერთიანი ეკონომიკისა და კონკურენციული გარემოს ჩამოსაყალიბებლად, რაც თავისთავად, გამორიცხავს სუბიექტების მიერ ბაზრის ბოროტად გამოყენებას.

საავიაციო სფეროში თავდაპირველად კონკურენციის სამართლის ნორმები მხოლოდ წევრ სახელმწიფოებზე ვრცელდებოდა, მაგრამ მოგვიანებით უკვე ისინი სახელმძღვანელო საწყისებად იქცნენ ევროკავშირში გაწევრიანების მსურველი ქვეყნებისათვის და იმ ავიასაწარმოებისათვის, რომლებსაც ევროპის ბაზარზე ოპერირება სურთ.

ევროკავშირის მიერ ჩამოყალიბებულმა ერთიანმა ბაზარმა თავისი შედეგი გამოიღო – იგი ევროპის მასშტაბით ნამდვილად აწესრიგებს სამოქალაქო ავიაციაში კონკურენტული გარემოს შენარჩუნებას და ბაზრის ბოროტად გამოყენების შემთხვევებზე ახდენს ადეკვატურ რეაგირებას. ამასთან, ევროპის ერთიანი საავიაციო ბაზარი წევრ ქვეყნებში უწყვეტად აუმჯობესებს საკუთარი ხალხის ცხოვრებისა და შრომის პირობებს, უზრუნველყოფს ეკონომიკის წინსვლასა და საზოგადოების ჰარმონიულ განვითარებას. საქართველოსთვის ევროპის ერთიანი საავიაციო ბაზარი მიმზიდველია,

რადგანაც ჩვენი ქვეყანა მიისწრაფვის ევროპასთან ინტეგრაციისაკენ, რასაც ნათლად მოწმობს რამდენიმე დღის წინ საქართველოსთვის მინიჭებული კანდიდატის სტატუსი.

სამოქალაქო ავიაციის სფეროში ევროპის კონკურენციის სამართლის ძირითადი სამართლებრივი ასპექტები

ევროპის ერთიანი ეკონომიკური სივრცის შექმნის იდეა ჯერ კიდევ 1957 წლის რომის „ევროპის ეკონომიკური გაერთიანების შექმნის შესახებ“ ხელშეკრულებაში ჩაიღო, რომელიც უნდა მიღწეულიყო წევრ-ქვეყნებს შორის ეკონომიკის განვითარების ჰარმონიზაციის საფუძველზე.¹ რომის ხელშეკრულების მე-2 მუხლში მითითებულია ერთიანი ეკონომიკური სივრცის შექმნის შესახებ, რაც მიღწეულ უნდა იყოს წევრ ქვეყნებს შორის ეკონომიკის განვითარების ჰარმონიზაციის საფუძველზე. მე-3 მუხლში საუბარია იმ ქმედებებზე, რომლებიც უნდა განახორციელოს კავშირმა დასახული მიზნების მისაღწევად, მათ შორის, აღსანიშნავია ერთიანი სატრანსპორტო პოლიტიკის შექმნა (e) და ისეთი სისტემის ჩამოყალიბება, რომელიც აღმოფხვრის შიდა ბაზარზე კონკურენციის უფლების დარღვევას (f).

1987 წელს, „ერთიანი ევროპული აქტის“ ძალაში შესვლის შემდეგ, ევროპული გაერთიანების დამფუძნებელ ხელშეკრულებაში შეიტანეს ახალი ტერმინი – „შიდა ბაზარი“ (იგივე „ერთიანი ბაზარი“), რომელიც მოიცავს სივრცეს საზღვრების გარეშე, სადაც შესაძლებელია საქონლის,

1 The Treaty of Rome, 25 March 1957. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://ec.europa.eu/archives/emu_history/documents/treaties/rometreaty2.pdf> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].

პირების, მომსახურებისა და კაპიტალის თავისუფალი გადაადგილება ამ ხელშეკრულების დებულებების შესამაბისად.²

ერთიანი ევროპული ბაზრის ჩამოყალიბებამ განაპირობა მოკავშირე ქვეყნების ტერიტორიაზე კონკურენციის ერთიანი წესების დადგენა. 2007 წლის 17 დეკემბრის „ევროპის კავშირის ფუნქციონირების შესახებ ხელშეკრულების“³ 119-ე მუხლის პირველი პუნქტის მიხედვით, ევროპის კავშირის მიზნების მისაღწევად წევრმა სახელმწიფოებმა უნდა შეიმუშაონ ეკონომიკური პოლიტიკა, რომელიც დაფუძნებული იქნება თავისუფალი კონკურენციის პირობებში მოქმედი საბაზრო ეკონომიკის პრინციპებზე.

ევროპული კავშირის კონკურენციის პოლიტიკის სახელშეკრულებო ჩარჩოები დადგენილია „ევროპული კავშირის ფუნქციონირების შესახებ“ ხელშეკრულების 101-ე, 109-ე მუხლებით.⁴ კონკურენციის ნორმების მიზანია, ხელი შეუწყოს თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკის განვითარებას.

ევროპის გაერთიანებაში ინტეგრაციული პროცესების განვითარებამ და ევროპის თანამეგობრობის ქვეყნების საწარმოებს შორის ტრანსნაციონალური კავშირების შექმნამ საფრთხე შეუქმნა

კონკურენციისა და ეკონომიკის წარმატებულ ფუნქციონირებას.⁵ კონკურენციის დამცავი მიზნების უზრუნველსაყოფად ევროპის საბჭოს განსაკუთრებული ღვაწლი მიუძღვის, რაც რეალიზებულია მის მიერ მიღებულ სამართლებრივ აქტებში. ჯერ კიდევ 1957 წლის რომის ხელშეკრულების 85-ე და 86-ე მუხლებით (ამჟამად „ევროპის კავშირის ფუნქციონირების შესახებ ხელშეკრულების“ 101-ე და 102-ე მუხლები, მანამდე 81-ე და 82-ე მუხლები) აიკრძალა ანტიკონკურენციული ქმედებები. ამასთან დაკავშირებით საბჭომ განმარტა, რომ კონკურენცია ეკონომიკური აქტივობის მასტიმულირებელი საუკეთესო საშუალებაა.

მოგვიანებით საჰაერო ტრანსპორტის სფეროში საბჭომ მიიღო მთელი რიგი ნორმები, რომლებსაც განეკუთვნება:

- 1987 წლის 3975/87 ევროპის საბჭოს რეგულაცია „საჰაერო ტრანსპორტზე კონკურენციის დამცავი ნორმების გამოყენების შესახებ“;⁶
- 1987 წლის 3976/87 ევროპის საბჭოს რეგულაცია „საჰაერო ტრანსპორტის სფეროში რომის ხელშეკრულების 85-ე მუხლის შესამეწინაწილის ზოგიერთი კატეგორიის

2 Singal European Act, 1 July 1987. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a519205f-924a-4978-96a2-b9af8a598b85.0004.02/DOC_1&format=PDF> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].

3 Treaty of Functioning of European Union, 7 February 1992, Lisbon. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].

4 გაბრიჩიძე, გ., 2012. ევროპის კავშირის სამართალი. თბილისი: ევროპული შედარებითი სამართლის ინსტიტუტი, გვ. 242.

5 Reiman, M. and Zimmermann, R., 2012. Comparative Law. Oxford University Press. გვ. 543.

6 Council Regulation No 3975/87 Laying Down the Procedure for the Application of the Rules on Competition to Undertakings in the Air Transport Sector, 14 December 1987, Lisbon. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TX-T/?uri=CELEX%3A31987R3975>> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].

- ხელშეკრულებებსა და კარტერულ პრაქტიკაში გამოყენების შესახებ”;⁷
- 2003 წლის 1/2003 ევროპის საბჭოს რეგულაცია „კონვენციის 81-ე და 82-ე მუხლების შესაბამისად კონკურენციის დამცავი ნორმების იმპლემენტაციის შესახებ”;⁸
 - 411/2004 ევროპის საბჭოს რეგულაცია „გაერთიანების წევრებსა და მესამე სახელმწიფოებს შორის სავაიციო სფეროში თანამშრომლობის შესახებ”⁹. ამ ნორმით გაუქმდა რეგულაცია 3975/87 და ცვლილებები შევიდა 3976/87 რეგულაციაში.
 - 2009 წლის 487/2009 ევროპის საბჭოს რეგულაცია „საჰაერო ტრანსპორტის სფეროში რომის ხელშეკრულების 81-ე მუხლის მესამე ნაწილის ზოგიერთი კატეგორიის ხელშეკრულებებში და კარტერულ პრაქტიკაში გამოყენების შესახებ”¹⁰. ამ ნორმით გაუქმდა 3976/87 რეგულაცია.¹¹

1962 წელს ევროპის საბჭომ მიიღო #17 რეგულაცია¹², რომლითაც რომის ხელშეკრულების 81-ე და 82-ე (უკვე 85-ე და 86-ე) მუხლებით დადგენილი პრინციპები განხორციელდა. მაგრამ, აღნიშნული ნორმა არ ვრცელდებოდა საჰაერო ტრანსპორტზე. საჰაერო ტრანსპორტზე კონკურენციის დამცავი პრინციპების რეალიზაციასთან დაკავშირებული რეგულაციის მიღება წლების განმავლობაში ვერ ხერხდებოდა. აღნიშნულის მიზეზად შეგვიძლია მივიჩნიოთ ევროპის გაერთიანების მისწრაფება, გარკვეული პერიოდი სამოქალაქო ავიაციისათვის დამოუკიდებლად განვითარების საშუალება მიეცა¹³. 1987 წლის საბჭოს №3975/87 რეგულაციაში „საჰაერო ტრანსპორტზე კონკურენციის დამცავი ნორმების გამოყენების შესახებ” მიეთითა, რომ რომის ხელშეკრულების 81-ე და 82-ე მუხლები უკვე სავაიციო ტრანსპორტზე ვრცელდებოდა და არეგულირებდა ურთიერთობას კავშირის წევრ აეროპორტებს შორის საჰაერო მიმოსვლის კუთხით.

- 7 Council Regulation No 3976/87 of 14 December 1987 on the Application of Article 85 (3) of the Treaty to Certain Categories of Agreements and Concerted Practices in the Air Transport Sector, 14 December 1987. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31987R3976>> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].
- 8 Council Regulation No 1/2003 on the Implementation of the Rules on Competition Laid Down in Articles 81 and 82 of the Treaty, 16 December 2002. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32003R0001>> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].
- 9 Council Regulation No 411/2004 of Repealing Regulation No 3975/87 and Amending Regulations (EEC) No 3976/87 and (EC) No 1/2003, in Connection with air Transport Between the Community and Third Countries, 26 February 2004. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32004R0411>> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].
- 10 Council Regulation No 487/2009 of on the Application of Article 81(3) of the Treaty to Certain Categories of Agreements and Concerted Practices in the Air Transport Sector, 25 May 2009. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32009R0487>> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].
- 11 Vepkhvadze, T. and Geperidze, D., 2021. A Single European Sky and General Analyses of Liberalization Police. International Law Book Series. Tbilisi: International Law Institute and Tbilisi State University. გვ. 207.
- 12 EEC Council: Regulation No 17: First Regulation Implementing Articles 85 and 86 of the Treaty. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A31962R0017>> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].
- 13 Dempsey, P. S., 2004. European Aviation Law. Kluwer Law International. გვ. 51.

#3975/87 რეგულაციის მე-3 მუხლის თანახმად, ევროპის გაერთიანების კომისიას საკუთარი ინიციატივით, წევრი ქვეყნების ან დაინტერესებული ფიზიკური და იურიდიული პირების საჩივრის შედეგად, მიენიჭა უფლება, დაეწყო საქმის წარმოება რომის ხელშეკრულების 81-ე მუხლის პირველი პუნქტისა და 82-ე მუხლის დარღვევის თავიდან ასაცილებლად. გამოძიების მიზანი იყო საბჭოს გაერკვია, ნამდვილად არღვევდა თუ არა ავიასაწარმოს მოქმედებები წესებს კონკურენციის შესახებ. გამოძიების შედეგების მიხედვით, ევროპის გაერთიანების კომისიას გამოჰქონდა გადაწყვეტილება ამ მოქმედებების შეწყვეტისა და ჯარიმის გადახდის მოთხოვნით ან – გადაწყვეტილება საჩივარზე უარის თქმის შესახებ ხელშეკრულების დარღვევის არარსებობის გამო.

„საჭაერო ტრანსპორტის სფეროში რომის ხელშეკრულების 85-ე მუხლის მესამე ნაწილის ზოგიერთი კატეგორიის ხელშეკრულებებსა და კარტერულ პრაქტიკაში გამოყენების შესახებ“ 1987 წლის 14 დეკემბრის #3976/87 რეგულაციის მიზანი იყო რომის ხელშეკრულების 85-ე და 86-ე მუხლებით დამტკიცებული კონკურენციის წესების რეალიზაცია ცვლილებების შეტანის გზით.

კომისიამ განმარტა, რომ 85-ე მუხლის პირველი ნაწილის მოქმედება არ ვრცელდება იმ ხელშეკრულებებსა და კარტერულ პრაქტიკაზე, რომლებიც ეხება აეროპორტებში ადგილებისა და განრიგის განაწილებას, სატარიფო კონსულტაციებს, მომსახურების ერთობლივად განხორციელებას, აეროპორტებში სლოტების განაწილებასა და დაჯავშნის ელექტრონულ სისტემას.

2002 წლის 16 დეკემბრის #1/2003 რეგულაციით `რომის კონვენციის 81-ე და 82-ე მუხლების შესაბამისად კონკურენციის დამცავი ნორმების იმპლემენტაციის შესახებ“ წევრ-სახელმწიფოებს მიენიჭათ

მთელი რიგი უფლებები კონკურენციის დამცავი წესების გამოყენების სფეროში, კერძოდ, 2004 წლის 1 მაისიდან წევრ ქვეყნებს მიენიჭათ უფლება, ევროკავშირთან ერთად გამოიძიონ და აღმოფხვრან რომის ხელშეკრულების 81-ე და 82-ე მუხლების დარღვევები.

№ 1/2003 რეგულაციით შემოღებული სიახლეების მიუხედავად, უცვლელი დარჩა ის ძირითადი ნორმები, რომლებიც დაკავშირებულია რომის ხელშეკრულების 81-ე და 82-ე მუხლების გამოყენებასთან ავიასაწარმოებთან მიმართებით. კერძოდ, კონკურენციის ხელშემშლელ ფაქტორად არ აღიქმება საწარმოებს შორის ისეთი შეთანხმებები, რომლებიც მიმართულია წარმოების გაუმჯობესებასა და საქონლის გავრცელებაზე ან ხელს უწყობს ტექნიკურ, ან ეკონომიკურ პროგრესს; მომხმარებელს აძლევენ სამართლიან სარგებელს.

ასევე უცვლელი დარჩა დებულება, რომელიც დაკავშირებულია ევროკავშირსა და მესამე სახელმწიფოებს შორის კონკურენციის წესების გამოყენებასთან. კერძოდ, აღინიშნა, რომ ევროკავშირის კონკურენციის ნორმები ვრცელდება მხოლოდ ევროკავშირის ტერიტორიაზე. ასევე, უცვლელი დარჩა ნორმა, რომლის მიხედვითაც ევროკავშირის კომისიას შეუძლია გააუქმოს საწარმოებს შორის ისეთი ხელშეკრულებანი, რომლებიც ეწინააღმდეგება რომის ხელშეკრულების 81-ე მუხლის პირველი პუნქტის დებულებებს, თუ ისინი არღვევენ კონკურენციის სამართლის პრინციპებს შემდეგ საკითხებში, როგორებიცაა: საჭაერო ხაზებზე მგზავრების, ბარგისა და ტვირთების ტარიფების დადგენა; რეგულარული საჭაერო ხაზების ერთობლივი ექსპლუატაცია; განრიგის ერთობლივი დაგეგმვა და კოორდინაცია; აეროპორტებში სლოტების განაწილება; ბრონირების ავტომატიზებული სისტემების ერთობლივი შემუშავება და ექსპლუატაცია.

„საავიაციო სფეროში გაერთიანების წევრებსა და მესამე სახელმწიფოებს შორის თანამშრომლობის შესახებ“ 411/2004 რეგულაცია წინ გადადგმული ნაბიჯია, რადგანაც იგი მოიცავს არა მარტო ევროკავშირის ტერიტორიაზე კონკურენციის დამცავი ნორმების გავრცელების უზრუნველყოფას, არამედ იგი უკვე მიმართულია მეზობელი ქვეყნების საავიაციო ბაზარზე კონკურენციის დამცავი ნორმების დანერგვისკენ. კერძოდ, რეგულაციაში მითითებულია, რომ სანამ სპეციალური სამართლის ნორმით არ განისაზღვრება ურთიერთობა ევროკავშირსა და მესამე სახელმწიფოებს შორის, მანამდე საავიაციო სფეროში გამოიყენება რომის კონვენციის 81-ე და 82-ე მუხლები ევროკავშირსა და მესამე სახელმწიფოებს შორის გადაყვანა-გადაზიდვების შესრულებისას.

2009 წელს საბჭომ მიიღო მომდევნო რეგულაცია #487/2009 `საჰაერო ტრანსპორტზე რომის ხელშეკრულების 81(3)-ე მუხლის გამოყენების შესახებ`. აღნიშნული ნორმით გაუქმდა საბჭოს #3976/87 რეგულაცია და დადგინდა, რომ რომის ხელშეკრულების 81-ე მუხლი არ ვრცელდება საწარმოებს შორის დადებულ ისეთ ხელშეკრულებებსა და პრაქტიკაზე, რომლებიც შეეხება: ავიაკომპანიათა მიერ რეისების ერთობლივ დაგეგმვასა და განხორციელებას; კონსულტაციებს მგზავრთა გადაყვანისა და ტვირთის გადაზიდვის ტარიფების შემუშავების შესახებ; ერთობლივ ღირსიძიებებს, მიმართულს ახალი და ნაკლებად გადატვირთული საჰაერო მარშრუტების განხორციელებაზე; სლოტების განაწილებას აეროპორტებს შორის; აეროპორტებში საჰაერო ხომალდების სახმელეთო მომსახურების განხორციელებას და სხვ.

ბაზარზე დომინანტური მდგომარეობის ბოროტად გამოყენება

ევროკავშირსა და საქართველოს შორის დადებული ასოცირებული შეთანხმების 204-ე მუხლით საქართველომ იკისრა ვალდებულება, ეფექტურად გააკონტროლოს ეკონომიკური აგენტების ცალმხრივი ქმედებები. ეკონომიკური აგენტის ცალმხრივი ქმედება ბაზარზე მაშინ არის საფრთხის შემქმნელი, როდესაც მას ბაზარზე დომინანტური მდგომარეობა უკავია. სწორედ ეს უკანაქცნელი უბიძგებს სუბიექტს, რომ უკარნახოს კონტრაქტებს საბაზრო პირობები.¹⁴

„ევროპის კავშირის ფუნქციონირების შესახებ“ ხელშეკრულების 102-ე მუხლში მითითებულია, რომ დომინანტურ მდგომარეობად მიიჩნევა ის შემთხვევა, როდესაც დომინირება ევროკავშირის შიდა ბაზარს ან მის მნიშვნელოვან ნაწილს მოიცავს. ევროკავშირის შიდა ბაზრის „ნაწილი“ განისაზღვრება მისი ეკონომიკური მნიშვნელობით და არა ტერიტორიის სიდიდით. შესაბამისად, ბაზარზე დომინანტური მდგომარეობა შეიძლება მოიცავდეს არა კონკრეტულად რომელიმე წევრ ქვეყანას, არამედ მის ნაწილს. ამასთან, არ არის აუცილებელი, დომინანტური მდგომარეობის მქონე საწარმოს ძირითადი ადგილსამყოფელი ევროკავშირის ფარგლებში იყოს, არამედ საკმარისია იგი ევროკავშირის ტერიტორიაზე ოპერირებდეს. დომინანტური მდგომარეობაა, როდესაც საწარმოს შესწევს ძალა, ბაზარზე კონკურენტებისა და მომხმარებლებისაგან დამოუკიდებლად იმოქმედოს და, შესაბამისად, შესწევს კონკურენციის ხელყოფის საშუალება. ასეთი საწარმოების

14 მენაბდიშვილი, ს., 2018. საქართველოს კონკურენციის სამართლის შესაბამისობა ევროკავშირის კონკურენციის სამართლის ნორმებთან, ასოცირების შესახებ ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულებების შესაბამისად. თბილისი: ევროკავშირი საქართველოსთვის, გვ. 22.

წილი ბაზარზე იმდენად დიდია, რომ მათ აქვთ გარკვეული თავისუფლება ფასების დადგენისა ისე, რომ არ გაითვალისწინონ მოთხოვნილებებისა და კონკურენტების მახასიათებლები.¹⁵ აღსანიშნავია, რომ ევროკავშირის სამართლით აკრძალულია არა დომინანტური მდგომარეობა, არამედ მისი ბოროტად გამოყენება.

საქმეზე „Europemballage Corporation and Continental Can Company Inc. v Commission of the European Communities“ მართლმსაჯულების ევროპულმა სასამართლომ დომინანტური მდგომარეობა განმარტა, როგორც შემთხვევა, როდესაც საწარმოებს თავიანთი საბაზრო წილის ან მათთან დაკავშირებული კაპიტალის საფუძველზე აქვთ საშუალება, თავად დაადგინონ ფასები პროდუქციის მნიშვნელოვან ნაწილზე ან გააკონტროლონ დისტრიბუცია და წარმოება.¹⁶

საქმეზე *United Brands Company and United Brands Continental BV v Commission of the European Communities* მართლმსაჯულების ევროპულმა სასამართლომ განმარტა, რომ დომინანტური მდგომარეობა არის ბაზარზე საწარმოს ისეთი პოზიცია, რომელიც მას საშუალებას აძლევს თავიდან აიცილოს ბაზარზე ეფექტური კონკურენცია და საბაზრო პოლიტიკის განხორციელებისას მომხმარებლების, კონკურენტებისა და კლიენტებისაგან დამოუკიდებლად იმოქმედოს.¹⁷

„კონკურენციის შესახებ“ საქართვე-

ლოს კანონით დომინანტური მდგომარეობა არის ეკონომიკური აგენტის/აგენტების ისეთი მდგომარეობა, რომელიც მათ საშუალებას აძლევს, იმოქმედონ კონკურენტი ეკონომიკური აგენტებისაგან, მიმწოდებლებისაგან, კლიენტებისა და მომხმარებლებისაგან დამოუკიდებლად; არსებითი გავლენა მოახდინონ ბაზარზე საქონლის მიმოქცევის საერთო პირობებზე და შეზღუდონ კონკურენცია.

საჭაერო ტრანსპორტის სფეროში დომინანტური მდგომარეობის ბოროტად გამოყენება ვლინდება ისეთ ქმედებებში, როგორებიცაა: ავიაკომპანიებს შორის საჭაერო გადაყვანა-გადაზიდვების ტარიფების ურთიერთშეთანხმება; თვითღირებულებაზე შეუსაბამო ტარიფის დაწესება; საჭაერო ხაზების გადანაწილება და ერთობლივი ექსპლუატაცია; დომინანტი საწარმოს მიერ სხვა საწარმოსათვის ინტერლანის სისტემაში თანამშრომლობაზე უარის თქმა; ავიასაწარმოების მიერ შემოსავლების ფულის საშუალებით განაწილება; მოლაპარაკებები აეროპორტებში სლოტების განაწილების შესახებ, ბრონირების ავტომატიზებული სისტემების ექსპლუატაციის შესახებ მოლაპარაკებები და სხვა.¹⁸

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საავიაციო სფეროში ბაზარზე დომინირებული მდგომარეობის ერთ-ერთი მაჩვენებელია ავიაკომპანიის მიერ გარკვეულ ხაზზე გადაყვანა-გადაზიდვების მნიშვნელოვანი

15 გაბრიჩიძე, გ., 2012. ევროპის კავშირის სამართალი. თბილისი: ევროპული შედარებითი სამართლის ინსტიტუტი, გვ. 249.

16 *Europemballage Corporation and Continental Can Company Inc. v Commission of the European Communities*, 21 February 1973 (case 6-72). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <[EUR-Lex – 61972CJ0006 – EN – EUR-Lex \(europa.eu\)](#)> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].

17 *United Brands Company and United Brands Continental BV v Commission of the European Communities*, 14 February 1978 (C-27/76). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <[CURIA – List of results \(europa.eu\)](#)> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].

18 ვეფხვაძე, თ., 2015. სადისერტაციო ნაშრომი: საჭაერო გადაყვანა-გადაზიდვების რეგულირება საქართველოსა და ევროკავშირის კანონმდებლობის მიხედვით და ჰარმონიზაციის პრობლემები. გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი. გვ. 60.

მოცულობის შესრულება და სხვა ავიასაწარმოებისადმი „ინტერლაინის“ სისტემაში თანამშრომლობაზე უარის თქმა. ამ კუთხით აღსანიშნავია 1992 წლის 26 თებერვლის კომისიის გადაწყვეტილება 92/213/EC, ევროპის ეკონომიკური გაერთიანების 85-ე და 86-ე მუხლების გამოყენების შესახებ – British Midland v. Aer Lingus.¹⁹

მეოცე საუკუნის ოთხმოცდაათიანი წლების დასაწყისში ირლანდიის ავიაკომპანია „Aer Lingus“ სამგზავრო გადაზიდვების წილმა საჰაერო ხაზზე ლონდონი-დუბლინის მიმართულებით შეადგინა დაახლოებით 75%. როდესაც ბრიტანულმა ავიაკომპანია „British Midland“ – მა გადაწყვიტა დაეწყო აღნიშნული ხაზის ექსპლუატაცია, „Aer Lingus“ შეეწინააღმდეგა მის მონაწილეობას საერთაშორისო სამოქალაქო ავიაციის სააგენტოს – IATA-ს ფარგლებში მოქმედ მრავალმხრივ შეთანხმებას „ინტერლაინის“ საფუძველზე. „Aer Lingus“-მა უარი განაცხადა, ეცნო გადაზიდვის დოკუმენტები, რომლებიც გაცემული იყო „British Midland“-ის მიერ. ამ გარემოებას შეიძლება შეექმნა მნიშვნელოვანი წინააღმდეგობანი „British Midland“-ის პოტენციური მგზავრებისთვის და შეუსუსტებინა ავიაკომპანიის პოზიციები მის კონკურენტებთან შედარებით, ამიტომაც მან სარჩელი შეიტანა ევროგაერთიანების კომისიაში. კომისიამ №92/213 გადაწყვეტილებით დაადგინა, რომ „Aer Lingus“-ის მოქმედებები, რომლებიც იკავებს დომინირებულ მდგომარეობას ლონდონი-დუბლინის ავიაგადაზიდვების ბაზარზე, არის მისი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენება და არღვევს რომის ხელშეკრულების 85-ე და 86-ე მუხლებს. აღნიშნულიდან გამომდინარე, „Aer Lingus“-ს დაეკისრა 750 000 ECU-ს გადახდა.

სახელმწიფო დახმარება

კონკურენციაზე უარყოფითი ზეგავლენის მოხდენა შეუძლია სახელმწიფოთა იმ ქმედებებს, რომლებიც ცალკეულ საწარმოებს კონკურენტებთან მიმართებით უპირატეს მდგომარეობაში აყენებენ. „ევროკავშირის ფუნქციონირების შესახებ“ ხელშეკრულების 107-ე მუხლის პირველი პუნქტის შესაბამისად, აკრძალულია სახელმწიფოს მიერ გაცემული ან სახელმწიფო რესურსებიდან გამოყოფილი დახმარებები, რომლებიც რაიმე ფორმით არღვევენ კონკურენციას, ან ქმნიან მისი დარღვევის საშიშროებას გარკვეული საწარმოებისა და საქონლის წარმოებისათვის უპირატესობის მინიჭების გზით და ამასთან, ზემოქმედებას ახდენენ წევრ-სახელმწიფოებს შორის ვაჭრობაზე.

სახელმწიფო დახმარების ცნება სუბსიდირების ფარგლებს სცდება და მასში მოიაზრება არა მარტო ფულადი და სხვა სახის მატერიალური დახმარება, არამედ ნებისმიერი სხვა ფორმა, რომელიც საწარმოს ფინანსურ ტვირთს უმსუბუქებს. ასეთ შემთხვევაში, საწარმო მიღებული სარგებლისათვის ადეკვატურ სამაგიერო სამსახურს არ წევს და მისი ანაზღაურება საბაზრო ღირებულებას არ შეესაბამება.²⁰

ევროპის კავშირის სამართალი, ზოგადად კი არ კრძალავს სახელმწიფო დახმარებას, არამედ მას ევროპული კომისიის კონტროლის ქვეშ აქცევს. მსოფლიო ფინანსური და ეკონომიკური კრიზისის პირობებში, საწარმოებზე სახელმწიფო დახმარების გაცემა ხშირად ეკონომიკის მდგრადობის შენარჩუნების ერთ-ერთი საშუალებაა. 2001 წლის 11 სექტემბრის ტერაქტებისა და კორონა ვირუსის პანდემიის პერიოდში მსოფლიოს მრავალ

19 British Midland v. Aer Lingus, 29 February 1992. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <[EUR-Lex – 31992D0213 – EN – EUR-Lex \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/lexuris/lexuris.do?uri=CELEX_31992D0213)> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].

20 Rodger, B. J., 2001. Competition Law and Policy in the European Community and United Kingdom. London: Cavendish Publishing. გვ. 3.

ავიაკომპანიას ფინანსური პრობლემები შეექმნა. სახელმწიფოებმა კომპანიებს ფინანსური კრიზისის დასაძლევად დაუწესეს საგადასახადო და სხვადასხვა ფინანსური შეღავათები, ასევე გაიცა სახელმწიფო დახმარებები. აღსანიშნავია სლოტების ფლობის საკითხი, როდესაც კორონა ვირუსის პანდემიის დროს შემცირდა რეისრების რაოდენობა, ავიაკომპანიებს ევროკავშირის გადაწყვეტილებით მიეცათ საშეღავათო პერიოდები და შეუნარჩუნდათ სლოტები კონკრეტულ აეროპორტებში. აღნიშნული ქმედებები არ მიიჩნევა „ევროპის კავშირის ფუნქციონირების შესახებ“ ხელშეკრულების 107-ე მუხლის დარღვევად.

სახელმწიფოს მიერ საწარმოსათვის უპირატესობის მინიჭებას განეკუთვნება: რესურსების გადაცემა, გადასახადებისაგან განთავისუფლება ან მათი გადავადება, ვალების ჩამოწერა, სესხის გაცემა ხელსაყრელი პირობებით, რესტრუქტურისაგან, უძრავი ქონების შექმნა განსაკუთრებული პირობებით და სხვა.

სახელმწიფოს მიერ გაცემულ ან სახელმწიფო რესურსებიდან გამოყოფილ დახმარებად მიიჩნევა ყველა ის დახმარება, რომელიც სახელმწიფო ორგანოების მიერ არის გაცემული, როგორებიცაა: ცენტრალური ხელისუფლების, ფედერაციის სუბიექტებისა და მუნიციპალური ორგანოების მიერ გაცემული დახმარება. ამასთან, დახმარება სახელმწიფოს მიერ გაცემულად ჩაითვლება იმ შემთხვევაშიც, თუკი იგი გაიცა სახელმწიფოს მიერ შექმნილი საჯარო ან კერძო სამართლის იურიდიული პირების მიერ.

კონკურენციის დარღვევად მიიჩნევა ყველა ის სახელმწიფო დახმარება, რომლებიც რაიმე ფორმით არღვევენ კონკურენციას და ქმნიან მისი დარღვევის საშიშროებას. 2006 წლის 15 დეკემბრის 1998/2006/EC რეგულაცია „de minimis“ დახმარების ხელშეკრულების 87-ე და

88-ე მუხლების გამოყენების შესახებ“, სახელმწიფო დახმარებად არ მიიჩნევა საწარმოებზე გაცემული დახმარება, რომელიც სამი წლის განმავლობაში 200 000 ევროს არ გადააჭარბებს.

წვერ-სახელმწიფოთა შორის ვაჭრობაზე ზემოქმედებაში მოიაზრება ყველა ის დახმარება, რომელიც აძლიერებს გარკვეული საწარმოს პოზიციებს და ეს ზეგავლენას ახდენს სახელმწიფოთაშორის ვაჭრობაზე, კერძოდ, მისთვის ამსუბუქებს და კონკურენტებისათვის ართულებს იმპორტის ან ექსპორტის განხორციელებას. ამასთან, აღსანიშნავია, რომ სახელმწიფოს ბაზარზე ჩარევა მინიმუმამდე უნდა იყოს დაყვანილი, რადგან იგი ზღუდავს ბაზრის ნორმალურ ფუნქციონირებას, საფრთხეს უქმნის კონკურენციულ გარემოს და ამცირებს ვაჭრობის ლიბერალიზაციიდან გამომდინარე სარგებელს.

რომის ხელშეკრულების 88-ე მუხლის თანახმად, ევროკავშირის კომისია ახორციელებს რეგულარულ ზედამხედველობას წევრ ქვეყნებში ავიასაწარმოებისთვის სახელმწიფოს დახმარებების განხორციელებაზე. თუ კომისია აღმოაჩენს, რომ ასეთი დახმარება შეუთავსებელია საერთო ბაზართან ან ასეთი დახმარება არასწორად გამოიყენება, ამ შემთხვევაში ის იღებს გადაწყვეტილებას, რომლის თანახმადაც სახელმწიფომ უნდა შეწყვიტოს ან შეცვალოს ის დადგენილ ვადებში.

როგორც პრაქტიკა გვიჩვენებს, კომისია, წევრი ქვეყნების მიერ ავიასაწარმოებისთვის აღმოჩენილი დახმარების შესახებ საქმეების განხილვისას, ძირითადად ხელმძღვანელობს შემდეგი პრინციპებით:

- დასაშვებია სახელმწიფოსაგან დახმარების აღმოჩენა, თუ ის არის ავიასაწარმოს ფინანსური კრიზისის დაძლევის კომპლექსური პროგრამის ნაწილი;

- დასაშვებია სახელმწიფო დახმარება, რომელსაც ავიასაწარმოს აღმოუჩენენ მხოლოდ მისი ძირითადი საქმიანობისგან მიღებული ზარალის დაფარვის გამო;
- კაბოტაჟური გადაყვანა-გადაზიდვებისას სახელმწიფო დახმარება შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მის ხარჯზე ავიასაწარმო არ ზრდის საერთაშორისო გადაყვანა-გადაზიდვების მოცულობებს;
- სუბსიდიები, რომლებიც გაიცემა ავიასაწარმოზე – გარკვეულ ხაზებზე საზოგადოებრივად მნიშვნელოვანი ავიაგადაზიდვების შესრულების გამო განიხილება, როგორც საერთო ბაზართან შესაბამისობაში მყოფი; ასეთი კომპენსაცია შესაძლებელია ტენდერის შედეგად მიეცეს ერთ რომელიმე ავიასაწარმოს;
- სახელმწიფოს მიერ ავიასაწარმოსთვის კრედიტების ან გარანტიების მიცემა განიხილება, როგორც ჩვეულებრივი კომერციული გარიგება და არა როგორც დახმარება სახელმწიფოს მხრიდან, თუ ასეთი კრედიტები და გარანტიები შეიძლება მიეცათ კერძო ინვესტორებსაც.²¹

ჩამოთვლილი პრინციპებით კომისია ხელმძღვანელობდა, კერძოდ, „Air France“, „Iberia“, „TAT“, „Aer Lingus“ და „Olympic Cruise“ სახელმწიფო სუბსიდირების აღმოჩენის საქმეებზე გადაწყვეტილებების გამოტანისას. მაგალითად, საფრანგეთის მთავრობის მიერ მიღებული გადაწყვეტი-

ლება „Air France“-ის საწესდებო კაპიტალის ორი მილიარდი ფრანკით გაზრდის შესახებ, არ შეფასდა როგორც ფინანსური დახმარების აღმოჩენა, ვინაიდან, კომისიის აზრით, მსგავსი ქმედება შეიძლება ჩაედინა ნებისმიერ კერძო აქციონერს²².

კომისიამ პორტუგალიის მთავრობის მიერ ავიაკომპანია „TAT“-თვის 230 მილიარდი დოლარის საგადასახადო შეღავათის მიცემა სცნო საერთო ბაზართან შესაბამისობაში მყოფად, იმ საფუძველზე, რომ ის ფარავდა ავიაკომპანიის ხარჯებს, რომლებიც მან გასწია საზოგადოებრივად მნიშვნელოვანი გადაყვანა-გადაზიდვების შესრულებისას²³.

ირლანდიის ავიაკომპანია „Aer Lingus“-ის და საბერძნეთის ავიაკომპანია „Olympic Cruise“-ის შემთხვევებში კომისიამ სახელმწიფო დახმარება მათი გრძელვადიანი რესტრუქტურის ფარგლებში დასაშვებად მიიჩნია²⁴.

საწარმოთა შერწყმის კონტროლი

საწარმოთა შერწყმამ შესაძლებელია გამოიწვიოს კონკურენციის ხელყოფა, რადგანაც ეს პროცესი ბაზარზე დომინანტური მდგომარეობის საწინდარი შეიძლება იყოს. ლიბერალიზაციის პირველ ეტაპზე სადავო იყო, თუ რამდენად ვრცელდებოდა „ევროპული კავშირის ფუნქციონირების შესახებ“ ხელშეკრულების 101-ე და 102-ე მუხლები საწარმოთა შერწყმაზე. თუმცა

21 ვეფხვაძე, თ., 2015. სადისერტაციო ნაშრომი: საჰაერო გადაყვანა-გადაზიდვების რეგულირება საქართველოსა და ევროკავშირის კანონმდებლობის მიხედვით და ჰარმონიზაციის პრობლემები. გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი. გვ. 66.
22 იქვე. გვ.67.
23 TAT _ Paris(Orly)-Marsseille and Paris(Orly)-Toulouse (case number VII/AMA/IV/93) Commission Decision 94/291/EC [1994] OJ L 127/32. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31994D0291&from=EN>> [წვდომის თარიღი 20 ნოემბერი 2023].
24 British Midland v. Aer Lingus, 29 February 1992. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <[EUR-Lex – 31992D0213 – EN – EUR-Lex \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31992D0213-EN-20190118&from=EN)> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].

მართლმსაჯულების ევროპული სასამართლოს მიერ გამოტანილ გადაწყვეტილებებში ეს მუხლები შერწყმის კონტროლის სამართლებრივ საფუძვლად გამოიყენება.

1989 წლის 30 დეკემბრის E#4064/89 რეგულაციით „საწარმოთა თანაფარდობის კონტროლის შესახებ“ განისაზღვრა შერწყმის კონტროლის მექანიზმები, რომლებსაც ჩაენაცვლა 2004 წლის #139/2004 იმავე სახელწოდების რეგულაცია. აღნიშნული სამართლის ნორმის მიხედვით, კონტროლის ობიექტია ევროკავშირის მასშტაბით მნიშვნელოვანი შერწყმები. კერძოდ, ისეთ საწარმოთა შერწყმა, რომელთა ჯამური ბრუნვა მსოფლიო ბაზარზე 5 მილიარდ ევროს აჭარბებს, ან თუკი მონაწილე მინიმუმ ორი საწარმოს ბრუნვა ევროკავშირის ბაზარზე 250 მილიონ ევროს აჭარბებს. ამასთან, ბრუნვა ევროკავშირის ერთი რომელიმე წევრი სახელმწიფოს ბაზარზე არ უნდა აღემატებოდეს სრულიად ევროპული კავშირის ბაზარზე არსებული ბრუნვის ორ მესამედს.

საწარმოთა შერწყმაზე კონტროლი ევალეზა ევროკავშირის კომისიას. პრეტენდენტების მიერ ევროკავშირის კომისიაში განაცხადის შეტანიდან გადაწყვეტილების მიღებამდე შერწყმა დაუშვებელია. კომისია იღებს გადაწყვეტილებას, თავსებადია თუ არა მოსალოდნელი შერწყმა შიდა ბაზართან. კომისიას აქვს უფლებამოსილება, დამატებითი მოთხოვნები წამოუყენოს პრეტენდენტს შერწყმასთან დაკავშირებით.

კომისიის მიერ გადაწყვეტილების მიღების პროცედურა ორ ეტაპს მოიცავს. პირველ ეტაპზე კომისია განაცხადს განიხილავს ზოგადად, მოცემული შერწყმის შიდა ბაზართან თავსებადობის კუთხით 35 დღის განმავლობაში. საქმის სირთულიდან გამომდინარე, მითითებული ვადა

შესაძლოა გაიზარდოს 90-დან 125 დღემდე. დარღვევის აღმოჩენის შემთხვევაში კომისია უფლებამოსილია დამრღვევს დაუწესოს ჯარიმები ან სანქციები.

ყურადღებას იქცევს ევროკავშირის კომისიის საკმაოდ აქტიური და დამოუკიდებელი როლი კონკურენციის წესების დარღვევის გამოძიებაში. გერმანულ ავიაკომპანია „Lufthansa“-სა შვედურ კომპანია – Scandinavian Airlines System – „SAS“-ს შორის აღიანის ფარგლებში.²⁵ 1995 წლის 11 მაისს ამ ორმა ავიაკომპანიამ კომისიას შეატყობინა, რომ მათ გააფორმეს შეთანხმება აღიანსში გაწევრიანების შესახებ და, რომ ისინი არ არღვევდნენ რომის ხელშეკრულების 85-ე მუხლის მე-3 პუნქტს.

1994 წლის მონაცემებით, „Lufthansa“-ს სამგზავრო გადაყვანაში ევროპის ტერიტორიაზე რიგით მეორე ადგილი ეკავა და ასევე რიგით მეორე იყო მსოფლიოს მასშტაბით სამგზავრო გადაყვანების განხორციელების კუთხით ევროპულ ავიაკომპანიებს შორის. რაც შეეხება სატვირთო გადაზიდვებს, „Lufthansa“ ევროპის ტერიტორიაზე რიგით მეორე ევროპული ავიაკომპანია იყო. „SAS“-ს ევროპის ტერიტორიაზე სამგზავრო გადაყვანებს შორის მესამე ადგილი ეკავა, ხოლო მსოფლიო მასშტაბით ნომერ მეშვიდე ევროპული ავიაკომპანია იყო. სატვირთო გადაზიდვებში ევროპის ტერიტორიაზე მას მერვე ადგილი და ევროპულ გადამზიდავებს შორის მესამე ადგილი ეკავა.

კომისიამ შეისწავლა არსებული საავიაციო ბაზარი და გადასინჯა გაფორმებული შეთანხმება. გერმანიასა და შვედეთს შორის არსებობდა 25 მარშრუტი, რომელთაგან რვას ექსპლუატაციას უწევდა ეს ორი ავიაკომპანია და, რომელზეც ბაზრის 66% მოდიოდა. გამოძიების შედეგად კომისიამ დაადგინა:

25 LH/SAS (case number IV/35.545) Commission Decision 96/180/EC [1996] OJ L 54/28. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31996D0180&from=en>> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].

- მხარეებს შორის გაფორმებული შეთანხმება არღვევს რომის ხელშეკრულების 81-ე მუხლს და მოითხოვს მისი შესაბამისობაში მოყვანა.
- Lufthansa/SAS-ის ალიანსში შესვლა შეუძლია ნებისმიერ ავიაკომპანიას, რომელშიც ამ ორი მხარიდან ერთ-ერთს 10%-ზე მეტი წილი მაინც აქვს ან მასთან გაფორმებული აქვს სტრუქტურული ხელშეკრულება, ან სლოტების განაწილების შესახებ შეთანხმება, ან ოპერირებენ მარშრუტზე გერმანია-შვედეთი.
- ევროკავშირის ტერიტორიაზე რეგისტრირებული გადამყვან-გადამზიდველის მიერ ალიანსისადმი სამი თვით ადრე შეტყობინებისას, Lufthansa/SAS ვალდებული არიან მისცენ ბაზარზე შესვლის უფლება. ასევე ალიანსში გაწევრიანების მოთხოვნისას, Lufthansa/SAS ვალდებული არიან მიიღონ იმ პირობებით, რომლებიც გაწერილია 7 წლის განმავლობაში – 2005 წლის 31 დეკემბრამდე.
- Lufthansa/SAS ვალდებულია გააუქმოს ყველა ის გადაყვანა-გადამზიდვის ხელშეკრულება, რომელიც გაფორმებული აქვს სხვა ავიაკომპანიებთან 1997 წლის 1 იანვრამდე.
- 2002 წლის 31 ოქტომბრამდე ალიანსი ვალდებულია კომისიას წარუდგინოს გაწეული მომსახურების ანგარიში სლოტების განაწილების, ბილეთის ფასებისა და თვიური გადაყვანა-გადამზიდვის მოცულობის შესახებ.

ავიასაწარმოთა შერწყმის ერთ-ერთი გავრცელებული საქმეა აგრეთვე „Boeing“ და „McDonnell Douglas Corporation (MDC)“ შერწყმის საქმე. 1996 წლის დეკემბერში

ამ ორმა სუბიექტმა დადო ნასყიდობის ხელშეკრულება, რომლის მიხედვითაც „McDonnell Douglas Corporation“ დაფიქსირდა როგორც „Boeing“-ის შვილობილი კომპანია. ორივე კომპანიის ბრუნვა აღემატებოდა ხუთ მილიარდ ევროს, აქედან ევროპაზე მოდიოდა 250 მილიონ ევროზე მეტი. რაც შეადგენდა კავშირის ბრუნვის ორ მესამედს.²⁶

ევროპის კომისიამ შეისწავლა მსოფლიო მასშტაბით საჰაერო ხომალდების მწარმოებელი კომპანიები და დაადგინა, რომ საავიაციო ბაზრის 64% მოდიოდა „Boeing“-ზე, MDC“-ზე – 6%, ხოლო „Airbus“-ზე – 27%. დანარჩენი 3% ეკავა წვრილ კომპანიებს, ისეთებს, როგორებიცაა: „Lockheed“ და „Convair“.

აღსანიშნავია, რომ „Boeing“-ს გაფორმებული ჰქონდა ხელშეკრულებები ისეთ მსხვილ ავიაკომპანიებთან, როგორებიცაა: „American Airlines“, „Delta Airlines“, „Continental Airlines“. ხელშეკრულების საფუძველზე „Boeing“ მათ გადასცემდა საჰაერო ხომალდს ხელსაყრელ ფასად, სამაგიეროდ გადამყვან-გადამზიდველები კისრულობდნენ ვალდებულებას, რომ „Boeing“ გახდებოდა მათი ძირითადი მიმწოდებელი მომდევნო 20 წლის განმავლობაში.

კომისიამ შეაჯამა ზემოთ აღნიშნული ფაქტები და დაადგინა, რომ „Boeing“-ს უკავია დომინირებული მდგომარეობა საავიაციო ბაზარზე. ბოლო შვიდი წლის განმავლობაში „Boeing“-ის წილი საავიაციო ბაზარზე სულ უფრო იზრდებოდა მაშინ, როდესაც „Airbus“-ის უცვლელი რჩებოდა. ამ ორი კომპანიის შერწყმა გამოიწვევდა „Boeing“-ის მიერ არსებული ბაზრის 70%-იან ფლობას, რაც მონოპოლიის ტოლფასია. კომისიამ „Boeing“ დაავალდებულა ეთანამშრომლა სხვა

26 Boeing/McDonnell Douglas (case No IV/M.887) Commission Decision 97/816/EC [1997] OJ L 336/16. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31997D0816&from=EN>> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].

პატარა ავიასაწარმოებთან მათი განვითარების კუთხით. ამასთან, გადაწყვეტილების მიღებიდან მომდევნო ათი წლის განმავლობაში იგი ვალდებული იყო, მიეწოდებინა ანგარიში საბჭოსთვის თავისი საქმიანობის შესახებ.

ევროკავშირი და საქართველო

საქართველოსთვის, როგორც პოსტ-საბჭოთა სახელმწიფოსთვის, რთული აღმოჩნდა კონკურენციის მარეგულირებელი სრულყოფილი კანონმდებლობის შექმნა. ჯერ კიდევ 1996 წლის საქართველოსა და ევროგაერთიანებას შორის „თანამშრომლობისა და პარტნიორობის“ შეთანხმებით 43-ე მუხლით განისაზღვრა საქართველოს კანონმდებლობის ევროპის გაერთიანების კანონმდებლობასთან დაახლოების ვალდებულება. 1996 წელს საქართველომ მიიღო კანონი „მონოპოლიური საქმიანობისა და კონკურენციის შესახებ“, რომელიც 2005 წელს ძალადაკარგულად გამოცხადდა.

2012 წელს საქართველოს პარლამენტმა მიიღო კანონი „თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის შესახებ“, რომელიც 2014 წელს „კონკურენციის შესახებ“ კანონის სახით ჩამოყალიბდა. 2014 წლის ცვლილებები და დამატებებით ქართული კანონმდებლობა შეძლებისდაგვარად დაუახლოვდა ევროკავშირის კანონმდებლობას. „კონკურენციის შესახებ“ საქართველოს კანონის მიზანია ბაზრის ლიბერალიზაციის, თავისუფალი ვაჭრობისა

და კონკურენციის ხელშეწყობა.

2014 წლის საქართველოსა და ევროკავშირს შორის დადებული ასოცირების შეთანხმებაზე ხელმოწერით საქართველო ახალი რეალობის წინაშე აღმოჩნდა. 2014-ე მუხლი საქართველოს ვალდებულებს იქონიოს ყოვლისმომცველი კონკურენციის კანონმდებლობა, რომელიც ეფექტურად დაარეგულირებს ანტიკონკურენტულ შეთანხმებებსა და ქმედებებს, ბაზარზე დომინანტური მდგომარეობისა და საწარმოთა შერწყმის საკითხებს.²⁷ აღსანიშნავია, რომ ასოცირების შეთანხმებით არ არის გათვალისწინებული ევროკავშირის დირექტივების შიდასახელმწიფოებრივ სამართლაში იმპლემენტაციის ვალდებულება. თუმცა, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ეროვნული კანონმდებლობა აღნიშნულ სფეროში დახვეწას არ საჭიროებდეს.²⁸

სამოქალაქო ავიაციის სფეროში კონკურენციის საკითხების დამარეგულირებელი ნორმები მოცემულია ევროკავშირისა და საქართველოს შორის გაფორმებულ „ერთიანი საჰაერო სივრცის შესახებ“ ხელშეკრულებაში. ხელშეკრულების მონაწილე მხარეთა მიზანია საჰაერო მიმოსვლის განსახორციელებლად სამართლიანი და კონკურენტული გარემოს შექმნა, სადაც გადამყვან-გადამზიდველები მოქმედებენ მთლიანად კომერციულ საფუძველზე და არ სარგებლობენ სუბსიდირებით. მხარეებს შორის არსებული შეთანხმება კრძალავს ისეთ სახელმწიფო დახმარებებს, რომლებიც ამახინჯებს ან დაამახინჯებს კონკურენციას საწარმოო საქმიანობის, გარკვეული საავიაციო პროდუქციის, ან მომსახურების უპირატესო-

27 ასოცირების შესახებ შეთანხმება ერთის მხრივ, საქართველოსა და მეორეს მხრივ, ევროკავშირს და ევროპის ატომური ენერჯის გაერთიანებას და მათ წევს სახელმწიფოებს შორის, 27 ივნისი 2014. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2496959?publication=0>> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].

28 მაისურაძე, დ., სულხანიშვილი, ე. და ვაშაკიძე, გ., 2018. ევროკავშირის კერძო სამართალი, გადაწყვეტილებები და მასალები. თბილისი: გერმანიის საერთაშორისო თანამშრომლობის საზოგადოება, გვ. 177.

ბის მინიჭების გზით, რამაც შეიძლება ზეგავლენა მოახდინოს ვაჭრობაზე.²⁹

საქართველოსა და ევროპის კავშირის შორის კონკურენციის დამცავი ნორმების დარღვევის შემთხვევაში, მხარეები ერთობლივად ატარებენ ერთობლივი კომიტეტის სხდომას და იწყებენ ურთიერთკონსულტაციებს. 30 დღის განმავლობაში, შეთანხმების მიუღწევლობის შემთხვევაში, პრეტენზიის წარმდგენ მხარეს უფლება აქვს კანონმდებლობის შესაბამისად განახორციელოს ისეთი ქმედებები, როგორებიცაა: ნებართვის გაცემაზე უარის თქმა, ნებართვების ჩამორთმევა, შეჩერება, გაუქმება ან შეწყვეტა.

დასკვნა

ევროგაერთიანების/ევროკავშირის ტერიტორიაზე საჭაერო გადაყვანა-გადაზიდვის სფეროში მოქმედი კონკურენციის ნორმების ანალიზის შედეგად შეგვიძლია დავასკვნათ:

- საჭაერო გადაყვანა-გადაზიდვების სფეროში კონკურენციის დამცავი ნორმები ჯერ კიდევ რომის კონვენციაში ჩაიღო. ხანგრძლივი დროის განმავლობაში საბჭოს არ მიუღია რაიმე რეგულაცია, სამოქალაქო ავიაციის სფეროში კონკურენციის დასაცავად, რაც განპირობებული იყო ევროპის გაერთიანების მისწრაფებით, რათა გარკვეული პერიოდის განმავლობაში სამოქალაქო ავიაციისათვის დამოუკიდებლად განვითარების საშუალება მიეცა. მეოცე საუკუნის ოთხმოციანი წლებიდან საბჭო უკვე ეტაპობრივად იღებს რეგულაციებს კონკრეტულად საავია-

ციო ბაზრისთვის, რომელიც ხელს უწყობს არსებული გარემოს დარეგულირებას.

- კონკურენციის დამცავი ნორმებით დაწესდა კონტროლი ავიასაწარმოთა შერწყმასა და ბაზარზე დომინანტური მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებაზე; აიკრძალა სახელმწიფოს მხრიდან დახმარება, გარკვეული გამონაკლისის გარდა, რომელთა შესახებაც ვისაუბრეთ წინამდებარე სტატიაში.
- კონკურენციის დამცავი ნორმების ჩამოყალიბებისა და გამოყენების კუთხით მეტად საპასუხისმგებლო როლს ასრულებს ევროკომისია და მართლმსაჯულების ევროპული სასამართლო. მათ მიერ მიღებული გადაწყვეტილებანი ერთგვარ სახელმძღვანელოდ იქცა ევროკავშირის წევრი ქვეყნებისა და თვით ავიასაწარმოებისათვის.
- კონკურენციული ნორმების დაწესებით ევროგაერთიანებამ/ევროკავშირმა გადაჭრა ისეთი ამოცანები, როგორებიცაა: რეგულარული ავიასატრანსპორტო მიმოსვლის უზრუნველყოფა იმ რეგიონებთან, რომლებშიც გადაზიდვები წინასწარ ითვლება წამგებიანად მოცემული რეგიონების გეოგრაფიული ან ეკონომიური მდგომარეობის გამო; ზოგიერთ საჭაერო ხაზზე გაუმართლებელი კონკურენციის თავიდან აცილება და პატარა, ახლად წარმოქმნილი ავიაკომპანიების დროებითი მხარდაჭერა; აეროპორტებისა და საავიაციო მიწისზედა ინფრასტრუქტურის სხვა ობიექტების გადატვირთულობის

29 საქართველოსა და ევროკავშირისა და მის წევრ სახელმწიფოებს შორის ერთიანი საჭაერო სივრცის შესახებ შეთანხმება, 2 დეკემბერი 2010. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/4980519?publication=0>> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].

პრობლემის აღმოფხვრა; ფრენების უსაფრთხოების საჭირო დონეზე შენარჩუნება; გარემოს დაცვა სამოქალაქო ავიაციის ზემოქმედებისგან. ამასთან, ერთიანი კონკურენციული პოლიტიკის გატარებამ განაპირობა გადაყვანა-გადაზიდვების მკვეთრი ზრდა არა მარტო ევროკავშირის შიგნით, არამედ მის საზღვრებს გარეთაც და ევროპის კავშირის გადამყვან-გადამზიდველები უფრო კონკურენტუნარიანი გახადა საერთაშორისო ბაზარზე.

- თავდაპირველად სამოქალაქო ავიაციის სფეროში მოქმედი კონკურენციის ნორმები მხოლოდ მის წევრ ქვეყნებზე ვრცელდებოდა.

მოგვიანებით კი, ევროპის სამეზობლო სივრცის ჩამოყალიბების შედეგად, ისინი მეზობელ ქვეყნებსაც შეეხო. საქართველო, როგორც განვითარებადი და, ამავდროულად, ევროპა-აზიის გზაჯვარედინზე მდებარე ქვეყანა, გვერდს ვერ აუვლის ევროპის ტერიტორიაზე მიმდინარე ლიბერალიზაციის პროცესებს. პირიქით, საქართველომ ყველა არსებული რესურსი უნდა გამოიყენოს, რათა გახდეს ძლიერი ევროპის განუყოფელი ნაწილი. ევროპული კონკურენტული ბაზრის შესწავლა და გაანალიზება კი დაგვეხმარება სწორი ორიენტირის განსაზღვრაში.

ბიბლიოგრაფია:

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ალასანია, გ., 2012. სადისერტაციო ნაშრომი: ევროკავშირის ინსტიტუციური სისტემის კონსტიტუციურ-სამართლებრივი პრინციპები. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
2. გაბრიჩიძე, გ., 2012. ევროპის კავშირის სამართალი. თბილისი: ევროპული შედარებითი სამართლის ინსტიტუტი.
3. გეფერიძე, დ., 2021. საერთაშორისო საჰაერო სამართალი. თბილისი: მერიდიანი.
4. გეფერიძე, დ., 2008. სადისერტაციო ნაშრომი: საერთაშორისო საჰაერო გადაყვანა-გადაზიდვების საერთაშორისო სამართლებრივი რეგულირების ასპექტები. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
5. ევროკავშირი, 2013. ევროპის სამეზობლო პოლიტიკის ევროკავშირი-საქართველოს სამოქალაქო გეგმის შესრულების მონიტორინგის ანგარიში. თბილისი: მწვანე ალტერნატივა. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <http://greenalt.org/wp-content/uploads/2013/11/ENPI_gzamkvlevi.pdf> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].
6. ევროპის სამეზობლო და პარტნიორობის მექანიზმის (ENPI) გზამკვლევი, 2013. თბილისი: მწვანე ალტერნატივა. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <http://greenalt.org/wp-content/uploads/2013/11/ENPI_gzamkvlevi.pdf> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].
7. ვეფხვაძე, თ., 2012. საქართველოს ინტეგრაცია ევროპის ერთიან საჰაერო სივრცეში. მართლმსაჯულება და კანონი, 2 (33), გვ. 105-115.
8. ვეფხვაძე, თ., 2015. სადისერტაციო ნაშრომი: საჰაერო გადაყვანა-გადაზიდვების რეგულირება საქართველოსა და ევროკავშირის კანონმდებლობის მიხედვით და ჰარმონიზაციის პრობლემები. გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი.
9. ვეფხვაძე თ., 2015. საჰაერო გადამყვან-გადამზიდველის ქონებრივი პასუხისმგებლობა სამგზავრო გადაყვანისას ვარშავის, მონრეალის, ევროპისა და საქართველოს სამართლის ნორმების ანალიზის შედეგად. სამართალი და მსოფლიო, 3, გვ. 84-97.
10. ვეფხვაძე, თ., 2006. სამგზავრო ავიაგადაყვანის სამართლებრივი მოწესრიგების პრობლემა. სამართალი, 1-2, გვ. 66-68.
11. ვეფხვაძე თ., 2021. საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული საჰაერო გადამყვან-გადამზიდველისადმი წყენებული მოთხოვნების შესაბამისობა ევროკავშირის კანონმდებლობასთან. სა-

- მართლის მაცნე, #3, გვ.23-37. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://heraldoflaw.com/wp-content/uploads/2021/08/samartlis-macne-3-1.pdf>> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].
12. მენაბდიშვილი, ს., 2018. საქართველოს კონკურენციის სამართლის შესაბამისობა ევროკავშირის კონკურენციის სამართლის ნორმებთან, ასოცირების შესახებ ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულებების შესაბამისად. თბილისი: ევროკავშირი საქართველოსთვის.
 13. ზოიძე, ბ., 2005. ევროპული კერძო სამართლის რეცეპცია საქართველოში. თბილისი: საგამომცემლო საქმის სასწავლო ცენტრი.
 14. კაკულია, მ., ბოლქვაძე, ბ., ჩოხელი, ნ. და სოლოლოვსკი, ი., 2014. ევროპის სამეზობლო პოლიტიკის სამოქმედო გეგმის შესრულება საქართველოში 2012 წელს ვაჭრობასა და მასთან დაკავშირებულ ზოგიერთ სფეროში. თბილისი: ევრაზიის თანამშრომლობის ფონდი. ალტერნატივა. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია <:http://www.epfound.ge/wp-content/uploads/2016/10/report_final_geo_2012.pdf> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].
 15. ლეონარდი, დ., 2002. ევროკავშირი. თბილისი: ჯისიაი.
 16. მაისურაძე, დ., სულხანიშვილი ე. და ვაშაკიძე, გ., 2018. ევროკავშირის კერძო სამართალი, გადაწყვეტილებები და მასალები. თბილისი: გერმანიის საერთაშორისო თანამშრომლობის საზოგადოება.
 17. Dempsey, P. S., 2004. European Aviation Law. The Hague: Kluwer Law International.
 18. Moens, G. and Trone, J., 2010. Commercial Law of the European Union. Springer Science + Business Media.
 19. Reiman, M. and Zimmermann, R., 2012. Comparative Law. Oxford University Press.
 20. Rodger, B.J., 2001. Competition Law and Policy in the European Community and United Kingdom. London: Cavendish Publishing.
 21. Vepkhvadze, T. and Geperidze, D., and others. 2021. A Single European Sky and General Analyses of Liberalization Police. International Law, Selected Issues. Tbilisi: International Law Institute and Tbilisi State University. გვ.192-244.

ნორმატიული მასალა:

1. საქართველოსა და ევროპის გაერთიანებას შორის დადებული შეთანხმება პარტნიორობისა და თანამშრომლობის შესახებ. 22 აპრილი 1996. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1212956?publication=0>> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].
2. საქართველოს მთავრობასა და ევროგაერთიანებას შორის საჰაერო მომსახურების გარკვეული ასპექტების შესახებ ხელშეკრულება. 17 მაისი 2006. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1204453?publication=0>> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].
3. სამოქმედო გეგმა ევროკავშირისა და საქართველოს შორის ევროპის სამეზობლო პოლიტიკის შესახებ. 14 ნოემბერი 2006. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <http://old.infocenter.gov.ge/uploads/files/2016-08/1472032515_evropulisamezoblo-politikis-samoqmedo-gegma-evrokavshiri-saqarthvelo-2006.pdf> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].
4. საქართველოსა და ევროკავშირისა და მის წევრ სახელმწიფოებს შორის ერთიანი საჰაერო სივრცის შესახებ შეთანხმება. 2 დეკემბერი 2010. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/4980519?publication=0>> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].
5. ასოცირების შესახებ შეთანხმება ერთის მხრივ, საქართველოსა და მეორეს მხრივ, ევროკავშირის და ევროპის ატომური ენერჯის გაერთიანებას და მათ წევს სახელმწიფოებს შორის. 27 ივნისი 2014. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2496959?publication=0>> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].
6. საქართველოს კანონი საქართველოს საჰაერო კოდექსი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/document/view/33298?publication=29>> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].
7. Regulation No 549/2004 of the European Parliament and the European Council laying down the framework for the creation of the single European sky. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2004R0549:20091204:EN:PDF>> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].

8. Regulation No 1008/2008 of the European Parliament and the European Council on Common Rules for the Operation of Air Service in Community, 24 September 2008 [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008R1008&from=EN>> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].
9. The Treaty of Rome, 25 March 1957. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a519205f-924a-4978-96a2-b9af8a598b85.0004.02/DOC_1&format=PDF> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].
10. EEC Council: Regulation No 17: First Regulation Implementing Articles 85 and 86 of the Treaty. February 1962. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A31962R0017>> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].
11. Council Regulation No 3975/87 Laying Down the Procedure for the Application of the Rules on Competition to Undertakings in the Air Transport Sector, 14 December 1987, Lisbon. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31987R3975>> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].
12. Council Regulation No 3976/87 of 14 December 1987 on the Application of Article 85 (3) of the Treaty to Certain Categories of Agreements and Concerted Practices in the Air Transport Sector. 14 December 1987. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <[EUR-Lex – 31987R3976 – EN – EUR-Lex \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31987R3976)> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].
13. Treaty of Functioning of European Union. 7 February 1992, Lisbon. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>>
14. Council Regulation No 1/2003 on the Implementation of the Rules on Competition Laid Down in Articles 81 and 82 of the Treaty. 16 December 2002. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32003R0001>> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].
15. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament Wider Europe – Neighborhood: A New Framework for relations with our Eastern and Southern Neighbors, 2003. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <[Microsoft Word – en 104-4Corbert.doc \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003COM0001)> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].
16. Communication from the Commission, European Neighborhood Policy, Strategy Paper. 2004. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2019-01/2004_communication_from_the_commission_-_european_neighbourhood_policy_-_strategy_paper.pdf> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].
17. Council Regulation No 411/2004 of Repealing Regulation No 3975/87 and Amending Regulations (EEC) No 3976/87 and (EC) No 1/2003, in Connection with air Transport Between the Community and Third Countries. 26 February 2004. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32004R0411>> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].
18. Council Regulation No 487/2009 of on the Application of Article 81(3) of the Treaty to Certain Categories of Agreements and Concerted Practices in the Air Transport Sector. 25 May 2009. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32009R0487>> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].

სასამართლო პრაქტიკა:

1. Europemballage Corporation and Continental Can Company Inc. v Commission of the European Communities, 21 February 1973 (case 6-72). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <[EUR-Lex – 61972CJ0006 – EN – EUR-Lex \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61972CJ0006)> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].
2. United Brands Company and United Brands Continental BV v Commission of the European Communities, 14 February 1978 (C-27/76). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <[CURIA – List of results \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61978CJ0027)> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].
3. Vuelin Airlines SA v Instituto Galego de Consumo de la Xunta de Galicia, 23 January 2014 (case C-487/12). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:62012CC0487&from=DE>> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].
4. Boeing/McDonnell Douglas (case No IV/M.887) Commission Decision 97/816/EC [1997] OJ L

- 336/16. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31997D0816&from=EN>> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].
5. LH/SAS (case number IV/35.545) Commission Decision 96/180/EC [1996] OJ L 54/28. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31996D0180&from=en>> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].
 6. British Midland v Aer Lingus (case number IV/33.544) Commission Decision 92/213/EC [1992] OJ L 96/34. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31992D0213&from=EN>> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].
 7. TAT _ Paris(Orly)-Marseille and Paris(Orly)-Toulouse (case number VII/AMA/IV/93) Commission Decision 94/291/EC [1994] OJ L 127/32. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31994D0291&from=EN>> [წვდომის თარიღი 10 ნოემბერი 2023].

BIBLIOGRAPHY:

Used Literature:

1. Alasania, G., 2012. Dissertation on the topic: Constitutional-legal Principles of the Institutional system of the European Union. Tbilisi: Tbilisi University Publishing House. (in Georgian)
2. European Union. 2013. European Neighborhood Policy EU-Georgia Civic Plan Monitoring Report. Tbilisi: Green Alternative. [Online] Available at: <http://greenalt.org/wp-content/uploads/2013/11/ENPI_gzamkvlevi.pdf> [Access at 10 November 2023]. (in Georgian)
3. European Neighborhood and Partnership Instrument (ENPI) Guide, 2013. Tbilisi: Green Alternative. [Online] Available at: <http://greenalt.org/wp-content/uploads/2013/11/ENPI_gzamkvlevi.pdf> [Access at 10 November 2023]. (in Georgian)
4. Gabrichidze, G., 2012. European Union Law. Tbilisi: Institute of European Comparative Law. (in Georgian)
5. Geperidze, D., 2021. International Aviation Law. Tbilisi: Meridiani. (in Georgian)
6. Geperidze, D., 2008. Aspects of International Legal Regulation of International Air Carriage. (in Georgian)
7. Kakulia, M., Bolkvadze, B., Chokheli, N. and Sololovski, I., 2014. Implementation of the European Neighborhood Policy Action Plan in Georgia in 2012 in trade and some related areas. Tbilisi: Eurasia Partnership Foundation. Alternative. [Online] Available at: <http://www.epfound.ge/wp-content/uploads/2016/10/report_final_geo_2012.pdf> [Access at 10 November 2023]. (in Georgian)
8. Leonardi, D., 2002. European Union. Tbilisi: Jisai. (in Georgian)
9. Maisuradze, D., Sulxanishvili E. and Vashakidze, G., 2018. Private law of the European Union, Decisions and Materials. Tbilisi: Society for International Cooperation of Germany. (in Georgian)
10. Menabdishvili, S., 2018. Conformity of Georgian Competition Law with EU Competition Law Norms, in Accordance with the Obligations Assumed by the Association Agreement. Tbilisi: European Union for Georgia. (in Georgian)
11. Vepkhvadze, T., 2012. Integration of Georgia into the European Common Aviation Area. Justice and Law, 2(33), pp. 105-115. (in Georgian)
12. Vepkhvadze, T., 2015. Dissertation on the topic: Regulation of Air Carriage in Accordance with the Legislation of Georgia and the European Union and the Problems of Harmonization. Grigol Robakidze University. (in Georgian)
13. Vepkhvadze, T., 2015. Property Liability of Air Carriers in Passenger Carriage as a Result of Analysis of Warsaw, Montreal, European and Georgian legislature. Law and the World, 3, pp. 84-97. (in Georgian)
14. Vepkhvadze, T., 2006. The Problem of Legal Regulation of Passenger Air Carriage. Law, 1-2, pp. 66 – 68. (in Georgian)
15. Vepkhvadze, T., 2021. Compliance of the Requirements for Air Carriers Provided Under the Legislation of Georgia with the European Union Legislation. Herald of Law. #3, pp.23-37. [On-

- line] Available at: <<https://heraldoflaw.com/wp-content/uploads/2021/08/samartlis-mac-ne-3-1.pdf>> [Access at 10 November 2023]. (in Georgian)
16. Zoidze, B., 2005. European Private Law Reception in Georgia. Tbilisi: Publishing Training Center. (in Georgian)
 17. Dempsey, S., 2004. European Aviation Law. The Hague: Kluwer Law International. (in English)
 18. Moens, G. and Trone, J., 2010. Commercial Law of the European Union. Springer Science + Business Media. (in English)
 19. Reiman, M. and Zimmermann, R., 2012. Comparative Law. Oxford University Press. (in English)
 20. Rodger, B.J., 2001. Competition Law and Policy in the European Community and United Kingdom. London: Cavendish Publishing. (in English)
 21. Vepkhvadze, T. and Geperidze, D., and others. 2021. A Single European Sky and General Analyses of Liberalization Police. International Law, Selected Issues. Tbilisi: International Law Institute and Tbilisi State University, pp.192-244. (in English)

Normative materials:

1. Air Code of Georgia. [Online] Available at: <<https://matsne.gov.ge/document/view/33298?publication=29>> [Access at 20 November 2020]. (in Georgian)
2. Agreement on Partnership and Cooperation between Georgia and the European Union, 22 April 1996. [Online] Available at: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1212956?publication=0>> [Access at 10 November 2023]. (in Georgian)
3. Agreement between the Government of Georgia and the European Union on certain aspects of air services. 17 May 2006. [Online] Available at: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1204453?publication=0>> [Access at 10 November 2023]. (in Georgian)
4. Action Plan on the European Neighborhood Policy between the EU and Georgia, 14 november 2006. [Online] Available at: <http://old.infocenter.gov.ge/uploads/files/2016-08/1472032515_evropuli-samezoblo-politikis-samoqmedo-gegma-evrokavshiri-saqarthvelo-2006.pdf> [Access at 10 November 2023]. (in Georgian)
5. Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and the member states, of the one part, and Georgia, of the other part. 27 June 2014. [Online] Available at: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2496959?publication=0>> [Access at 10 November 2023]. (in Georgian)
6. EU-Georgia Common Aviation Area Agreement Between Georgia and the European Union and its Member States, 2 December 2010. [Online] Available at: <<https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/4980519?publication=0>> [Access at 10 November 2023]. (in Georgian)
7. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament Wider Europe – Neighborhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbors, 2003. [Online] Available at: <Microsoft Word – en 104-4Corbert.doc (europa.eu)> [Access at 10 November 2023]. (in English)
8. Communication from the Commission, European Neighborhood Policy, Strategy Paper, 2004. [Online] Available at: <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2019-01/2004_communication_from_the_commission_-_european_neighbourhood_policy_-_strategy_paper.pdf> [Access at 10 November 2023]. (in English)
9. Council Regulation No 1/2003 on the Implementation of the Rules on Competition Laid Down in Articles 81 and 82 of the Treaty, 16 December 2002. [Online] Available at: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32003R0001>> [Access at 10 November 2023]. (in English)
10. Council Regulation No 411/2004 of Repealing Regulation No 3975/87 and Amending Regulations (EEC) No 3976/87 and (EC) No 1/2003, in Connection with air Transport Between the Community and Third Countries, 26 February 2004. [Online] Available at: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32004R0411>> [Access at 10 November 2023]. (in English)
11. Council Regulation No 487/2009 of on the Application of Article 81(3) of the Treaty to Certain Categories of Agreements and Concerted Practices in the Air Transport Sector, 25 May 2009. [Online] Available at: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32009R0487>> [Access at 10 November 2023]. (in English)

- [europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32009R0487](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32009R0487)> [Access at 10 November 2023]. (in English)
12. Council Regulation No 17: First Regulation Implementing Articles 85 and 86 of the Treaty. February 1962. [Online] Available at: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A31962R0017>> [Access at 10 November 2023]. (in English)
 13. Council Regulation No 3975/87 Laying Down the Procedure for the Application of the Rules on Competition to Undertakings in the Air Transport Sector, 14 December 1987, Lisbon. [Online] Available at: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31987R3975>> [Access at 10 November 2023]. (in English)
 14. Council Regulation No 3976/87 of 14 December 1987 on the Application of Article 85 (3) of the Treaty to Certain Categories of Agreements and Concerted Practices in the Air Transport Sector, 14 December 1987. [Online] Available at: <EUR-Lex – 31987R3976 – EN – EUR-Lex (europa.eu)> [Access at 10 November 2023]. (in English)
 15. Regulation No 549/2004 of the European Parliament and the European Council Laying Down the Framework for the Creation of the Single European Sky. [Online] Available at: <<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2004R0549:20091204:EN:PDF>> [Access at 10 November 2023]. (in English)
 16. Regulation No 1008/2008 of the European Parliament and the European Council on Common Rules for the Operation of Air Service in Community. [Online] Available at: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008R1008&from=EN>> [Access at 10 November 2023]. (in English)
 17. The Treaty of Rome, 25 March 1957. [Online] Available at: <https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a519205f-924a-4978-96a2-b9af8a598b85.0004.02/DOC_1&format=PDF> [Access at 10 November 2023]. (in English)
 18. Treaty of Functioning of European Union, 7 February 1992, Lisbon. [Online] Available at: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>> [Access at 10 November 2023]. (in English)

Judicial practice:

1. Boeing/McDonnell Douglas (case No IV/M.887) Commission Decision 97/816/EC [1997] OJ L 336/16 [Online] Available at: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31997D0816&from=EN>> [Access at 10 November 2023]. (in English)
2. British Midland v Aer Lingus (case number IV/33.544) Commission Decision 92/213/EC [1992] OJ L 96/34. [Online] Available at: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31992D0213&from=EN>> [Access at 10 November 2023]. (in English)
3. Europemballage Corporation and Continental Can Company Inc. v Commission of the European Communities, 21 February 1973 (case 6-72) [Online] Available at: <EUR-Lex – 61972CJ0006 – EN – EUR-Lex (europa.eu)> [Access at 10 November 2023]. (in English)
4. LH/SAS (case number IV/35.545) Commission Decision 96/180/EC [1996] OJ L 54/28. [Online] Available at: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31996D0180&from=en>> [Access at 10 November 2023]. (in English)
5. TAT _ Paris(Orly)-Marseille and Paris(Orly)-Toulouse (case number VII/AMA/IV/93) Commission Decision 94/291/EC [1994] OJ L 127/32. [Online] Available at: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31994D0291&from=EN>> [Access at 10 November 2023]. (in English)
6. United Brands Company and United Brands Continental BV v Commission of the European Communities, 14 February 1978 (C-27/76) [Online] Available at: <CURIA – List of results (europa.eu)> [Access at 10 November 2023]. (in English)
7. Vuelin Airlines SA v Instituto Galego de Consumo de la Xunta de Galicia, 23 January 2014 (case C-487/12) [Online] Available at: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:62012CC0487&from=DE>> [Access at 10 November 2023]. (in English)

REFERENCES:

1. The Treaty of Rome, 25 March 1957. [Online] Available at: <https://ec.europa.eu/archives/emu_history/documents/treaties/rome-treaty2.pdf> [Access at 10 November 2023]. (in English)
2. Single European Act, 1 July 1987. [Online] Available at: <https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a519205f-924a-4978-96a2-b9af8a598b85.0004.02/DOC_1&format=PDF> [Access at 10 November 2023]. (in English)
3. Treaty of Functioning of European Union, 7 February 1992, Lisbon. [Online] Available at: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>> [Access at 10 November 2023]. (in English)
4. Gabrichidze, G., 2012. European Union Law. Tbilisi: Institute of European Comparative Law. p. 242. (in Georgian)
5. Reiman, M. and Zimmermann, R., 2012. Comparative Law. Oxford University Press. p. 543. (in English)
6. Council Regulation No 3975/87 Laying Down the Procedure for the Application of the Rules on Competition to Undertakings in the Air Transport Sector, 14 December 1987, Lisbon. [Online] Available at: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31987R3975>> [Access at 10 November 2023]. (in English)
7. Council Regulation No 3976/87 of 14 December 1987 on the Application of Article 85 (3) of the Treaty to Certain Categories of Agreements and Concerted Practices in the Air Transport Sector, 14 December 1987. [Online] Available at: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31987R3976>> [Access at 10 November 2023]. (in English)
8. Council Regulation No 1/2003 on the Implementation of the Rules on Competition Laid Down in Articles 81 and 82 of the Treaty. 16 December 2002. [Online] Available at: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32003R0001>> [Access at 10 November 2023]. (in English)
9. Council Regulation No 411/2004 of Repealing Regulation No 3975/87 and Amending Regulations (EEC) No 3976/87 and (EC) No 1/2003, in Connection with air Transport Between the Community and Third Countries. 26 February 2004. [Online] Available at: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32004R0411>> [Access at 10 November 2023]. (in English)
10. Council Regulation No 487/2009 of on the Application of Article 81(3) of the Treaty to Certain Categories of Agreements and Concerted Practices in the Air Transport Sector. 25 May 2009. [Online] Available at: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A2009R0487>> [Access at 10 November 2023]. (in English)
11. Vepkhvadze T. and Geperidze, D., 2021. A Single European Sky and General Analyses of Liberalization Policy. International Law Book Series. Tbilisi: International Law Institute and Tbilisi State University. p. 207. (in English)
12. EEC Council: Regulation No 17: First Regulation Implementing Articles 85 and 86 of the Treaty. [Online] Available at: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A31962R0017>> [Access at 10 November 2023]. (in English)
13. Dempsey, P. S., 2004. European Aviation Law. Kluwer Law International. p. 51. (in English)
14. Menabdishvili, S., 2018. Conformity of Georgian Competition Law with EU Competition Law Norms, in Accordance with the Obligations Assumed by the Association Agreement. Tbilisi: European Union for Georgia, p. 22. (in Georgian)
15. Gabrichidze, G., 2012. European Union Law. Tbilisi: Institute of European Comparative Law, p. 249. (in Georgian)
16. Europemballage Corporation and Continental Can Company Inc. v Commission of the European Communities, 21 February 1973 (case 6-72). [Online] Available at: <[EUR-Lex – 61972CJ0006 – EN – EUR-Lex \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A1973CJ0006)> [Access at 10 November 2023]. (in English)
17. United Brands Company and United Brands Continental BV v Commission of the European Communities. 14 February 1978 (C-27/76). [Online] Available at: <[CURIA – List of results \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A1978CJ0027)> [Access at 10 November 2023]. (in English)
18. Vepkhvadze, T., 2015. Dissertation on the topic:

- Regulation of Air Carriage in Accordance with the Legislation of Georgia and the European Union and the Problems of Harmonization. Grigol Robakidze University, p. 60. (in Georgian)
19. British Midland v. Aer Lingus. 29 February 1992. [Online] Available at: <[EUR-Lex – 31992D0213 – EN – EUR-Lex \(europa.eu\)](#)> [Access at 10 November 2023]. (in English)
 20. Rodger, B. J., 2001. Competition Law and Policy in the European Community and United Kingdom. London: Cavendish Publishing, p..3. (in English)
 21. Vepkhvadze, T., 2015. Dissertation on the topic: Regulation of Air Carriage in Accordance with the Legislation of Georgia and the European Union and the Problems of Harmonization. Grigol Robakidze University, p.66. (in Georgian)
 22. Ibid. p.67.
 23. TAT_Paris(Orly)-Marseille and Paris(Orly)-Toulouse (case number VII/AMA/IV/93) Commission Decision 94/291/EC [1994] OJ L 127/32. [Online] Available at: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31994D0291&from=EN>> [Access at 10 November 2023]. (in English)
 24. British Midland v. Aer Lingus. 29 February 1992. [Online] Available at: <[EUR-Lex – 31992D0213 – EN – EUR-Lex \(europa.eu\)](#)> [Access at 10 November 2023]. (in English)
 25. LH/SAS (case number IV/35.545) Commission Decision 96/180/EC [1996] OJ L 54/28. [Online] Available at: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31996D0180&from=en>> [Access at 10 November 2023]. (in English)
 26. Boeing/McDonnell Douglas (case No IV/M.887) Commission Decision 97/816/EC [1997] OJ L 336/16. [Online] Available at: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31997D0816&from=EN>> [Access at 10 November 2023]. (in English)
 27. Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and the member states, of the one part, and Georgia, of the other part. 27 June 2014. [Online] Available at:<<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2496959?publication=0>> [Access at 10 November 2023]. (in Georgian)
 28. Maisuradze, D., Sulxanishvili, E. and Vashakidze, G., 2018. Private law of the European Union, Decisions and Materials. Tbilisi: Society for International Cooperation of Germany, p.177. (in Georgian)
 29. EU-Georgia Common Aviation Area Agreement Between Georgia and the European Union and its Member States, 2 December 2010. [Online] Available at: <<https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/4980519?publication=0>> [Access at 10 November 2023]. (in Georgian)

სადამსჯელო ზიანის ანაზღაურების სამართლებრივი მიზანი

მარიამ გაიპარაშვილი

USAID სამართლის უზენაესობის პროგრამის იურიდიული დახმარების მრჩეველი,
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მონვეული ლექტორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
იურიდიული ფაკულტეტის დოქტორანტი
ელ. ფოსტა: mariam.gaiparashvili@gmail.com

აბსტრაქტი

სტატიის მიზანია გააანალიზოს საქართველოს მორალური ზიანის ანაზღაურების სამართლებრივი მიზანი და ფუნქცია. გამოიყენოს მისი კომპენსატორული ბუნება სადამსჯელო და პრევენციულისაგან. ნაშრომი შედარებითსამართლებრივ ტრილში აანალიზებს სადამსჯელო ზიანის არსს და მის კავშირს მორალურ ზიანთან.

საკვანძო სიტყვები: კომპენსაცია, შედარებითსამართლებრივი, პრევენცია

THE PURPOSE OF PUNITIVE DAMAGES

Mariam Gaiparashvili

USAID Rule of Law Program, Legal Aid Adviser, invited lecturer at the Faculty of Law at Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, PhD student at the Faculty of law at Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Email: mariam.gaiparashvili@gmail.com

ABSTRACT

The purpose of the article is to analyze the legal purpose and function of compensation for moral damages in Georgia. To distinguish its compensatory nature from punitive and preventive. The paper analyzes the nature of punitive damages and its connection with moral damages in a comparative legal perspective.

KEYWORDS: Compensation, Comparative, Prevention

შესავალი

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია არეგულირებს ურთიერთობას სახელმწიფოსა და ადამიანს შორის, მაგრამ სამოქალაქო საქმის განხილვისას მოსამართლეს, რომელიც იხილავს დელიქტების საკითხს, მოუწევს იმსჯელოს ადამიანის უფლებებზე და შეაფასოს დაპირისპირებული ინტერესები პროპორციულობის პრინციპით.¹ ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას აქვს ჰორიზონტალური ეფექტი და ის პირდაპირ შეიძლება მოქალაქეებს არ ზღუდავდეს, მაგრამ მოსამართლე, როგორც სამოსამართლო ხელისუფლების წარმომადგენელი, შეიძლება ამ კონვენციით გადაწყვეტილების მიღებისას.²

სტატიის მიზანს წარმოადგენს აჩვენოს, თუ რა არის მორალური ზიანის ანაზღაურების სამართლებრივი ფუნქცია და როგორ უკავშირდება ეს მიზანი პრეცედენტული სამართლის ქვეყნებში დამკვიდრებულ სადამსჯელო ზიანის ანაზღაურების ინსტიტუტს.

ნაშრომის პირველი თავი მიმოიხილავს მორალური ზიანის ანაზღაურების ფუნქციას, ხოლო მეორე თავი ეთმობა შედარებითსამართლებრივ ანალიზს სადამსჯელო ზიანის ანაზღაურების თაობაზე. ბოლო თავი კი აჯამებს სტატიის მიგნებებს.

მორალური ზიანის არსი და ფუნქცია

დოქტრინალური განმარტების თანახმად, მორალური ზიანი ფსიქიკის სფეროში ნეგატიური ცვლილებების არსებობას ნიშნავს, რაც ფიზიკურ და სულიერ ტანჯვაში გამოიხატება. მორალური ზიანის განცდას იწვევს ზნეობრივი და ფიზიკური ტანჯვა. ზნეობრივი ტანჯვა ფსიქიკური ჯანმრთელობის დარღვევაში გამოიხატება, როგორც: შიში, მწუხარება, მოუსვენრობა, ნეგატიური ემოციები, ინტენსიური ცრემლდენა და სხვა.³

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განმარტებით, კერძოსამართლებრივ ურთიერთობებს, შესაძლოა, თან ახლდეს **მორალური** განცდები, მაგრამ სამოქალაქო პასუხისმგებლობა დასაშვებია მხოლოდ კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევებში. ნორმის მიზანია, შეამციროს, შეზღუდოს ამ ნორმით გათვალისწინებული შედეგის დაუსაბუთებელი გაფართოება, რათა უზრუნველყოფილი იყოს სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობა და წესრიგი.⁴

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს რეკომენდაციებში მორალური ზიანი შემდეგნაირადაა განმარტებული: „თავისი არსით არაქონებრივი ზიანი არის ფიზიკური და ფსიქოლოგიური ტანჯვა, რომელსაც პირი განიცდის ამა თუ იმ სიკეთის, უმეტესწილად კი არამატერიალურ ფასეულობათა ხელყოფის გამო...შეუძლებელია ანაზღაურების მიზანი იყოს ზიანის სრული კომპენსირება... ბუნებრივია, არაქონებრივი ზიანის

1 Reimann, M., and Zimmermann, R., Eds., 2006. The Oxford Handbook of Comparative Law. OUP Oxford, გვ. 102.

2 იქვე, გვ. 102.

3 კვანტალიანი, ნ., 2014. პაციენტის უფლებები და ჯანმრთელობის დაცვის პერსონალის სამოქალაქოსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძვლები. თბილისი: იურისტების სამყარო, გვ. 15.

4 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 10 სექტემბრის გადაწყვეტილება (საქმე Nას-979-940-2014).

ანაზღაურების ოდენობის განსაზღვრისას მხედველობაში უნდა იქნას მიღებული კონკრეტული პირის დამოკიდებულება თავისი უფლების ხელყოფისადმი, მაგრამ ამასთან სასამართლომ მხედველობაში უნდა მიიღოს სხვა უფრო ობიექტური გარემოებები... მორალური ზიანის ანაზღაურების უმთავრეს მიზანს არ შეადგენს ხელყოფილი უფლებების რესტიტუცია, რადგან მიყენებულ ზიანს ფულადი ეკვივალენტი არ გააჩნია და შეუძლებელია მისი სრული კომპენსაცია. ძალიან ხშირად დამდგარი შედეგების გამოსწორება შეუქცევადი მოვლენაა და როგორი დიდიც არ უნდა იყოს კომპენსაცია, იგი მაინც ვერ აღუდგენს დაზარალებულს ხელყოფამდე არსებულ სულიერ მდგომარეობას. კომპენსაციის მიზანია მოსარჩელის გამართლება საზოგადოების თვალში და მორალური ზიანით გამოწვეული ტკივილის შემსუბუქება. კომპენსაცია მიმართულია უარყოფითი ემოციების გასაქარწყლებლად. მორალური ზიანის ანაზღაურების პრევენციული ფუნქციის განხორციელებისათვის მნიშვნელობა ენიჭება ისეთ ფაქტორს, როგორიცაა სამართალდარღვევის განმეორების საშიშროება ზიანის მიმყენებლის მიერ, მაგრამ პრევენციული ფუნქციის გადამეტებამ შესაძლოა გამოიწვიოს ფულადი კომპენსაციის უზომოდ გაზრდა... კომპენსაციის ოდენობა უსაშველოდ არ უნდა იყოს გაზრდილი და არ უნდა მოწყდეს რეალობას, მისი მიზანი არ უნდა იყოს მოპასუხის დასჯა, რის გამოც კომპენსაციის განსაზღვრის დროს გათვალისწინებული უნდა იყოს მოპასუხის ქონებრივი მდგომარეობაც.⁵

შესაბამისად, სასამართლომ განმარტა, რომ მორალური ზიანის ანაზღაურებას კომპენსაციური ხასიათი აქვს და არა პრევენციული. პრევენცია, მხოლოდ დამატებითი კრიტერიუმი შეიძლება იყოს. ამ გამიჯვნას არსებითი მნიშვნელობა აქვს მორალური ზიანის ოდენობისთვის, რადგან კომპენსაცია წმინდად ეკონომიკურ ფუნქციას ემყარება და დიდი ოდენობის დაკისრების საპირიწონე ერთგვარი „ჩამკეტი მექანიზმია.“

ზემოთ დასახელებული განმარტების მიუხედავად, უზენაესი სასამართლო, მორალური ზიანის დაკისრებისას და ოდენობის განმარტებისას, ხშირად ეყრდნობა მორალური ზიანის პრევენციულ ბუნებას და მას არგუმენტად იყენებს.⁶ მეტიც, სასამართლომ ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში განმარტა, რომ მორალურ ზიანის ანაზღაურებას აქვს სამი ფუნქცია: „დაკმაყოფილოს დაზარალებული; ზემოქმედება მოახდინოს ზიანის მიმყენებელზე; თავიდან აიცილოს პიროვნული უფლებების ხელყოფა სხვა პირების მიერ“.⁷ ეს უკანასკნელი წინაპირობა/ფუნქცია არის სისხლისსამართლებრივი ბუნების და უახლოვდება სადამსჯელო (punitive) ზიანს. სამოქალაქო სამართალში კი მისი დანერგვა ეწინააღმდეგება კონტინენტური ევროპის და უპირველესად გერმანული სამართლის პრინციპებს.

საინტერესო განმარტება გააკეთა უზენაესმა სასამართლომ მორალური ზიანის პრევენციულ ბუნებაზე: „მორალური ზიანის ანაზღაურების პრევენციული ფუნქციის განხორციელებისათვის მნიშვნელობა ენიჭება ისეთ ფაქტორს, როგორიცაა სამა-

5 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს რეკომენდაციები სამოქალაქო სამართლის სასამართლო პრაქტიკის პრობლემატურ საკითხებზე, 2007, გვ. 69; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2019 წლის 16 მაისის გადაწყვეტილება (საქმე Nბს-327-309(23-07)).

6 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2021 წლის 11 ივნისის გადაწყვეტილება (საქმე Nას-253-2021).

7 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2020 წლის 25 ნოემბრის გადაწყვეტილება (საქმე Nას-1606-2019).

რთაღმართმცოდნეობის განმარტების საშიშროება ზიანის მიმდევრების მიერ. ამასთან, ანაზღაურება უნდა იყოს გონივრული და სამართლიანი. ფულადი კომპენსაციის ოდენობა არ უნდა იყოს უზომოდ გაზრდილი და არ უნდა მოწყდეს რეალობას, მისი მიზანი არ უნდა იყოს მოპასუხის დასჯა. მხედველობაში უნდა იქნას მიღებული ხელყოფის ხასიათი, მისი გავლენა პირის არამატერიალურ სიკეთეზე. მორალური ზიანის ოდენობის განსაზღვრისას სასამართლომ მხედველობაში უნდა მიიღოს პირის დარღვეული უფლებების ხასიათი, ამ დარღვევის ნეგატიური როლი პიროვნებაზე, ჯანმრთელობის დაზიანების ხარისხი და ა.შ.⁸ სასამართლომ ამ განმარტებით მეტი დაბნეულობა შემოიტანა – თუ თანხის ოდენობა არ იქნება მოპასუხისთვის მტკივნეული, მაშინ როგორ ექნება მას პრევენციული/შემაკავებელი ფუნქცია?

შესაბამისად, სასამართლო არ არის თანამიმდევრული მორალური ზიანის არსისა და ფუნქციის განსაზღვრაში. ერთი განმარტებით, მორალურ ზიანს აქვს კომპენსატორული ბუნება და არა პრევენციული. ეს განმარტება ეხმიანება გერმანულ მიდგომას და მორალურ ზიანს ეკონომიკურ მნიშვნელობას ანიჭებს. სხვა განმარტებით, უზენაესი სასამართლო მორალური ზიანის ანაზღაურებაში მოიაზრებს პრევენციულ და შემაკავებელ ფაქტორს. ზემოთ დასახელებული განმარტებით, სასამართლო ეცადა დაეხმარებინა კომპენსატორული და პრევენციული ბუნება. კერძოდ, ერთი მხრივ, აღიარა ზიანის შემაკავებელი ფუნქცია, თუმცა, კომპენსაციური ბუნების უპირატესობის აღიარებით ზიანის რაოდენობა შეზღუდა, რომ არ გამოიწვიოს მოპასუხის „დასჯა“.

სასამართლოს არათანმიმდევრულობას მორალური ზიანის არსთან დაკავშირებით არ აქვს მხოლოდ თეორიული ან

ფილოსოფიური მნიშვნელობა, ის პირდაპირ კავშირშია მორალური ზიანის ოდენობასთან. არსებობს ორი მკაფიოდ გამიჯნული მოდელი: (1) თუ სასამართლო მიიჩნევს, რომ მორალური ზიანის ერთადერთი ფუნქცია არის კომპენსაცია, როგორც ეს გერმანულ სამართალშია, მან ზიანის ოდენობა უნდა გამოთვალოს ეკონომიკურად და ეცადოს კომპენსაციის ოდენობის განსაზღვრისას „არ გასცდეს“ რეალურად მიყენებულ ზიანს; (2) თუ სასამართლო აღიარებს მორალური ზიანის პრევენციულ და შემაკავებელ ბუნებას, მაშინ მას შემოაქვს სამოქალაქო სამართალში „სადამსჯელო“ ფუნქცია და უახლოვდება პრევენციული სამართლის ქვეყნებს.

ზემოთ განხილული განმარტებები ცხადყოფს, რომ საქართველოს უზენაესი სასამართლო მორალური ზიანის ორივე ბუნებას, მათ შორის პრევენციას, აღიარებს, თუმცა, ამავდროულად ზღუდავს ოდენობას. ამგვარი მიდგომა ვერ ასრულებს რეალურ შემაკავებელ ფუნქციას, რადგან მცირე ოდენობის ზიანი ვერ იქნება შემაკავებელი ეფექტის მქონე.

შედარებითი ანალიზი – სადამსჯელო (PUNITIVE) ზიანის ანაზღაურება

ევროპული სამართალი როგორც ეკონომიკური, ისე მორალური ზიანის განსაზღვრისას უპირატესად მხედველობაში იღებს კომპენსაციურ ხასიათს.

დელიქტური სამართლის ევროპული ჯგუფი (European Group on Tort Law) არის მეცნიერთა გაერთიანება, რომელიც დაარსდა 1992 წელს. ჯგუფი იკრიბება რეგულარულად, რომ განიხილოს სამოქალაქო სამართლის ფუნდამენტური საკითხები,

8 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2018 წლის 13 დეკემბრის გადაწყვეტილება (საქმე Nას-1154-2018).

მსჯელობენ ბოლო დროს განვითარებულ მოვლენებზე და სახავენ სამომავლო მიმართულებებს. ჯგუფმა შეიმუშავა ევროპის დელიქტური სამართლის პრინციპები (PETL: Principles of European Tort Law), რომლებიც ემსახურება ევროპაში დელიქტური სამართლის განვითარებას და ჰარმონიზაციას. დოკუმენტის შემუშავებით ჯგუფი მიზნად ისახავდა სამაგალითო კანონის შექმნას, რომელიც მომავალში ხელს შეუწყობდა როგორც ნაციონალური კანონმდებლობის განვითარებას, ისე საერთო ევროპული სამოქალაქო კოდექსის შექმნას. PETL-ის 10:101 მუხლი ზიანის პრევენციას ყურადღებას უთმობს, თუმცა, კომპენსაციის დატვირთვის უპირატესობას აღიარებს.

DCFR არის დოკუმენტი, რომელიც მოიცავს პრინციპებს, სანიმუშო წესებს და განმარტებებს. DCFR არის სრულყოფილი აკადემიური ტექსტი, რომელიც შეიძლება გახდეს საკანონმდებლო ცვლილებების იდეის წყარო. ეს დოკუმენტი შემუშავებულია დოქტრინაში სახელგანთქმული სამართლის სპეციალისტების მიერ, ეფუძნება მნიშვნელოვან და ფართომასშტაბიან შედარებით სამართლებრივი კვლევის შედეგებს, დამყარებულია ევროპის ყველა ქვეყნის სამართლის საუკეთესო გამოცდილებასა და მნიშვნელოვან საერთოსამართლებრივ ინსტრუმენტებზე. ამ წესების მიზანია პრობლემის საუკეთესო საკანონმდებლო გადაწყვეტის შემუშავება. DCFR-ის მუხლები (1:101-103; 2:101; 6:101; 6:301) არ ცნობს ზიანის სადამსჯელო ბუნებას სამოქალაქო სამართალში.

სამოქალაქო სამართალში ზიანის ანაზღაურების სამართლებრივ დატვირთვაზე ქვეყნის აღქმა განსაზღვრავს სადამსჯელო ზიანისადმი სისტემის დამოკიდებულებას. კერძოდ, თუ ქვეყ-

ნის სამართლებრივი სისტემა აღიარებს კომპენსაციის პრიმატს პრევენციასთან მიმართებით, სასამართლოები არ იყენებენ სადამსჯელო ზიანს. ამ საკითხში საკმაოდ მკაცრი მიდგომა აქვს გერმანიას, რომელიც უარყოფს სადამსჯელო ზიანს.⁹ ხოლო, თუ ქვეყანა სამოქალაქო წესით ზიანის ანაზღაურების პრევენციულ ბუნებას აღიარებს, ის იყენებს სადამსჯელო ზიანის სახეს, მაგალითად, პრეცედენტული სამართლის ქვეყნები.

კონტინენტური ევროპის ქვეყნების მიერ სადამსჯელო ზიანი, როგორც ზიანის ერთ-ერთი სახე, უკუგდებულია სამართლის დარგებს შორის განსხვავების არგუმენტით. სამოქალაქო სამართლის დატვირთვა კომპენსაცია, ხოლო სისხლის სამართლის არსი მდგომარეობს ასოციალური ქცევის დაგმობასა და აღკვეთაში. აქედან გამომდინარე, სადამსჯელო ზიანი აღიქმება სისხლის სამართლებრივი ხასიათის სანქციად, რომელიც „აჯარიმებს“ დელიქტის ჩამდენს იმაზე მეტი რაოდენობის თანხით, ვიდრე დამდგარი ზიანია. შესაბამისად, ამ მახასიათებლების გამო ზიანის სამოქალაქო სამართალში გადატანა კიდევ ერთ დიდ საფრთხეს ქმნის. სამოქალაქო სამართალში მოპასუხე არ სარგებლობს პროცესუალური დაცვის საშუალებებით, მაგალითად, დუმილის უფლების გამოყენება ან/და *in dubio pro reo*.¹⁰ ამასთან, სადამსჯელო ზიანის გამოყენება ორმაგ სასჯელს გულისხმობს, როგორც წესი, დელიქტის ჩამდენ პირს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა ეკისრება და ის ასევე „ისჯება“ სამოქალაქო წესითაც. აღნიშნული კი არაპროპორციულია, რასაც მოჰყვება დაზარალებულის გამდიდრება, რადგან ის იმაზე მეტ თანხას იღებს, ვიდრე მიადგა ზიანის სახით. შესაბამისად,

9 BGHZ 118, 312.

10 Meurkens, L. and Nordin, E., Eds., 2012. The power of punitive damages: Is Europe Missing out? Cambridge – Antwerp-Portland, გვ. 248.

კონტინენტური ევროპის ქვეყნები და მეცნიერები ეწინააღმდეგებიან სადამსჯელო ზიანს სამოქალაქო სამართალში.

მეცნიერების მოსაზრებით, სადამსჯელო ზიანი შეიცავს დისკრიმინაციის საფრთხეს – ზიანის ოდენობის განსაზღვრა სრულად სასამართლოზეა დამოკიდებული და მსხვერპლი შეიძლება დაიჩაგროს იმის მიხედვით, თუ ვინ განიხილავს მის საქმეს.¹¹ თუმცა, ეს ბოლო არგუმენტი ანალოგიურად მიემართება მორალურ ზიანსაც.

1. გერმანია

გერმანულ სამართალში ზიანის ანაზღაურების მთავარი მიზანი ყოველთვის კომპენსაცია იყო და ის უფრო მეტად იზიარებდა ზიანის ანაზღაურების ეკონომიკურ ფუნქციას, მათ შორის, მორალურ ზიანთან დაკავშირებით. BGB-ს 249-ე მუხლის თანახმად, ზიანის ანაზღაურების მიზანია მსხვერპლისთვის პირვანდელი მდგომარეობის აღდგენა, რომელიც გულისხმობს იმ მოცემულობის შექმნას, რაც იქნებოდა, დელიქტის ფაქტი რომ არ დამდგარიყო. ეს პრინციპი თანამედროვე დელიქტურ სამართალში გავრცელებულია და ცნობილია *restitution in integrum* სახელით. თუმცა, გერმანიაში ბოლო ორი ათწლეულია გარკვეულ ქეისებში ზიანის ანაზღაურებისას მხედველობაში მიიღება მისი პრევენციული დატვირთვა და არა მხოლოდ კომპენსაცია. ეს ტენდენცია განსაკუთრებით შეინიშნება არამატერიალური უფლებების დარღვევის საქმეებში.¹²

გერმანიის ფედერალურმა უზენაესმა სასამართლომ ჯანმრთელობის და-

ზიანების შეფასებისას განმარტა, რომ ზიანის კომპენსაციური ხასიათი უნდა გულისხმობდეს პირის ემოციური მდგომარეობის კომპენსაციასაც.¹³ თუმცა, ეს განმარტება მეცნიერებმა გააკრიტიკეს, რადგან სისხლისსამართლებრივი ელემენტის სამოქალაქო სამართალში დანერგვას წარმოადგენდა.

2. ირლანდია

ირლანდიის სამართლებრივ სისტემაში სადამსჯელო (punitive) და სამაგალითო (exemplary) ზიანი სინონიმებია.¹⁴ სამაგალითო ზიანის, როგორც დამოუკიდებელ ფორმაზე მსჯელობა, 2000 წლებში წარიმართა საპარლამენტო კომიტეტში.¹⁵ მიუხედავად იმისა, რომ კანონმდებლობა ორივე ტერმინს იყენებს, მათ შორის არსობრივი განსხვავება არ არსებობს.

სადამსჯელო/სამაგალითო ზიანი ანაზღაურდება იმ შემთხვევაში, თუ ამას სფეროს მარეგულირებელი კანონმდებლობა პირდაპირ ითვალისწინებს. კანონმდებლობა სადამსჯელო/სამაგალითო ზიანზე გარკვეულ შეზღუდვებს აწესებს:

- ის არ ანაზღაურდება 1961 წლამდე დამდგარ ზიანზე;
- თუ საქმეს რამდენიმე მოპასუხე ჰყავს და ერთია პასუხისმგებელი სადამსჯელო ზიანზე, დანარჩენი მოპასუხეები ამისათვის პასუხს არ აგებენ.¹⁶

2009 წლის დეფამაციის/ცილისწამების აქტის (Defamation Act 2009) 32-ე სექციის თანახმად, სადამსჯელო ზიანი ანაზღაურდება თუ:

11 იქვე, გვ. 249-250.

12 იქვე, გვ. 256.

13 BGHZ 18, 149; BGHZ 128, 117.

14 McIntyre v Lewis & Dolan [1991 Supreme Court] Irish Times Law Reports (22nd April 1991).

15 Law Reform Commission, Report on Aggravated Exemplary and Restitutionary damages [LRC 60/2000].

16 Civil Liability Act 1961.

- მოპასუხის ქმედება მიზნად ისახავდა ზიანის მიყენებას;
- მოპასუხემ იცოდა, რომ განაცხადი არ შეესაბამებოდა სინამდვილეს;
- ქმედება მიზანმიმართული იყო მსხვერპლის წინააღმდეგ;
- ან მოპასუხემ არ იცოდა ფაქტის უზუსტობის თაობაზე, თუმცა, დაუდევრობის გამო არ გადაამოწმა რეალური ფაქტები.

ირლანდიაში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა სამედიცინო სფეროს კონტროლს. შესაბამისად, სისხლის გადასხმის რეგულაციები დამოუკიდებელი აქტით წესრიგდება და სამედიცინო მეცდომით მიყენებულ ზიანს დამოუკიდებელი ორგანო განიხილავს. „ცე“ ჰეპატიტის გადაღების შემთხვევაში კომპენსაციის ოდენობას სპეციალური ტრიბუნალი განსაზღვრავს, რომელსაც მატერიალურ ზიანთან ერთად სადამსჯელო ზიანის დაკისრების უფლებამოსილებაც აქვს.¹⁷ თუმცა, პირადი ზიანის განმხილველი კომისია, არ განიხილავს საქმეს, თუ სასამართლოში სადამსჯელო ზიანი შეიძლება გახდეს სადავო.¹⁸

ზემოთ დასახელებულის გარდა, სადამსჯელო ზიანზე დავის შესაძლებლობას უშვებს შემდეგი კანონები:

- საავტორო უფლებების შესახებ 2000 წლის აქტი;¹⁹
- მეიჯარისა და მოიჯარის შესახებ 1980 წლის აქტი;²⁰
- მომხმარებელთა დაცვის შესახებ 2007 წლის აქტი;²¹

- კონკურენციის 2002 წლის აქტი;²²
- ინდუსტრიული დიზაინის 2001 წლის აქტი;²³
- და პოლიციის შესახებ 2005 წლის აქტი.²⁴

3. ამერიკის შეერთებული შტატები

აშშ-ი ითვლება სადამსჯელო ზიანის სამშობლოდ. თუმცა, ბოლო პერიოდში სასამართლოები დაკისრებული ზიანის ოდენობების გამო შეშფოთებას გამოთქვამენ. ამის თაობაზე პირდაპირ არის აღნიშნული უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებაში,²⁵ სადაც სასამართლომ აღნიშნა ნაფიცი მსაჯულებისთვის ფარგლების დადგენის საჭიროებაზე, წინააღმდეგ შემთხვევაში დადგებოდა მოპასუხის კონსტიტუციური უფლების დარღვევის საფრთხე.

კიდევ ერთ საქმეში²⁶ სასამართლომ ზიანის კონსტიტუციურობის შეფასების სამი წესი შეიმუშავა: მოპასუხის ქმედების ხუთასპექტიანი შეფასება;²⁷ განსხვავება პოტენციურ/რეალურად დამდგარ შედეგსა და დაკისრებულ სადამსჯელო ზიანს შორის; განსხვავება დაკისრებულ ზიანსა და იმ ზიანს შორის, რომლებიც მსგავს შემთხვევებში მოპასუხეებს დაკისრებიათ სხვა საქმეებში.

2003 წლის საქმეში სასამართლომ ზიანის ანაზღაურების ზედა ზღვარი კიდევ

17 Hepatitis C Compensation Tribunal Act 1997/11.

18 Personal Injuries Assessment Board Act 2003.

19 Copyright and Related Rights Act 2000.

20 Landlord and Tenant (Amendment) Act 1980.

21 Consumer Protection Act 2007.

22 Competition Act 2002.

23 Industrial Designs Act 2001.

24 Garda Síochána Act 2005.

25 Pacific Mutual Life Insurance Co. v. Haslip, 499 U.S. 1 (1991).

26 BMW of North America, Inc. v. Gore, 517 U.S. 559 (1996).

27 იქვე.

უფრო დაავიწროვა და ის პირდაპირ დაუკავშირა ფაქტობრივ/კომპენსატორულ ზიანის ოდენობას.²⁸

ერთიანი პრაქტიკის ჩამოყალიბებას ისიც ართულებს, რომ ფედერალურ დონეზე არ არის მკაფიოდ განსაზღვრული, რა შემთხვევებშია აკრძალული სადამსჯელო ზიანი ან რა რაოდენობით უნდა იყოს ის შემოსაზღვრული. რამდენიმე ფედერალური კანონი კონკრეტულის გარეშე აკეთებს დაშვებას სადამსჯელო ზიანის შესახებ.²⁹ უზენაესი სასამართლოს მიერ ერთიანი მიდგომის დამკვიდრების მცდელობის მიუხედავად, წესები შტატების მიხედვით მნიშვნელოვნად განსხვავდება.³⁰ მაგალითად:

- კონექტიკუტში სადამსჯელო ზიანის ანაზღაურების ოდენობა დამოკიდებულია ბრალეულობის ხარისხზე.³¹ ამ შტატში, როგორც წესი, სადამსჯელო ზიანი ყველაზე დაბალია, რადგან ის მას სისხლის-სამართლებრივ სასჯელად არ განიხილავს და არც მოპასუხის ფინანსებით ხელმძღვანელობს.³²

- ვირჯინიაში მხედველობაში მიიღება კომპენსაციის, ანუ რეალური ეკონომიკური ზიანის ოდენობა.³³ ამასთან დაწესებულია სადამსჯელო ზიანის ზედა ზღვარი.³⁴
- ჯორჯიაში დაწესებულია სადამსჯელო ზიანის ზედა ზღვარი.³⁵
- არიზონაში მხედველობაში მიიღება კომპენსაციის, ანუ რეალური ეკონომიკური ზიანის ოდენობა.³⁶
- არკანზასის უზენაესმა სასამართლომ არა რაოდენობა, არამედ სადამსჯელო ზიანის ანაზღაურების წინაპირობა შეზღუდა. გადაწყვეტილების თანახმად, უნდა დადასტურდეს, რომ მოპასუხემ განზრახ განახორციელა ქმედება და მან იცოდა მოსალოდნელი შედეგების თაობაზე.³⁷
- მიჩიგანში,³⁸ ნებრასკაში,³⁹ ვაშინგტონსა⁴⁰ და პუერტო რიკოში⁴¹ სადამსჯელო (punitive/ exemplary) ზიანის ანაზღაურება აკრძალულია.
- ალაბამას დაწესებული აქვს ზედა ზღვარი, რომელიც არ უნდა აღე-

28 State Farm Mutual Automobile Insurance Co. v. Campbell 538 U.S. 408 (2003).

29 Civil Racketeer Influenced and Corrupt Organizations Act, 18 U.S.C.A. §1961 et seq. (RICO); 1991 Civil Rights Act, 42 USCA §1981a; Title VII of the Civil Rights Act of 1964; the Americans with Disabilities Act of 1990; the federal employment section of the Rehabilitation Act of 1973.

30 Nevada (Nev. L. Rev. State. § 42.005); Texas (Tex. Civ. Prac. and Rem. Code Ann. § 41.007); (Fla. Stat. L. Ann. § 768.73(1)(a)).

31 CGS § 52-568.

32 Kan. Stat. Ann. § 60.3701.

33 Johnson v. Hugo's Skateway, 974 F.2d 1408 (4th Cir. 1992); Magma Copper v. Shuster, 575 P.2d 350 (1977).

34 350,000\$, Va. Code § 8.01-38-1.

35 250,000\$, GA. L. Code Ann. § 51-12-5.1(g).

36 Johnson v. Hugo's Skateway, 974 F.2d 1408 (4th Cir. 1992); Magma Copper v. Shuster, 575 P.2d 350 (1977)

37 Nat'l By-Products, Inc. v. Searcy House Moving Co. – 292 Ark. 491, 731 S.W.2d 194 (1987).

38 McAuley v. Gen. Motors Corp., 457 Mich. 513, 520, 578 N.W.2d 282, 285 (Mich. 1998): *punitive sanctions may not be imposed, with a few statutory exceptions.*

39 Distinctive Printing & Packaging Co. v. Cox, 232 Neb. 846, 857, 443 N.W.2d 566, 574 (Neb. 1989).

40 Dailey v. N. Cost Life Ins. Co., 919 P.2d 589, 590 (Wash. 1996).

41 Cruz v. Molina, 788 F. Supp. 122, 128 (D.P.R. 1992).

მატებოდეს ეკონომიკური ზიანის სამმაგ ოდენობას ან \$1,500,000. ეს წესი არ ვრცელდება ახლობელი ადამიანის გარდაცვალების ან ფიზიკური ზიანის განზრახ მიყენების შემთხვევებზე.⁴²

- ტეხასს დაწესებული აქვს ზედა ზღვარი, რომელიც არ უნდა აღემატებოდეს ეკონომიკური ზიანის ორმაგ ოდენობას, რაც თავის მხრივ არ უნდა აღემატებოდეს \$750,000.⁴³
- ოჰაიოს დაწესებული აქვს ზედა ზღვარი, რომელიც არ უნდა აღემატებოდეს ეკონომიკური ზიანის ორმაგ ოდენობას.⁴⁴
- პენსილვანია, კალიფორნია,⁴⁵ მისური⁴⁶ და ნიუ-იორკი⁴⁷ სადამსჯელო

- ზიანის ოდენობის განსაზღვრაში სრულ თავისუფლებას აძლევს სასამართლოს.
- ნიუ ჯერსის დაწესებული აქვს ზედა ზღვარი, რომელიც არ უნდა აღემატებოდეს ეკონომიკური ზიანის ხუთმაგ ოდენობას ან \$350,000.⁴⁸ დადგენილი პრაქტიკის თანახმად, სადამსჯელო ზიანის მიზანია მოპასუხის დასჯა და სამომავლო დარღვევების პრევენცია.⁴⁹ თუმცა, ზედა ზღვრის დადგენის აუცილებლობა მოპასუხეთა ფინანსური ინტერესების დაცვას და გადაჭარბებული სასჯელის თავიდან აცილებას ემსახურება.⁵⁰

დანართი:

შტატი	შეზღუდვა (მაქსიმალური ოდენობა)	სამართლებრივი წყარო
ალაისკა	» \$400,000 ზოგადი შეზღუდვა; » ალტერნატივა \$8,000 ყოველწლიურად; » \$1 მილიონი, თუ ზიანი განსაკუთრებით მძიმეა	Alaska Stat. § 09.17.010
აიდაჰო	\$250,000 (ივცლება წლიური საშუალო ხელფასის მიხედვით)	Idaho Code Ann. § 6-1603(1)
იუტა	\$450,000, რომელიც ვრცელდება მხოლოდ სამედიცინო შეცდომის შემთხვევებზე.	Utah Code Ann. § 78B-3-410; <i>Smith v. U.S.</i> , 356 P.3d 1249 (Utah 2015).
კოლორადო	» \$468,000, ზოგადი შეზღუდვა; » განსაკუთრებულ გარემოებებში მოსამართლეს ის შეუძლია გაზარდოს \$936,030-მდე.	Colo. Rev. Stat. § 13 – 21-102.5(3)(a).
მენი	» \$500,000 ზოგადი შეზღუდვა; » \$250,000 ახლობელი ადამიანის გარდაცვალების შემთხვევებზე.	2018 Me. Legis. Serv. Ch. 402 (H.P. 91) (L.D. 123).
მერილენდი	\$845,000, ყოველწლიურად ეს ოდენობა იზრდება \$15,000-ით.	Md. Code Ann., Cts. & Jud. Proc. § 11 – 108

42 Ala. Code Ann. §6-11-21.
 43 Tex. Civ. Prac. & Rem. Code Ann. §41.008.
 44 Ohio Rev. Code Ann. §2315.21(D)(2)(a).
 45 Cal. Civ. Code §3294.
 46 ზედა ზღვარი არაკონსტიტუციურად იქნა ცნობილი უზენაესი სასამართლოს მიერ, *Lewellen v. Franklin*, 441 S.W.3d 136 (Mo. 2014).
 47 N.Y. C.P.L.R. § 4545.
 48 N.J. Stat. Ann. §2A:15-5.14(b).
 49 *Lockley v. State of New Jersey Dep’t of Corr.*, 828 A.2d 869, 880 (N.J. 2003).
 50 *A Legislative Sponsor’s Statement to Bill 292; Tarr v. Bob Ciasulli’s Mack Auto Mall, Inc.*, 916 A.2d 484, 489 (N.J. Super. Ct. App. Div. 2002); *Pavlova v. Mint Mgmt. Corp.*, 868 A.2d 322, 325 (N.J. Super. Ct. App. Div. 2005).

მისისიპი	» \$1 მილიონი, ზოგადი შეზღუდვა; » \$500,000 სამედიცინო შეცდომის შემთხვევებზე.	Miss. Code Ann. § 11-1-60
ნევადა	\$350,000, რომელიც ვრცელდება მხოლოდ სამედიცინო შეცდომის შემთხვევებზე.	Nev. Rev. Stat. § 41A.035
ოკლაჰომა	» \$350,000 ზოგადი შეზღუდვა, » თუ ქმედება იყო განზრახი და უხეში გაუფრთხილებლობით ჩადენილი, ოდენობის შეზღუდვა არ ვრცელდება.	23 Okla. Stat. Ann. § 61.2
ოჰაიო	» \$250,000 » ან ეკონომიკური ზიანის სამმაგი ოდენობა არა უმეტეს \$350,000	Oh. Rev. Code § 2315.18
სამხრეთ კაროლინა	შეზღუდვა არსებობს მხოლოდ სამედიცინო შეცდომის შემთხვევებზე. ოდენობა ყოველწლიურად იცვლება ინფლაციის გათვალისწინებით.	S.C. Code Ann. § 15-32-220.
ტენესი	» \$750,000, რომელიც შეიძლება გაიზარდოს \$1 მილიონამდე, თუ დაზარალებულს განსაკუთრებით მძიმე ზიანი მიაღდა; » შეზღუდვა არ ვრცელდება შემთხვევებზე, როდესაც მოპასუხე განზრახ მოქმედებდა » ან იყო არაფხიზელ მდგომარეობაში, ან ქმედება წარმოადგენს დანაშაულს.	Tenn. Code Ann. § 29-39-102
ჩრდილოეთ დაკოტა	შეზღუდვა არსებობს მხოლოდ სამედიცინო შეცდომის შემთხვევებზე. ოდენობა ყოველწლიურად იცვლება ინფლაციის გათვალისწინებით.	N.D.C.C. § 32-42-02
ჰავაი	\$375,000	Bynum v. Magno, 101 P.3d 1149, 1155-57 (2004).

4. ნორვეგია

ნორვეგიაშია კლასიკური სადამსჯელო ზიანი არ არსებობს, თუმცა, კანონმდებლობაში არის ჩანაწერი, რომელიც მსგავს დატვირთვას ატარებს. ნორვეგიის კანონმდებლობაში ზიანის ანაზღაურების ერთ-ერთი სახე (*Oppreising*) მიზნად ისახავს მსხვერპლისთვის ზიანის ანაზღაურებას მიყენებული მორალური ტანჯვისთვის.⁵¹ ის მოიცავს სადამსჯელო ფუნქციასაც, რადგან მჭიდრო კავშირშია სისხლის სამართალთან. კანონით, მისი ანაზღაურება განზრახ ზიანის მიყენების შემთხვევებში ხდება და კომპენსაცია ეძლევა გარდაცვლილის მშობლებსაც.⁵²

5. იტალია

იტალიაში, გერმანიის მსგავსად, ზიანის ანაზღაურების ნაწილში სისხლის და სამოქალაქო სამართალი მკაფიოდ არის გამიჯნული. პრაქტიკის თანახმად, სადამსჯელო პასუხისმგებლობა უნდა არსებობდეს სისხლის სამართალში, ხოლო სამოქალაქო სამართლის მიზანია პირვანდელი მდგომარეობის აღდგენა. სწორედ აღნიშნული პრინციპის გამოძახილია საკასაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება, რომლითაც სხვა ქვეყანაში მიღებული გადაწყვეტილება სადამსჯელო ზიანის თაობაზე არ აღსრულდა.⁵³

თუმცა, იტალიის კანონმდებლობაში არსებობს ზიანის თაობაზე ჩანაწერები, რომლებიც სადამსჯელო ხასიათის მატარებელია:

51 ECtHR, *N.A. v. Norway*, no. 27473/11, 20/04/2015.
52 Damage Compensation Act 1969.
53 Civil Cassation Sect. III, decision no. 1183 of 19 January 2007.

- სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის ჩანაწერი, რომლის თანახმად, ბოროტი განზრახვით მოქმედ მხარეს დამატებით კომპენსაციის გადახდის ვალდებულებას აკისრებს;⁵⁴
- ცილისწამების საქმეებში დამატებითი ზიანის ანაზღაურების შესაძლებლობა;⁵⁵
- საკუთრების დაზიანებისას კომპენსაციის წესი.⁵⁶

6. დანია

სადამსჯელო ზიანის თაობაზე დანიის ადგილობრივი მმართველობის აქტში ჩანაწერი 1984 წლიდან არსებობს, შესაბამისად, ამ ზიანის გამოყენებას დიდი ისტორია აქვს.

სადამსჯელოდ თანხის გადახდის დაკისრება, როგორც ზიანის ერთ-ერთი სახე, გამოიყენება კერძო სამართალში, მაგალითად, შრომის სამართლის სფეროში სპეციალური აქტი საჯარიმო თანხის დაკისრების შესაძლებლობას ითვალისწინებს.⁵⁷

კანონის დარღვევის შემთხვევაში, მუნიციპალიტეტის შესახებ აქტის თანახმად, მუნიციპალიტეტის თანამშრომლები ვალდებული არიან სადამსჯელო კომპენსაცია გადაიხადონ.⁵⁸

ზემოთ განხილული ქვეყნების ანალიზიდან ცალსახაა, რომ ქვეყნები ორ ჯგუფად იყოფა:

- სადამსჯელო ზიანი დასაშვებია: ამერიკის შეერთებულ შტატებში, გაერთიანებულ სამეფოში; ირლანდიაში; ნორვეგიაში; დანიაში.
- სამსჯელო ზიანი არ არის დასა-

შვები: კონტინენტური ევროპის სამართლის ოჯახის ქვეყნებში. მათ შორის განსაკუთრებით მკაცრი აკრძალვა არსებობს იტალიასა და გერმანიაში.

ქვეყნები, რომლებიც აღიარებენ ზიანის ანაზღაურების სადამსჯელო ბუნებას, პრევენციის მიზნით ზიანის მაღალ ოდენობას განსაზღვრავენ. ქვეყნების მეორე ჯგუფი კი აღიარებს მხოლოდ კომპენსატორულ ფუნქციას და სადამსჯელო ბუნებას მხოლოდ სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობაში ხედავს. შესაბამისად, დაკისრებული ოდენობა პირველ ჯგუფთან შედარებით მცირეა.

დასკვნა

განვითარებული ქვეყნების პრაქტიკა ცხადყოფს, რომ ყველა ქვეყანამ გარკვეულ ეტაპზე დაიწყო მორალური ზიანის თაობაზე გადაწყვეტილებების კრიტიკული ანალიზი. ისინი ყოველწლიურად სტატისტიკურ მონაცემს შეიმუშავებდნენ და აქვეყნებდნენ. ანგარიშში ასახული იყო გადაწყვეტილებები, კერძოდ, რაში გამოიხატებოდა დამდგარი ზიანი და რა იყო დაკისრებული მორალური ზიანის ოდენობა. აღნიშნულმა ხელი შეუწყო სასამართლო ხელისუფლებას, გაეანალიზებინა მორალური ზიანის ანაზღაურების ფუნქცია და მისი კავშირი სადამსჯელო ზიანთან.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებების ანალიზი ცხადყოფს, რომ განმარტებები მორალური ზიანის ანაზღაურების მიზნის თაობაზე არათანმიმდევრულია. გადაწყვეტი-

54 Il codice di procedura civile Italiano.

55 Law no. 47/1948.

56 Decree no. 30/2005.

57 Labor Court and the Industrial Arbitration Act.

58 Local Government act, consolidated act number 885 of 29/08/2012.

ლებების ნაწილი აპელირებს მორალური ზიანის მხოლოდ კომპენსატორულ ბუნებაზე, ხოლო ნაწილი აღიარებს მის პრევენციულ დატვირთვას და ამით ქართულ საკანონმდებლო სივრცეში მორალურ ზიანს უკავშირებს პრეცედენტულ ქვენებში არსებულ ინსტიტუტს – სადამსჯელო ზიანს.

ამასთან, კანონის არსებული ჩანაწერი რომ პრაქტიკაში ბევრ ხარვეზსა და ბუნდოვანებას იწვევს, წინამდებარე კვლევით დადასტურდა. კანონი არ განსაზღვრავს

მორალური ზიანის ანაზღაურების სამართლებრივ მიზანს, რაც, თავის მხრივ, პრაქტიკაში მისი არაერთგვაროვანი განმარტების საფუძველს წარმოადგენს.

შესაბამისად, რეკომენდებულია წინამდებარე შედარებითსამართლებრივი ანალიზის საფუძველზე გაკეთებული მიგნებების კანონმდებლობასა და სასამართლოს პრაქტიკაში ასახვა, რათა მიდგომა იყოს განჭვრეტადი და თანმიმდევრული.

REFERENCES:

1. Reimann, M., and Zimmermann, R. Eds., 2006. *The Oxford Handbook of Comparative Law*. OUP Oxford: p. 1020. (in English)
2. Ibid, p. 1021. (in Georgian)
3. Kvantaliani, N., 2014. Patient's rights and grounds for civil liability of health care workers. Tbilisi: Iuristebis Samkaro, p. 153. (in Georgian)
4. The decision of the Supreme Court of Georgia, 10 September 2015 (case Nას-979-940-2014). (in Georgian)
5. Recommendations of the Supreme Court on the problematic issues of caselaw on civil cases, 2007, p. 69. The decision of the Supreme Court of Georgia, 16 May 2019 (case Nბს-327-309(23-07)). (in Georgian)
6. The decision of the Supreme Court of Georgia, 11 June 2021. (case Nას-253-2021). (in Georgian)
7. The decision of the Supreme Court of Georgia, 25 November 2020. (case Nას-1606-2019). (in Georgian)
8. The decision of the Supreme Court of Georgia, 18 December 2018. (case Nას-1154-2018). (in Georgian)
9. BGHZ 118, 312. (in English)
10. Meurkens, L. and Nordin, E., Eds., 2012. *The power of punitive damages: Is Europe Missing out?* Cambridge – Antwerp-Portland, p. 248. (in English)
11. Ibid, pp. 249-250.
12. Ibid, p. 256.
13. BGHZ 18, 149; BGHZ 128, 117. (in English)
14. *McIntyre v Lewis & Dolan* [1991 Supreme Court] *Irish Times Law Reports* (22nd April 1991). (in English)
15. Law Reform Commission, Report on Aggravated Exemplary and Restitutionary damages [LRC 60/2000]. (in English)
16. Civil Liability Act 1961. (in English)
17. Hepatitis C Compensation Tribunal Act 1997/11. (in English)
18. Personal Injuries Assessment Board Act 2003. (in English)
19. Copyright and Related Rights Act 2000. (in English)
20. Landlord and Tenant (Amendment) Act 1980. (in English)
21. Consumer Protection Act 2007. (in English)
22. Competition Act 2002. (in English)
23. Industrial Designs Act 2001. (in English)
24. Garda Síochána Act 2005. (in English)
25. *Pacific Mutual Life Insurance Co. v Haslip*, 499 U.S. 1 (1991). (in English)
26. *BMW of North America, Inc. v Gore*, 517 U.S. 559 (1996). (in English)
27. Ibid.
28. *State Farm Mutual Automobile Insurance Co. v Campbell* 538 U.S. 408 (2003). (in English)
29. Civil Racketeer Influenced and Corrupt Organizations Act, 18 U.S.C.A. §1961 et seq. (RICO); 1991 Civil Rights Act, 42 USCA §1981a; Title VII of the Civil Rights Act of 1964; the Americans with Disabilities Act of 1990; the federal employment section of the Rehabilitation Act of

1973. (in English)
30. Nevada (Nev. L Rev. State. § 42.005); Texas (Tex. Civ. Prac. and Rem. Code Ann. § 41.007); (Fla. Stat. L. Ann. § 768.73(1)(a)). (in English)
31. CGS § 52-568. (in English)
32. Kan. Stat. Ann. § 60.3701. (in English)
33. *Johnson v. Hugo's Skateway*, 974 F.2d 1408 (4th Cir. 1992); *Magma Copper v. Shuster*, 575 P.2d 350 (1977). (in English)
34. 350,000\$, Va. Code § 8.01-38-1. (in English)
35. 250,000\$, GA. L. Code Ann. § 51-12-5.1(g). (in English)
36. *Johnson v. Hugo's Skateway*, 974 F.2d 1408 (4th Cir. 1992); *Magma Copper v. Shuster*, 575 P.2d 350 (1977). (in English)
37. *Nat'l By-Products, Inc. v. Searcy House Moving Co.* – 292 Ark. 491, 731 S.W.2d 194 (1987). (in English)
38. *McAuley v. Gen. Motors Corp.*, 457 Mich. 513, 520, 578 N.W.2d 282, 285 (Mich. 1998): punitive sanctions may not be imposed, with a few statutory exceptions. (in English)
39. *Distinctive Printing & Packaging Co. v. Cox*, 232 Neb. 846, 857, 443 N.W.2d 566, 574 (Neb. 1989). (in English)
40. *Dailey v. N. Cost Life Ins. Co.*, 919 P.2d 589, 590 (Wash. 1996). (in English)
41. *Cruz v. Molina*, 788 F. Supp. 122, 128 (D.P.R. 1992). (in English)
42. Ala. Code Ann. §6-11-21. (in English)
43. Tex. Civ. Prac. & Rem. Code Ann. §41.008. (in English)
44. Ohio Rev. Code Ann. §2315.21(D)(2)(a). (in English)
45. Cal. Civ. Code §3294. (in English)
46. Upper level has been found unconstitutional by the Constitutional Court, *Lewellen v. Franklin*, 441 S.W.3d 136 (Mo. 2014). (in English)
47. N.Y. C.P.L.R. § 4545. (in English)
48. N.J. Stat. Ann. §2A:15-5.14(b). (in English)
49. *Lockley v. State of New Jersey Dep't of Corr.*, 828 A.2d 869, 880 (N.J. 2003). (in English)
50. A Legislative Sponsor's Statement to Bill 292; *Tarr v. Bob Ciasulli's Mack Auto Mall, Inc.*, 916 A.2d 484, 489 (N.J. Super. Ct. App. Div. 2002); *Pavlova v. Mint Mgmt. Corp.*, 868 A.2d 322, 325 (N.J. Super. Ct. App. Div. 2005). (in English)
51. ECtHR, *N.A. v. Norway*, no. 27473/11, 20/04/2015. (in English)
52. Damage Compensation Act 1969. (in English)
53. Civil Cassation Sect. III, decision no. 1183 of 19 January 2007. (in English)
54. Civil Procedure Code of Italy. (in Italian)
55. Law no. 47/1948. (in English)
56. Decree no. 30/2005. (in English)
57. Labor Court and the Industrial Arbitration Act. (in English)
58. Local Government act, consolidated act number 885 of 29/08/2012. (in English)

დანაშაულის მომზადების ინსტიტუტის ზოგიერთი პრობლემური საკითხი დანაშაულის მცდელობის ინსტიტუტთან შედარებით-სამართლებრივი ანალიზის ქრილში

გიორგი გამხიტაშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის დოქტორანტი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის მონვეული ლექტორი, ადვოკატი

ელ. ფოსტა: ggamkhitashvili2@gmail.com

აბსტრაქტი

წინამდებარე სტატიაში განხილულია დაუმთავრებელი დანაშაულის პირველი სტადიის, დანაშაულის მომზადების ინსტიტუტის არსი და მისი გამოვლინების სამართლებრივი ფარგლები. ამდენად, მნიშვნელოვანია, მისი პრაქტიკული რეალიზების ზუსტი სამართლებრივი ფარგლების დადგენა, რათა, იგი, ერთი მხრივ, განვასხვავოთ სისხლისსამართლებრივი წესით არადასჯადი ქმედებისაგან, განზრახვის გამომჟღავნებისაგან, ხოლო, მეორე მხრივ, გავავლოთ მკაფიო სამართლებრივი ზღვარი დაუმთავრებელი დანაშაულის მეორე სტადიას, დანაშაულის მცდელობის ინსტიტუტს შორის. ამასთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ დანაშაულის მომზადებით იწყება განზრახვის გამომჟღავნების პრაქტიკული რეალიზების პროცესი, რომლის მიზანია უშუალოდ დანაშაულის შემადგენლობის დაწყების პროცესის, მცდელობის სტადიის, განსახორციელებლად შესაბამისი პირობების შექმნა. სწორედ ამ ასპექტით განსხვავდება იგი დანაშაულის მცდელობისაგან, რომლის შემთხვევაშიც უშუალოდ იწყება დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის შემცველი ნიშნების განხორციელების პროცესი.

როგორც ცნობილია, ყველა ქვეყნის სისხლის სამართლის კანონმდებლობა დასჯადად არ აცხადებს დანაშაულის მოსამზადებელ სტადიას. თუმცა, ზოგიერთი ქვეყნის პრაქტიკაში აღნიშნული ქმედებები მაინც არ რჩება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის მიღმა და კლასიკური მოსამზადებელი საქმიანობები, დანაშაულის მცდელობის განვრცობითი განმარტების საფუძველზე, კვალიფიცირდება დანაშაულის მცდელობად. ამდენად, ამ ასპექტში ასევე განხილულია ჩვეულებრივი მოსამზადებელი საქმიანობისა და დანაშაულის მცდელობის ფაქტობრივი ურთიერთმიმართების პრაქტიკული საკითხები.

საკვანძო სიტყვები: განზრახვა, გამომჟღავნება, დაგეგმვა

SOME PROBLEMATIC ISSUES OF CRIME PREPARATION IN COMPARISON WITH ATTEMPTED CRIME – IN TERMS OF COMPARATIVE ANALYSIS

Giorgi Gamkhitashvili

PhD student at the Faculty of law at Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Invited lecturer Faculty of law at Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Attorney

Email: ggamkhitashvili2@gmail.com

გიორგი გამხიტაშვილი

ABSTRACT

This article discusses the essence of the first stage of uncompleted crime, the institution of crime preparation and the legal scope of its manifestation. Thus, it is important to determine the exact legal scope of its practical implementation, on the one hand, in order to distinguish it from actions not punishable by law and disclosure of intent and, on the other hand, to draw a clear legal boundary with the second stage of an unaccomplished crime – the criminal attempt. In this regard, it should be noted that the preparation of the crime is the basis of the process of the practical realization of the intention, the purpose of which is to create the appropriate conditions directly to carry out the process of initiation of the elements of the crime, the stage of the attempt. It is in this aspect that it differs from the attempt of the crime, in which case the process of realizing the elements of actus reus of the crime begins directly.

As is known, the criminal legislation of all countries does not declare the preparation stage of the crime as punishable. However, in the practice of some countries, the abovementioned actions still do not remain beyond the scope of criminal liability, and classic preparatory activities, based on the extensive definition of the attempt of crime are classified as attempted crimes. Thus, practical issues of the actual interrelationship between ordinary preparatory activities and attempted crimes are also discussed in this aspect.

KEYWORDS: Intention, Reveal, Planning

შესავალი

დანაშაულის მომზადება წარმოადგენს მნიშვნელოვან ინსტიტუტს სისხლის სამართალში, ვინაიდან, უმეტეს შემთხვევაში კონკრეტული დანაშაულის ჩადენას, მისი მარტივად და გარანტირებულად წარმართვის მიზნით, წინ უძღვის მთელი რიგი წინარე ქმედებების ჩადენის პროცესი. სწორედ სრულყოფილად განხორციელებული საქმიანობა წარმოადგენს შემდგომი დანაშაულის ეფექტიანად განხორციელების ერთ-ერთ მთავარ წინაპირობას. ამდენად, ზოგიერთ შემთხვევაში აუცილებელი და მნიშვნელოვანია, რომ სამართლებრივი სიკეთეების დაცვა უზრუნველყოფილ იქნეს წინარე ეტაპზე, მათთვის კონკრეტული და იმწუთიერი საფრთხის უშუალოდ შექმნამდე.

ქართული სისხლისსამართლებრივი კანონმდებლობა სამართლებრივი სიკეთეებისათვის აბსტრაქტული საფრთხის შემცველი მოსამზადებელი საქმიანობის კრიმინალიზაციას ახდენს მხოლოდ მძიმე და განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულებთან და ასევე ზოგიერთ ნაკლებად მძიმე დანაშაულთან მიმართებით. საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობა მომზადების საკმაოდ ფართო დეფინიციას იძლევა, რაც გამოიხატება დანაშაულის ჩასადენად პირობების განზრახ შექმნაში. შესაბამისად, მნიშვნელოვანია, რომ იგი გაიმიჯნოს განზრახვის გამომჟღავნებისაგან, რომელიც, თავის მხრივ, არ წარმოადგენს სისხლისსამართლებრივი წესით დასჯად სტადიას. ასევე საკმაოდ ხშირად იქმნება პრობლემა მომზადების სამართლებრივი ფარგლების ზუსტი განსაზღვრისა და მისი მომიჯნავე ინსტიტუტისაგან, დანაშაულის მცდელობისაგან განსხვავების ასპექტში. უმეტესად აღნიშნული პრობლემა იკვეთება სწორედ დამთავრებული მომზადებისა და დაუმთავრებული

მცდელობის გამიჯვნის კუთხით, რადგან ზოგიერთ შემთხვევაში ფაქტობრივი მოცემულობის თვალსაზრისით, ისინი ძალიან ემსგავსებიან ერთმანეთს, რის გამოც რთულდება მათი სამართლებრივი მოცემულობის ჭრილში ზუსტი შეფასების პროცესი. ამდენად, ძალიან მნიშვნელოვანია დანაშაულის მომზადების არსისა და მისი პრაქტიკული რეალიზების სამართლებრივი ფარგლების მკაფიოდ განსაზღვრა სწორედ მცდელობის ინსტიტუტთან შეპირისპირების საფუძველზე.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ხსენებული საკითხის სწორად გადაწყვეტას გააჩნია არა მხოლოდ თეორიული, არამედ დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობაც, ვინაიდან მომზადება გულისხმობს დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის ფარგლებს გარეთ არსებული ქმედებების განხორციელებას, ხოლო მცდელობის დროს კი უკვე იწყება დანაშაულის უშუალო განხორციელების პროცესი, რის გამოც მისი ჩამდენი პირი მიიჩნევა ამსრულებლად, მომზადების დროს კი პირის ქმედება შესაძლოა შემოიფარგლოს მხოლოდ თანამონაწილეობის ინსტიტუტით. ასევე სასჯელის დანიშვნის თვალსაზრისითაც მეტად მნიშვნელოვანია საკითხის სწორად გადაწყვეტა, ვინაიდან მცდელობა, მომზადებასთან შედარებით, მიიჩნევა ბევრად უფრო საშიშ, სამართლებრივი სიკეთისათვის კონკრეტული საფრთხის შემქმნელ სტადიად, რის გამოც, შესაბამისად, სასჯელიც ბევრად უფრო მკაცრია. აღნიშნულ ასპექტში ასევე მნიშვნელოვანია მოსამზადებელი საქმიანობისა და დანაშაულის მცდელობის ფაქტობრივი ურთიერთმიმართების საკითხის გაანალიზება იმ ქვეყნების სისხლისსამართლებრივი თეორიისა და პრაქტიკის საფუძველზე, რომლებშიც მომზადება არ წარმოადგენს სისხლისსამართლებრივი წესით დასჯად ქმედებას.

ყოველივე ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, მნიშვნელოვანია და-

ნაშაულის მომზადების არსისა და მისი პრაქტიკული რეალიზებისათვის დამანა-სიათებელი იმ სამართლებრივი ფარგლე-ბის განსაზღვრა, რომლებიც მას მკაფიოდ მიჯნავს, ერთი მხრივ, განზრახვის გამომ-ქვავნებისაგან, ხოლო, მეორე მხრივ, და-ნაშაულის მცდელობის სტადიისაგან.

დანაშაულის მომზადების ობიექტური მხარე და მისი ურთიერთმიმართების საკითხი დანაშაულის მცდელობის ინსტიტუტთან

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის (შემდგომში – სსკ) მე-18 მუ-ხლის პირველი ნაწილის თანახმად, „და-ნაშაულის მომზადებად ითვლება დანაშა-ულის ჩადენისათვის პირობების განზრახ-შექმნა“.¹ როგორც ვხედავთ, კოდექსში ზუსტად არ არის მოცემული დანაშაუ-ლის მომზადების რეალიზების კონკრე-ტული ფორმები, იგი გვთავაზობს ზოგად მოცემულობას, რომლის გამოვლინებაც, თავის მხრივ, დამოკიდებულია როგორც კონკრეტული დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის თავისებურებაზე, ასევე მისი განხორციელების ფორმაზე. „იური-დიულ ლიტერატურაში განზრახვი დანაშა-ულის ჩადენის ოთხ სტადიას გამოყოფენ: 1) განზრახვის გამომქვავნება, 2) დანაშაუ-ლის მომზადება, 3) დანაშაულის მცდელო-ბა და 4) დამთავრებული დანაშაული“.²

ამდენად, დანაშაულის მომზადების

სამართლებრივ არსზე საუბრის დაწყება-მდე, პირველ რიგში, აუცილებელია, მისი განსხვავებამასთან ძალიან ახლოს მდგომ „განზრახვის გამომქვავნებისაგან“. „გან-ზრახვის გამომქვავნება გულისხმობს და-ნაშაულებრივი განზრახვის გამოვლინებას რაიმე გარეგნული ფორმით. პირს შეუძ-ლია გამოავლინოს დანაშაულის ჩადენის განზრახვა სიტყვიერად, წერილობით, ან რაიმე კონკლუდენტური მოქმედებით, სა-იდანაც შეიძლება დავასკვნათ დანაშაუ-ლებრივი განზრახვის არსებობის შესახებ. მაგრამ ასეთი მოქმედება არ უნდა წარმოა-დგენდეს ხელის შეწყობას დანაშაულებრი-ვი განზრახვის რეალურად განხორციელე-ბისათვის. მომზადება წარმოადგენს ისეთ მოქმედებას, რომელიც შესაძლებელს ხდის ან აადვილებს თვით დანაშაულის განხორციელებას“.³ „რამდენადაც ქართუ-ლი სისხლის სამართალი ქმედების სამა-რთალია, ანუ კრიმინალიზაციის ობიექტი შეიძლება იყოს მხოლოდ გარეგნულად გამოხატული ქმედება, ამდენად განზრახ-ვის გამომქვავნების დასჯადობის აღიარება დემოკრატიულ პრინციპებზე ხელის ალება იქნებოდა“.⁴ „დანაშაულის მომზა-დების დასჯადობის საფუძველია ის, რომ იგი, განზრახვის გამომქვავნებისაგან გან-სხვავებით, განზრახული ქმედების რეა-ლურად განხორციელების პირობებს და აქედან გამომდინარე სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების აბსტრაქტულ საფრ-თხეს ქმნის“.⁵ დანაშაულის მომზადება წარმოადგენს განზრახვის გამომქვავნე-ბის პრაქტიკული რეალიზებისათვის გა-

1 მუხლი 18, საქართველოს კანონი „საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი“. პარლამენტის უწყებანი, 22/07/1999. #2287.

2 გამყრელიძე, ო., 2013. სისხლის სამართლის პრობლემები. მე-3 ტომი. თბილისი: იურისტების სამყარო, გვ. 237.

3 წერეთელი, თ., 2007. სისხლის სამართლის პრობლემები. პირველი ტომი. თბილი-სი: მერიდიანი, გვ. 377-378.

4 გაბიანი, ა. და სხვები. 2007. სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი (სახელმძღვანე-ლო). თბილისი: მერიდიანი, გვ. 157.

5 მჭედლიშვილი-ჭედრიხი, ქ., 2011. სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი, დანაშაულის გამოვლინების ცალკეული ფორმები. თბილისი: მერიდიანი, გვ. 24.

ნხორციელებულ, დანაშაულის ჩადენისაკენ მიმართულ კონკრეტულ ქმედებას. დანაშაულის მომზადება შესაძლებელია შემდეგი ფორმულითაც გამოვხატოთ, კერძოდ, „განზრახვის გამომჟღავნებას“ + კონკრეტული ქმედების განხორციელება = დანაშაულის მომზადებას. ამდენად, განზრახვის გამომჟღავნება შესაძლებელია მივიჩნიოთ დანაშაულის მომზადების შემადგენელ ერთ-ერთ წინარე ნიშნად, რომელიც ცალკე აღებული (კონკრეტული ქმედების განხორციელების გარეშე) არ წარმოადგენს სისხლისსამართლებრივად დასჯად ქმედებას, ვინაიდან ამ დროს არ იქმნება სისხლისსამართლებრივი დაცვის ობიექტის ხელყოფის თუნდაც აბსტრაქტული საფრთხე.

დანაშაულის მომზადების სამართლებრივი არსის სრულყოფილად გამოსაკვლევად აუცილებელია მისი შემადგენელი საკანონმდებლო ელემენტების სისტემური ანალიზი. „მოსამზადებელ მოქმედებას უნდა მიეკუთვნოს ისეთი მოქმედება, რომელიც ჰქმნის პირობებს მომავალში დანაშაულის ჩასადენად. ე.ი. შესაძლებლად ხდის ან აადვილებს დანაშაულის ჩადენას, ეს ქმედება არ უნდა მოვიზნოთ როგორც დანაშაულის ჩასადენად აუცილებელი ერთადერთი და უპირობო ინსტრუმენტი, არამედ იგი შეიძლება იყოს ერთ-ერთი აუცილებელი ქმედება, რომელიც რაიმე ფორმით აადვილებს ან ხელს უწყობს დანაშაულის განხორციელებას“.⁶ დანაშაულის მომზადების დასჯადობის აუცილებლობასთან დაკავშირებით, ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში გამოთქმულია შემდე-

გი მოსაზრება, სახელდობრ, „მომზადების სრული დაუსჯელობა სისხლისსამართლებრივი ზემოქმედების ფარგლებს გარეთ დატოვებდა უშედეგო წაქეზებას და დახმარებას, რომელიც დანაშაულის ჩასადენად პირობების განზრახ შექმნად ითვლება“.⁷ აღნიშნული მოსაზრება მართებულია მხოლოდ უშედეგო წაქეზების მომზადებად დაკვალიფიცირების ნაწილში, რომელსაც, თავის მხრივ, საფუძვლად უდევს საკანონმდებლო დანაწესი, სსკ-ის 25-ე მუხლის მე-7 ნაწილის სახით, რომლის თანახმადაც: „დანაშაულის მომზადებისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება იმასაც, ვინც მისგან დამოუკიდებელ გარემოებათა გამო ვერ შეძლო სხვა პირის დაყოლიება დანაშაულის ჩასადენად“.⁸ ამდენად, ქართული სისხლის სამართლის კანონმდებლობით დანაშაულის მომზადებად განიხილება მხოლოდ უშედეგო წაქეზება და არა უშედეგო დახმარება, რომელიც სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის მიღმაა. ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში სწორადაა აღნიშნული, რომ „აქ ადგილი აქვს კანონმდებლის კვალიფიციურ დუმილს. რადგან კანონმდებელმა უშედეგო წაქეზების დასჯადობასთან ერთად უშედეგო დახმარება ამ მუხლში არ გაითვალისწინა, ეს იმას ნიშნავს, რომ კანონმდებელს უშედეგო დახმარების დასჯადობა არ სურდა“.⁹

ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, უშედეგო დახმარება შესაძლებელია მივიჩნიოთ არა მომზადებად, არამედ ხელშეშლილ მომზადებათა ნაირსახეობად, რომელიც, თავის მხრივ, არ ქმნის

6 ნერეთელი, თ., 2007. სისხლის სამართლის პრობლემები. პირველი ტომი. თბილისი: მერიდიანი, გვ. 379.

7 გაბიანი, ა. და სხვები. 2007. სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი (სახელმძღვანელო). თბილისი: მერიდიანი, გვ. 156.

8 მუხლი 25, საქართველოს კანონი „საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი“. პარლამენტის უწყებანი, 22/07/1999. #2287.

9 თოდუა, ნ. და სხვები, 2019. სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი (სახელმძღვანელო). მეოთხე გამოცემა. თბილისი: მერიდიანი, გვ. 372.

სისხლისსამართლებრივი დასჯის საფუძველს. იურიდიულ ლიტერატურაში ხელშეშლილ მომზადებად მიიჩნევა ისეთი მოქმედება, „რომელიც თუმცა მიმართულია იმისაკენ, რომ შექმნას პირობები დანაშაულის ჩასადენად, მაგრამ თავისთავად არ ქმნის ამ პირობებს. მაშასადამე, თუ პირი მკვლელობის მიზნით მიემართება თოფის საყიდლად, მაგრამ თოფის ყიდვის ცდა უშედეგოდ თავდება, ასეთი მოქმედება არ შეიძლება ჩაითვალოს დანაშაულის მომზადებად. ასეთი ხასიათის მოქმედებანი შეიძლება ჩაითვალოს დანაშაულის მომზადების მომზადებად. ამიტომ, ისინი უფრო განზრახვის გამომჟღავნებას წარმოადგენენ, ვიდრე დანაშაულის მომზადებას“. ¹⁰ „დანაშაულის შედეგისაგან დიდი სიმორის გამო იგი სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობას არ იწვევს“. ¹¹

ამდენად, ხელშეშლილ მომზადებაში იგულისხმება ისეთი შემთხვევა, როდესაც პირის მიერ მიზანმიმართულად განხორციელებული ქმედების მიუხედავად, რეალურად შექმნილი არ არის პირობები დანაშაულის ჩასადენად. ამასთანავე, ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ აქ იგულისხმება არა დაუმთავრებელი მომზადება, როდესაც უკვე შექმნილია მომზადებისათვის აუცილებელ პირობათაგან ერთ-ერთი, არამედ აქ საუბარია სწორედ ისეთ ვითარებაზე, როდესაც ობიექტურად საერთოდ არ არსებობს დანაშაულის მომზადების, პირობების შექმნის, რეალური ფაქტი. აღნიშნული შემთხვევის სპეციფიკურობიდან გამომდინარე, საჭიროა მკაფიოდ განისაზღვროს მისი სამართლებრივი სტატუსი, კერძოდ, აღნიშნული ქმედებები, თავისი არსითა და პრაქტიკული გამოვლინების ფორმებით, წარმოადგენს დანაშაულის მომზადების

მომზადებას თუ დანაშაულის მომზადების მცდელობას? ასევე, საინტერესოა, აღნიშნული ქმედებები სრულად უთანაბრდება განზრახვის გამომჟღავნებას თუ იგი სცილდება მის ფარგლებს?

ჯერ განვიხილოთ პირველი საკითხი. ხელშეშლილი მომზადების დროს პირის ქმედება მიმართულია სწორედ დანაშაულის ჩასადენად საჭირო პირობების შესაქმნელად, ამდენად, მას სურს დანაშაულის ჩასადენად შესაბამისი ნიადაგის მომზადება, რისთვისაც უშუალოდ მიმართავს თავის ძალებს, თუმცა უშედეგოდ, გარკვეულ გარემოებათა გამო იგი ვერ აღწევს სასურველ მიზანს. შესაბამისად, პირი თავისი ქმედებით ქმნის არა დანაშაულის მომზადების განსახორციელებლად აუცილებელ წინარე პირობებს, არამედ იწყებს იმ ქმედებათა განხორციელებას, რომელიც უშუალოდ მიმართულია დანაშაულის პირობების შესაქმნელად, აღნიშნული კი, თავისი არსით, წარმოადგენს სწორედ მცდელობას და არა მომზადებას. დანაშაულის მომზადების მომზადება გულისხმობს ისეთ შემთხვევას, როდესაც პირი თავისი ქმედებით უშუალოდ კი არ იწყებს დანაშაულის მოსამზადებელ საქმიანობას, არამედ ქმნის ისეთ პირობებს, რომლებიც შემდგომში გამოადგება დანაშაულის ეფექტურად მოსამზადებლად.

მეტი თვალსაჩინოებისათვის მოვიყვანოთ მაგალითი: ვასოს სურს პეტრეს მოკვლა, თუმცა მას არ აქვს ცეცხლსასროლი იარაღი. აქედან გამომდინარე, მან განიზრახა ცეცხლსასროლი იარაღის შეძენა, თუმცა ვინაიდან არ ჰქონდა საკმარისი თანხა, დაიწყო მუშაობა იარაღის შესაძენად საჭირო თანხის მოსაგროვებლად და საბოლოოდ შეაგროვა შესაბამისი თანხა. ამდენად, განსახილველ

10 წერეთელი, თ., 2007. სისხლის სამართლის პრობლემები. პირველი ტომი. თბილისი: მერიდიანი, გვ. 380-381.

11 მჭედლიშვილი-ჭედრიხი, ქ., 2011. სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი, დანაშაულის გამოვლინების ცალკეული ფორმები. თბილისი: მერიდიანი, გვ. 21-22.

შემთხვევაში სახეზეა სწორედ დანაშაულის მომზადების მომზადება, ვინაიდან პირმა შექმნა აუცილებელი პირობა, დანაშაულის მოსამზადებელი საქმიანობის განსახორციელებლად, რაც გამოიხატა ცეცხლსასროლი იარაღის შესაძენად თანხის შეგროვებაში. ესე იგი, მან ფულის შოვნით შექმნა საკმარისი პირობა სამომავლოდ ცეცხლსასროლი იარაღის შესაძენად, ეს უკანასკნელი კი წარმოადგენს დანაშაულის მოსამზადებელ სტადიას. ხოლო უკეთეს პირი აღნიშნული თანხის საშუალებით ეცდება იარაღის შეძენას, ე.ი. დანაშაულის მოსამზადებელი საქმიანობის განხორციელებას, თუმცა, მისგან დამოუკიდებელი ფაქტორების გამო, ამას ვერ შეძლებს, სახეზეა სწორედ დანაშაულის მომზადების მცდელობა, რაც წარმოადგენს ხელშეშლილ მომზადებას. ხელშეშლილი მომზადება კი, თავისი არსითა და პრაქტიკული რეალიზების ფორმით, სამართლებრივად არ უტოლდება განზრახვის გამომჟღავნებას, რადგან ამ დროს სახეზეა არა მხოლოდ პირის მიერ თავისი სუბიექტური ნების დაფიქსირება, არამედ – ასევე ხორციელდება აღნიშნული ნების რეალიზებისაკენ უშუალოდ მიმართული ქმედებებიც.

საბოლოოდ კი უნდა აღინიშნოს, რომ უშედეგო დახმარება, თავისი არსით, შესაძლებელია მივიჩნიოთ ხელშეშლილი მომზადების ნაირსახეობად, ვინაიდან ამ შემთხვევაშიც, პირი ცდილობს ამსრულებლისათვის დახმარების გაწევას, თუმცა ამას ვერ ახერხებს. მაგალითად, ვასოს შეპირებისამებრ უნდა ეთხოვებინა იარაღი პეტრესათვის ვანოს მოსაკლავად, თუმცა დათქმულ დროს ვასომ ვერ მოახერხა იარაღის პეტრესათვის გადაცემა. აღნიშნული ქმედება, მოქმედი სისხლის

სამართლის კანონმდებლობით, არ წარმოადგენს დანაშაულის მომზადებისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრების საფუძველს.

როგორც უკვე აღინიშნა, დანაშაულის მომზადების დეფინიცია, დანაშაულის ჩასადენად პირობების განზრახ შექმნა, ფართოა და „შესაბამისად, საინტერესოა მისი პრაქტიკული გამოვლინების სამართლებრივი ფარგლების ანალიზი. კერძოდ, საინტერესოა რა ეტაპამდე შეიძლება მივიჩნიოთ განხორციელებული ქმედება დანაშაულის მომზადებად და აღნიშნული ქმედებები, თავის მხრივ, წარმოადგენს თუ არა დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის ნიშანს? აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით იურიდიულ ლიტერატურაში არსებობს ორი მოსაზრება. პირველი გაბატონებული მოსაზრების თანახმად: „*მოსამზადებელი საქმიანობა წარმოადგენს ისეთი მოქმედების ჩადენას, რომელიც უზრუნველყოფს ან აადვილებს შემდგომ დანაშაულის განხორციელებას, მაგრამ თავისთავად მოსამზადებელი მოქმედება ჯერ კიდევ არ არის სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის მუხლში გათვალისწინებული დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელება. მაგალითად, საწამლავის ან თოფის შექმნა მკვლელობის მიზნით არ წარმოადგენს ადამიანისათვის სიცოცხლის მოსპობის დანაშაულის ობიექტური ნიშნის განხორციელებას*“.¹² „*მომზადების სტადიაზე პირს ჯერ კიდევ არ დაუწყია დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის განხორციელება, არამედ მხოლოდ პირობები მოამზადა მისი ჩადენისათვის, რომელიც ყოველთვის შეიძლება უკან წაიღოს ისე, რომ სამართლებრივ სიკეთეს არანაირი ზიანი არ მიაღებს*“.¹³

12 წერეთელი, თ., 2007. სისხლის სამართლის პრობლემები. ტომი I. თბილისი: მერიდიანი, გვ. 385-386.

13 ტურავა, მ., 2013. სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა. თბილისი: მერიდიანი, გვ. 301.

მეორე მოსაზრების თანახმად, „თუ მოქმედება არ ქმნის (დანაშაულის) ქმედების შემადგენლობას, მაშინ უნდა ვაღიაროთ, რომ ჩვენი სისხლის სამართალი ქმედების სისხლის სამართალი არ ყოფილა და, რომ ადამიანი შეიძლება დავსაჯოთ აზრის გამოთქმისათვის. ქმედების შემადგენლობის მოცულობას განსაზღვრავს კანონმდებელი. თუკი კანონმდებელმა დასჯადად გამოაცხადა კაცის მოკვლის მიზნით იარაღის ან საშუალების დამზადება, მაშინ ეს მოქმედება მკვლელობის შემადგენლობის ნიშნადაც უნდა ვაღიაროთ“.¹⁴

აღნიშნული მოსაზრება საკამათოა და მისი გაზიარების პრობლემატურობასთან დაკავშირებით ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში მოყვანილია მთელი რიგი არგუმენტები, განვიხილავთ რამდენიმე მათგანს, კერძოდ, „როცა მომზადებას არ მივიჩნევთ დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის ნიშნად, აქედან სრულებითაც არ გამომდინარეობს, რომ სისხლის სამართალი არაა ქმედების სამართალი, არამედ იგი აზრის სამართალია, რადგან მომზადება შეუძლებელია აზრის გამოთქმით, იგი გარკვეული ქმედების განხორციელებითა შესაძლებელი“.¹⁵ ამდენად, ცალსახად უნდა აღინიშნოს, რომ დანაშაულის მომზადებას განზრახვის გამომჟღავნებასთან ერთად ყოველთვის თან ახლავს გარეგნულად გამოსატყუარი ქმედება, რომელიც მიმართულია დანაშაულის ჩასადენად შესაბამისი პირობების შექმნისაკენ. აღნიშნული პოზიციის გაზიარების შემთხვევაში ისმის შემდეგი კითხვები, კერძოდ, „თუკი

მოსამზადებელი ქმედებებიც შედის დანაშაულის შემადგენლობაში, მაშინ რატომ უქმნის იგი სამართლით დაცულ სიკეთეს მხოლოდ სამომავლო საფრთხეს, რის გამოც ეგზომ სადავოა მისი დასჯადობის საკითხი? თუკი მომზადებასაც ვაღიარებთ დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის ნიშნად, მაშინ რით განსხვავდება ერთმანეთისაგან მომზადება, როგორც დანაშაულის ობიექტური მხარის ნიშანი და დაუმთავრებელი მცდელობა, რომელიც ნამდვილად არის დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის ნიშანი. აქ ჰასუხი შეიძლება მხოლოდ ერთი იყოს – მომზადება არ გვაძლევს დანაშაულის შემადგენლობის არც ერთ ნიშანს, იგი მხოლოდ პირობებს ქმნის მის განსახორციელებლად. ხოლო დაუმთავრებელი მცდელობისას უკვე დაწყებულია დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის განხორციელება“.¹⁶ „უმჯობესი იქნება, თუ დანაშაულის მომზადებად მიიჩნევა დანაშაულის ჩასადენად მხოლოდ და მხოლოდ „პირობების განზრახ შექმნა“ და სისხლის სამართლის დოგმატიკა არ შეეცდება მასში ხელოვნურად შექმნას დანაშაულის შემადგენლობა ფართო გაგებით“.¹⁷

მომზადების ფარგლებში განხორციელებული საქმიანობის დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის ნიშნად მიჩნევა, პრაქტიკულ პრობლემებს შექმნის დანაშაულში თანაამსრულებლობისა და თანამონაწილეობის სწორად გამიჯვნის ასპექტში. აღნიშნული პოზიციის გაზიარების შემთხვევაში, „ის პირიც, რომელმაც მხოლოდ იარაღი შეიძინა და შემდეგ

14 გამყრელიძე, ო., 2013. სისხლის სამართლის პრობლემები. მე-3 ტომი. თბილისი: იურისტების სამყარო, გვ. 237.

15 თოდუა, ნ., 2015. სისხლის სამართლის კანონმდებლობის აქტუალური საკითხები (პრობლემები და ინოვაციები) სახელმძღვანელო იურისტებისათვის. თბილისი: მერიდიანი, გვ. 30.

16 იქვე. გვ. 31.

17 ხარანაული, ლ., 2013. სადისერტაციო ნაშრომი თემაზე: დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადობა ქართული და გერმანული სისხლის სამართლის მიხედვით (შედარებით-სამართლებრივი ანალიზი). თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, გვ. 54.

გადასცა მეორე პირს კაცის მოსაკლავად (რომელმაც მოკლა ადამიანი), უნდა ჩაითვალოს თანამსრულებლად, ვინაიდან თუკი კაცის მოსაკლავად იარაღის შექმნა და ამსრულებლისათვის გადაცემა დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის ნიშანია, მაშინ გამოდის, რომ პირმა მკვლევლობის ობიექტური შემადგენლობის ნიშანი განხორციელა, რის გამოც ისიც, იმ პირთან ერთად, რომელმაც უშუალოდ მოკლა კაცი ცეცხლსასროლი იარაღით, სსკ-ის 22-ე მუხლის შესაბამისად გვევლინება ამსრულებლად¹⁸. ქართული სისხლისსამართლებრივი კანონმდებლობის პირობებში კი საკითხის ამგვარად გადაწყვეტა დაუშვებელია, რადგან სსკ-ის 22-ე მუხლის თანახმად, „ამსრულებელია ის პირი, ვინც უშუალოდ ახორციელებს დანაშაულის შემადგენლობას ან სხვა პირთან ერთად უშუალოდ, სრულად თუ ნაწილობრივ ახორციელებს დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის რომელიმე ნიშანს“¹⁹.

აქედან გამომდინარე, თუ ერთი პირის ქმედება არ გასცდა მოსამზადებელი საქმიანობის ფარგლებს (ანუ განხორციელა დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის გარეთ არსებული ქმედებანი), ხოლო მეორე პირმა კი განხორციელა დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის ნიშანი (მცდელობის სტადია), პირველი მიიჩნევა თანამონაწილედ, ხოლო მეორე – ამსრულებლად²⁰. მოსამზადებელი საქმიანობის დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის ნიშნად მიჩნევის შემთხვევა, ასევე დიდ პრაქტიკულ სირთულეს წარმოშობს უშედეგო წაქეზების სწორი სამართლებრივი კვალიფიკაციის განსაზღვრის ასპექტში. კერძოდ, როგორც უკვე აღინიშ-

ნა, სსკ-ის 25-ე მუხლის მე-7 ნაწილიდან გამომდინარე, დანაშაულის მომზადებად განიხილება წარუმატებელი წამქეზებლობის შემთხვევა, როდესაც პირმა (წარუმატებელმა წამქეზებელმა), მისგან დამოუკიდებელი მიზეზების გამო, ვერ შეძლო სხვა პირის დაყოლიება დანაშაულის ჩასადენად. ამდენად, ხსენებული პოზიციის გაზიარების შემთხვევაში, გამოდის, რომ „წარუმატებელი წამქეზებელი“, უშედეგო წაქეზების ფარგლებში განხორციელებული ქმედებით, ახორციელებს იმ დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის ნიშანს, რომლის ჩასადენადაც იგი აქეზებდა სხვა პირს (პოტენციურ ამსრულებელს). ეს იმ ვითარებაში, როდესაც წარმატებული წამქეზებლობის შემთხვევაში წამქეზებლის ქმედება კვალიფიცირდება მხოლოდ დანაშაულში თანამონაწილეობად და არა თანამსრულებლობად, რომლის დროსაც ხდება დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის ნიშნების მეტ-ნაკლები ინტენსივობით განხორციელება.

საბოლოოდ კი, ვიღებთ ამგვარ ვითარებას, უშედეგო წაქეზება, ე.ი. ნაკლოვანი შედეგის მომტანი ქმედება ითვლება დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის ნიშნად, ხოლო წარმატებული წაქეზება, ე.ი. სრულყოფილი შედეგის მომტანი ქმედება, რომელიც, თავის მხრივ, უშედეგო წაქეზებასთან შედარებით ბევრად უფრო მაღალი საშიშროების შემცველია, არ მიიჩნევა დანაშაულის საკანონმდებლო დისპოზიციის შემადგენელ ნიშნად, რის გამოც პირის ქმედება კვალიფიცირდება მხოლოდ თანამონაწილეობის ფარგლებში. როგორც ვხედავთ, საკითხისაღმდეგ ამგვარი მიდგომა დაუშვებელია და

18 გამხიტაშვილი, გ., 2020. თანამსრულებლობისა და თანამონაწილეობის გამიჯვნის საკითხი. სამართლის მაცნე, 1, გვ. 106.

19 მუხლი 22, საქართველოს კანონი „საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი.“ პარლამენტის უწყებანი, 22/07/1999. #2287.

20 თოდუა, ნ., 2015. სისხლის სამართლის კანონმდებლობის აქტუალური საკითხები (პრობლემები და ინოვაციები) სახელმძღვანელო იურისტებისათვის. თბილისი: მერიდიანი, გვ. 35.

მისი გაზიარების შემთხვევაში ვერ გავავლებთ სწორ ზღვარს მომზადებასა და მცდელობას შორის, რასაც, თავის მხრივ, უადრესად დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს თანაამსრულებლობისა და თანამონაწილეობის სწორად გამიჯვნის ასპექტში.

„მოსამზადებელი მოქმედება ჰქმნის იმის შესაძლებლობას, რათა პირი მომავალში შეუდგეს დანაშაულის განხორციელებას ან გაიადვილოს მომავალში დანაშაულის ჩადენა“.²¹ „დანაშაულის ჩასადენად ხშირად საჭიროა არა ერთი, არამედ რამდენიმე პირობის არსებობა. კანონმდებელი შემთხვევით არ ხმარობს სიტყვა „პირობას“ მრავლობითში მომზადების ცნების განმარტებისას, რამდენადაც მომზადება დასრულებულად უნდა ჩაითვალოს რამდენიმე ქმედების განხორციელებით, რაც საბოლოოდ დანაშაულის განსახორციელებლად პირობათა ერთობლიობას ქმნის“.²² აქედან გამომდინარე, იურიდიულ ლიტერატურაში გამოყოფენ დანაშაულის მომზადების ორ სახეს: დამთავრებულ და დაუმთავრებელ მომზადებას. დამთავრებულ მომზადებაში იგულისხმება დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის განსახორციელებლად საკმარისი პირობების შექმნა, როდესაც პირს ობიექტურად ეძლევა დანაშაულის განხორციელების ფაქტობრივი შესაძლებლობა. დაუმთავრებელი მომზადება კი სახეზეა მაშინ, „როცა პირს ჯერ კიდევ არ შეუძლია უშუალოდ გადავიდეს დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის განხორციელებაზე, როცა ჯერ საამისოდ არაა

მომზადებული ყველა საჭირო პირობა“.²³ „ასეთ დაყოფას სისხლისსამართლებრივი მნიშვნელობა აქვს, რადგან ორივე შემთხვევაში, ადგილი აქვს დანაშაულებრივი ქმედების ობიექტურად განსხვავებულ ეტაპებს. ამიტომ ობიექტისათვის შექმნილი საფრთხის სხვადასხვა დონის გამო სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დიფერენციაციაც უნდა მოხდეს“.²⁴ სსკ-ის 53-ე მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად, სასჯელის დანიშვნის დროს სასამართლო, სხვა გარემოებებთან ერთად, ითვალისწინებს მოვალეობათა დარღვევის ხასიათსა და ზომას, რაც, თავის მხრივ, გაცილებით ნაკლებია დაუმთავრებელი მომზადებისას, დამთავრებულ მომზადებასთან შედარებით.

დანაშაულის მომზადების დეფინიციის ფართო ინტერპრეტაციისა და კონკრეტული დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის თავისებურების გათვალისწინებით, ზოგჯერ საკმაოდ რთულდება მომზადების გამოვლინების ფორმების სამართლებრივი ფარგლების განსაზღვრა და, აქედან გამომდინარე, მისი მცდელობისაგან განსხვავება. აღნიშნული სირთულე განსაკუთრებით თვალსაჩინო ხდება დამთავრებულ მომზადებასა და დაუმთავრებელ მცდელობას შორის მკაფიო ზღვარის დადგენის ასპექტში. აღნიშნული განპირობებულია იმით, რომ დამთავრებული მომზადების შემდეგ სტადიას წარმოადგენს მცდელობის განხორციელება, რომელიც ხშირად სივრცითა და დროით არ არის დაშორებული ერთმანეთისაგან. მეტი თვალსაჩი-

21 ნერეთელი, თ., 2007. სისხლის სამართლის პრობლემები. პირველი ტომი. თბილისი: მერიდიანი, გვ. 393.

22 გაბიანი, ა. და სხვები, 2007. სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი (სახელმძღვანელო). თბილისი: მერიდიანი, გვ. 159.

23 თოდუა, ნ., 2015. სისხლის სამართლის კანონმდებლობის აქტუალური საკითხები (პრობლემები და ინოვაციები). სახელმძღვანელო იურისტებისათვის. თბილისი: მერიდიანი, გვ. 32.

24 გაბიანი, ა. და სხვები. 2007. სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი (სახელმძღვანელო). თბილისი: მერიდიანი, გვ. 159.

ნოებისათვის ზემოთ ხსენებულ საკითხს განვიხილავთ ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში მოცემული სასამართლო პრაქტიკის ანალიზის საფუძველზე. კერძოდ, მსჯავრდებულმა გადაწყვიტა პენიტენციური დაწესებულებიდან გაქცევა, აღნიშნული მიზნის სისრულეში მოსაყვანად კი თავის ოთახში არსებული საწოლის ქვეშ დაიწყო გვირაბის გათხრა საწარმოო ზონის მიმართულებით. მან გათხარა 1.5 მ. სიმაღლისა და 4 მ. სიგრძის გვირაბი, რომელიც აღმოაჩინეს დაწესებულების უსაფრთხოების თანამშრომლებმა. უზენაესმა სასამართლომ არ გაიზიარა სააპელაციო სასამართლოს პოზიცია მომზადებასთან დაკავშირებით და აღნიშნული ქმედება დააკვალიფიცირა გაქცევის მცდელობად (სსკ-ის 19; 379-ე მუხლის პირველი ნაწილი). სასამართლოს განმარტებით, მომზადებასა და მცდელობას შორის არის განსხვავება განზრახვის აღსრულების ინტენსივობის თვალსაზრისით.²⁵

ამდენად, აღნიშნული განმარტების გათვალისწინებით, შესაძლებელია ითქვას, რომ სასამართლომ მომზადებისა და მცდელობის განმასხვავებელ კრიტერიუმად მიიჩნია განზრახვის სისრულეში მოსაყვანად განხორციელებულ ქმედებათა საშიშროება, სიძლიერე და სასურველი შედეგის მიღწევის მატალი შესაძლებლობა/აღბათობა. სასამართლოს პოზიციით, განხორციელებული ქმედების ინტენსივობით (გვირაბის ნაწილობრივი გათხრა), მსჯავრდებულის გასცდა დანაშაულის მომზადების სტადიას და უშუალოდ გადავიდა დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენის მომდევნო სტადიაზე – დანაშაულის მცდელობაზე (დაუმთავრებელი მცდელობის სტადია).²⁶

აღნიშნული საკითხის შეფასებისას,

პირველ რიგში, უნდა განვსაზღვროთ დანაშაულის მომზადების დასრულების მომენტი. ზოგადად, დანაშაულის მოსამზადებელი სტადია დამთავრებულად უნდა ჩაითვალოს მაშინ, როდესაც დამნაშავეს ეძლევა მცდელობის სტადიაზე გადასვლის დაუბრკოლებელი შესაძლებლობა. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, მომზადება დამთავრებულია მაშინ, როდესაც პირმა შექმნა საკმარისი პირობები, რათა დაიწყო დანაშაულის უშუალოდ ჩადენის პროცესი. საკმარისი პირობების შექმნასა და მცდელობას შორის ზღვარი კი გამომდინარეობს არა უშუალოდ განზრახვის სისრულეში მოსაყვანად განხორციელებული ქმედების ინტენსივობიდან, არამედ კონკრეტული დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის ნიშნების თავისებურებიდან. კერძოდ, საკვებით შესაძლებელია, რომ ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში მოსამზადებელი საქმიანობა, თავისი სპეციფიკურობიდან გამომდინარე, ბევრად ინტენსიური იყოს ვიდრე, უშუალოდ მცდელობის განხორციელება, თუმცა ეს მას არ გადააქცევს მცდელობის სტადიად. აქ მთავარია, პირველ რიგში, შეფასდეს განხორციელებული საქმიანობა ექცევა თუ არა დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის რომელიმე ნიშნ(ებ)ის ფარგლებში. თუ კონკრეტული ქმედება წარმოადგენს დანაშაულის შემადგენლობის რომელიმე ნიშანს, მხოლოდ ამ შემთხვევაში შეგვიძლია ვისაუბროთ დანაშაულის მცდელობის სტადიაზე, ყველა სხვა შემთხვევაში სახეზეა მხოლოდ დანაშაულის მომზადება.

სწორედ ამ სამართლებრივი მიმართულების გათვალისწინებით უნდა განალიზდეს ასევე ზემოთ განხილული შემთხვევა. როგორც საქმის ფაქტობრივი გარემოებებიდან დგინდება, მსჯავ-

25 ტურავა, მ., 2013. სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა. თბილისი: მერიდიანი, გვ. 304-305.

26 იქვე. გვ. 305.

რდებულმა მოახერხა გვირაბის არა სრული, არამედ მხოლოდ მისი გარკვეული ნაწილის გათხრა. სსკ-ის 379-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაული ფორმალური შემადგენლობისაა და იგი დამთავრებულად ჩაითვლება თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულების თვითნებურად მიტოვების მომენტიდან²⁷, ე.ი მაშინ, როდესაც თავისუფლება აღკვეთილი პირი მოახერხებს პენიტენციური დაწესებულების კონტროლს დაქვემდებარებული ტერიტორიიდან თავის დაღწევას. აღნიშნული დანაშაულის ჩასადენად პირობების მომზადებად ჩაითვლება ისეთი ქმედების განხორციელება, რაც, თავის მხრივ, აუცილებელია გაქცევის ფაქტობრივი შესაძლებლობის მისაღებად. განსახილველი შემთხვევის გათვალისწინებით, გაქცევის პირობების განზრახ შექმნად შეიძლება ჩაითვალოს გვირაბის გათხრა, რაც შემდგომში შესაძლებლობას აძლევს მსჯავრდებულს გაქცევის უშუალო პროცესის დასაწყებად. აღნიშნულ შემთხვევაში კი, პირს გათხრილი ჰქონდა გვირაბის მხოლოდ გარკვეული ნაწილი, ანუ გაქცევის მყისიერად განხორციელებისათვის რეალურად ჯერ კიდევ არ იყო შექმნილი საკმარისი პირობები.

ასევე ამ საქმესთან დაკავშირებით აღნიშნულია შემდეგი: „მიიჩნია რა დანაშაულის მცდელობად, სასამართლომ ყურადღება გაამახვილა იმ გარემოებაზე, ობიექტური დამკვირვებლის პოზიციიდან გამომდინარე, თუ რამდენად რეალური იყო შედეგის მიღწევის ალბათობა“²⁸. ზოგადად, მომზადებისა და მცდელობის სტადიის დასადგენად აუცილებელია შეფასდეს ობიექტურად განხორციელებული ქმედების ფაქტობრივი გარემოებები და სწორედ ამ მოცემულობის ფარგლებში განისაზღვროს თუნდაც შედეგის მიღწევის რეალურობის ხარისხი. სასამართლომ კი, პირის მხილების მომენტი-სათვის, ზუსტად ვერ განსაზღვრა შედეგის მიღწევის ალბათობის შესაძლებლობა, ვინაიდან ნაწილობრივად გათხრილი გვირაბის პირობებში, მსჯავრდებულს ამჯერად არ შეეძლო გაქცევის უშუალოდ განხორციელების დაწყება. „თუკი დანაშაულის მომზადებისას იქმნება პირობები დანაშაულის ჩასადენად, დანაშაულის მცდელობისას უკვე იწყება ვიწროდ გაგებული დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელება. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ სისხლის სამართლით დაცულ სიკეთეს უშუალო საფრთხე ექმნება. საფრთხის შინაარსის გარკვევა კი მიზანშეწონილია ისეთი ფილოსოფიური კატეგორიების საფუძველზე, როგორიცაა შესაძლებლობა და სინამდვილე“²⁹.

დანაშაულის მცდელობის არსისა და მისი სამართლებრივი ფარგლების განსაზღვრის კონტექსტში კი მნიშვნელოვანია სწორედ კონკრეტული რეალური შესაძლებლობა, რომლის დროსაც „არსებობს ქმედითი, კონკრეტული პირობების ერთობლიობა, რომელმაც შესაძლებლობა ალბათობის მაღალი ხარისხით სინამდვილედ უნდა აქციოს. აქედან დასკვნა: საფრთხე მით უფრო ქმედითია, თუ იგი სინამდვილედ გადაქცევის რეალური კონკრეტული შესაძლებლობის პირობებს შეიცავს“³⁰. განსახილველ შემთხვევაში კი, ნაწილობრივად გათხრილი გვირაბის პირობებში, არ არსებობდა სსკ-ის 379-ე მუხლით გათვალისწინებული სამართლებ-

27 ლეკვეიშვილი, მ., მამულაშვილი, გ. და თოდუა, ნ., 2020. სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი. წიგნი მეორე, მეექვსე გამოცემა, თბილისი: მერიდიანი, გვ. 602.

28 ტურავა, მ., 2013. სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა. თბილისი: მერიდიანი, გვ. 305.

29 გაბიანი, ა. და სხვები, 2007. სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი (სახელმძღვანელო). თბილისი: მერიდიანი, გვ. 161.

30 იქვე. გვ. 161.

რივი სიკეთის ხელყოფის რეალური და კონკრეტული საფრთხე. ყოველივე ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, სახეზე იყო არა დაუმთავრებელი მცდელობა, არამედ დაუმთავრებელი მომზადება (სსკ-ის 18; 379-ე მუხლის პირველი ნაწილი).

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგიერთ ვითარებაში, გვირაბის სრულად გათხრის შემთხვევაშიც კი, შესაძლოა სახეზე არ იყოს დანაშაულის მცდელობა. მაგალითად, მსჯავრდებულმა უკვე დაასრულა გვირაბის გათხრა, თუმცა იგი კვლავ რჩება თავის ოთახში და ელოდება ხელსაყრელ დროს გაქცევისათვის, რა დროსაც იგი მხილებულ იქნა. განსახილველ შემთხვევაში სახეზეა გაქცევის დამთავრებული მომზადება, რაც გამოიხატა გაქცევის პირობების განზრახ შექმნაში – გვირაბის გათხრის საშუალებით, რა დროსაც მას უკვე მიეცა მცდელობის ეტაპზე გადასვლის ფაქტობრივი შესაძლებლობა, თუმცა მან ეს შანსი ჯერ არ გამოიყენა. აღნიშნული დანაშაულის მცდელობა სახეზე იქნება მაშინ, როდესაც პირმა გადაწყვიტა მის მიერ გათხრილი გვირაბის საშუალებით პენიტენციური დაწესებულებიდან გაქცევა, იგი შევიდა გვირაბში და დაიწყო სვლა, რა დროსაც იგი დააკავეს. დანაშაულის მცდელობის დროს პირი უშუალოდ მიმართავს თავის ძალებს, რათა განახორციელოს კონკრეტული დანაშაული, მომზადების დროს კი პირი, შესაბამისი პირობების შექმნის გზით, მოქმედებს შემდგომი დანაშაულის ჩადენის გამარტივების მიზნით. ამდენად, ყოველი კონკრეტული ქმედების შეფასების საშუალებით, უნდა დადგინდეს პირი, დანაშაულის მოსამზადებელ საქმიანობას ახორციელებს, თუ იგი უკვე გადასულია დანაშაულის შე-

მადგენლობის უშუალოდ განხორციელების ეტაპზე. ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში მართებულია ადინიშნული, რომ „საპატიმრო ადგილიდან გაქცევისას გვირაბის გათხრა მიეკუთვნება მოსამზადებელ ქმედებას“.³¹

იურიდიულ ლიტერატურაში დანაშაულის მომზადებისა და მცდელობის განმასხვავებელ ნიშნად ასევე განხილულია ე.წ. შედეგთან სიახლოვის თეორია, რომლის თანახმადაც, „თუ შედეგის დადგომის საფრთხე ჯერ კიდევ შორეული და აბსტრაქტულია, მაშინ სახეზეა დანაშაულის მომზადება, ხოლო, თუ შედეგის დადგომის საფრთხე კონკრეტულია და შედეგთან ახლოს დგას დროსა და სივრცეში, მაშინ ჩადენილია დანაშაულის მცდელობა“.³² აღნიშნული თეორიის თვალსაჩინო მაგალითად კი მოყვანილია შემდეგი შემთხვევა, კერძოდ: „თუ მსხვერპლის მიერ განზრახ მოწამლული საკვებ-სასმელის მიღება დროით ან სივრცით დიდად არის დამორბეული შედეგთან, მაშინ სახეზეა დანაშაულის მომზადება, ხოლო მისი შედეგთან სიახლოვის შემთხვევაში – დანაშაულის მცდელობა.“³³

ამასთან დაკავშირებით, უნდა აღინიშნოს, რომ ხსენებული თეორიის არსი და მისი გამომხატველი მაგალითი შეიცავს ბუნდოვანებას. კერძოდ, ნათლად არ არის განმარტებული, თუ რა ქმედება განაპირობებს შედეგის დადგომის კონკრეტულ საფრთხეს და კონკრეტულად როგორ განისაზღვრება შედეგთან სიახლოვის მიმართებით დროისა და სივრცის ელემენტები. ზემოხსენებულ მაგალითში ბუნდოვანია, თუ რა იგულისხმება შედეგთან სიახლოვეში, მაგალითად, აღნიშნული მოწამლული საკვების მსხვე-

31 გაბიანი, ა. და სხვები, 2007. სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი (სახელმძღვანელო). თბილისი: მერიდიანი, გვ. 158.

32 ტურავა, მ., 2013. სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა. თბილისი: მერიდიანი, გვ. 305.

33 იქვე. გვ. 305.

რპლისათვის შეთავაზება ან მისთვის ამ საკვების სხვაგვარად ხელმისაწვდომად გახდომა? თუ პირობითად მის მიერ აღნიშნული მოწამლული საკვების მიღების დაწყების ფაქტი? თუ პეტრემ ვასოს მოსაკლავად მოწამლა საკვები, რომელიც ჯერ მისთვის არ შეუთავაზებია და ინახავს პირადად, ამ შემთხვევაში სახეზეა სწორედ დანაშაულის მომზადება, ხოლო უკეთუ იგი აღნიშნულ საკვებს შესთავაზებს ვასოს ან მისთვის სხვაგვარად ხელმისაწვდომს გახდის, მაგალითად, კურიერის საშუალებით გაუგზავნის მას, ამ შემთხვევაში, თუ ვასო სახლში არ დახვდა კურიერს და მისთვის აღნიშნული პროდუქტის ჩაბარება ვერ მოხერხდა, მიუხედავად იმისა, რომ ხსენებული საკვების მიღება დროისა და სივრცის თვალსაზრისით დამორებულია შედეგთან, რადგან მან ვერ მიაღწია ადრესატამდე, სახეზეა მაინც მცდელობის სტადია, ვინაიდან პირმა უშუალოდ მიმართა თავისი ქმედება დანაშაულის ჩასადენად, რაც გამოიხატა დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის დაწყებაში. განსახილველ შემთხვევაში, ვასოსათვის საკვების ჩაუბარებლობის შემთხვევაში სახეზეა დაუმთავრებელი მცდელობა, რადგან ამ დროს „ჯერ კიდევ არ არის ყველა მოქმედება შესრულებული, რამაც დანაშაულებრივი შედეგი უნდა გამოიწვიოს“.³⁴ აქ სახეზეა სწორედ დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის ნაკლოვანება, რამეთუ საკვები ვერ მივიდა ადრესატამდე. მიუხედავად იმისა ვასო სახლში დახვდება თუ არა კურიერს, სახეზეა სწორედ დანაშაულის მცდელობა, ვინაიდან როდესაც პირმა, სხვა პირის მოსაკლავად მოწამლა საკვები და ელო-

დება პოტენციური მსხვერპლის მიერ მის მიღებას, ამ მომენტიდან სახეზეა უკვე დანაშაულის მცდელობის სტადია, ვინაიდან პირმა უშუალოდ მიმართა თავისი ქმედება, რომელიც გამოიხატა საკვების მოწამვლასა და მსხვერპლისათვის გაგზავნაში. ხოლო იმ შემთხვევაში, თუ ვასომ დაიწყო საკვების მიღება, თუმცა საწამლა ვა არ იმოქმედა მის ორგანიზმზე ან იგი ცუდად გახდა, თუმცა, დროული სამედიცინო დახმარების შედეგად, გადაარჩინეს, სახეზე იქნება დამთავრებული მცდელობა, რადგან ამ დროს „შესრულებულია ყველა ის მოქმედება, რაც ტიპურად დანაშაულებრივ შედეგს იწვევს, მაგრამ შედეგი არ დება ამა თუ იმ ხელშემშლელი გარემოების გამო“.³⁵

ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში გამოთქმული ერთ-ერთი პოზიციის თანახმად: „თუ დამნაშავე ჩაუსაფრდა დაზარალებულს და ორი საათის შემდეგ დააკავს იგი, მისი ქმედება დანაშაულის მომზადებად უნდა დაკვალიფიცირდეს მაშინ, თუ დადგინდება, რომ დაზარალებული მოგვიანებით აპირებდა გავლას მოცემულ ადგილას. მაგრამ, თუ დაკავების შემდეგ დადგინდა, რომ დაზარალებული, სადაც არის უნდა გამოჩენილიყო ან უკვე გამოჩნდა, მაშინ დამნაშავის ქმედება დანაშაულის მცდელობად უნდა შეფასდეს“.³⁶ აღნიშნული მსჯელობა არ არის გასაზიარებელი, ამ საკითხთან დაკავშირებით, ზოგადად, ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ მომზადებისა და მცდელობის გასამიჯნად მნიშვნელოვანია სწორედ დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის განხორციელების შეფასება და არა დროისა და სივრცის კომპონენტით შედეგთან

34 გაბიანი, ა. და სხვები, 2007. სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი (სახელმძღვანელო). თბილისი: მერიდიანი, გვ. 165.

35 იქვე. გვ. 165.

36 ხარანაული, ლ., 2013. სადისერტაციო ნაშრომი: დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადობა ქართული და გერმანული სისხლის სამართლის მიხედვით (შედარებით-სამართლებრივი ანალიზი). თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, გვ. 53.

სიახლოვის განსაზღვრა. მაგალითად, პეტრემ, ვასოს მოკვლის მიზნით, შეიძინა იარაღი და ჩაუსაფრდა მას. დიდი ხნის ლოდინის შემდეგ ვასო მოექცა პეტრეს ხედვის არეალში, იგი იმდენად ახლოს იყო პეტრესთან, რომ ამ უკანასკნელს თავისუფლად შეეძლო მისი სიცოცხლის ხელყოფა. თუმცა, პეტრემ იმ მომენტში გადაიფიქრა ვასოს მკვლელობა, მან არც კი დაუმოხრა ცეცხლსასროლი იარაღი ვასოს. განსახილველ შემთხვევაში, მიუხედავად იმისა, რომ, დროისა და სივრცის თვალსაზრისით, მსხვერპლი ახლოს იყო დანაშაულის ჩადენის იარაღთან, შესაბამისად, რეალურად ახლოს იყო შედეგის – სიცოცხლის ხელყოფის დადგომის მომენტიც, თუმცა, ამის მიუხედავად, სახეზეა სწორედ დანაშაულის მომზადება და არა მცდელობა, ეს უკანასკნელი იქნებოდა მაშინ, თუ პეტრე უშუალოდ დაიწყებდა მკვლელობის ობიექტური შემადგენლობის განხორციელების პროცესს, მაგალითად, ცეცხლსასროლ იარაღს დაუმოხრებდა ვასოს (დაუმთავრებელი მცდელობა) ან/და მისი მისამართით განხორციელებდა გასროლას. ამდენად, მოქმედი ქართული სისხლისსამართლებრივი კანონმდებლობის პირობებში აღნიშნული თეორიის გამოყენება დაუშვებელია, ვინაიდან სსკ-ის მე-19 მუხლით მკაფიოდ არის დადგენილი მცდელობის არსი და ფარგლები. კერძოდ, „დანაშაულის მცდელობად ითვლება განზრახი ქმედება, რომელიც თუმცა უშუალოდ მიმართული იყო დანაშაულის ჩასადენად, მაგრამ დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი“³⁷ რაც, თავის მხრივ, გულისხმობს სწორედ დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის დასაწყისს.

მკვლელობის მიზნით, მსხვერპლისათვის იარაღის დამოხრებასთან დაკავშირებით ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ „იარაღის დამოხრება არაა ქმედების შემადგენლობის რომელიმე ნიშნის განხორციელება, მაგრამ სამართლებრივი სიკეთისათვის შექმნილი კონკრეტული საფრთხის გამო ეს ქმედება უკვე მცდელობად ითვლება“.³⁸ აღნიშნული პოზიციის თანახმად, მკვლელობის მიზნით განხორციელებული ისეთი ქმედებები, როგორებიცაა: ჩახმახზე თითის დადება და თოფის დამოხრება, წარმოადგენს არა მკვლელობის ობიექტური შემადგენლობის დასაწყისს, არამედ იგი მხოლოდ უშუალოდ უძღვის წინ მკვლელობის შემადგენლობის განხორციელების დაწყებას.³⁹

აღნიშნული მოსაზრება საკამათოა, ვინაიდან, სამართლებრივი სიკეთისათვის კონკრეტული და იმწუთიერი საფრთხის შექმნას განაპირობებს სწორედ დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის დაწყების პროცესი და არა უშუალოდ ქმედების შემადგენლობის განხორციელების დაწყებამდე ჩადენილი ქმედება (ეს არის მომზადება). სწორადაა აღნიშნული ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში, რომ „მოკვლის მიზნით მსხვერპლისათვის იარაღის დამოხრება ან იმავე მიზნით მსხვერპლისათვის დანის აღმართვა მიიჩნევა მცდელობად სწორედ იმიტომ, რომ ამ დროს უკვე არსებობს სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების იმწუთიერი საფრთხე, რასაც, თავის მხრივ, განაპირობებს ის, რომ აღნიშნული ქმედებები მსხვერპლის წინააღმდეგ უკვე ძალადობის დაწყებას ნიშნავს [ესე იგი ამ დროს უკვე იწყება მკვლელობის ობიექტური შემადგენლობის დაწყება]“.

37 მუხლი 19, საქართველოს კანონი „საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი“. პარლამენტის უწყებანი, 22/07/1999. #2287.

38 მჭედლიშვილი-ჭედრიხი, ქ., 2011. სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი, დანაშაულის გამოვლინების ცალკეული ფორმები. თბილისი: მერიდიანი, გვ. 41.

39 იქვე. გვ. 40.

დგენლობის განხორციელება, ხაზგასმა ჩემია – გ.გ.], რაც არანაკლებ (თუ არა უფრო მეტ) კონკრეტულ საფრთხეს უქმნის სამართლებრივ სიკეთეს, ვიდრე მსხვერპლის გაკავების ფაქტი“.⁴⁰

ამდენად, ვინაიდან მოსამზადებელი საქმიანობა არ გულისხმობს დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის განხორციელებას და, აქედან გამომდინარე, ქმნის სამართლებრივი სიკეთის დაზიანების მხოლოდ აბსტრაქტულ საფრთხეს, ბევრ ქვეყანაში იგი საერთოდ არ წარმოადგენს დასჯად სტადიას. საქართველოში კი, სსკ-ის მე-18 მუხლის მეორე ნაწილიდან გამომდინარე, სისხლისსამართლებრივი წესით ისჯება მხოლოდ მძიმე და განსაკუთრებით მძიმე, ასევე ზოგიერთი ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მომზადება.

აქედან გამომდინარე, საინტერესოა, მომზადებისა და მცდელობის პრაქტიკული გამიჯვნის საკითხის გაანალიზება იმ ზოგიერთი ქვეყნის სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძველზე, რომლითაც დანაშაულის მომზადება არ წარმოადგენს სისხლისსამართლებრივი წესით დასჯად ქმედებას. ერთ-ერთ ასეთ ქვეყანას წარმოადგენს გერმანია. „გერმანული სისხლის სამართლის პრაქტიკა მოსამზადებელ ქმედებათა დასჯისათვის კანონის განვრცობილ განმარტებას იყენებს. კერძოდ, ბინაში შესვლა, იქ ჩასაფრება ან/და მსხვერპლის ბინაში ძებნა მისი მოკვლის მიზნით მკვლელობის მცდელობად კვალიფიცირდება. ჟურდობის მცდელობად ითვლება ყოველგვარი ქმედება, რომელიც სხვის მფლობელობაზე თავდასხმის დაწყება და დროსა და სივრცეში უშუალოდ ნივთის დაუფლებას

უძღვის წინ. მაგ.: უზოს ძაღლის სხვაგან წაყვანა ჟურდობის გაადვილების მიზნით“.⁴¹ ამ ასპექტში ასევე მნიშვნელოვანია ყაჩაღობის მცდელობის საკითხისადმი გერმანულ – იურიდიულ დოქტრინაში არსებული მიდგომა, რომლის თანახმადაც: „ყაჩაღობისას მცდელობა 249-ე პარაგრაფში დასახელებული იძულებითი ქმედებების უშუალო წამოწყებისთანავე დადასტურებულად ითვლება, რამდენადაც მათ უშუალოდ შესაძლებელი უნდა გახდონ დაგეგმილის წართმევა. მხოლოდ წართმევის დაწყები ქმედება საკმარისი არაა, თუ ის, პირიქით, წინ უსწრებს ძაღლის გამოყენებას და სხვა მსგავს აქტს (მაგალითად, წამოწყება შესაძლო ყაჩაღობის ჩადენის განზრახვით ან წინა დღეს სათვალთვალთ კამერის ობიექტზე ხილვადობის მოშლის მიზნით რაიმეს მიწებება)“.⁴² შესაბამისად, გერმანულ იურიდიულ დოქტრინაში ყაჩაღობის მცდელობად მიიჩნევენ ასევე ისეთ ქმედებებსაც, რომლებიც წინ უსწრებს ყაჩაღობის დისპოზიციაში დასახელებული იძულებითი ქმედებების უშუალო დაწყების პროცესს. ქართული სისხლის სამართლის კანონმდებლობით კი ხსენებული ქმედებები დაკვალიფიცირდება დანაშაულის მომზადებად, ვინაიდან, ისინი, თავიანთი არსითა და პრაქტიკული გამოვლინების ფორმებით, არ წარმოადგენენ ყაჩაღობის ობიექტური შემადგენლობის რომელიმე ნიშანს.

დანაშაულის მომზადებისა და მცდელობის ინსტიტუტებთან დაკავშირებით ძალზე საინტერესო მიდგომაა დანერგული ინგლისურ სისხლის სამართლის თეორიასა და პრაქტიკაში. კერძოდ, ინგლისურ სისხლის სამართალ-

40 თოდუა, ნ., 2015. სისხლის სამართლის კანონმდებლობის აქტუალური საკითხები (პრობლემები და ინოვაციები). სახელმძღვანელო იურისტებისათვის. თბილისი: მერიდიანი, გვ. 31.

41 მჭედლიშვილი-ჭედრიხი, ქ., 2011. სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი, დანაშაულის გამოვლინების ცალკეული ფორმები. თბილისი: მერიდიანი, გვ. 28-29.

42 ვესელსი, ი. და ბოილკე, ვ., 2010. სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი, დანაშაული და მისი აგებულება. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, გვ. 350.

შიც, გერმანული სისხლის სამართლის მსგავსად, დანაშაულის მომზადება არ იწვევს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას. თუმცა, გერმანული მიდგომისაგან განსხვავებით, ინგლისის სასამართლო პრაქტიკა მომზადების დაუსჯელობის ხარჯზე არ აფართოებს დანაშაულის მცდელობის სამართლებრივ ფარგლებს. კერძოდ, ერთ-ერთ საქმეში სასამართლომ ყაჩაღობის მომზადებად შეაფასა იმ პირის ქმედება, რომელიც იმყოფებოდა ფოსტის გარეთ, მისი შესასვლელი კარის წინ და თან ჰქონდა ნიღაბი და ცეცხლსასროლი იარაღის მაკეტი. აღნიშნულმა პირმა, აგრეთვე, აღიარა, რომ სურდა ფოსტის დაყაჩაღება. როგორც აღინიშნა, მისი ქმედება შეფასდა ყაჩაღობის მომზადებად, რაც იქ არ იწვევს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას, რის გამოც იგი სასამართლომ გაათავისუფლა. მაშასადამე, ინგლისურ სისხლის სამართალში, გერმანულიაგან განსხვავებით, დანაშაულის მომზადებად (და არა მცდელობად) ფასდება ისეთი შემთხვევა, როდესაც პირი დგას იმ შენობის გარეთ, რომლის დაყაჩაღებაც (გაქურდვა) აქვს განზრახული.⁴³

რაც შეეხება მცდელობის ინსტიტუტს, უნდა აღინიშნოს, რომ ინგლისურ სისხლის სამართლის თეორიასა და პრაქტიკაში მკაფიოდ არ არის განსაზღვრული მცდელობის დეფინიცია, კერძოდ, მცდელობად მიიჩნევა ისეთი ქმედება, რომელიც აღემატება დანაშაულის ჩასადენად მიმართულ ჩვეულებრივ მოსამზადებელ საქმიანობას, მათი განმასხვავებელი კრიტერიუმები კი არ არის დადგენილი და ქმედების შეფასება მომზადებად თუ მცდელობად მთლიანად მინდობილია სასამართლოზე.⁴⁴ ინგლი-

სურ სისხლის სამართლის თეორიაში გამოთქმული ერთ-ერთი მოსაზრების თანახმად, დანაშაულის მცდელობა იწყება მაშინ, როდესაც მთავრდება ჩვეულებრივი მოსამზადებელი საქმიანობა და პირი იწყებს ისეთი ქმედების განხორციელებას, რომელიც ახასიათებს დანაშაულს ან რომელიც ფაქტობრივად მიმართულია დანაშაულის სისრულეში მოსაყვანად.⁴⁵ მაშასადამე, ქართული სისხლის სამართლის მსგავსად, ინგლისური სისხლის სამართლითაც ფაქტობრივად აღიარებულია, რომ დანაშაულის მცდელობისას, მომზადებისაგან განსხვავებით, იწყება დანაშაულის ელემენტების განხორციელების უშუალო პროცესი, რაც წარმოადგენს პირის სისხლისსამართლებრივი წესით პასუხისგებაში მიცემის საფუძველს.

ანალოგიურადაა მოწესრიგებული მცდელობის ინსტიტუტი ამერიკის შეერთებული შტატების სისხლის სამართლის თეორიაშიც, სადაც მოცემულია მისთვის დამახასიათებელი სუბიექტური და ობიექტური ელემენტები. სუბიექტურ ელემენტად მიჩნეულია პირის მიზანი კონკრეტული დანაშაულის ჩასადენად, ობიექტურ ნიშნად კი მიიჩნევა პირის მიერ განხორციელებული ნებისმიერი ქმედება, რომელიც მიმართულია თავისი დანაშაულებრივი მიზნის განსახორციელებლად. ამგვარ ქმედებაში კი მოიაზრებენ დანაშაულის ჩადენისაკენ, მისი დამთავრებისაკენ, მიმართულ არსებით ნაბიჯებს, რაც ნიშნავს პირის მიერ, თავისი ფიზიკური ძალისხმევით, დანაშაულის დასრულებისაკენ მიმართულ აუცილებელ ელემენტთა განხორციელების პროცესს,⁴⁶ რაც, ფაქტობრივად ნიშნავს დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის დაწყებას.

43 Elliot, C. and Quinn, F., 2014. Criminal Law. Tenth Edition. გვ. 274.

44 Heaton, R., 2006. Criminal Law. Textbook, Second Edition, Oxford University Press, გვ. 482.

45 იქვე, გვ. 482-483.

46 Samaha, J., 2011. Criminal Law. Tenth Edition, International Edition, USA, გვ. 238.

ამდენად, დანაშაულის მომზადება გულისხმობს იმ წინმსწრები, წინარე ქმედებ(ებ)ის განხორციელებას, რომლითაც იქმნება შესაბამისი პირობები, მზადდება ნიადაგი, შემდგომი (სამომავლო) დანაშაულებრივი ქმედების ჩასადენად. შესაბამისად, მოსამზადებელი საქმიანობა, თავისი არსითა და ფუნქციური დანიშნულებით, წინ უსწრებს დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის დაწყების/განხორციელების პროცესს. აქედან გამომდინარე, მომზადებად ითვლება დანაშაულის ჩასადენად მიმართული ნებისმიერი წინმსწრები ქმედება, რომელიც, თავის მხრივ, არ მოიცავს განსახორციელებელი დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის რომელიმე ნიშანს.

დასკვნა

შეჯამების სახით, დანაშაულის მომზადების ინსტიტუტთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს რამდენიმე მნიშვნელოვანი გარემოება. პირველ რიგში უნდა ითქვას, რომ მომზადება, თავისი არსითა და ფუნქციური დანიშნულებით, წარმოადგენს დაუმთავრებელი დანაშაულის იმ სტადიას, რომლის ფარგლებშიც იქმნება შესაბამისი პირობები, მზადდება ეფექტური „ნიადაგი“ კონკრეტული დანაშაულის ჩასადენად. შესაბამისად, დანაშაულის მომზადება გულისხმობს სწორედ დანაშაულის უშუალოდ განხორციელებამდე საჭირო ნებისმიერი იმ ქმედების ჩადენას, რომელიც, თავის მხრივ, არ შედის დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის ფარგლებში. ამდენად, მომზადება, განზრახვის გამომჟღავნებასთან ერთად, გულისხმობს დანაშაულის ჩასადენად მიმართულ კონკრეტულ ქმედებათა განხორციელებასაც, რომლითაც სამართლებრივი სიკეთისათვის იქმნება აბსტრაქტული საფრთხე. აქვე უნდა აღი-

ნიშნოს, რომ სისხლისსამართლებრივად დასჯადია მხოლოდ დაუმთავრებელი და დამთავრებული მომზადება, ვინაიდან ამ დროს, მეტ-ნაკლები ინტენსივობით, რეალურად ხორციელდება დანაშაულის ჩასადენად მიმართული ქმედებები. სწორედ ეს სძენს მომზადებას სოციალურად საშიშ თვისებას და, კონკრეტული კატეგორიის დანაშაულებთან მიმართებით, განაპირობებს მისი სისხლისსამართლებრივი წესით დასჯადობის აუცილებლობას. ხელშემოქმედებელი მომზადება კი არ ექვემდებარება სისხლისსამართლებრივი წესით დასჯას, ვინაიდან ამ შემთხვევაში წარმატებით ვერ ხორციელდება დანაშაულის ჩასადენად მიმართული ქმედება, რის გამოც ობიექტურად შექმნილი არ არის დანაშაულის ჩასადენად საჭირო არც ერთი პირობა. შესაბამისად, ხელშემოქმედებელი მომზადება სამართლებრივი სიკეთისათვის არ ქმნის აბსტრაქტულ საფრთხეს.

რაც შეეხება მომზადების გამოვლინების სამართლებრივი ფარგლების საკითხს, ამასთან დაკავშირებით ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის უშუალოდ დაწყებამდე დანაშაულისაკენ მიმართული ნებისმიერი საქმიანობა ექვევა მოსამზადებელი სტადიის ფარგლებში. დანაშაულის მომზადებისა და მცდელობის განმასხვავებელ საკვანძო ნიშანს კი წარმოადგენს სწორედ დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის განხორციელება/არგანხორციელების საკითხის ზუსტი განსაზღვრა. ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ მოსამზადებელი საქმიანობის ფარგლებში განხორციელებული ქმედებები არ წარმოადგენს დანაშაულის შემადგენლობის არც ერთ ნიშანს, იგი არის მის მიღმა და შემოიფარგლება მხოლოდ შესაბამისი პირობების შექმნით, რაც, თავის მხრივ, მნიშვნელოვანია აღნიშნული ობიექტური შემადგენლობის ნიშნ(ებ)ის შემდგომში განსახორციელებლად. ხოლო დანაშაუ-

ლის მცდელობის სტადიაზე გადასვლით კი იწყება დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელების უშუალო პროცესი, რომლითაც იქმნება სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფის კონკრეტული და იმწუთიერი საფრთხე. ამდენად, ვინაიდან მოსამზადებელი სტადია წარმოადგენს დანაშაულის უშუალოდ განხორციელებამდე მისასვლელ მნიშვნელოვან ეტაპს, ქართული სისხლის სამართლის კანონმდებლობა მიზანშეწონილად მიიჩნევს მძიმე, განსაკუთრებით მძიმე და ზოგიერთი ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მომზადებისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაწესებას.

მომზადების სისხლისსამართლებრივი წესით დასჯადობის მიზანშეწონილობის თვალსაზრისით, საინტერესოა იმ ზოგიერთი ქვეყნის კანონმდებლობითა და პრაქტიკით დადგენილი სტანდარტები, რომლებშიც ოფიციალურად დანაშაულის მომზადება არ წარმოადგენს დასჯად ქმედებას. როგორც აღინიშნა, გერმანიაში დანაშაულის მომზადების დაუსჯელობისაგან გამოწვეულ „სამართლებრივ სიცარიელეს“ ავსებენ მცდელობის ინსტიტუტის განვრცობითი განმარტების საფუძველზე, რადგან სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის მიღმა არ დარჩეს დანაშაულის ჩასა-

დენად განხორციელებული საშიშროების შემცველი მოსამზადებელი ქმედებები. ამდენად, ზოგიერთ დანაშაულთან მიმართებით, მოსამზადებელი საქმიანობა ფაქტობრივად მაინც არ რჩება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის მიღმა, თუმცა იმ განსხვავებით, რომ იგი მომზადების ნაცვლად ხელოვნურად, მექანიკურად კვალიფიცირდება მცდელობად. აღნიშნული მიდგომა კი დაუშვებელია, რადგან მომზადების დაუსჯელობიდან გამომდინარე საკანონმდებლო ხარვეზის აღმოფხვრა ხდება პირის პასუხისმგებლობის ხელოვნურად დამძიმების ხარჯზე. აღნიშნული თვალსაზრისით, ბევრად სამართლიანი მიდგომაა დანერგილი ანგლოამერიკულ სისხლის სამართალში, სადაც მომზადების დაუსჯელობის ხარჯზე არ ხდება მცდელობის ინსტიტუტის სამართლებრივი ფარგლების გაფართოება.

საბოლოოდ, უნდა აღინიშნოს, რომ დანაშაულის მოსამზადებელ საქმიანობაში შედის დანაშაულის ჩადენისაკენ მიმართული ნებისმიერი ქმედება, რომელიც, თავის მხრივ, არ მიეკუთვნება თავად ამ დანაშაულის შემადგენლობის რომელიმე ნიშანს, თუმცა ქმნის მის ჩასადენად საჭირო შესაბამის პირობებს.

ბიბლიოგრაფია:

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გაბიანი, ა. და სხვები, 2007. სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი, სახელმძღვანელო. თბილისი: მერიდიანი.
2. გამყრელიძე, ო., 2013. სისხლის სამართლის პრობლემები. მე-3 ტომი. თბილისი: იურისტების სამყარო.
3. გამხიტაშვილი, გ., 2020. თანაამსრულებლობისა და თანამონაწილეობის გამიჯვნის საკითხი. სამართლის მაცნე, 1.
4. ვესელსი, ი. და ბოილკე, ვ., 2010. სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი, დანაშაული და მისი აგებულება. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
5. თოდუა, ნ., 2015. სისხლის სამართლის კანონმდებლობის აქტუალური საკითხები (პრობლემები და ინოვაციები). სახელმძღვანელო იურისტებისათვის. თბილისი: მერიდიანი.
6. თოდუა, ნ. და სხვები. 2019. სისხლის სამართალი (სახელმძღვანელო), ზოგადი ნაწი-

- ლი. თბილისი: მერიდიანი.
7. ლეკვეიშვილი, მ., მამულაშვილი, გ. და თოდუა, ნ., 2020. სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი. წიგნი მეორე, მეექვსე გამოცემა, თბილისი: მერიდიანი.
 8. მჭედლიშვილი-ჰედრიხი, ქ., 2011. სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი, დანაშაულის გამოვლინების ცალკეული ფორმები. თბილისი: მერიდიანი.
 9. ტურავა, მ., 2013. სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა. თბილისი: მერიდიანი.
 10. ხარანაული, ლ., 2013. სადისერტაციო ნაშრომი: დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადობა ქართული და გერმანული სისხლის სამართლის მიხედვით (მედარებით-სამართლებრივი ანალიზი). თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
 11. წერეთელი, თ., 2007. სისხლის სამართლის პრობლემები. ტომი I. თბილისი: მერიდიანი.
 12. Elliot, C. and Quinn, F., 2014. Criminal Law. Tenth Edition.
 13. Heaton, R., 2006. Criminal Law. Textbook. Second Edition, Oxford University Press.
 14. Samaha, J., 2011. Criminal Law. Tenth Edition, International Edition, USA.
 5. Heaton, R., 2006. Criminal Law. Textbook. Second Edition, Oxford University Press. (in English)
 6. Kharanauli, L., 2013. Dissertation on the topic: Punishability of unaccomplished crime according to Georgian and German criminal law (Comparative legal analysis). Publishing house of Tbilisi University. (in Georgian)
 7. Lekveishvili, M., Mamulashvili, G. and Todua, N., 2020. Criminal law, Private Part. book wto, sixth edition. Tbilisi: Meridiani. (in Georgian)
 8. Mchedlishvili-Hedrich, K., 2011. Criminal Law, General Part, The Certain Forms of Crime Commission. Meridiani. (in Georgian)
 9. Tsereteli, T., 2007. The Issues of Criminal Law. First Tome, Tbilisi: Meridiani. (in Georgian)
 10. Todua, N., 2015. The Actual Matters of Legislation Criminal Law (Problems and Innovations) Textbook for Lawyers. Tbilisi: Meridiani. (in Georgian)
 11. Todua, N. and others. 2019. Criminal Law, General Part (Textbook). Tbilisi: Meridiani. (in Georgian)
 12. Turava, M., 2013. Criminal Law, Review of General Part. Ninth Edition, Meridiani. (in Georgian)
 13. Samaha, J., 2011. Criminal Law. Tenth Edition, International Edition, USA. (in English)
 14. Wessels, I. and Beulke, V., General Part of Criminal Law, Crime and Its Construction. Tbilisi: publishing house of University. (in Georgian)

ნორმატიული მასალა:

1. საქართველოს კანონი საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი. პარლამენტის უწყებანი, 22/07/1999. # 2287.

BIBLIOGRAPHY:

Used Literature:

1. Elliot, C. and Quinn, F., 2014. Criminal Law. Tenth Edition. (in English)
2. Gabiani, A. and others, 2007. The General Part of Criminal Law (Textbook). Tbilisi: Meridiani. (in Georgian)
3. Gamkrelidze, O., 2013. The Problems of Criminal Law. Third Volume, Tbilisi: The world of Lawyers. (in Georgian)
4. Gamkhitashvili, G., 2020. On Matters of Distinguishing Joint Principal from Accomplices in a Crime. Herald of Law, 1. (in Georgian)

Normative Materials:

1. Law of Georgia Criminal Code of Georgia. Parliamentary Gazette, 22/07/1999. #2287. (in Georgian)

REFERENCES:

1. Article 18, Law of Georgia Criminal Code of Georgia. Parliamentary Gazette, 22/07/1999. # 2287 (in Georgian)
2. Gamkrelidze, O., The Problems of Criminal Law. third volume, Tbilisi: The world of Lawyers, p. 237. (in Georgian)
3. Tsereteli, T., 2007. The Problems of Criminal Law. first volume, Tbilisi: Meridiani, pp. 377-378. (in Georgian)
4. Gabiani, A. and others. 2007. The General Part of Criminal Law (Textbook). Tbilisi: Meridiani, p. 157. (in Georgian)
5. Mchedlishvili-Hedrich, K., 2011. Criminal Law, General Part, The Certain Forms of Crime Commission. Meridiani, p. 24. (in Georgian)
6. Tsereteli, T., 2007. The Issues of Criminal Law. First Tome. Tbilisi: Meridiani, p. 379. (in Georgian)
7. Gabiani, A. and others, 2007. The General Part of Criminal Law (Textbook). Tbilisi: Meridiani, p. 156. (in Georgian)
8. Article 25, Law of Georgia Criminal Code of Georgia. Parliamentary Gazette, 22/07/1999. # 2287. (in Georgian)
9. Todua, N. and others. 2019. Criminal Law, General Part (Textbook). Tbilisi: Meridiani, p. 372. (in Georgian)
10. Tsereteli, T., 2007. The Problems of Criminal Law. First volume, Tbilisi: Meridiani, pp. 380-381. (in Georgian)
11. Mchedlishvili-Hadrich, K., 2011. Criminal Law, General Part, The Certain Forms of Crime Commission. Meridiani, pp. 21-22. (in Georgian)
12. Tsereteli, T., 2007. The Issues of Criminal Law, First Volume, Tbilisi: Meridiani, pp. 385-386. (in Georgian)
13. Turava, M., 2013. Criminal Law, Review of General Part. Ninth Edition. Meridiani, p. 301. (in Georgian)
14. Gamkrelidze, O., 2013. The Problems of Criminal Law. Third Volume, Tbilisi: The world of Lawyers, p. 237. (in Georgian)
15. Todua, N., 2015. The Actual Matters of Legislation Criminal Law (Problems and Innovations) Textbook for Lawyers. Tbilisi: Meridiani, p. 30. (in Georgian)
16. Ibid. p. 31.
17. Kharanauli, L., 2013. Dissertation on the topic: Punishability of unaccomplished crime according to Georgian and German criminal law (Comparative legal analysis). Publishing house of Tbilisi University, p. 54. (in Georgian)
18. Gamkhitashvili, G., 2020. On Matters of Distinguishing Joint Principal from Accomplices in a Crime. Herald of Law, 1, p. 106. (in Georgian)
19. Article 22, Law of Georgia Criminal Code of Georgia. Parliamentary Gazette, 22/07/1999. # 2287. (in Georgian)
20. Todua, N., 2015. The Actual Matters of Legislation Criminal Law (Problems and Innovations). Textbook for Lawyers. Tbilisi: Meridiani, p. 35. (in Georgian)
21. Tsereteli, T., 2007. The Issues of Criminal Law. First Volume, Tbilisi: Meridiani, p. 393. (in Georgian)
22. Gabiani, A. and others, 2007. The General Part of Criminal Law (Textbook). Tbilisi: Meridiani, p. 159. (in Georgian)
23. Todua, N., 2015. The Actual Matters of Legislation Criminal Law (Problems and Innovations) Textbook for Lawyers. Tbilisi: Meridiani, p. 32. (in Georgian)
24. Gabiani, A. and others, 2007. The General Part of Criminal Law (Textbook). Tbilisi: Meridiani, p. 159. (in Georgian)
25. Turava, M., 2013. Criminal Law, Review of General Part. Ninth Edition, Meridiani, pp. 304-305. (in Georgian)
26. Ibid. p. 305.
27. Lekveishvili, M., Mamulashvili, G. and Todua, N., 2020. Criminal law, Private Part. book two, sixth edition. Tbilisi: Meridiani, p. 602. (in Georgian)
28. Turava, M., 2013. Criminal Law, Review of General Part. Ninth Edition, Meridiani, p. 305. (in Georgian)
29. Gabiani, A. and others, 2007. The General Part of Criminal Law (Textbook). Tbilisi: Meridiani, p. 161. (in Georgian)
30. Ibid. p. 161.
31. Ibid. p. 158.
32. Turava, M., 2013. Criminal Law, Review of General Part. Ninth Edition, Meridiani, p. 305. (in Georgian)
33. Ibid. p. 305.

34. Gabiani, A. and others, 2007. The General Part of Criminal Law (Textbook). Tbilisi: Meridiani, p. 165. (in Georgian)
35. Ibid. p. 165.
36. Kharanauli, L., 2013. Dissertation on the topic: Punishability of unaccomplished crime according to Georgian and German criminal law (Comparative legal analysis). Publishing house of Tbilisi University, p. 53. (in Georgian)
37. Article 19, Law of Georgia Criminal Code of Georgia. Parliamentary Gazette, 22/07/1999. # 2287. (in Georgian)
38. Mchedlishvili-Hadrich, K., 2011. Criminal Law, General Part, The Certain Forms of Crime Commission. Meridiani, p. 41. (in Georgian)
39. Ibid. p. 40.
40. Todua, N., 2015. The Actual Matters of Legislation Criminal Law (Problems and Innovations). Textbook for Lawyers. Tbilisi: Meridiani, p. 31. (in Georgian)
41. Mchedlishvili-Hadrich, K., 2011. Criminal Law, General Part, The Certain Forms of Crime Commission. Meridiani, pp. 28-29. (in Georgian)
42. Wessels, I. and Beulke, V., 2010. General Part of Criminal Law, Crime and Its Construction. Tbilisi: publishing house of University, p. 350. (in Georgian)
43. Elliot, C. and Quinn, F., 2014. Criminal Law. Tenth Edition, p. 274. (in English)
44. Heaton, R., 2006. Criminal Law, Textbook. Second Edition, Oxford University Press, p. 482. (in English)
45. Ibid. pp. 482-483.
46. Samaha, J., 2011. Criminal Law. Tenth Edition, International Edition, USA, p. 238. (in English)

თვითგამორკვევის უფლება, ძირითადი მთლიანობა და ცალმხრივი სეცესიის ცალკეული ასპექტები თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში

დავით კურტანიძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის დოქტორანტი, თბილისის საქალაქო სასამართლოს მოსამართლე

ელ. ფოსტა: kurtanidzedato@gmail.com

აბსტრაქტი

სტატიაში განხილულია ხალხის თვითგამორკვევის უფლება, მიმართება სახელმწიფოს ტერიტორიული მთლიანობის პრინციპთან, მათი თანათარდობის საკითხი, როგორ უნდა იყოს მიღწეული მათ შორის ბალანსი. თვითგამორკვევის უფლება განხილულია გაეროს წესდებისა და სხვა საერთაშორისო ინსტრუმენტების ფარგლებში. განხილულია ამ უფლების ევოლუციის პროცესი. წამოჭრილია საკითხი, ითვალისწინებს თუ არა თვითგამორკვევის თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი ცალმხრივ სეცესიას? ეს კომპლექსური სამართლებრივი საკითხია და სტატიის ფორმატში ცალკეული ასპექტებია გაანალიზებული. საქართველოს კონტექსტთან შედარებულია კოსოვოს შემთხვევა და კოსოვოს უნიკალური შემთხვევის გაანალიზებით წარმოდგენილია მტკიცება, რომ პრაქტიკაში ამ უფლების არსებობა და გამოყენების კონტურები გამოკვეთილია, მაგრამ ამჟამად სიცხადის ნაკლებობა ამ კუთხით და ხაზი გაესმის ადეკვატური მოწესრიგების საჭიროებას.

საკვანძო სიტყვები: სუვერენიტეტი, ერთობა, უმცირესობა

RIGHT TO SELF-DETERMINATION, TERRITORIAL INTEGRITY AND SOME ASPECTS OF UNILATERAL SECESSION IN MODERN INTERNATIONAL LAW

Davit Kurtanidze

*PhD student at the Faculty of law at Ivane Javakhishvili
Tbilisi State University,
Judge of Tbilisi City Court*

Email: kurtanidzedato@gmail.com

დავით კურტიანი

ABSTRACT

The article discusses the right of people to self-determination, its relation to the principle of territorial integrity of the state, the question of their relationship, also the ways of achieving balance between them. The right to self-determination is discussed within the UN Charter and other international instruments, also discussing the process of evolution of it. The article addresses the question whether contemporary International Law of self-determination provides for unilateral secession. This is a complex legal issue and some aspects of which are analysed in article. The case of Kosovo is compared to the context of Georgia, and, analyzing the unique case of Kosovo, it is argued that in practice the existence of the right and the contours of its use are outlined, still there exists an obvious lack of clarity in this regard, and the need for adequate regulation is emphasized.

KEYWORDS: Sovereignty, People, Minority

შესავალი

ერთა თვითგამორკვევაზე საუბარი მე-18 საუკუნიდან იწყება დასავლეთ ევროპაში ეროვნული მოძრაობების გაძლიერების კვალდაკვალ. შემდეგ ეს პრინციპი გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდებაში აისახა და თანდათან მრავალი საერთაშორისო აქტით განმტკიცდა.

დეკოლონიზაციიდან მოყოლებული და თანამედროვე პირობებშიც თვითგამორკვევის საკითხი მეტად აქტუალურია და ერთ-ერთი რთული საკითხია.

თვითგამორკვევის მარეგულირებელ და სახელმწიფო სუვერენიტეტისა და ტერიტორიული მთლიანობის განმტკიცებისაკენ მიმართულ სხვა საერთაშორისო ნორმებს შორის ბალანსის დადგენა, მათი შეთანაწყობა სადავო საკითხად რჩება.

ცივი ომის დასრულების შედეგად საერთაშორისო ურთიერთობებში ახალ ფორმატზე გადასვლის აუცილებელი წინაპირობები შეიქმნა.

სეცესია გახდა სახელმწიფოების კონსტიტუციებითა და კონსტიტუციური დებულებების საფუძველზე გამოცემული კანონმდებლობის რეგულირების ობიექტი. სეცესიის პრობლემა მეცნიერთა ერთ-ერთი ყველაზე ხშირად განსახილველი თემაც კი გახდა.

ცალმხრივი სეცესია ხშირად კონფლიქტების წარმოშობა-გამწვავებისა და ძალადობის გავრცელების მიზეზი ხდება და საფრთხეს უქმნის არსებულ საერთაშორისო წესრიგს. ამ კონტექსტში დაძაბულობის განეიტრალებისა და კონფლიქტების ჩაცხრომისათვის ერთა თვითგამორკვევის ზუსტი საერთაშორისო ნორმების არსებობა მეტად მნიშვნელოვანია.

ერთა თვითგამორკვევის უფლების მარეგულირებელი საერთაშორისო სამართლის ნორმების არასაკმარისი სიცხადის გამო არსებობს ცალმხრივი სეცესიის როგორც მხარდამჭერი, ისე საწინააღმდე-

გო მოსაზრებები. სეცესია სახელმწიფოთა ტერიტორიული მთლიანობის ხელშეუხებლობის ფუნდამენტური პრინციპის კონტექსტში დიდი გამოწვევაა.

ერთა თვითგამორკვევის უფლების რეალიზაცია სეცესიის ფორმით უმთავრესად განიხილებოდა დეკოლონიზაციის კონტექსტში, ხოლო სხვა შემთხვევებში თვითგამორკვევის უფლება შეიზღუდა სახელმწიფოთა ტერიტორიული მთლიანობის ხელშეუხებლობის კონტექსტში და, გარდა გამონაკლისი შემთხვევებისა, მისი რეალიზება უნდა მოხდეს არსებული სახელმწიფოს შიგნით, ტერიტორიული მთლიანობის პრინციპის დაურღვევლად შიდა თვითგამორკვევის ფორმით. მხოლოდ გამონაკლისის სახით, უკიდურეს შემთხვევებში არის შესაძლებელი საუბარი გარე თვითგამორკვევის უფლების რეალიზებაზე არსებული სახელმწიფოსაგან გამოყოფით ახალი სახელმწიფოს შესაქმნელად, ანდა სხვა სახელმწიფოსთან მისაერთებლად ცალმხრივი სეცესიის ფორმით – რემედიული სეცესიის ტიპით.

რემედიული სეცესიის უფლების საერთაშორისო სამართლის ჩვეულებით ნორმად ჩამოყალიბების პროცესი არ დასრულებულა, არ მიუღია სახელმწიფოთა მნიშვნელოვანი უმრავლესობის თანხმობა იმისათვის, რომ სახელმწიფოთათვის სავალდებულო ძალის მქონედ იქნეს განხილული. სახელმწიფოთა პრაქტიკასა და არსებულ დოქტრინებში არ არსებობს კონსენსუსი თავად რემედიული სეცესიის უფლებასთან, მისი რეალიზების უფლებამოსილ სუბიექტებსა და პირობებთან დაკავშირებით.

სწორედ ამ საკითხებზე კონსენსუსის არარსებობის გამო ძლიერია რემედიული სეცესიის შედეგად წარმოშობილი სახელმწიფოს საერთაშორისო სამართლებრივი ცნობის აღიარების საკითხთან დაკავშირება მესამე სახელმწიფოებისაგან, რაც იწვევს არაღიარებული სახელმწიფოების

წარმოქმნას ამგვარი de facto სეცესიის შედეგად, რაც აბრკოლებს გამოწვეულ კონფლიქტებთან გამკლავებას.

წინამდებარე სტატიის მიზანია, განიხილოს თვითგამორკვევის უფლების ევოლუცია, ამ უფლების ფარგლები და გავლენა ტერიტორიულ მთლიანობაზე, მათი ურთიერთმიმართება. განხილულია თვითგამორკვევის უფლება და ტერიტორიული მთლიანობის საერთაშორისო სამართლის ფუნდამენტური პრინციპი, რომელიც იძლევა პასუხს შეკითხვაზე – შესაძლებელია, იყოს თუ არა საერთაშორისო სამართალში ცალმხრივი სეცესიის ლეგიტიმაციის ან აკრძალვის სამართლებრივი საფუძველი? გაანალიზებულია კოსოვოს პრეცედენტი, რომელიც შედარებულია საქართველოს შემთხვევასთან აფხაზეთისა და „სამხრეთ ოსეთის“ კონტექსტში და გაანალიზებულია აფხაზეთისა და „სამხრეთ ოსეთის“ ცალმხრივი სეცესიის უფლების არსებობის საკითხი. წარმოჩენილია ის ბუნდოვანება და პრობლემატიკა, რომელიც არსებობს საერთაშორისო სამართალში რემედიული სეცესიის უფლების არსებობის აღიარების კონტექსტში. ამასთან, გამოკვეთილია, რომ თვითგამორკვევის უფლების რეალიზაცია უნდა მოხდეს ტერიტორიული მთლიანობის პრინციპის სრული დაცვით, რადგან ამ პრინციპის ხელყოფა დაშვებული არ არის საერთაშორისო სამართლით და საერთაშორისო სამართლის ნორმების გაანალიზებით სტატიამი წარმოჩენილია აფხაზეთისა და „სამხრეთ ოსეთის“ შემთხვევაში სეცესიის იმთავითვე შეუსაბამობა საერთაშორისო სამართლის ნორმებთან.

ცალმხრივი სეცესია – მიმოხილვა

საერთაშორისო სამართლის კონტექსტში სეცესია ნიშნავს არსებული სახელმწიფოსაგან ტერიტორიის (კოლონიური ან არაკოლონიური) გამოყოფას ახალი სახელმწიფოს შექმნის მიზნით.¹

სეცესია შესაძლოა მოხდეს ორმხრივი თანხმობით ან ცალმხრივად. ცალმხრივი სეცესია ხდება სწორედ არსებული სახელმწიფოს თანხმობის გარეშე და შესაძლოა, იგი მოიცავდეს ძალის გამოყენებას ან ამგვარ მუქარას. იგი ჩვეულებრივ ხდება შესაბამისი კონსტიტუციური დებულებების დარღვევით და პოლიტიკური მოლაპარაკებების გარეშე.²

ცალმხრივი სეცესიის დროს არსებული სახელმწიფოს პრეტენზია გამოყოფილ ტერიტორიაზე სუვერენიტეტის ქონასთან დაკავშირებით ეწინააღმდეგება გამოყოფილი სახელმწიფოს სუვერენიტეტს. ეს ჩიხური ვითარება კი განაპირობებს საერთაშორისო სამართლის საზედამხედველო იურისდიქციის ამოქმედებას, რომელიც ცდილობს დავის მოსაგვარებლად სამართლებრივი პრინციპების გამოყენებას. ამ პრინციპთაგან კი უმთავრესი არის თვითგამორკვევის საერთაშორისო სამართალი.³

ხალხის თვითგამორკვევის უფლების ევოლუცია, ტიპები, შინაარსი და ფარგლები

როგორც აღინიშნა, ერების თვითგამორკვევის უფლებაზე ჯერ კიდევ მე-18

1 Anderson, G., 2013. Secession in International Law and Relations: What are we talking about? 35 LOY. L.A. INT'L & COMP. L. REV. 343, გვ. 344. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://digitalcommons.lmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1694&context=ilr>> [წვდომის თარიღი 17 ნოემბერი 2023].

2 იქვე. გვ. 353.

3 იქვე. გვ. 354.

საუკუნეში საუბრობდნენ და ეს მოვლენა ევროპაში ეროვნული მოძრაობების კვალდაკვალ ყალიბდებოდა და მკვიდრდებოდა. მე-20 საუკუნეში კი ამ პრინციპმა განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა კოლონიალიზმის წინააღმდეგ მიმართული ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობების დროს.

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის (გაერო) წესდების პირველივე მუხლში ხალხის თვითგამორკვევის პრინციპზე მიეთითა, როგორც გაეროს ერთ-ერთ უმთავრეს მიზანზე.⁴ გაეროს წესდების პირველი მუხლის მე-2 პარაგრაფი და 55-ე მუხლი უთითებს თვითგამორკვევაზე და უდავოა, რომ წესდებაში ამგვარი მითითება მნიშვნელოვანი ნაბიჯი იყო, მაგრამ თვითგამორკვევის ლეგალური სტატუსი და შინაარსი ცხადი არ გამხდარა.⁵

ხალხის თვითგამორკვევის უფლება განმტკიცებული იქნა გაეროს გენერალური ასამბლეის 1960 წლის N1514 (XV) რეზოლუციით.⁶ თვითგამორკვევა, როგორც უფლება, გარკვევით და თვალსაჩინოდ პირველად სწორედ ამ რეზოლუციით წარმოიჩინა. ამ დროიდან თვითგამორკვე-

ვის უფლება გარე თვითგამორკვევის ფორმითაც გამოიკვეთა და კოლონიალიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტად იქცა. დეკოლონიზაციის კონტექსტში სამეურნეო და არათვითმმართველი ტერიტორიების მაცხოვრებელი ხალხისათვის განმტკიცდა ცალმხრივი სეცესიის ფორმით თვითგამორკვევის უფლების რეალიზაცია.⁷

ხალხის თვითგამორკვევის უფლების ასახვა აგრეთვე მოხდა ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების⁸ და სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების 1966 წლის საერთაშორისო პაქტებში.⁹ აღნიშნული პაქტები ძალაშია, როგორც ხელშეკრულებები: 1976 წლის 3 იანვრიდან და 1976 წლის 23 მარტიდან, შესაბამისად, ორივე პაქტის 1-ლი მუხლის 1-ლი პარაგრაფი თვითგამორკვევას „ყველა ხალხის“ უფლებად აცხადებს. ყველა ხალხს აქვს თვითგამორკვევის უფლება. ამ უფლების ძალით ისინი თავისუფალი ნებით განსაზღვრავენ თავიანთ პოლიტიკურ სტატუსს და უზრუნველყოფენ თავიანთ ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ განვითარებას.

4 Art. 1(2), Charter of the United Nations. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf>> [წვდომის თარიღი 17 ნოემბერი 2023].

5 Driest, S. F., 2015. Crimea's Separation from Ukraine: An Analysis of the Right to Self Determination and (Remedial) Secession in International Law, NETH. IIT. Law REV 62, გვ. 335-336. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://www.researchgate.net/publication/285386005_Crimea%27s_Separation_from_Ukraine_An_Analysis_of_the_Right_to_Self-Determination_and_Remedial_Secession_in_International_Law> [წვდომის თარიღი 17 ნოემბერი 2023].

6 Preamble and para 2, Declaration of the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/152/88/PDF/NR015288.pdf?OpenElement>> [წვდომის თარიღი 17 ნოემბერი 2023].

7 იქვე. პარაგრაფი 5.

8 Art. 1(1), International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <[https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_2200A\(XXI\)_economic.pdf](https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_2200A(XXI)_economic.pdf)> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

9 Art. 1(1), International Covenant on Civil and Political Rights. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <[https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_2200A\(XXI\)_civil.pdf](https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_2200A(XXI)_civil.pdf)> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

სახელმწიფოთა მეგობრული ურთიერთობებისა და თანამშრომლობის პრინციპების (მეგობრული ურთიერთობების დეკლარაცია) გაეროს გენერალური ასამბლეის 1970 წლის N2625 რეზოლუცია შემდეგი მნიშვნელოვანი დოკუმენტია, რომელიც თვითგამორკვევის უფლებას უსვამს ხაზს და აღინიშნა, რომ თვითგამორკვევის უფლების რეალიზაციის მოდალობები შესაძლოა, მოიცავდეს სუვერენული და დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შექმნას, თავისუფალ გაერთიანებას ან ინტეგრაციას დამოუკიდებელ სახელმწიფოსთან, ან სხვა პოლიტიკური სტატუსის წარმოქმნას ხალხის ნების შესაბამისად. დეკლარაცია უთითებს, რომ თვითგამორკვევის უფლება საგარეო დომინაციისაგან თავისუფლების უფლებასაც გულისხმობს.¹⁰

დეკლარაციის კონტექსტის მიღმა თვითგამორკვევის უფლების განმტკიცებას ახდენს აგრეთვე „რბილი სამართლის“ კიდევ სხვა, ისეთი ინსტრუმენტები, როგორებიცაა: გაეროს ორმოცდამეათე წლისთავთან დაკავშირებით დეკლარაცია,^{*} ჰელსინკის 1975 წლის ფინალური აქტი,^{**} პარიზის 1990 წლის ქარტია,^{***} ვენის 1993 წლის დეკლარაცია და სამოქმედო პროგრამა.^{****}

ხალხის თვითგამორკვევის უფლების ევოლუციის კვალდაკვალ ცხადი გახდა,

რომ თვითგამორკვევის უფლება გასცდა დეკლარაციის კონტექსტს. თვითგამორკვევა ვლინდება ორი ფორმით, აქვს ორი განზომილება: შიდა და გარე. თვითგამორკვევა შიდა ფორმით უკავშირდება თვითგამორკვევის უფლების არსებული სახელმწიფოს ფარგლებში რეალიზებას, ხოლო გარე ფორმა უკავშირდება ხალხის უფლებას, განსაზღვროს თავიანთი პოლიტიკური სტატუსი და ადგილი საერთაშორისო თანამეგობრობაში. რასობრივი დისკრიმინაციის ლიკვიდაციის გაეროს კომიტეტის 1996 წლის N21 რეკომენდაციაში შიდა თვითგამორკვევას განმარტავს, როგორც ყველა ხალხის უფლებას, განსაზღვროს თავიანთი ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული განვითარება ყოველგვარი გარე ჩარევის გარეშე. მოქალაქეებმა მონაწილეობა მიიღონ სახელმწიფო, საზოგადოებრივ საქმეთა წარმართვაში ნებისმიერ დონეზე. თვითგამორკვევის გარე ასპექტი, გარე თვითგამორკვევა გულისხმობს ყველა ხალხის უფლებას, თავისუფლად განსაზღვროს თავიანთი პოლიტიკური სტატუსი და ადგილი საერთაშორისო საზოგადოებაში თანაბარი უფლებების პრინციპზე დაფუძნებით და გამოსატონ საკუთარი ნება, დაკავშირებული ხალხის კოლონიალიზმისგან გათავისუფლებით და სხვა სახელმწიფოთაგან დაქვემდებარება-

10 Principle VII, para 2, Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with Charter of the United States. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_RES_2625-Eng.pdf> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

* ib. Art. 1, Declaration on the Occasion of the Fiftieth Anniversary of the United Nations. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/256/58/PDF/N9525658.pdf?OpenElement>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

** ib. Principle VII, Conference on Security and Co-operation in Europe Final Act (Helsinki Declaration). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

*** ib. Para 7, Charter of Paris for a New Europe. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.osce.org/files/f/documents/0/6/39516.pdf>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

**** ib. Part I, para 2, Vienna Declaration and Programme of Action. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/vienna-declaration-and-programme-action>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

რების, ბატონობისა და ექსპლუატაციის აკრძალვით.¹¹

პირველი, შიდა თვითგამორკვევის შემთხვევა, საშინაო შემთხვევად მიიჩნევა, არ გულისხმობს ხალხის მიერ ახალი სახელმწიფოს ჩამოყალიბებას და არ წამოიჭრება ახალი სახელმწიფოს საერთაშორისოსამართლებრივი ცნობის საკითხი, ხოლო მეორე, გარე თვითგამორკვევის შემთხვევაში, რომელიც ახალი, დამოუკიდებელი სახელმწიფოს წარმოშობასა და ამ უფლების რეალიზატორი ხალხის საერთაშორისო ასპარეზზე ახალი პოლიტიკური სტატუსით გამოჩენას უკავშირდება, წამოიჭრება ახალი სუბიექტის მესამე სახელმწიფოთა მხრიდან აღიარების საკითხი.

მიუხედავად იმისა, რომ თვითგამორკვევა პრინციპიდან უფლებად ჩამოყალიბდა და აისახა სხვადასხვა, ხსენებულ საერთაშორისო აქტებში, თვითგამორკვევის უფლების რეალიზაცია ყოველთვის რთული საკითხი იყო, რამეთუ საჭიროებს სიფრთხილეს ადამიანის ფუნდამენტური უფლებებისა და სახელმწიფოთა ინტერესების, სუვერენიტეტისა და ტერიტორიული მთლიანობის ბალანსის კუთხით. ამასთან, ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებებისა და სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების 1966 წლის საერთაშორისო პაქტებში ასახვისა და სხვა, ზემოხსენებულ საერთაშორისო აქტებში თვითგამორკვევის უფლების განმტკიცების მიუხედავად, საერთაშორისო სამართალში „ხალხის“ ცნების ერთიანი და ზუსტი განმარტება არ არსებობს. გარკვეულ შემთხვევებში, როდესაც საქმე ყოფილ კოლონიებს უკავშირდება, კო-

ნკრეტული ჯგუფის ხალხად მიჩნევა არ უკავშირდება გამოწვევებს, მაგრამ სხვა შემთხვევებში ეს საკითხი ხშირად დავას იწვევს. უფლების რეალიზებისას წამოიჭრება ხალხის, ერის, ეთნიკური, ეროვნული უმცირესობების, ძირძველი მოსახლეობის საკითხები, არსებობს სხვადასხვა დოქტრინები და თვითგამორკვევის უფლების მქონე სუბიექტებზე დავა დღემდე მიმდინარეობს.

უნდა აღინიშნოს, რომ უმნიშვნელოვანესია თვითგამორკვევის უფლების რეალიზაციისას ხალხის მიერ გამოხატული ნება იყოს ცალსახა და ასახავდეს კონკრეტულ ტერიტორიაზე მცხოვრები არა მცირე ჯგუფის ანდა ჯგუფების, არამედ ყველა ხალხის ნებას და გამოხატული იყოს საყოველთაოდ აღიარებული დემოკრატიული წესებისა და პრინციპების სრული დაცვით.

სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების 1966 წლის საერთაშორისო პაქტის 27-ე მუხლი, მიუხედავად უმცირესობების ძლიერი დაცვის გარანტიების შექმნისა, არ ქმნის მათთვის გარე თვითგამორკვევის საფუძველს.¹² ხსენებული მუხლი მიემართება ინდივიდებს და არა კოლექტივს, ერთობას. განმტკიცებული უფლებები მიეკუთვნება არა ეროვნულ უმცირესობებს, არამედ ინდივიდუალურია და მიემართება მათ ცალკეულ წარმომადგენლებს. არაა ჯგუფური უფლებები, რომლებიც კოლექტიურ საგანს მიემართებოდა. უმცირესობების უფლებები ადამიანის უფლებათა კატეგორიაა და ამ უფლებებით ინდივიდუალურად უმცირესობას მიეკუთვნებული ინდივიდები სარგებლობენ. სამოქალაქო უფლებების პაქტის

11 CERD General Recommendation No. 21: Right to self-determination: Gen. Rec. No. 21. (General Comments). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.uisrj.org/studies/emner/jus/humanrights/HUMR5508/v12/undervisningsmateriale/General%20Recommendation%20No21-self-determination.pdf>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

12 Demissie, D., 1996. Self-Determination including Secession vs. the Territorial Integrity of Nation States: A Prima Facie Case for Secession. 20 SUFFOLK TRANSNAT'L L. REV. 165, გვ. 168-169.

27-ე მუხლში უფლებები ინდივიდუალურ უფლებებადაა ჩამოყალიბებული, როგორც წევრების უფლებები და არა როგორც კოლექტიური ჯგუფის უფლებები.¹³

მკვიდრი (ძირძველი) ხალხის უფლებების გაეროს 2007 წლის დეკლარაცია ცხადად აღიარებს ძირძველი ხალხის თვითგამორკვევის უფლებას. ამ უფლების არსი გადმოცემულია ამ დეკლარაციის მე-3, მე-4 და 46(1)-ე მუხლებში.¹⁴ ამ მხრივ ის პირდაპირი ფორმა, რომლითაც ეს დეკლარაცია აღიარებს ძირძველი ხალხის თვითგამორკვევის უფლებას, უპრეცედენტოა. დამოუკიდებელი სახელმწიფოს ფარგლებში მცხოვრები უმცირესობების თვითგამორკვევის უფლებას გაეროს მიერ მანამდე მიღებული რომელიმე სხვა დეკლარაცია არ აღიარებს.¹⁵ ამ დეკლარაციის მე-3, მე-4 და 46(1)-ე მუხლების დებულებები ადასტურებს ძირძველი ხალხის შინა თვითგამორკვევის უფლებას, რომელიც მოიცავს ავტონომიის უფლებას სახელმწიფოს შემადგენლობაში.¹⁶

ცალკე საკითხია თვითგამორკვევის უფლების რეალიზების ლეგალური ფორმები. საერთაშორისო საზოგადოებაში არ არსებობს სრულად ერთგვაროვანი დამოკიდებულება იმ საკითხზე, როგორ უნდა მოხდეს თვითგამორკვევის უფლების ლეგალური რეალიზაცია. ხალხის თვითგამორკვევის უფლების რეალიზები-

სას ყველაზე ლეგალური გზა რეფერენდუმი. გაეროს გენერალური ასამბლეის 1960 წლის N1514 (XV) რეზოლუციის თანახმად, თვითგამორკვევა უნდა დაეფუძნოს კონკრეტული ტერიტორიის მოსახლეობის გაცნობიერებულ და თავისუფალ ნებას, ინფორმირებული და დემოკრატიული პროცესის პირობებში მიუკერძოებლად ჩატარებული საყოველთაო კენჭისყრის შედეგებს (პრინციპი IX).¹⁷

გაეროს გენერალური ასამბლეის 1960 წლის N1514 (XV) რეზოლუციის შესაბამისად ხალხის თვითგამორკვევის დროს ტერიტორიაზე მაცხოვრებელი ხალხის თავისუფალი და ნამდვილი ნების გამოხატვის მნიშვნელობას გაუსვა ხაზი გაეროს მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლომაც დეკოლონიზაციის კონტექსტში დასავლეთ საჰარის საქმეზე გაცემულ საკონსულტაციო დასკვნაში.¹⁸

გაეროს 1960 წლის დეკლარაცია თვითგამორკვევის უფლების აღიარებასთან ერთად ხაზს უსვამს სახელმწიფოთა ტერიტორიული მთლიანობის დაცვას. გაეროს 1970 წლის მეგობრული ურთიერთობების დეკლარაციაც უთითებს, რომ მეგობრული ურთიერთობების დეკლარაციაში არაფერი უნდა იქნეს გაგებული სუვერენული და დამოუკიდებელი, ყველას თანასწორობისა და თვითგამორკვევის პრინციპის მიხედვით მოქმედი სახელ-

13 Higgins, R., 1994. Problems and Process: International Law and How AND How We Use It. Oxford University Press, გვ. 117.

14 Art. 3, 4, 46(1), United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <www.un.org/esa/socdev/unpfi/documents/DRIPS_en.pdf> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

15 Senaratne, K., 2021. Internal Self-determination and Minority Groups. Cambridge University Press. გვ. 110.

16 იქვე. გვ. 111.

17 Principle IX, Declaration of the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/152/88/PDF/NR015288.pdf?OpenElement>> [წვდომის თარიღი 17 ნოემბერი 2023].

18 ICJ Western Sahara Advisory Opinion, 16/10/1975, General List No. 61. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.icj-cij.org/files/case-related/61/061-19751016-ADV-01-00-EN.pdf>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

მწიფობის, რომელთა მთავრობებიც ყოველგვარი განსხვავების გარეშე წარმოადგენენ ტერიტორიის ყველა ხალხს, ტერიტორიული მთლიანობისა და პოლიტიკური ერთიანობის საზიანოდ.¹⁹

ასეთივე ე. წ. „დაცვითი დათქმა“ მეორდება ვენის დეკლარაციასა და სამოქმედო პროგრამაში.²⁰

დეკლონიზაციის კონტექსტის მიღმა თვითგამორკვევა ყოველთვის ცხარე კამათს იწვევდა და ცალმხრივი სეცესია ტერიტორიული მთლიანობის პრინციპის დარღვევად მიიჩნეოდა, აღნიშნული „დაცვითი დათქმებიდან“ გამომდინარე.²¹ *Uti possidetis juris* პრინციპის განვითარებაც, რომელიც მიმართულია დეკლონიზაციის შედეგად წარმოშობილი სახელმწიფოების მიერ მიღებული, ძველი საზღვრების ხელშეუვალობის კონტექსტში საერთაშორისო სტაბილურობის მიზნების მიღწევისაკენ, არ ახალისებდა სეცესიონისტურ მოძრაობებს. ამ პრინციპის აღიარება მოხდა მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს მიერაც.²² თუკი ყველა ეთნიკური, რელიგიური ან ენობრივი ჯგუფი მოითხოვს სახელმწიფოებრიობას, ფრაგმენტაცია უსაზღვრო განდება

და მშვიდობა, უსაფრთხოება და კეთილდღეობა კი – ყველასათვის კიდევ უფრო რთული მისაღწევი.²³

თვითგამორკვევის უფლებასთან დაკავშირებით საერთაშორისო და სახელმწიფოთა შინასახელმწიფოებრივი პრაქტიკა სახელმწიფოს ტერიტორიულ ინტერესებსა და ხალხის უფლებებს შორის ბალანსის მიღწევაზე ორიენტირდა.

საგულისხმოა კანადის უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება კვებეკის საქმეზე, რომელმაც თვითგამორკვევის უფლების ახალი, ღირებული სამართლებრივი განსაზღვრება წარმოადგინა. სასამართლომ განასხვავა თვითგამორკვევის შიდა და გარე ასპექტები, მხარეები და ის უფლებები, რომლებიც თითოეულ მხარეს უკავშირდება. სასამართლომ დაადგინა, რომ ხალხის თვითგამორკვევის უფლება რეალიზდება შიდა თვითგამორკვევის უფლების ფორმით და დამატებით აღინიშნა, რომ თვითგამორკვევის უფლება აგრეთვე გულისხმობს ქვეყნიდან გამოყოფის, სეცესიის ასპექტსაც, მაგრამ მხოლოდ განსაკუთრებულ და მკაფიოდ განსაზღვრულ, ადამიანის უფლებების სასტიკი და მასობრივი ხა-

19 Principle 5, para 10, Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with Charter of the United States. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_RES_2625-Eng.pdf> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

20 Part I, para 2. Vienna Declaration and Programme of Action. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/vienna-declaration-and-programme-action>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

21 Driest, S. F., 2015. Crimea's Separation from Ukraine: An Analysis of the Right to Self-Determination and (Remedial) Secession in International Law. NETH. IIT. Law REV 62, გვ. 338. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://www.researchgate.net/publication/285386005_Crimea%27s_Separation_from_Ukraine_An_Analysis_of_the_Right_to_Self-Determination_and_Remedial_Secession_in_International_Law> [წვდომის თარიღი 17 ნოემბერი 2023].

22 ICJ Frontier Dispute (Burkina Faso/Republic of Mali), 22/12/1986, General List No. 69. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/69/069-19861222-JUD-01-00-EN.pdf>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

23 An Agenda for Peace, UN Doc. A/47/277 [5]. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://digitallibrary.un.org/record/144858?ln=en>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

რისხის დარღვევის შემთხვევაში.²⁴

კანადის უზენაესი სასამართლოს აღნიშნულმა გადაწყვეტილებამ რემედიალი სეცესიის მხარდამჭერი მოსაზრების დამატებითი განვითარების საფუძველი შექმნა.

საგულისხმოა, რომ გამოყოფის მოთხოვნები და ხალხთა თვითგამორკვევა საკმაოდ ხშირად ხდებოდა სახელმწიფოთა ტერიტორიული მთლიანობის დარღვევის, მათი დაშლისა და სამოქალაქო ომების მიზეზი. თანამედროვე ცივილიზაციის ისტორია სახელმწიფოების წარმოქმნის, განვითარებისა და სრული ან ნაწილობრივი დაშლის განუწყვეტელი პროცესია. სეპარატიზმის კრები ყველგან გვხვდება. მას არა მხოლოდ განვითარებადი ქვეყნები, არამედ ძლიერი სახელმწიფოებიც მწვავედ განიცდიან. საკმარისია გავიხსენოთ იგივე ბასკეთი და კატალონია ესპანეთში, პადანია იტალიაში, კვებეკი კანადაში, ტიბეტელები ჩინეთში და მათი მოთხოვნები. რეგიონალურ თუ მსოფლიო პოლიტიკაზე გავლენის მქონე სეპარატისტულ მოძრაობათა რიცხვი ასაც კი აღწევს. კანადის სასამართლოს გადაწყვეტილებამ კი ამ საკითხს ახალი განზომილება შესძინა და რემედიალი სეცესიაზე მსჯელობა ახალ ეტაპზე გადაიყვანა.

ტერიტორიული მთლიანობის პრინციპი

ტერიტორიული მთლიანობის პრინციპი საერთაშორისო სამართლის ერთ-ერთი ფუნდამენტური და მტკიცედ დამკვიდრებული პრინციპია, რომელიც განმტკიცებულია გაეროს წესდების მე-2 მუხლით.²⁵ ამ მუხლით აკრძალულია წევრი სახელმწიფოების ტერიტორიული მთლიანობის წინააღმდეგ ძალის გამოყენება ან ასეთი მუქარა. აღიარებულია, რომ გაეროს წესდების მე-2(4) მუხლი მიემართება მხოლოდ სახელმწიფოებს,²⁶ მოქმედებს სახელმწიფოებს შორის ურთიერთობებში და არ მიემართება ხალხს.²⁷ კოსოვოს საქმეზე საკონსულტაციო დასკვნაში მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლომ მიუთითა, რომ ტერიტორიული მთლიანობის პრინციპი სახელმწიფოთა შორის ურთიერთობების სფეროთი შემოიფარგლება.²⁸ გაეროს წესდების მე-2 მუხლის მე-4 პუნქტის დანაწესს, რომელიც მოქმედებს მხოლოდ სახელმწიფოთაშორის ურთიერთობებში, სამართლებრივი გავლენა ვერ ექნება სეცესიის საკითხებზე.²⁹ მიუხედავად ამისა, გასათვალისწინებელია ხსენებული „დაცვითი დათქმა“, რომელიც ძალის გამოყენებისა თუ ამგვარი გამოყენების მუქარის შემთხვევებისგან განსხვავებულ სხვა შემთხვევაშიც განამტკიცებს

24 Canada Supreme Court Judgment, Reference re Secession of Quebec, 20/08/1998, Case no 25506. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/1643/index.do>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

25 Art. 2, Charter of the United Nations. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf>> [წვდომის თარიღი 17 ნოემბერი 2023].

26 Dinstein, Y., 2005. War Aggression and Self-defence. Cambridge University Press, გვ. 104.

27 Anderson, G., 2013. Unilateral Non-Colonial Secession and the Use of Force: Effect on Claims to Statehood in International Law. 28 CONN. J. INT'L L. 197, გვ. 208.

28 ICJ Advisory Opinion, Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence by the Provisional Institutions of Self-Government of Kosovo, 22/07/2010, General List No. 141, პ. 80. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/141/141-20100722-ADV-01-00-EN.pdf>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

29 Anderson, G., 2013. Unilateral Non-Colonial Secession and the Use of Force: Effect on Claims to Statehood in International Law. 28 CONN. J. INT'L L. 197, გვ. 202.

ტერიტორიული მთლიანობის პრინციპს და ამგვარად მიემართება თვითგამორკვევის უფლების მქონე სუბიექტებს. ტერიტორიული მთლიანობის პრინციპს აქვს შიდა განზომილება და რელევანტურია გარე თვითგამორკვევის სეცესიის ფორმით რელიზაციის კონტექსტში.³⁰ ტერიტორიული მთლიანობის პრინციპის შინაგან-სახელმწიფოებრივი ასპექტის წარმოჩენით ტერიტორიული მთლიანობის პრინციპს განმარტავენ საერთაშორისო სამართალში ცალმხრივი სეცესიის ამკრძალავად.³¹

რემედიული სეცესია საერთაშორისო სამართალში

რემედიული სეცესიის, როგორც უკანასკნელი საშუალების (ultimum remedium), აქტიური განხილვა 1990-იან წლებში დაიწყო, რადგან ეთნიკური კონფლიქტების ზრდამ მრავალი დაარწმუნა შიდა თვითგამორკვევის უფლებადარღვეული ხალხის გარე თვითგამორკვევის უფლებით აღჭურვის საჭიროებაში.³²

ალანდის კუნძულების საქმეში კომი-

სიის მომხსენებლების მიერ ითქვა, რომ უმცირესობების სახელმწიფოსაგან გამოყოფა მხოლოდ უკანასკნელ საშუალებად უნდა ჩათვლილიყო, როდესაც სახელმწიფოს მხრიდან ნების არარსებობის თუ უუნარობის გამო სამართლიანი და ეფექტიანი გარანტიების მიღება და გამოყენება ვერ მოხდებოდა.³³

მეცნიერთა მიერ დაწყებული იქნა ამ განაცხადის ინტერპრეტირება და გარე თვითგამორკვევის დასაბუთებისათვის გამოყენება. გაეროს 1970 წლის მეგობრული ურთიერთობების დეკლარაციის (პრინციპი 5, პარაგრაფი 10) „დაცვითი დათქმისა“ და სხვა ანალოგიური დათქმების a contrario განმარტება, რომელიც გულისხმობს იმას, რომ რომელი სახელმწიფოც არ სცემს პატივს და არ უზრუნველყოფს თავისი მოსახლეობის შიდა თვითგამორკვევის უფლებას, კარგავს ტერიტორიული მთლიანობის ხელშეუხებლობის უფლებას³⁴ და გზას უთმობს ცალმხრივ სეცესიას, როგორც ამ სერიოზული უსამართლობიდან ერთადერთ გამოსავალს.³⁵

ხსენებული კონცეფცია აისახა კვებეკის საქმეზე კანადის უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებაში, რომელმაც

- 30 Driest, S. F., 2015. Crimea's Separation from Ukraine: An Analysis of the Right to Self Determination and (Remedial) Secession in International Law. NETH. IIT. Law REV 62, გვ. 354. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://www.researchgate.net/publication/285386005_Crimea%27s_Separation_from_Ukraine_An_Analysis_of_the_Right_to_Self-Determination_and_Remedial_Secession_in_International_Law> [წვდომის თარიღი 17 ნოემბერი 2023].
- 31 Orakhelashvili, A., 2008. Statehood, recognition and the United Nations system: a unilateral declaration of independence in Kosovo. 12 MAX PLANCK YB UN LAW1, გვ. 15. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://www.mpil.de/files/pdf2/mpunyb_01_orakhel_12.pdf> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].
- 32 Meester, D. H., 2010. The International Court of Justice's Kosovo Case: Assessing the Current State of International Legal Opinion on Remedial Secession, 48 Can YB Int'l L 215, გვ. 4.
- 33 The Question of the Aaland Islands: Report of the Commission of Jurists, 1920. League of Nations Official Journal Spec Supp 3, გვ. 27. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.ilsa.org/jessup/jessup10/basicmats/aaland1.pdf>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].
- 34 Buchheit, LC., 1978. Secession: the legitimacy of self-determination. Yale:Yale University Press, გვ. 221-222.
- 35 Cassese, A., 1995. Self-determination of peoples. A legal reappraisal. Cambridge University Press, გვ. 118.

ყურადღება მიაქცია ამ კონცეფციას და სასამართლომ დაადგინა, რომ „როდესაც ხალხს ეკრძალება შიდა თვითგამორკვევის უფლების რეალიზაცია, მას უფლება აქვს, უკიდურეს შემთხვევაში, მოახდინოს მისი რეალიზება სეცესიის გზით.³⁶

აღნიშნული კონცეფცია გაზიარებული იქნა კოსოვოს საქმეზე მოსამართლე იუსუფის მიერ, რომლის განსხვავებულ მოსაზრებაში განსაკუთრებულ შემთხვევაში ხალხის თვითგამორკვევის უფლებამ შესაძლოა, გაამართლოს ცალკე სახელმწიფოს შექმნის მოთხოვნა.³⁷ საქმეში „ლოიზიდუ თურქეთის წინააღმდეგ“, ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ მოსამართლეებმა უილდჰაბერმა და რაისდალმა სასამართლოს თანმხვედრ აზრში აღნიშნეს, რომ სეცესიის გზით თვითგამორკვევის უფლება ხელმისაწვდომი იქნებოდა იქ, სადაც ხალხის უფლებები განუწყვეტლივ და უხეშად ირღვევა, ან თუ ისინი საერთოდ წარმომადგენლობის გარეშე არიან, ან მასობრივად აშკარად არასათანადოს არიან წარმოდგენილნი არადემოკრატიული და დისკრიმინაციული ფორმებით.³⁸ კოსოვოს დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ საერთაშორისო ცნობისას, როგორც ჩანს, სახელმწიფოები რემედიული სეცესიის ხსენებულ კრიტერიუმებს ითვალისწინებდნენ. კოსოვოს შემთხვევა პრეცედენტულია ამ კუთხით.

ამ და დიდი ბრიტანეთი ორივე უთითებდა ადამიანის უფლებების დარღვევასა და სერბეთთან მოლაპარაკებების ამოწურვაზე.³⁹ ეს მიანიშნებს აღნიშნული პრინციპის პრაქტიკაში გამოყენებაზე, მაგრამ ეს ერთადერთი მაგალითია და ასეთი პრაქტიკა ამ ეტაპზე არ არსებობს.

ასეთ მოვლენებზე საუბარი, ამ კუთხით პარალელების გავლება აფხაზეთთან, შეუძლებელია. აფხაზების დევნის კონკრეტული ფაქტების შესახებ არცერთი საერთაშორისო უფლებადამცველი ორგანიზაცია ინფორმირებული არ ყოფილა იმ მარტივი მიზეზის გამო, რომ ასეთი ფაქტები ბუნებაში არ არსებობდა. ამასთან, მოლაპარაკებისათვის მზადყოფნა ყოვეთვის გამოთქმული იყო და გამოთქმულია საქართველოს მხრიდან, იგივე მათთვის ფართო ავტონომიის შეთავაზების კუთხით. აფხაზებს ადგილზე ყველა სამთავრობო სტრუქტურაში ადგილების უმრავლესობა ჰქონდათ, აფხაზური ენა დაცული იყო იმ პირობებში, როდესაც აფხაზეთში ქართული ენის გამოყენება იკრძალებოდა და ამჟამადაც აფხაზეთში ქართულთან ერთად აფხაზური სახელმწიფო ენადაც კი არის აღიარებული საქართველოს კონსტიტუციით.

მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს კოსოვოს საკონსულტაციო დაკვანის მიღებისას ჰქონდა შესაძლებ-

36 Canada Supreme Court Judgment, Reference re Secession of Quebec, Case no 25506, 20/08/1998, პ. 134. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/1643/index.do>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

37 ICJ Unilateral declaration of independence in respect of Kosovo: Advisory Opinion, 22/07/2010, General List No. 141. Separate Opinion of Judge Yusuf. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/141/141-20100722-ADV-01-09-EN.pdf>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

38 ECtHR, Grand Chamber Judgement, Loizidou v. Turkey, 25/03/1995, Application No. 15318/89, concurring opinion of judge Wildhaber, joined by judge Rysdal. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-58007&filename=001-58007.pdf>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

39 Orakhelashvili, A., 2008. Statehood, recognition and the United Nations system: a unilateral declaration of independence in Kosovo. 12 MAX PLANCK YB UN LAW1, გვ. 15-16. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://www.mpil.de/files/pdf2/mpunyb_01_orakhel_12.pdf> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

ლობა განემარტა და სიცხადე შეეტანა საერთაშორისო სამართალში რემედიულ სეცესიასა და თვითგამორკვევასთან მიმართებით სწორ პოზიციასთან დაკავშირებით, მაგრამ პირიქით მოხდა, ხსენებული დოქტრინა უფრო ბუნდოვანი გახდა. კოსოვო იდეალური მაგალითი იყო აღნიშნულ კონტექსტში რემედიული სეცესიისათვის, ამ დოქტრინის დასამკვიდრებლად, აკმაყოფილებს მონტევიდეოს 1933 წლის კონვენციის კრიტერიუმებს კოსოვოელი ალბანელების მუდმივი მოსახლეობის ყოლით,⁴⁰ ადმინისტრაციული ერთეულია სერბეთის ფარგლებში, კონკრეტულად 1999 წელს გაეროს სამართავად გადაცემის შემდეგ.⁴¹ გარდა ამისა, ყოფილი იუგოსლავიის დაშლას თან სდევდა ფართოდ გავრცელებული ეთნიკური წმენდა კოსოვოელი ალბანელებისა ახლანდელი სერბეთის სახელმწიფოს მხრიდან.⁴²

კოსოვოს საქმეზე 14 სახელმწიფო ემხრობოდა რემედიული სეცესიის უფლების არსებობას, 14 უარყოფდა ამგვარ უფლება, ხოლო 25 სახელმწიფოს ნეიტრალური პოზიცია ჰქონდა ამ საკითხზე. სასამართლომ კი გადაწყვიტა, რომ არ განეხილა ეს საკითხი და მიუთითა, რომ ამ საქმეში ამ საკითხის გადაწყვეტის საჭიროება არ არსებობდა და ფოკუსირდა მხოლოდ დამოუკიდებლობის გამოცხადების ლეგალურობის გარკვევაზე.⁴³ ორმა

მოსამართლემ განსხვავებულ მოსაზრებაში იმსჯელა რემედიული სეცესიის საკითხზე და მიუთითა, რომ რემედიული სეცესია შესაძლოა, არსებობდეს და მისი საბოლოოდ გაურკვევლობით ამ საკითხს ნათელი ვერ მოეფინა.

მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს მიერ ხსენებული პრინციპის გარკვევა აუცილებელია იმის დასადგენად, ეს პრინციპი საბოლოოდ დამკვიდრდება თუ არა საერთაშორისო სამართალში. არსებული გაურკვევლობა სახელმწიფოებისაგან მხოლოდ პოლიტიკური მდგენელებით ხელმძღვანელობას იწვევს აღიარების საკითხისას და აბრკოლებს საკითხის სამართლებრივი მხარის განვითარებას. ამას ნათლად მოწმობს ის ფაქტი, რომ მხოლოდ კოსოვოა ერთადერთი შემთხვევა, როდესაც საერთაშორისო აღიარება რემედიული სეცესიის პრინციპს ეფუძნება.

საქართველოს შემთხვევასთან კოსოვოს პრეცედენტის მიმართება

აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონის შემთხვევაში სეცესიის უფლება არ არსებობს. აფხაზებსა და ოსებს არ აქვთ სეცესიის უფლება.⁴⁴ ამ საკითხზე საერთა-

40 Jaber, T., 2011. A Case for Kosovo? Self-determination and Secession in the 21 st Century. *The International Journal of Human Rights* 15, 6. გვ. 931.

41 Security Council Resolution #1244 on the Situation Relating to Kosovo. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://peacemaker.un.org/kosovo-resolution1244>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

42 Crawford, J., 2006. *The Creation of States in International Law* (OUP). გვ. 419.

43 ICJ Advisory Opinion, Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence by the Provisional Institutions of Self-Government of Kosovo, 22/07/2010, General List No. 141, პ. 83. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/141/141-20100722-ADV-01-00-EN.pdf>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

44 Nussberger, A., 2009. The War between Russia and Georgia – Consequences and Unresolved Questions. *Göttingen Journal of International Law*, გვ. 363. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://d-nb.info/996096442/34>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

შორისო სამართლის სპეციალისტებს შორის არსებობს კონსენსუსი.⁴⁵ დემოკრატიული სახელმწიფოს ფარგლებში მცხოვრები ჯგუფებისათვის თვითგამორკვევის სეცესიის ფორმით რეალიზაცია მხარდაჭერილი არაა.⁴⁶ ხალხად მიჩნევის შემთხვევაშიც არ არის დაკმაყოფილებული პირობები და საერთაშორისო სამართალი ამ შემთხვევაში სახელმწიფოს ტერიტორიულ მთლიანობას უჭერს მხარს.⁴⁷

საგულისხმოა, რომ ევროსაბჭომ, ევროკავშირმა, ასევე ნატოს საპარლამენტო ასამბლეამ არაერთხელ გამოხატეს საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის მტკიცე მხარდაჭერა. საკმარისია გავიხსენოთ იმავე ევროპის საბჭოს საპარლამენტო ასამბლეის 1647 (2009) და 1647 (2009) რეზოლუციები, ნატოს საპარლამენტო ასამბლეის 382 (2010) რეზოლუცია⁴⁸ აფხაზების მიერ ქართველების ეთნიკური წმენდის შესახებ, ნატოს საპარლამენტო ასამბლეის 2023 წლის 22 მაისის 481 დეკლარაცია აფხაზეთისა და ცხინვალის რე-

გიონის განგრძობადი ოკუპაციის დაგმობის შესახებ.⁴⁹

საერთაშორისო საზოგადოება განსაკუთრებით სკეპტიკურია სეცესიის მიმართ და ჩამოაყალიბა სამართლებრივი რეჟიმი, რომელიც გამოყოფას არ უჭერს მხარს. კოსოვოს შემთხვევა გამონაკლისია საერთაშორისო პოლიტიკაში.⁵⁰

კოსოვოს შემთხვევა, როგორც *sui generis*, სრულიად უნიკალურია ამ კონტექსტში. კოსოვო საერთაშორისო თანამეგობრობის გარკვეული ნაწილის მიერაა აღიარებული და საერთაშორისო საზოგადოების მხარდაჭერის ელემენტი ამ შემთხვევაში რაღაც კუთხით დაკმაყოფილებულია.

ამასთან, არ შეიძლება ხაზი არ გაესვას იმ გარემოებას, რომ კოსოვოს აღიარება არ მომხდარა ევროკავშირის 5 სახელმწიფოს მიერ, მიუხედავად ევროკავშირის სახელმწიფოების დადებითი დამოკიდებულებისა კოსოვოს მიმართ, როდესაც კოსოვო ევროკავშირის პოტენციურ კანდი-

45 Burri, Th., 2014. 'Secession in the CIS – Causes, Consequences, and Emerging Principles' in Christian Walter and others (eds), *Self-Determination and Secession in International Law*. Oxford University Press, გვ. 141.

46 Pazartzis, P., 2006. *Secession and International Law in the European Dimension* in Marcelo G. Kohen (ed), *Secession – International Law Perspectives*. Cambridge University Press, გვ. 361.

47 Erkvania, T., 2021. *Constitutional Framework of the Conflict Regions in Georgia and the Latest Attempts for their Regulation*, *Journal of Politics and Democratization*, გვ. 26. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://jpd.gipa.ge/index.php/jpd/article/view/6352/6361>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

48 Pace Res1647 (2009) [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://pace.coe.int/en/files/17736/html>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023]; Pace Res 1647 (2009). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://pace.coe.int/en/files/17708>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023]; Nato resolution 382 (2010) [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://web.archive.org/web/20150402131545/http://www.nato-pa.int/default.asp?SHORTCUT=2245>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

49 Nato resolution. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.nato-pa.int/download-file?filename=/sites/default/files/2023-05/DECLARATION%20481%20-%20VILNIUS%20SUMMIT.pdf>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

50 Borgan, Ch., 2009. *The Language of Law and the Practice of Politics: Great Powers and the Rhetoric of Self-Determination in the Cases of Kosovo and the Rhetoric of Self-Determination in the Cases of Kosovo and South Ossetia*. *Chicago Journal of International Law*, გვ. 27. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1298&context=cjil>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

დატად განიხილება და ევროკავშირიც ვერ უკლის გვერდს კოსოვოს სტატუსთან დაკავშირებით სერბეთთან მოლაპარაკების გაგრძელების საჭიროებას. მართალია, საერთაშორისო სამართალში არსებობს შეხედულება, რომ სახელმწიფო ფაქტის საკითხია და ამას აქვს საფუძველიც, მაგრამ საერთაშორისო სამართალი სახელმწიფოების წარმოქმნის პროცესისაგან განყენებული არ არის და თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობებში სრულფასოვანი ჩართვა კონსენსუსის გარეშე ხშირ შემთხვევაში მეტად რთულდება კიდევ. საკმარისია შევნიშნოთ თუნდაც ის ფაქტი, რომ კოსოვოს გაეროს წევრობაზე ამ შემთხვევაში საუბარი არ არის, როდესაც გადაწყვეტელია სერბეთისაგან მისი აღიარების საკითხი.

აფხაზეთის შემთხვევაში რუსეთის ფედერაცია იყო პირველი სახელმწიფო, რომელმაც 2008 წელს აფხაზეთი და „სამხრეთ ოსეთი“ დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად აღიარა, რასაც შემდეგ თან სდევდა მხოლოდ რამდენიმე სახელმწიფოს მხრიდან აღიარება, მაგრამ საერთაშორისო თანამეგობრობის მხრიდან აღიარება არ მოჰყოლია. რუსეთის ფედერაციის მიერ აფხაზეთის აღიარება მოხდა იმ ვითარებაში, როდესაც კატეგორიულად ეწინააღმდეგებოდა და ეწინააღმდეგება კოსოვოს აღიარებას.

კოსოვოსა და აფხაზეთის შემთხვევებს შორის გარკვეული მსგავსებაც არსებობს, მაგრამ განსხვავება იმდენად დიდია, რომ ამ შემთხვევებს ერთმანეთისაგან რადიკალურად ასხვავებს. რეალურად კოსოვოსა და აფხაზეთის შემთხვევებს შორის ძირეული განსხვავება არსებობს.

საქართველომ 1991 წელს დამოუკიდებლობა გამოაცხადა აფხაზეთთან ერთად. საქართველოს სრულ ტერიტორიაზე, აფხაზეთის ჩათვლით, ჩატარებული რეფერენდუმის საფუძველზე გამოაცხადა დამოუკიდებლობა.

საქართველოს კონსტიტუციის მე-2 მუხლის პირველ პუნქტში აღნიშნულია, რომ საქართველო არის დამოუკიდებელი, ერთიანი და განუყოფელი სახელმწიფო, რაც დადასტურებულია 1991 წლის 31 მარტს ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე, მათ შორის აფხაზეთის ასსრ-ში და ყოფილი სამხრეთ ოსეთის ავტონომიურ ოლქში ჩატარებული რეფერენდუმით და 1991 წლის 9 აპრილის საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტით.⁵¹

სეცესიისათვის ერთ-ერთი მთავარი პირობა წარმომადგენლობის არარსებობაა. 1990-იან წლებში კი აფხაზები, რომლებიც აფხაზეთის საერთო მოსახლეობის უმცირესობას შეადგენდნენ, აფხაზეთის უმაღლეს საბჭოში უმრავლესობით იყვნენ წარმოდგენილები. კოსოვოში კი გაუქმებული იქნა საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ორგანო და იქ პირდაპირი მმართველობა იქნა დაწესებული. ცალსახაა, რომ აფხაზეთის შემთხვევაში პოლიტიკური რეპრეზენტაციის დაუცველობაზე საუბარიც კი ზედმეტია. კოსოვოში ეთნიკური აღბანელების „წმენდა“ მოხდა, ხოლო აფხაზეთში – პირიქით, ეთნიკური ნიშნით საქართველოს სხვა მოქალაქეები იქნენ გამოძევებულები თავიანთი სახლებიდან. ეს გამოავლინა ეუთოს მისიამაც და არაერთხელ დაადასტურა, რომ უდაზმართლო მოსახლეობა თავიანთი მუდმი-

51 მუხლი 2(1), საქართველოს კონსტიტუცია. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/30346?publication=36>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

ვი საცხოვრებელიდან არის განდევნილი.⁵²

აფხაზების სწრაფვა გამოყოფისაკენ ცხადი იყო შეიარაღებული დაპირისპირების დაწყებამდე. რა თქმა უნდა, პროცესს აღვივებდა რუსული მხარე. აქედან გამომდინარე, გამოყოფას ნამდვილად არ უძღოდა წინ გამოყოფის სურვილის მქონე ხალხის თვითგამორკვევის უფლების დარღვევა.

აფხაზების მხრიდან მოხდა ეთნიკური წმენდა, ქართველების გაძევება და ამ პირობებში თვითგამორკვევის საკითხზე აფხაზეთში ნებისმიერი ფორმით რეფერენდუმის ჩატარება უსაფუძვლოა.

განსხვავებით კოსოვოსაგან, სადაც მოლაპარაკებებსა და იგივე ფართო ავტონომიას არც ერთი მხარე არ ეთანხმებოდა, მოლაპარაკებებისათვის მზადყოფნისა და ფართო ავტონომიის შეთავაზება საქართველოს სახელმწიფოს მხრიდან დამატებით არაღეგითიმურს ხდის აფხაზეთის პრეტენზიებსა და დამოუკიდებლობის აღიარების სურვილს. საქართველოსაგან მრავალჯერაა გამოხატული ფართო ავტონომიის მინიჭებისათვის მზადყოფნა, კონფლიქტის მშვიდობიანი, დიპლომატიური გზებით მოგვარების მცდელობა.

არ არსებობს ფაქტები, რომ საქართველოს ცენტრალური მთავრობა აფხაზეთში ან ცხინვალის რეგიონში ადამიანის უფლებათა სისტემატურ და მასობრივ დარღვევებს მიმართავდა. არ არსებობს აფხაზებისა და „სამხრეთ ოსეთის ოლქი,“ საიდანაც ასევე მოახდინეს ქართველი მოსახლეობის იძულებითი განდევნა როგორც 2008 წლის აგვისტოს ომამდე⁵³, ისე შემდეგაც,⁵⁴ მაცხოვრებელთა მიერ გარე თვითგამორკვევის უფლების რეალიზაციის საფუძველი. აფხაზებს თუ თვითგამორკვევის უფლების მქონე ხალხად მივიჩნევთ, საერთაშორისო სამართლის ნორმების შესაბამისად, მხოლოდ თვითგამორკვევის შინა ასპექტზე იქნება საუბარი შესაძლებელი.

ქართველების ძალადობრივი ეთნიკური წმენდის ფაქტები გადმოცემულია Human Rights Watch-ის მოხსენებაში.⁵⁵

საერთაშორისო თანამეგობრობა ყოველთვის აღიარებდა საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობას.⁵⁶

საგულისხმოა ევროპის საბჭოს საპარლამენტო ასამბლეის 2008 წლის რეზოლუცია, რომლითაც ყველა სახელმწიფოს მოუწოდებს, არ აღიარონ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობა,

52 Para 2, CSCE Budapest Document. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.osce.org/files/f/documents/5/1/39554.pdf>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023]; პარაგრაფი 20, OSCE Lisbon Document. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.osce.org/files/f/documents/1/0/39539.pdf>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023]; პარაგრაფი 17, OSCE Istanbul Document. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.osce.org/files/f/documents/6/5/39569.pdf>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

53 Human Rights Watch report, 1995. Georgia/Abkhazia. ტ. 7, გვ. 6. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.hrw.org/reports/georgia953.pdf>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

54 Human Rights Watch report, 2009. Georgia/South Ossetia. გვ. 3. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/georgia0109web.pdf>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

55 Human Rights Watch, 2008. Georgia Satellite Images Show Destruction, Ethnic Attacks. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<http://hrw.org/english/docs/2008/08/28/georgia1972.txt.html>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

56 UN GA RES #62/249, 15/05/2008. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/478/71/PDF/N0747871.pdf?OpenElement>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

მტკიცედ დაგმონ რუსული ძალებისა და სამხრეთ ოსეთის de facto ხელისუფლების ეფექტურ კონტროლს დაქვემდებარებულ ტერიტორიაზე ქართველთა ეთნიკური წმენდა.⁵⁷

საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის აღიარების კუთხით მნიშვნელოვანია გაეროს უშიშროების საბჭოს რეზოლუციები. მათ შემუშავებაში რუსეთიც აქტიურად მონაწილეობდა გაეროს წესდების 25-ე მუხლის შესაბამისად. უშიშროების საბჭოს რეზოლუციები მნიშვნელოვანია გაეროს ყველა წევრი ქვეყნისათვის და მხოლოდ იმავე ორგანოს მიერ მიღებული რეზოლუციითაა შესაძლებელი მათი შეცვლა.⁵⁸

ევროკავშირის ფაქტების დამდგენი მისიის ანგარიშის მიხედვით, აფხაზეთის სახელმწიფოებრივ წარმონაქმნად განხილვა უფროა შესაძლებელი, ვიდრე „სამხრეთ ოსეთის ოლქისა.“ აფხაზეთის სახელმწიფოებრიობა საერთაშორისო თანამეგობრობის მიერ არ არის აღიარებული და ყოფილი „სამხრეთ ოსეთის ოლქის“ სახელმწიფოს კონტექსტში განხილვა საერთოდ უსაფუძვლოა. ეს ანგარიშში „სამხრეთ ოსეთის ოლქს“ „სახელმწიფოებრიობას მოკლებულ გერტიანებად“ წარმოადგენს.⁵⁹

საერთაშორისო სამართალი არ აღიარებს ახალი სახელმწიფოს ცალმხრივი გადაწყვეტილებით შექმნის უფლებას

ერთა თვითგამორკვევის პრინციპებზე დაყრდნობით, თუ საქმე არ უკავშირდება კოლონიურ და აპარტიდულ შემთხვევებს. განსაკუთრებული შემთხვევისას სახელმწიფოდან გამოყოფის თანხმობა მისაღებია ისეთი უკიდურესი პირობების შემთხვევაში, როგორც არის გენოციდი, რასაც ჯერჯერობით საყოველთაო აღიარება არ მოჰყოლია. 2008 წლის აგვისტოს ომისა და სამხრეთ ოსეთისა და აფხაზეთის აღიარების საკითხზე ევროკავშირის ფაქტების დამდგენმა კომისიამ დაადგინა, რომ ქართველების მხრიდან არავითარი გენოციდი არ ყოფილა.

აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ დაპირისპირება არ დაწყებულა 2008 წელს. 2008 წელი მხოლოდ გაგრძელებაა იმ მოვლენებისა, რომლებიც 90-იანი წლების დასაწყისში დაიწყო და აფხაზეთისაგან ქართველების ეთნიკური წმენდა და ღვენა კი იმ მოვლენებიდან მოყოლებული მიმდინარეობს.

უამრავი ქვეყნის საერთაშორისო პრაქტიკიდან გამომდინარე, სახელმწიფოთა უმეტესობა გამოხატავს აფხაზეთის საწინააღმდეგო პოზიციას, როგორც, მაგალითად, რუსეთმა კოსოვოს შემთხვევაში გამოხატა. ეს ასეა სახელმწიფოს დაშლის პროცესთან დაკავშირებითაც, რომელიც შეიძლება, განვიხილოთ მხოლოდ საქართველოს კონტექსტში საქოთა კავშირის დაშლის შემდეგ. საყოველთაოდ მიღე-

57 Resolution of PACE 1633, 2/10/2008. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17681>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

58 UNSC Res 876, 19/10/1993. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://digitallibrary.un.org/record/174481?ln=en>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023]; გაეიხოს უშიშროების საბჭოს ხეზოდუცია #1187, 30/07/1998. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://digitallibrary.un.org/record/257773?ln=en>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023]; გაეიხოს უშიშროების საბჭოს ხეზოდუცია 1808, 15/04/2008. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://digitallibrary.un.org/record/624608?ln=en>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

59 EU Report of the Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, 2009. გვ. 142. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/HUDOC_38263_08_Annexes_ENG> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

ბული *uti possidetis* პრინციპის თანახმად, მხოლოდ ყოფილი საბჭოთა კავშირის შემადგენელ რესპუბლიკებს (საქართველოს და არა მათ ტერიტორიულ ნაწილებს, სამხრეთ ოსეთი და აფხაზეთი), აქვთ უფლება, მიიღონ დამოუკიდებლობა ისეთი დიდი სახელმწიფოს დაშლის შემთხვევაში, როგორც არის საბჭოთა კავშირი. აქედან გამომდინარე, სამხრეთ ოსეთს არ ჰქონდა საქართველოდან გამოყოფის უფლება და ზუსტად იგივე მიემართება აფხაზეთსაც, იმავე მიზეზებიდან გამომდინარე. სეპარატისტული ტერიტორიული ერთეულების, სამხრეთ ოსეთისა და აფხაზეთის აღიარება მესამე ქვეყნის მიერ შესაბამისად ეწინააღმდეგება საერთაშორისო სამართალს, რადგან ასეთი ქმედება არის უკანონო ჩარევა დაზარალებული ქვეყნის, ამ შემთხვევაში საქართველოს სუვერენიტეტსა და ტერიტორიულ მთლიანობაში. ეს ეწინააღმდეგება ჰელსინკის დასკვნითი აქტის პრინციპებს, რომელთა თანახმადაც მონაწილე ქვეყნებმა პატივი უნდა სცენ ერთმანეთის სუვერენულ თანასწორობასა და ინდივიდუალობას, ისევე როგორც უფლებებს, რომლებსაც მოიცავს და ითვალისწინებს ეს სუვერენიტეტი, კერძოდ, ამაში იგულისხმება ყველა ქვეყნის უფლება სამართლებრივ თანასწორობაზე, ტერიტორიულ მთლიანობაზე, თავისუფლებაზე და პოლიტიკურ დამოუკიდებლობაზე.⁶⁰

სეცესია პროცესია და სრულდება შედეგით, მაგრამ დადებითი შედეგისათვის ძალიან მნიშვნელოვანია სწორედ პროცესის მიმდინარეობა. თუკი, მაგალითად, იმავე (ეს სიტყვა – იგივე, საერთოდ წასაშლელია) რეფერენდუმს თან სდევს *ius cogens* ნორმების დარღვევა, მაშინ იგი ლეგიტიმური ვერ იქნება. თუკი სახელმწიფო მოქმედებს დემოკრატიულად, კანონმდებლობისა და საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის პრინციპების

დაცვით, მაშინ მის შემადგენლობაში მყოფი ცალკეული ერთეულისათვის ვერ იარსებებს სეცესიის საფუძველი.

კოსოვო საერთაშორისო თანამეგობრობის მნიშვნელოვანი ნაწილის მიერაა აღიარებული და საერთაშორისო საზოგადოების მხარდაჭერის ელემენტი კოსოვოს შემთხვევაში გარკვეულწილად დაკმაყოფილებულია. აფხაზეთის შემთხვევაში ეს ელემენტი არ არსებობს და ასეთი რამ ობიექტურად არც უნდა არსებულებო. (აქ უმჯობესია, ასე ჩამოყალიბდეს)

დამოუკიდებლობის გამოცხადების ლეგიტიმურობა თვითგამორკვევის კონტექსტშიც და ამ კონტექსტის მიღმაც საერთაშორისო სამართლის კუთხით დამოკიდებულია უპირველესად შესაბამის ტერიტორიაზე მცხოვრები სრული მოსახლეობის (და არა მხოლოდ რომელიმე ნაწილის – შესაძლებელია სიტყვა სრულის ამოღება, თუ ის, რაცაა ფრჩხილებში, ჩაემატება) მიერ დემოკრატიულად გამოხატულ თავისუფალ ნებასა და ყოველი შემთხვევის კონკრეტულ გარემოებებზე. აფხაზეთის შემთხვევაში კი საერთაშორისო სამართლის იმპერატიული ნორმების დარღვევებისა და ქართველების გამოძევების პირობებში რაიმე დემოკრატიულ პროცესსა და თავისუფალ ნებაზე საუბარი საფუძველსაა მოკლებული, როდესაც ნებას გამოხატავს ტერიტორიის მოსახლეობის მხოლოდ ნაწილი, ხოლო ამ მოსახლეობის სრულმა უმრავლესობამ 1991 წლის 31 მარტის რეფერენდუმში მხარი დაუჭირა საქართველოს დამოუკიდებლობას აფხაზეთის შემადგენლობით არსებულ საზღვრებში.

მონტევიდეოს 1933 წლის კონვენციის პირველი მუხლის მიხედვით, სახელმწიფო, როგორც საერთაშორისო სამართლის სუბიექტი, აუცილებელია აკმაყოფილებდეს შემდეგ პირობებს: $\text{P}\ddot{\text{a}}\text{N}\text{P}\text{O}\text{P}$

60 იქვე. გვ. 17.

ÚYáÑÛÓÝÑÐ, ÒÐÛáÐÖæÕàãÚÐ
 âÕàÐâÝàÐÐ, Û×ÐÕàÝÑÐ ÓÐ áÎÐ
 áÑÎÛÛÛÐãÝÕÑ×ÐÛ ãà×ÐÕà×ÝÑÐá
 ÓÐÛçÐàÕÑÐá ãÛÐàÐ.⁶¹ გასათვალისწი-
 ნებელია, რომ რეალურად აფხაზეთი
 არის რუსეთის ეფექტურ კონტროლს დაქ-
 ვემდებარებული, ვერ სარგებლობს და-
 მოუკიდებლობით.

სეცესიის პროცესი სრულდება და შე-
 დგეს იღებს, როდესაც სახელმწიფოებ-
 რიობისათვის საჭირო კრიტერიუმები,
 რომლებიც ეფუძნება ეფექტურობას, და-
 ფუძნებულ ეფექტურობას, კმაყოფილდე-
 ბა და არ არსებობს საერთაშორისო სა-
 მართლის სავალდებულო ნორმების (jus
 cogens) დარღვევები სეცესიის უფლების
 რეალიზაციის პროცესში.⁶²

საერთაშორისო საზოგადოება არ
 აღიარებს თვითგამორკვევის უფლებას,
 რომელმაც შესაძლოა, დაარღვიოს ტე-
 რიტორიული მთიანობის პრინციპი. მხო-
 ლოდ იმ შემთხვევებში, როდესაც ადამი-
 ანის უფლებების დარღვევა არსებული
 სახელმწიფოსაგან არის in extremis (ეთნი-
 კური წმენდა, მასობრივი მკვლელობები
 და გენოციდი), განსხვავებით in moderato
 (პოლიტიკური, კულტურული და რასობ-
 რივი დისკრიმინაცია) იარსებებს სეცესი-
 ის უფლება საერთაშორისო ჩვეულებითი
 სამართლის მიხედვით.⁶³

კოსოვოს შემთხვევის გამო წარმოშო-
 ბილი მოლოდინისა და აზრთა სხვადა-
 სხვაობის მიუხედავად, ეს შემთხვევა არ
 გამხდარა საყოველთაოდ აღიარებული
 პრეცედენტი, არც მიემართებოდა საქა-
 რთველოს კონკრეტულ ვითარებას და
 დემოკრატიულ სახელმწიფოთა საერთა-

შორისო თანამეგობრობა განაგრძობს
 საქართველოს მხარდაჭერას ტერიტორი-
 ული მთლიანობის საკითხთან დაკავში-
 რებით.

დასკვნა

ზოგადად, საერთაშორისო სამართა-
 ლი საერთაშორისო წესრიგისა და სტა-
 ბილურობის საჭიროებისათვის დიდ
 ყურადღებას აქცევს სახელმწიფოს ტე-
 რიტორიული მთლიანობის დაცვას, დიდ
 მნიშვნელობას ანიჭებს სახელმწიფოთა
 ტერიტორიული მთლიანობის პრინციპის
 დაცვას და ავალდებულებს სახელმწიფო-
 ებს ისევე, როგორც არასახელმწიფო მო-
 ნაწილეებს, დაიცვან ეს ფუნდამენტური
 პრინციპი, რომელიც ცალმხრივი სეცესი-
 ის მცდელობებისათვის სერიოზული ბა-
 რიერია.

ხალხის თვითგამორკვევის უფლება,
 მიუხედავად კოლონიალიზმის პროცე-
 სის დასრულებისა, მაინც წარმოადგენს
 ერთ-ერთ მწვავე, სენსიტიურ და პრობლე-
 მატურ საკითხს საერთაშორისო საზოგა-
 დოებისთვის, რომელიც უნდა გადაწყდეს
 საერთაშორისო სამართლის ფუნდამე-
 ნტური პრინციპებისა და სახელმწიფო
 ინტერესების მაქსიმალური გათვალისწი-
 ნებით.

ხალხის თვითგამორკვევის უფლება
 და ტერიტორიული მთლიანობის დაცუ-
 ლობის პრინციპი ურთიერთგამომრი-
 ცხავი არაა და თვითგამორკვევის უფლე-
 ბისა და ტერიტორიული მთლიანობის
 პრინციპის რეალიზაცია ურთიერთშეთა-

61 Art. 1, Montevideo Convention on Rights and Duties of States. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.ilsa.org/jessup/jessup15/Montevideo%20Convention.pdf>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

62 Anderson, G., 2013. Secession in International Law and Relations: What are we talking about? 35 LOY. L.A. INT'L & COMP. L. REV. 343, გვ. 368. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://digitalcommons.lmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1694&context=ilr>> [წვდომის თარიღი 17 ნოემბერი 2023].

63 იქვე, გვ. 370.

ნხმებულად, ურთიერთშესაბამისად და ადამიანის უფლებების უმთავრესი ღირებულებების დაცვით უნდა მოხდეს.

უნდა ითქვას, რომ საერთაშორისო სამართალი იყო და კვლავაც რჩება სახელმწიფოს ტერიტორიული მთლიანობის პრინციპის დაცვისაკენ ორიენტირებულად. საჭიროა გონივრული ბალანსის დაცვა და თვითგამორკვევის უფლების ტერიტორიული მთლიანობის პრინციპის შესაბამისად რეალიზაცია. ამ გზაზე კი „წინააღმდეგობის“ მოგვარების ერთ-ერთი ყველაზე ეფექტიან საშუალებად თვითგამორკვევის უფლების რეალიზაციისას სწორედ თვითგამორკვევის შიდა ასპექტის წინ წამოწევაა. თვითგამორკვევის გარე ასპექტი მხოლოდ განსაკუთრებულ და ცალკეულ შემთხვევებში თუ იქნება მხარდაჭერილი. აუცილებელია ამ კონტექსტში მეტი სიცხადის მიღწევა და ნათელი წესების დადგენა, რაც ხელს შეუწყობს საკითხების უფრო სამართლებრივ ჭრილში მოგვარებას, ვიდრე მეტწილად პოლიტიკური ინტერესების მიხედვით გადაწყვეტას. ეს შეამცირებს მანიპულირებასა და ვიწრო პოლიტიკური ინტერესებით მოქმედებას.

მართალია, ხალხს თავისი ეთნიკური იდენტობისათვის ბრძოლაში მხოლოდ უკანასკნელ საშუალებად შეუძლია, მიმართოს სეცესიის უფლებას, მაგრამ, სანამ რემედიული სეცესიის საკითხი ბუნდოვნად რჩება (დეტალური და ამომწურავი რეგულაციის გარეშე), არსებობს მანიპულირების საშუალება და სახელმწიფოების მხრიდანაც ამ საკითხს შეგნებულად რეალურ პოლიტიკას და არა სამართალს უქვემდებარებენ.

რემედიული სეცესიის უფლება საერთაშორისო სამართალში კვლავ გადაუწყვეტელია. ეს საკითხი კვლავაც ბუნდოვანია. საერთაშორისო სასამართლოს კოსოვოს საქმეზე ამ საკითხისათვის ნათელი არ მოუფენია და არ არის დადგე-

ნილი საერთაშორისო-სამართლებრივი სტანდარტი. კონკრეტული უფლების მხარდაჭერა კი უნდა ხდებოდეს მხოლოდ და მხოლოდ ცალსახა და ერთმნიშვნელოვანი პრაქტიკის საფუძველზე, რაც ამ შემთხვევაში რემედიულ სეცესიასთან დაკავშირებით ნამდვილად არ არსებობს.

მიუხედავად კოსოვოს შემთხვევის ერთმნიშვნელოვნად გამონაკლისობისა, ბუნდოვანების პირობებში რემედიული სეცესია საერთაშორისო სამართლის ფუნდამენტური პრინციპებისათვის დიდ გამოწვევად რჩება.

ცალმხრივი სეცესიის რაიმე სახით აბსოლუტიზაცია დაუშვებელია, რადგან იგი სავსეა სერიოზული გამოწვევებითა და საფრთხევით, რომლის (აქ იყოს სიტყვა რომლის) ნათელი დადასტურებაცაა მსოფლიოში ეთნიკური დაძაბულობის ზრდა და სეპარატისტული განწყობების ფართოდ გავრცელება.

დემოკრატიული ქვეყნების მიერ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის აღიარებაზე უარის თქმა და არაღიარების პოლიტიკის მხარდაჭერა სწორედაც, რომ კარგი მაგალითია უსაფუძვლო სეცესიონისტური მოძრაობების მოსათოკად და საერთაშორისო სამართლის ფუნდამენტური პრინციპების დაცულობის უზრუნველსაყოფად, რამეთუ მსგავსი, საერთაშორისო სამართლის სავალდებულო ნორმების დარღვევით წარმოქმნილი წარმონაქმნები არა მხოლოდ ერთი სახელმწიფოს ინტერესებს ხელყოფს, არამედ გამოიყენებიან სხვა, არადემოკრატიული სახელმწიფოების ინტერესების შესასრულებლად, ახალისებს სხვა სეპარატისტულ ჯგუფებს და საფრთხეს უქმნის მსოფლიოში სტაბილური გარემოს ჩამოყალიბებას.

ყველა შემთხვევა ინდივიდუალურია, თუმცა არსებობს საერთო კანონზომიერებებიც. სახელმწიფოებსა და უმცირესობის ჯგუფებს შორის ძალადობისა და და-

პირისპირების თავიდან ასაცილებლად უდავოდ მნიშვნელოვანია ნათლად განსაზღვრული წესების არსებობა, რომლებიც იმოქმედებს საერთაშორისო ურთიერთობებში.

როგორც აღინიშნა, რემედიული სეცესიის უფლება საერთაშორისო სამართალში კვლავ გადაუწყვეტელია, რემედიული სეცესიის დამდგენი ცალსახა საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმები არ არსებობს და კოსოვოს შემთხვევასაც არ მოჰყოლია ამ უფლების საერთაშორისო ჩვეულებით სამართალში რაიმე ფორმით ერთმნიშვნელოვანი დამკვიდრება. თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში არსებობს გარკვეული ტენდენციები და შესაძლოა, ტერიტორიული მთლიანობის პრინციპი არ განვიხილოთ ხელშეუხებელ წინაპირობად, მაგრამ ერთმნიშვნელოვანია, რომ ნებისმიერ შემთხვევაში აფხაზეთისა და „სამხრეთ ოსეთის“ კონტექსტში,

თუნდაც ამ კონკრეტული მიზნისათვის მათი თვითგამორკვევის უფლების მქონე ხალხად მიჩნევის შემთხვევაშიც, რემედიული სეცესიის უფლება ერთმნიშვნელოვნად ეწინააღმდეგება საერთაშორისო სამართლის მოქმედ ნორმებს და მათი აღიარება სხვა სახელმწიფოს მიერ პირდაპირ უგულებელყოფს საერთაშორისო სამართალს, რადგან ასეთი ქმედება არის უკანონო ჩარევა დაზარალებული ქვეყნის, ამ შემთხვევაში საქართველოს სუვერენიტეტსა და ტერიტორიულ მთლიანობაში.

თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში დიდი ყურადღება უნდა მიექცეს თვითგამორკვევის სწორედ შინა ასპექტს, რამეთუ დემოკრატია და ადამიანის უფლებების დაცვა არის სეპარატისტული პრეტენზიების მოგვარების, ჯანსაღი თანამშრომლობის განვითარებისა და საერთო სასიკეთო გარემოს შექმნის უმთავრესი, მშვიდობიანი და პრაქტიკული გზა.

ბიბლიოგრაფია:

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ალექსიძე, ლ., 2010. თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი. თბილისი.
2. Anderson, G., 2013. Secession in International Law and Relations: What are we talking about? 35 LOY. L.A. INT'L & COMP. L. REV. 343. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://digitalcommons.lmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1694&context=ilr>> [წვდომის თარიღი 17 ნოემბერი 2023].
3. Borgan, Ch., 2009. The Language of Law and the Practice of Politics: Great Powers and the Rhetoric of Self-Determination in the Cases of Kosovo and the Rhetoric of Self-Determination in the Cases of Kosovo and South Ossetia. Chicago Journal of International Law. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1298&context=cjil>>
4. Christakis, Th., 2011. The ICJ Advisory Opinion on Kosovo: "Has International Law Something to Say about Secession?" Leiden Journal of International Law.
5. Driest, S. F., 2015. Crimea's Separation from Ukraine: An Analysis of the Right to Self Determination and (Remedial) Secession in International Law. NETH. IIT. Law REV 62. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://www.researchgate.net/publication/285386005_Crimea%27s_Separation_from_Ukraine_An_Analysis_of_the_Right_to_Self-Determination_and_Remedial_Secession_in_International_Law> [წვდომის თარიღი 17 ნოემბერი 2023].
6. Duruigbo, E., 2006. Permanent Sovereignty and Peoples Ownership of Natural Resources in International Law. George Washington International Law Review.
7. Erkvania, T., 2021. Constitutional Framework of the Conflict Regions in Georgia and the

[წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

- Latest Attempts for their Regulation'. Journal of Politics and Democratization. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://jpd.gipa.ge/index.php/jpd/article/view/6352/6361>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].
8. Grammatikas, V., 2009. Kosovo v. South Ossetia? (Modern Politics of Secession and International Law). თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საერთაშორისო სამართლის ჟურნალი, 1. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://tsu.ge/assets/media/files/76/Journal/Journal%20International%20Law%20N1_2009.pdf> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].
 9. McWhinney, E., 2007. Self-Determination of Peoples and Plural-Ethnic States in Contemporary International Law: Failed States, Nation-Building, and the Alternative, Federal Option. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
 10. Orakhelashvili, A., 2008. Statehood, Recognition and the United Nations system: a unilateral declaration of independence in Kosovo. 12 MAX PLANCK YB UN LAW1 (2008). [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://www.mpil.de/files/pdf2/mpunyb_01_orakhel_12.pdf> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].
 11. Wilde, R., 2011. Self-Determination, Secession, and Dispute Settlement after the Kosovo Advisory Opinion. Cambridge University press.

ნორმატიული მასალა:

1. საქართველოს კონსტიტუცია. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/30346?publication=36>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].
2. Charter of the United Nations. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf>> [წვდომის თარიღი 17 ნოემბერი 2023].
3. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <[https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_2200A\(XXI\)_economic.pdf](https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_2200A(XXI)_economic.pdf)> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].
4. International Covenant on Civil and Political Rights. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.un.org/en/development/desa/>

- <[https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_2200A\(XXI\)_civil.pdf](https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_2200A(XXI)_civil.pdf)> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].
5. Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with Charter of the United States. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_RES_2625-Eng.pdf> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].
 6. United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <www.un.org/esa/socdev/unpfi/documents/DRIPS_en.pdf> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

სასამართლო პრაქტიკა:

1. ECtHR, Grand Chamber Judgement, Loizidou v. Turkey, 25/03/1995, application No. 15318/89, concurring opinion of judge Wildhaber, joined by judge Rysdhal. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-58007&file-name=001-58007.pdf>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].
2. ICJ Advisory Opinion, Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence by the Provisional Institutions of Self-Government of Kosovo, 22/07/2010, General List No. 141. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/141/141-20100722-ADV-01-00-EN.pdf>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].
3. ICJ Unilateral declaration of independence in respect of Kosovo: Advisory Opinion, 22/07/2010, General List No. 141. Separate Opinion of Judge Yusuf. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/141/141-20100722-ADV-01-09-EN.pdf>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].
4. ICJ Frontier Dispute (Burkina Faso/Republic of Mali), 22/12/1986, General List No 69. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/69/069-19861222-JUD-01-00-EN.pdf>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].

5. Canada Supreme Court Judgment, Reference re Secession of Quebec, 20/08/1998, Case no 25506. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/1643/index.do>> [წვდომის თარიღი 18 ნოემბერი 2023].
7. Erkvania, T., 2021. Constitutional Framework of the Conflict Regions in Georgia and the Latest Attempts for their Regulation'. Journal of Politics and Democratization. [Online] available at: <<https://jpd.gipa.ge/index.php/jpd/article/view/6352/6361>> [Accessed 17 November 2023]. (in English)

BIBLIOGRAPHY:

Used Literature:

1. Aleksidze, L., 2010. Contemporary International Law. Tbilisi. (in Georgian)
2. Anderson, G., 2013. Secession in International Law and Relations: What are we talking about? 35 LOY. L.A. INT'L & COMP. L. REV. 343. [Online] available at: <<https://digitalcommons.lmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1694&-context=ilr>> [Accessed 17 November 2023]. (in English)
3. Borgan, Ch., 2009. The Language of Law and the Practice of Politics: Great Powers and the Rhetoric of Self-Determination in the Cases of Kosovo and the Rhetoric of Self-Determination in the Cases of Kosovo and South Ossetia. Chicago Journal of International Law. [Online] available at: <<https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1298&-context=cjil>> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
4. Christakis, Th., 2011. The ICJ Advisory Opinion on Kosovo: "Has International Law Something to Say about Secession?" Leiden Journal of International Law. (in English)
5. Driest, S. F., 2015. Crimea's Separation from Ukraine: An Analysis of the Right to Self Determination and (Remedial) Secession in International Law, NETH. IIT. Law REV 62. [Online] available at: <https://www.researchgate.net/publication/285386005_Crimea%27s_Separation_from_Ukraine_An_Analysis_of_the_Right_to_Self-Determination_and_Remedial_Secession_in_International_Law> [Accessed 17 November 2023]. (in English)
6. Duruigbo, E., 2006. Permanent Sovereignty and Peoples Ownership of Natural Resources in International Law, George Washington International Law Review. (in English)
8. Grammatikas, V., 2009. Kosovo v. South Ossetia? (Modern Politics of Secession and International Law), Tbilisi State University. International Law Journal, 1. [Online] available at: <https://tsu.ge/assets/media/files/76/Journal/Journal%20International%20Law_N1_2009.pdf> [Accessed 17 November 2023]. (in English)
9. McWhinney, E., 2007. Self-Determination of Peoples and Plural-Ethnic States in Contemporary International Law: Failed States, Nation-Building, and the Alternative, Federal Option. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers. (in English)
10. Orakhelashvili, A., 2008. Statehood, recognition and the United Nations system: a unilateral declaration of independence in Kosovo. 12 MAX PLANCK YB UN LAW1. [Online] available at: <https://www.mpil.de/files/pdf2/mpu-nyb_01_orakhel_12.pdf> [Accessed 17 November 2023]. (in English)
11. Wilde, R., 2011. "Self-Determination, Secession, and Dispute Settlement after the Kosovo Advisory Opinion". Cambridge University press. (in English)

Normative materials:

1. Constitution of Georgia. [Online] available at: <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/30346?publication=36>> [Accessed 18 November 2023]. (in Georgian)
2. Charter of the United Nations. [Online] available at: <<https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf>> [Accessed 17 November 2023]. (in English)
3. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. [Online] available at: <[https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_2200A\(XXI\)_economic.pdf](https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_2200A(XXI)_economic.pdf)> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
4. International Covenant on Civil and Political

- Rights. [Online] available at: [https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_2200A\(XXI\)_civil.pdf](https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_2200A(XXI)_civil.pdf) [Accessed 18 November 2023]. (in English)
5. Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with Charter of the United States. [Online] available at: https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_RES_2625-Eng.pdf [Accessed 18 November 2023]. (in English)
 6. United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. [Online] available at: www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_en.pdf [Accessed 18 November 2023]. (in English)
- Judicial practice:**
1. ECtHR, Grand Chamber Judgement, *Loizidou v. Turkey*, 25/03/1995, application No. 15318/89, concurring opinion of judge Wildhaber, joined by judge Rysdal. [Online] available at: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-58007&file-name=001-58007.pdf> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
 2. ICJ Advisory Opinion, *Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence by the Provisional Institutions of Self-Government of Kosovo*, 22/07/2010, General List No. 141. [Online] available at: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/141/141-20100722-ADV-01-00-EN.pdf> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
 3. ICJ Unilateral declaration of independence in respect of Kosovo: Advisory Opinion, 22/07/2010, General List No. 141. Separate Opinion of Judge Yusuf. [Online] available at: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/141/141-20100722-ADV-01-09-EN.pdf> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
 4. ICJ Frontier Dispute (*Burkina Faso/Republic of Mali*), 22/12/1986, General List No 69. [Online] available at: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/69/069-19861222-JUD-01-00-EN.pdf> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
 5. Canada Supreme Court Judgment, *Reference re Secession of Quebec*, 20/08/1998, Case no 25506. [Online] available at: <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/1643/index.do> [Accessed 18 November 2023]. (in English)

REFERENCES:

1. Anderson, G., 2013. *Secession in International Law and Relations: What are we talking about?* 35 LOY. L.A. INT'L & COMP. L. REV. 343, p. 344. [Online] available at: <https://digitalcommons.lmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1694&context=ilr> [Accessed 17 November 2023]. (in English)
2. Ibid. p. 353.
3. Ibid. p. 354.
4. Art. 1(2), Charter of the United Nations. [Online] available at: <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf> [Accessed 17 November 2023]. (in English)
5. Driest, S. F., 2015. *Crimea's Separation from Ukraine: An Analysis of the Right to Self Determination and (Remedial) Secession in International Law*. NETH. IIT. LAW REV 62. p. 335-336. [Online] available at https://www.researchgate.net/publication/285386005_Crimea%27s_Separation_from_Ukraine_An_Analysis_of_the_Right_to_Self-Determination_and_Remedial_Secession_in_International_Law [Accessed 17 November 2023]. (in English)
6. Preamble and Para 2, Declaration of the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples. [Online] available at <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/152/88/PDF/NR015288.pdf?OpenElement> [Accessed 17 November 2023]. (in English)
7. Ibid. para 5.
8. Art. 1(1), International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. [Online] available at:

- <[https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_2200A\(XXI\)_economic.pdf](https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_2200A(XXI)_economic.pdf)> [Accessed 17 November 2023]. (in English)
9. Art. 1(1), International Covenant on Civil and Political Rights. [Online] available at <[https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_2200A\(XXI\)_civil.pdf](https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_2200A(XXI)_civil.pdf)> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
 10. Principle VII, para 2, Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with Charter of the United States. [Online] available at <https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_RES_2625-Eng.pdf> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
 11. CERD General Recommendation No. 21: Right to self-determination: Gen. Rec. No. 21. (General Comments). [Online] available at <https://www.uio.no/studier/emner/jus/humanrights/HUMR5508/v12/undervisningsmateriale/General%20Recommendation%20No21-self-determination.pdf>> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
 12. Demissie, D., 1996. Self-Determination including Secession vs. the Territorial Integrity of Nation States: A Prima Facie Case for Secession. 20 SUFFOLK TRANSNAT'L L. REV. 165, pp. 168–169. (in English)
 13. Higgins, R., 1994. Problems and Process: International Law and How AND How We Use It. Oxford University Press, p. 117. (in English)
 14. Art. 3, 4, 46(1). United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. [Online] available at <www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_en.pdf> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
 15. Senaratne, K., 2021. Internal Self-determination and Minority Groups. Cambridge University Press, p. 110. (in English)
 16. Ibid. p. 111.
 17. Principle IX, Declaration of the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples. [Online] available at <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/152/88/PDF/NR015288.pdf?OpenElement>> [Accessed 17 November 2023]. (in English)
 18. ICJ Western Sahara Advisory Opinion, 16/10/1975, General List No. 61. [Online] available at <<https://www.icj-cij.org/files/case-related/61/061-19751016-ADV-01-00-EN.pdf>> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
 19. Principle 5, para 10. Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with Charter of the United States. [Online] available at <https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_RES_2625-Eng.pdf> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
 20. Part I, para 2, Vienna Declaration and Programme of Action. [Online] available at <<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/vienna-declaration-and-programme-action>> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
 21. Driest, S. F., 2015. Crimea's Separation from Ukraine: An Analysis of the Right to Self Determination and (Remedial) Secession in International Law. NETH. IIT. LAW REV 62, p. 338. [Online] available at <https://www.researchgate.net/publication/285386005_Crimea%27s_Separation_from_Ukraine_An_Analysis_of_the_Right_to_Self-Determination_and_Remedial_Secession_in_International_Law> [Accessed 17 November 2023]. (in English)
 22. ICJ Frontier Dispute (Burkina Faso/Republic of Mali), 22/12/1986, General List No. 69. [Online] available at <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/69/069-19861222-JUD-01-00-EN.pdf>> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
 23. An Agenda for Peace, UN Doc. A/47/277 [5]. [Online] available at <<https://digitallibrary.un.org/record/144858?ln=en>> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
 24. Canada Supreme Court Judgment, Reference re Secession of Quebec, 20/08/1998, Case no 25506. [Online] available at <<https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/1643/index.do>> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
 25. Art. 2, Charter of the United Nations. [Online] available at: <<https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf>> [Accessed 17 November 2023]. (in English)
 26. Dinstein, Y., 2005. War Aggression and Self-defence. Cambridge University Press, p. 104. (in English)

27. Anderson, G., 2013. Unilateral Non-Colonial Secession and the Use of Force: Effect on Claims to Statehood in International Law. 28 CONN. J. INT'L L. 197, p. 208. (in English)
28. ICJ Advisory Opinion, Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence by the Provisional Institutions of Self-Government of Kosovo, 22/07/2010, General List No. 141, p. 80. [Online] available at <<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/141/141-20100722-ADV-01-00-EN.pdf>> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
29. Anderson, G., 2013. Unilateral Non-Colonial Secession and the Use of Force: Effect on Claims to Statehood in International Law. 28 CONN. J. INT'L L. 197, p. 202. (in English)
30. Driest, S. F., 2015. Crimea's Separation from Ukraine: An Analysis of the Right to Self Determination and (Remedial) Secession in International Law. NETH. IIT. LAW REV 62, p. 354. [Online] available at <https://www.researchgate.net/publication/285386005_Crimea%27s_Separation_from_Ukraine_An_Analysis_of_the_Right_to_Self-Determination_and_Remedial_Secession_in_International_Law> [Accessed 17 November 2023]. (in English)
31. Orakhelashvili, A., 2008. Statehood, recognition and the United Nations system: a unilateral declaration of independence in Kosovo. 12 MAX PLANCK YB UN LAW1, p. 15. [Online] available at <https://www.mpil.de/files/pdf2/mpunyb_01_orakhel_12.pdf> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
32. Meester, D. H, 2010. The International Court of Justice's Kosovo Case: Assessing the Current State of International Legal Opinion on Remedial Secession (2010) 48 Can YB Int'l L 215, p. 4. (in English)
33. The Question of the Aaland Islands: Report of the Commission of Jurists, 1920. League of Nations Official Journal Spec Supp 3, p. 27. [Online] available at <<https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup10/basicmats/aaland1.pdf>> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
34. Buchheit, LC., 1978. Secession: the legitimacy of self-determination. Yale: Yale University Press, p. 221-222. (in English)
35. Cassese, A., 1995. Self-determination of peoples. A legal reappraisal. Cambridge University Press, p. 118. (in English)
36. Canada Supreme Court Judgment, Reference re Secession of Quebec, 20/08/1998, Case no 25506, para 134. [Online] available at <<https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/1643/index.do>> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
37. ICJ Unilateral declaration of independence in respect of Kosovo: Advisory Opinion, 22/07/2010, General List No. 141. Separate Opinion of Judge Yusuf. [Online] available at <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/141/141-20100722-ADV-01-09-EN.pdf>> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
38. ECtHR, Grand Chamber Judgement, Loizidou v. Turkey, 25/03/1995, Application No. 15318/89, concurring opinion of judge Wildhaber, joined by judge Ryssdal. [Online] available at <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-58007&filename=001-58007.pdf> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
39. Orakhelashvili, A., 2008. Statehood, recognition and the United Nations system: a unilateral declaration of independence in Kosovo. 12 MAX PLANCK YB UN LAW1, p. 15-16. [Online] available at <https://www.mpil.de/files/pdf2/mpunyb_01_orakhel_12.pdf> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
40. Jaber T., 2011. A Case for Kosovo? Self-determination and Secession in the 21 st Century. The International Journal of Human Rights 15,6, p. 931. (in English)
41. Security Council Resolution #1244 on the Situation Relating to Kosovo. [Online] available at <<https://peacemaker.un.org/kosovo-resolution1244>> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
42. Crawford, J., 2006. The Creation of States in International Law (OUP). p. 419. (in English)
43. ICJ Advisory Opinion, Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence by the Provisional Institutions of Self-Government of Kosovo, 22/07/2010, General List No. 141, p. 83. [Online] available at <<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/141/141-20100722-ADV-01-00-EN.pdf>> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
44. Nussberger, A., 2009. The War between Russia and Georgia – Consequences and Unresolved Questions. Göttingen Journal of International

- Law, p. 363. [Online] available at <<https://d-nb.info/996096442/34>> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
45. Burri, Th., 2014. 'Secession in the CIS – Causes, Consequences, and Emerging Principles' in Christian Walter and others (eds), *Self-Determination and Secession in International Law*. Oxford University Press, pp. 141-143. (in English)
 46. Photini, P., 2006. *Secession and International Law in the European Dimension* in Marcelo G. Kohen (ed), *Secession – International Law Perspectives*. Cambridge University Press, p. 361. (in English)
 47. Erkvania, T., 2021. *Constitutional Framework of the Conflict Regions in Georgia and the Latest Attempts for their Regulation*. *Journal of Politics and Democratization*, p. 26. [Online] available at <<https://jpd.gipa.ge/index.php/jpd/article/view/6352/6361>> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
 48. Pace Res1647 (2009). [Online] available at <<https://pace.coe.int/en/files/17736/html>> [Accessed 18 November 2023]; Pace Res 1647 (2009). [Online] available at <<https://pace.coe.int/en/files/17708>> [Accessed 18 November 2023]; Nato resolution 382 (2010). [Accessed 18 November 2023]. <<https://web.archive.org/web/20150402131545/http://www.nato-pa.int/default.asp?SHORTCUT=2245>> [Accessed 18 November 2023].
 49. Nato resolution [Online] available at <<https://www.nato-pa.int/download-file?filename=/sites/default/files/2023-05/DECLARATION%20481%20-%20VILNIUS%20SUMMIT.pdf>> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
 50. Borgan, Ch., 2009. *The Language of Law and the Practice of Politics: Great Powers and the Rhetoric of Self-Determination in the Cases of Kosovo and the Rhetoric of Self-Determination in the Cases of Kosovo and South Ossetia*. *Chicago Journal of International Law*, p. 27. [Online] available at <<https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1298&context=cjil>> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
 51. Art. 2(1), Constitution of Georgia. [Online] available at <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/30346?publication=36>> [Accessed 18 November 2023]. (in Georgian)
 52. Para 2, CSCE Budapest Document. [Online] available at <<https://www.osce.org/files/f/documents/5/1/39554.pdf>> [Accessed 18 November 2023]. (in English); Para 20, OSCE Lisbon Document. [Online] available at <<https://www.osce.org/files/f/documents/1/0/39539.pdf>> [Accessed 18 November 2023]. (in English); Para 17, OSCE Istanbul Document. [Online] available at <<https://www.osce.org/files/f/documents/6/5/39569.pdf>> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
 53. Human Rights Watch report, 1995. *Georgia/Abkhazia, v. 7, p. 6*. [Online] available at <<https://www.hrw.org/reports/georgia953.pdf>> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
 54. Human Rights Watch report, 2009. *Georgia/South Ossetia, p. 3*. [Online] available at <<https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/georgia0109web.pdf>> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
 55. Human Rights Watch, 2008. *Georgia Satellite Images Show Destruction, Ethnic Attacks*. [Online] available at <http://hrw.org/english/docs/2008/08/28/georgia1972_txt.html> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
 56. UN GA Res 62/249, 15/05/2008. [Online] available at <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/478/71/PDF/N0747871.pdf?OpenElement>> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
 57. Resolution of PACE 1633, 2/10/2008. [Online] available at <<https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17681>> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
 58. UNSC Res 876, 19/10/1993. [Online] available at <<https://digitallibrary.un.org/record/174481?ln=en>> [Accessed 18 November 2023]. (in English); UNSC Res 1187, 30/07/1998. [Online] available at <<https://digitallibrary.un.org/record/257773?ln=en>> [Accessed 18 November 2023]. (in English); UNSC Res 1808, 15/04/2008. [Online] available at <<https://digitallibrary.un.org/record/624608?ln=en>> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
 59. EU Report of the Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, 2009. p. 142. [Online] available at <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/HUDOC_38263_08_Annexes_ENG> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
 60. Ibid. p. 17.

61. Art. 1, Montevideo Convention on Rights and Duties of States. [Online] available at <<https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup15/Montevideo%20Convention.pdf>> [Accessed 18 November 2023]. (in English)
62. Anderson, G., 2013. Secession in International Law and Relations: What are we talking about? 35 LOY. L.A. INT'L & COMP. L. REV. 343, p. 368. [Online] available at: <<https://digitalcommons.lmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1694&context=ilr>> [Accessed 17 November 2023]. (in English)
63. Ibid. p. 370.

კონსენსუსი – პოლიტიკური კულტურის მარჯვენაბელი

სალომე გურგუჩიანი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სამართლის და საერთაშორისო ურთიერთობების ფაკულტეტის დოქტორანტი

ელ: ფოსტა: s.gurguchiani@gmail.com

აბსტრაქტი

სტატია წარმოადგენს მცდელობას, გაანალიზოს, თუ რა ნაბიჯები იდგმება ქვეყნის ეროვნული ინტერესების განხორციელების და სამშვიდობო კულტურული პოლიტიკის წარმოების მიზნებისთვის ადგილობრივ დონეზე, სტატია, მეორე მხრივ, წარმოადგენს აკადემიურ კვლევას, რომელიც მოახდენს პოლიტიკური კულტურის ანალიზის ფონზე, ფორმალური და არაფორმალური ინსტიტუტების, სხვადასხვა ინტერესთა ჯგუფების, ძალაუფლებისა და პოლიტიკური პარტიების პლატფორმების სისტემურ ანალიზს.

სტატიის მიზანია მიაწოდოს მკითხველს ინფორმაცია საერთაშორისო მოლაპარაკებების წარმოების ბუნების, არსის და ფუნქციის, მისი მნიშვნელობის შესახებ, ასევე რა როლი აქვს მას სადავო საკითხებზე შეთანხმების მიღწევის პროცესში, ნაშრომში განხილული იქნება მოლაპარაკებების პროცესი, მომზადების ეტაპები, სტრატეგია და ტაქტიკა.

სტატიაში გაანალიზებულია კონსენსუსისა და მოლაპარაკებების არსი, ამასთან ქვეყნის შიდა და საგარეო კულტურული პოლიტიკის წარმოების კუთხით არსებული მდგომარეობა და გადასადგმელი ნაბიჯების მნიშვნელობა.

საკვანძო სიტყვები: გამონწვევა, კომპრომისი, რადიკალიზმი

CONSENSUS – INDICATOR OF POLITICAL CULTURE

Salome Gurguchiani

PhD student at the Faculty of Law and International Relationship at Georgian Technical University

Email: s.gurguchiani@gmail.com

სალომე გურგუჩიანი

ABSTRACT

THE ARTICLE represents an attempt to analyse the steps taken to implement national interests of the country and peaceful cultural policy at a local level.

On the other hand, the article is an academic research of system analysis of formal and informal institutions, different interest groups and also policy platforms of different political parties. This analysis will be carried out on the basis of political culture of the country.

The aim of the article is to inform readers about the importance and functions of negotiations in solving controversial issues. The article will reveal the process of negotiations, the stages of preparation, the tactics and the strategy.

In the article we analyse the essence of consensus and negotiations and the steps that should be taken in the foreign and internal cultural politics of the State.

KEYWORDS: Challenge, compromise, radicalism

შესავალი

კაცობრიობის ისტორიაში დიალოგი, როგორც მხარეთა ურთიერთობის ფორმა, ყოველთვის იყო უაღრესად მნიშვნელოვანი მოვლენა, მოლაპარაკებას და კომპრომისს განსაკუთრებით კონფლიქტურ სიტუაციაში ალტერნატივა არ გააჩნია, სამშვიდობო პოლიტიკის წარმოების მთავარი იარაღი სწორედ მოლაპარაკების წარმოების ტექნიკის, უნარების დახვეწა და გაძლიერებაა. დღესდღეობით ორად გახლეჩილი საზოგადოების გაერთიანებისთვისა და პოლარიზებული გარემოს დასაცხრობად აუცილებელია ქმედითი ნაბიჯების გადადგმა, აღნიშნული კი მიიღწევა სიძულვილის ენის ჩანაცვლებით და სწორი კომუნიკაციის წარმოებით, საქართველოში პოლარიზაციამ იმგვარ ზღვარს მიაღწია, რომ შეუძლებელია იგი ქვეყნისთვის სასარგებლოდ დასრულდეს, ამდენად, განსხვავებული შეხედულებების დასაახლოვებლად მნიშვნელოვანია დიალოგის და იმგვარი სასაუბრო ფორმატის შექმნა, რომელიც გამოკვეთს პრობლემის არსს და წარმოაჩინს საფრთხეს, რომელშიც საზოგადოების თითოეული წევრი გაცნობიერებულად თუ გაუცნობიერებლად მონაწილეობს, მწვავე პოლარიზაცია მოლაპარაკებების წარმოებისა და კომპრომისის საჭიროებაზე მიუთითებს, ხსენებული არა მხოლოდ უსაფრთხოებისთვის არის აუცილებელი, არამედ პოლიტიკური კულტურის განმსაზღვრელ ინდიკატორს წარმოადგენს.

ამგვარად, ჩემ მიერ საკვლევი საკითხის ირგვლივ მსჯელობა ემსახურება, წარმოაჩინოს, თუ რა როლი აქვს კონსენსუსს პოლიტიკური კულტურის ჩამოყალიბებაში, სტატიაში განხილულია პოლიტიკური კულტურის ფენომენი, როგორც საზოგადოების პოლიტიკური ცხოვრების უმნიშვნელოვანესი კომპონენტი და მისი პოზიტიური როლი.

პოლიტიკური კულტურა არის კაცობრიობის ზოგადი კულტურის საყოველთაოდ აღიარებული სფერო, რომელიც პირდაპირ კავშირშია პოლიტიკასთან, პოლიტიკურ საქმიანობასთან, ქვეყანასა და ადამიანების ცნობიერებასთან. პოლიტიკური კულტურის ჩამოყალიბებაზე გავლენას ახდენს პოლიტიკური ორიენტაციები, ცალკეული პირების, მცირე და დიდი ჯგუფების, პოლიტიკური ქცევა.

პოლიტიკური კულტურის შესწავლას სარგებელი მოაქვს პოლიტიკური მეცნიერებისთვის, კონსენსუსის წყალობით კი შესაძლებელია მრავალი კონფლიქტის გადაჭრა და სახელმწიფოებს შორის განსხვავებების დანახვა; პრობლემები, რომლებიც შეიძლება მოჰყვეს სახელმწიფო პოლიტიკურ კულტურას, შემდგომ უნდა გადაიჭრას ან რეფორმების პრაქტიკული გამოყენების გზით, ან დამოკიდებულებებისა და პოლიტიკური კულტურის მუდმივი კვლევის გზით, რათა გაზომოს ცვლილებების საზოგადოების მიერ აღქმა, სანამ რაიმე შესაძლო ნეგატიურ შედეგს გამოიღებს.

ნაშრომის აქტუალურობას განაპირობებს მისი მთავარი პრობლემის მრავალწახნაგოვანი ხასიათი, რომელიც გამოწვევაა დღესდღეობით ქართული პოლიტიკური კულტურისთვის, ჩემი ნაშრომი, რომელიც ხელმისაწვდომი იქნება ყოველი დაინტერესებული პირისთვის, ვფიქრობ, მნიშვნელოვან სიახლეს წარმოადგენს და მასში არის მოკრძალებული პასუხი დასახელებული პრობლემის გადაჭრისთვის.

სოციალური პროცესი – პოლიტიკური კულტურის ჩამოყალიბების წინაპირობა

პოლიტიკურ კულტურაში კონკრეტული ქვეყნის სოციალურ-პოლიტიკური,

ეროვნული, რელიგიური, კულტურული, გეოპოლიტიკური, ისტორიული განვითარება მნიშვნელოვან თავისებურებებს განაპირობებს, ერთ-ერთი გამოხატულება კულტურული პოლიტიკური პროცესის ასევე არის საზოგადოების აქტიური ჩართულობა სოციალურ პროცესებში.

თანამედროვე მნიშვნელობით, ტერმინი „კულტურა“ XVII საუკუნიდან იხმარება, მიჩნეულია, რომ დამოუკიდებელი ლექსიკური ერთეულის სახით იგი პირველად გამოიყენა გერმანელმა იურისტმა და ისტორიკოსმა სამუელ ჰუფენდორფმა (1632-1694), რომელიც კულტურას ადამიანის ბუნებრივ მდგომარეობას უპირისპირებდა.

საზოგადოებაში არც თუ იშვიათად საუბრობენ პოლიტიკურ კულტურაზე, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც მიმდინარე პროცესების შეფასება ხორციელდება, თუმცა რთულია კითხვაზე პასუხი, თუ რა ტიპი გვხვდება საქართველოში.

„პოლიტიკური კულტურა“ ტერმინი გვხვდება XVIII-XIX საუკუნის გერმანელი მოაზროვნის, იოჰან გოტფრიდ ჰერდერის, შრომებში, ამ ტერმინს იყენებს ასევე ლენინიც.¹ სოციალური და პოლიტიკური მეცნიერებების სამეცნიერო დღის წესრიგში პოლიტიკური კულტურის სისტემური კვლევის აუცილებლობაზე გაბრიელ ალმონდმა 1959 წელს დაწერა, თუმცა, პოლიტოლოგმა რონალდ ინგლეჰარტმა 1988 წელს პოლიტიკური კულტურის კვლევას უფრო სრულყოფილი ხასიათი მისცა. სტატიაში სახელწოდებით „პოლიტიკური კულტურის რენესანსი“,²

მრავალ ნაშრომში განხილულია პოლიტიკური კულტურის და დემოკრატიის თანაფარდობის შესახებ მსჯელობა,

დემოკრატია ყალიბდება საზოგადოების ნდობით ძლიერი ინსტიტუტების მიმართ, ეკონომიკური სიძლიერის გარეშე კი შეუძლებელია დემოკრატიული მმართველობის განხორციელება.

პოლიტიკური კულტურის ზუსტი დეფინიციის არარსებობის პირობებში შეგვიძლია განვზოგადოთ და ვთქვათ, რომ იგი გულისხმობს პოლიტიკური ცხოვრების ღირებულებით ასპექტებს, უფრო კონკრეტულად კი, კულტურული გარემოებების გათვალისწინებით ჩამოყალიბებული პოლიტიკის კეთების თამაშის წესებსაც, რომლებიც მუდმივად დინამურია და პოლიტიკური კონტექსტების პარალელურად იცვლება. ეს თამაშის წესები ეფუძნება როგორც ქვეყნის განვლილ ისტორიას, ასევე ცვლად აწმყოს, საზოგადოების პოლიტიკურ წარმოდგენებსა და ქცევებს.

„პოლიტიკური კულტურის“ ცნება სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოიტანა მე-18 საუკუნის გერმანელმა ფილოსოფოსმა ი. ჰერდერმა, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ პოლიტიკური კულტურის საკითხები გამოიკვლიეს ყველა დროის გამოჩენილმა მოაზროვნეებმა: პლატონმა, არისტოტელემ, მაკიაველმა, მონტესკიემ, მარქსმა, სპენსერმა, ვებერმა და სხვებმა, პლატონს სჯეროდა, რომ ადამიანები ერთმანეთს ასწავლიან, იყვნენ კარგი მოქალაქეები: სამართლიანი, ბრძენი, ღვთისმოსავი.

სამოქალაქო კულტურისა და საზოგადოებრივი მნიშვნელობის საკითხებს განიხილავდნენ მე-18 საუკუნის ფრანგი განმანათლებლები: მონტესკიე, ვოლტერი, რუსო.

პოლიტიკური კულტურა განაპირობებს სწორედ იმას, თუ რას მოიმოქმედებენ

1 Barnard, M., 1969. Culture and Political Development: Herder's Suggestive Insights, American Political Science Review 63, გვ. 384; Brown, A., 1984. Introduction Political Culture and Communist Studies (London: Macmillan, 1984), გვ. 1.

2 Inglehart, R., 1988. The renaissance of political culture. The American Political Science Review, გვ. 1226.

ლიდერები კონკურენტულ გარემოში, პოლიტიკური კულტურა განასხვავებს ჯგუფს საზოგადოებისგან. საქართველოში განვითარებულმა პროცესებმა, ომებმა, სამოქალაქო დაპირისპირებამ, რევოლუციებმა, საბჭოთა კავშირის ნგრევის შემდეგ არსებულმა ეკონომიკურმა სიდუხჭირემ, ოკუპაციამ, პოლარიზაციამ, უნდობლობამ სახელმწიფო ინსტიტუტების მიმართ გავლენა მოახდინა პოლიტიკური კულტურის ჩამოყალიბებაზე, ქვეყნის წინაშე არსებული გამოწვევები მზარდია, შესაბამისად, პოლიტიკური კულტურის ჩამოყალიბების პროცესი გრძელდება, სწორედ აღნიშნულის გათვალისწინებით ადვილია დავასკვნათ, რომ პოლიტიკური კულტურა სხვა მნიშვნელოვან კომპონენტებთან ერთად ინსტიტუციურად ამწიფებს თანამედროვე ერი-სახელმწიფოს ჩამოყალიბებას. თუმცა, ამავდროულად, ერი-სახელმწიფო და მასში მოქმედი ფორმალური თუ არაფორმალური ინსტიტუტები თავად აყალიბებენ პოლიტიკურ კულტურას. პოსტრევოლუციური პოლიტიკური კულტურის მთავარ მახასიათებლად გვევლინება პოლარიზაცია, რომელიც დღემდე გრძელდება და უფრო მკვეთრ მასშტაბებს იძენს, პოლიტიკური დღის წესრიგში ძირითადად დაკვეთა არის რადიკალიზმზე, პარტიების მიმართ არსებული მცირე ნდობის ფონზე, იქმნება ერთგვარი პოლიტიკური ანტიკულტურა, სადაც პრაქტიკულად არ არსებობს საზოგადოების პოლიტიკური ქცევის კულტურული მოდელი, რომელიც თავისთავად მკვეთრად ნეგატიურად აისახება სოციალიზაციის ხარისხზე, ასევე ქვეყნის საგარეო იმიჯზე.

დღესდღეობით მზარდი პოლარიზაციის ფონზე პოლიტიკური კლიმატი არ იძლევა დადებითი პროგნოზის საფუძველს, ამიტომ უმნიშვნელოვანესია საზოგადოების ჩართულობა როგორც საზოგადოებრივი და პოლიტიკური პოლა-

რიზაციის განმუხტვის, ასევე შემწყნარებლური, ინკლუზიური და პლურალისტური პოლიტიკური კულტურის დამკვიდრების პროცესში. ამას კი ზუსტად იმდენი დრო დასჭირდება, რამდენსაც ქართული საზოგადოება დაუკვეთს, თუმცა იმის გათვალისწინებით, რომ პოლიტიკური კულტურა სოციალური კონსტრუქციაა, საზოგადოების ღირებულებათა არჩევანი გადაწყვეტს საქართველოს პოლიტიკურ ბედს.

მოლაპარაკება – შეთანხმების მიღწევის საშუალება

მოლაპარაკებები პოლიტიკური ცხოვრების ყველაზე მნიშვნელოვანი ასპექტია. პოლიტიკური მოლაპარაკებები ქვეყნის შიგნით და ქვეყნებს შორის ბევრ რთულ და მარტივ საკითხზე მიმდინარეობს, დიპლომატიური მოლაპარაკებები კონფლიქტის მოგვარების საუკეთესო გზაა და მას ალტერნატივა არ აქვს. ამ პროცესზე გავლენას ახდენენ მონაწილეთა თვისებები და უნარები. მოლაპარაკებების განმახორციელებლები ცდილობენ კონფლიქტის მოგვარებას წინადადებების გაცვლით; ასეთი გაცვლის დროს ისინი ცდილობენ მინიმუმამდე დაიყვანონ თავიანთი განსხვავებები და მიაღწიონ ორმხრივ მისაღებ გადაწყვეტილებას; მოლაპარაკებები ურთიერთქმედების ფართო პროცესია და კონფლიქტის მოგვარების მექანიზმს წარმოადგენს.

მოლაპარაკებები არის ინფორმაციის გაცვლის პროცესი. მხარეები გარკვეული პერიოდის განმავლობაში ერთმანეთის შესახებ, რაც შეიძლება მეტი ინფორმაციის მოპოვებით, განსაზღვრავენ თავიანთ სტრატეგიებსა და ტაქტიკას, არეგულირებენ მოლოდინებს ახალ ცოდნასთან, განსაზღვრავენ თავიანთ მოთხოვნებს და

ა.შ. ინფორმაციის გაცვლა, პირდაპირი და საპირისპირო შეტყობინებები, ქმნის ციკლურ საინფორმაციო პროცესს.

მოლაპარაკების პროცესი მოიცავს ისეთ ფსიქოლოგიურ ფაქტორს, როგორცაა აღქმის სელექციურობა, რომელიც დამოკიდებულია მონაწილეთა იდეებზე, ზეპირი მოლაპარაკებების წარმართვის უნარი პოლიტიკური კულტურის მნიშვნელოვანი ასპექტია.

მოლაპარაკების პროცესის წარმატებულობას განაპირობებს იდეები, თითოეული მხარე იწყებს მოლაპარაკებებს საკუთარი სასურველი ალტერნატივებით, ანუ მიზნების მიღწევის სასურველი გზებით.

მხარეთა მოლაპარაკების პროცესზე შეიძლება გავლენა იქონიოს სხვა ფაქტორებმა: წინა მოლაპარაკებების ისტორიამ (ასეთის არსებობის შემთხვევაში), მოლოდინებმა პარტნიორისგან და ა.შ.

მოლაპარაკებისას ადგილის შერჩევას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება. ადგილის არჩევანი განისაზღვრება უსაფრთხოების და პროცესის „ტერიტორიულიდან“ (როდესაც ადამიანი საკუთარ ტერიტორიაზეა, თავს დაცულად გრძნობს, უფრო მოდუნებულად იქცევა და ა.შ.), როცა მოლაპარაკებები მიმდინარეობს კონფლიქტის ერთ-ერთი მხარის ტერიტორიაზე, ეს მხარე იღებს ფსიქოლოგიურ უპირატესობას.

მოლაპარაკებების დროს შეიძლება წარმოიშვას ახალი საკითხები, რომლებიც განხილვას მოითხოვს. შედეგად, თავად დღის წესრიგმა შესაძლოა ცვლილებები განიცადოს. მოლაპარაკების თემის გაფართოებამაც შესაძლებელია, გამოიწვიოს მრავალი სხვა, „მიძინებული“ კონფლიქტი (ეს ხშირად ხდება ყარაბაღის კონფლიქტზე მოლაპარაკებების დროს). მეტიც, მოლაპარაკების დღის წესრიგში დაყენებით ჩართვა შეიძლება იყოს ახალი საკითხების განხილვაზე გავლენის მოხდენის საშუალება.

წარმატებული მოლაპარაკებებისთვის სასარგებლოა განსახილველი საკითხების დაჯგუფება, მათი მნიშვნელობის დონისა და სხვა პროცესუალური კრიტერიუმების განსაზღვრა.

მომლაპარაკებლებს უნდა შეეძლოთ სწორი შთაბეჭდილების მოხდენა, მაგალითად, იყვნენ მტკიცენი და არ გამოჩნდნენ, როგორც მორჩილები, თუმცა ხისტი პოზიციების თავიდან ასაცილებლად მიზანშეწონილია მცირე დათმობებზე წასვლა, ასეთი დათმობები ხელს უწყობს წარმატებულ მოლაპარაკებას.

მოლაპარაკებები უფრო გონივრულად წარიმართება არახისტი მოთხოვნების შეთავაზების შემთხვევაში, მოლაპარაკებების გახსნას და მხარეთა პირველ წინადადებებს აქვთ რიტუალური ხასიათი. ამ ფაზაში იწყება განსხვავებების შემცირების რეალური სამუშაო. მიმდინარეობს წინადადებებით და კონტრწინადადებებით „ვაჭრობა“. ყველა იბრძვის უკეთ გააცნობიეროს მეორე მხარის რეალური შესაძლებლობები და განზრახვები.

მოლაპარაკებებისას გასათვალისწინებელია, რომ დიდი დათმობები ასოცირდება რისკთან, რადგან ისინი მცირე შანსს ტოვებენ შემდგომში შეთანხმებისას და ქმნიან დამორჩილებული მხარის ექსპლუატაციის შთაბეჭდილებას.

მსოფლიო პოლიტიკის განვითარების ტენდენციები მოითხოვს ახალი საერთაშორისო სისტემის ფორმირების აუცილებლობას. თანამედროვე ეტაპზე ამგვარი რამ სახელმწიფოთა თანამშროლობის, დიალოგის, ერთობლივი ძალისხმევის, შეთანხმებული მოქმედების გარეშე წარმოუდგენელია. ყოველივე ეს კი, საერთაშორისო მოლაპარაკებების როლს ერთიორად ზრდის. დღეისათვის იგი განდა ქვაკუთხედი და, შეიძლება ითქვას, მთავარი საშუალება საერთაშორისო საზოგადოებაში არსებული პრობლე-

მების მოგვარებისათვის.³ გლობალური გამოწვევები და მათი მოგვარების აუცილებლობა მოლაპარაკებების წარმოების საჭიროებაზე მიუთითებს.

მოლაპარაკება არამხოლოდ უსაფრთხოებისთვის არის აუცილებელი, არამედ იგი თანამედროვე, კულტურული და განვითარებული საზოგადოების განუყოფელი ნაწილია. საერთო ენის გამოწვევა მართალია ბევრ უნარს მოითხოვს, თუმცა განვითარებაც ხომ მრავალმხრივი უნარის არსებობით მიიღწევა. მოლაპარაკების ხელოვნება, ეს არის ის იარაღი, რომელზეც მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული ის, თუ რამდენად წარმატებული იქნება ესა თუ ის სახელმწიფო საერთაშორისო ურთიერთობების წარმართვის კუთხით. ჯონ. დ. როკფელერი ამბობდა: „ადამიანებთან მოლაპარაკების ცოდნა ესაა საქონელი, რომლისთვისაც მე გადავიხდი უფრო მეტს, ვიდრე სხვა დანარჩენი საქონლისთვის მსოფლიოში“.

მნიშვნელოვანია, მკითხველმა დაინახოს მოლაპარაკების არსი, განსაკუთრებით, საქართველოს მაგალითზე, უჩვეულოდ ურთულეს პოლიტიკურ პირობებში მყოფი პატარა ქვეყანა თუ როგორ ცდილობს გადარჩენას, ფეხზე წამოდგომას და თავისი ადგილის პოვნას საერთაშორისო პოლიტიკურ და ეკონომიკურ სისტემაში. საქართველოსთვის თვითმყოფადობის შენარჩუნება რთულ გეოპოლიტიკურ გზაჯვარედინზე წარმოადგენს გამოწვევას, ხსენებული ფაქტორი ასევე გამოწვევაა ყველა იმ მცირერიცხოვანი ქვეყნისათვის, რომლებიც გლობალური პოლუსების გამყოფი ხაზების გასწვრივ წარმოქმნილ „ბუფერებში“ არიან მოქცეულნი. სახელმძღვანელო პრინციპი გამოწვევებთან გასამკლავებლად უნდა

გახლდეთ კონსესუსი და მოლაპარაკების წარმოება.

კონფლიქტის გადასაჭრელად პროცესში გადამწყვეტია უპირველესად სურვილი, ამასთან მოლაპარაკების მაგიდასთან მისვლამდე წინდახედული მომლაპარაკებლები მნიშვნელოვან დროს უთმობენ ალტერნატიული გზების იდენტიფიცირებას და მის გასაუმჯობესებლად ნაბიჯების გადადგმას. მოლაპარაკების დროს შესაძლებელია, ორივე მხარე იდგეს როგორც ერთ, ასევე განსხვავებულ მხარეს, წინასწარ განსაზღვრული დღის წესრიგით პროცედურული საკითხების განხილვა გზას გაუხსნის (უხსნის) ბევრად უფრო კონცენტრირებულ მოლაპარაკებებს.

მოლაპარაკების დაწყებისას შედეგიანი საუბარი ყოველთვის არ არის შესაძლებელი, თუმცა ამას შეუძლია რეალური სარგებელი მოიტანოს. დაკვირვება აჩვენებს, რომ შეთანხმების მიღწევა ადვილია, თუ მხარეები სულ რამდენიმე წუთს დაუთმობენ ერთმანეთის გაცნობას. ჩიხურ სიტუაციაში მოლაპარაკება არის ერთ-ერთი ყველაზე ღირებული მოლაპარაკების უნარი, რომელსაც ადამიანი უნდა ფლობდეს. ამ პროცესში ცალკე ყურადღებას იმსახურებს მოსმენის მნიშვნელობა და საერთო სურვილის წარმოჩენის საკითხი. წინასწარ დაფიქრებას მოითხოვს ის, თუ რა უნდა ითქვას შემდეგში, სანამ სხვა საუბრობს. არგუმენტების ყურადღებით მოსმენის შემდგომ პერიოდში ახდენს ხაზგასმას, თუ რამდენად სწორადაა გაგებული საკითხი, დამაკნინებელი არ არის რთული გრძნობის აღიარება, მაგ.: როგორცაა იმედგაცრუება, ამ ყველაფრისგან ღირებული ინფორმაციის მიღებაა შესაძლებელი, ამავდროულად

3 სანიკიძე, გ. და კილურაძე, ნ., 2021. თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობები, მსოფლიო პოლიტიკის გლობალიზაცია. თბილისი: მერიდიანი, გვ. 5. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია <<https://www.geculture.com/2020/11/25>> [წვდომის თარიღი 14 ნოემბერი 2023].

მეორე მხარემ შეიძლება მიბაძოს სამაგალითო მოსმენის უნარს. მოლაპარაკების დროს ყოველთვის მოსაძიებელია ჭკვიანური შეთავაზებები. დათმობები არ ნიშნავს, რომ ასეთ დროს ერთი მხარე აგებს, პირიქით, შესაძლოა ორივე მხარემ მიიღოს იმაზე მეტი, რაც მათ რეალურად სურთ. მოლაპარაკების დროს მოწინააღმდეგის ინტერესთა სფეროს დადგენა და ამ მიმართულებით საკითხის მეტად შეფასება მნიშვნელოვანია, ამავდროულად დათმობის სანაცვლო შეთავაზების განხორციელება.

პირველი შთაბეჭდილება ძლიერ გავლენას ახდენს შემდგომ მოლაპარაკებებზე, შესაბამისად იგი ყოველთვის უნდა აწარმოოს მრავალმხრივი უნარებით დაჯილდოვებულმა პირმა. მოლაპარაკების ხელოვნებაში ტაქტიკა არის იმ მეთოდების და ხერხების ერთობლიობა, რომლებიც გამოიყენება სასურველი მიზნის მისაღწევად.

დიპლომატია არის მოლაპარაკების ხერხი, ურთიერთობების შექმნისა და მართვის ხელოვნება, შეთანხმებების გზით. დიპლომატია სთავაზობს ღირებულ ინსტრუმენტებს ყველა მოლაპარაკებელს. დიპლომატიის სარგებლიანობისთვის საჭიროა ერთიანი ფრონტის წარმოჩენა, წინასწარი მუშაობა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, როდესაც მოველით, რომ მოლაპარაკებები იქნება რთული.

შეთანხმების პროექტზე თუ მოლაპარაკებები ერთად მუშავდება, შეიძლება ითქვას, რომ მხარეები თავიდანვე ფაქტობრივად ერთსა და იმავე გვერდზე დგანან. ხშირ შემთხვევაში ამ თანამშრომლობით პროცესს შეუძლია გააუმჯობესოს საერთო ენის პოვნის შანსები.

მთელი წინასწარი სამუშაო, მათ შორის სწორი ლიდერების არჩევა, ძირითადი მოთამაშეების მხარდაჭერის მოპოვება, სტუმართმოყვარე გარემოს შექმნა და შეთანხმების პროექტზე მოლაპარაკება,

მართალია არ იძლევა წარმატებული მოლაპარაკებების გარანტიას, მაგრამ არსებითად უფრო მყარ ნიადაგზე დადგომის წინაპირობაა.

მნიშვნელოვანი მოლაპარაკების ან კონფლიქტის მოგვარების მცდელობისთვის სტრატეგიის შედგენისას, შეიძლება ღირებული იყოს სხვადასხვა თვალსაზრისის ძიება, თუმცა, გარკვეულ მომენტში საჭიროა ფაქტებისა და მოსაზრებების გარჩევა და ერთიანი მიდგომის შექმნა.

მოლაპარაკებისას მნიშვნელოვანია შესწავლილ იქნას ცალკეული მოლაპარაკებლების გამოცდილების, პერსპექტივების და გავლენის სფეროები, წარმატებული მოლაპარაკების უტყუარი ფორმულა არ არსებობს, თუმცა, რაც გარდაუვლად გასათვალისწინებელია, ეს განლავთ კულტურულ განსხვავებებზე მუშაობის უნარი.

თამამად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მოლაპარაკებები ადრე დიპლომატიების და პოლიტიკური მოღვაწეების ძალიან ვიწრო წრის პროფესიული საქმიანობის მნიშვნელოვან ნაწილს შეადგენდა, თუმცა, მას შემდეგ, რაც საერთაშორისო ურთიერთობებში ფართო დატვირთვა შეიძინა და გაიზარდა უსაფრთხოების კუთხით გამოწვევები, საზოგადოების თითოეული წევრი მნიშვნელოვანია ადიჭურვოს მოლაპარაკების წარმართვის უნარებით. რთული გეოპოლიტიკური რეალობა მნიშვნელოვნად ცვლის ამინდს ეროვნული უსაფრთხოების თვალსაზრისით, ამდენად, ყველა დონეზე მოლაპარაკების საყოველთაოობა ძალაუბერად იწვევს მოლაპარაკების ხელოვნების ფლობის აუცილებლობას. იშვიათად იბადებიან მოლაპარაკების დიდოსტატებად, მაგრამ ამ უნარების შესწავლა შესაძლებელია. მოლაპარაკებას მერიემ ვებსტერი შემდეგნაირად განსაზღვრავს: „ფორმალური დისკუსია ადამიანებს შორის

შეთანხმების მისაღწევად“. ხსენებული საკმაოდ მარტივი დეფინიციაა, რომელიც აადვილებს მის მორგებას მრავალ ცხოვრებისეულ სიტუაციასთან, შეთანხმების მისაღწევად მოლაპარაკების წარმოება ურთულესი პროცესია, რადგან ის მოითხოვს სხვადასხვა გზების ძიებას განსხვავებული ინტერესების, მიზნებისა და შესაძლებლობების მქონე გარემოში.

მოლაპარაკების პროცესს თითოეული ქვეყანა განსხვავებული თეორიული მომზადებითა და პრაქტიკული გამოცდილებით წარმართავს, ამიტომ შედეგებიც განსხვავებულია.

საერთაშორისო ურთიერთობებში მოლაპარაკების წარმოება არის უნარი, რომელიც გვხმარება ეროვნულ დონეზე კეთილდღეობის გასაუმჯობესებლად, ამასთან მნიშვნელოვან იარაღად იქცევა კონფლიქტური სიტუაციების თავიდან ასაცილებლად. მოლაპარაკების წარმოებით ქვეყნები, რომლებსაც განსხვავებული, ზოგჯერ კი საწინააღმდეგო საჭიროებები და ინტერესები აქვთ, შეთანხმებამდე მისვლას ახერხებენ. სწორედ ამაშია მოლაპარაკების მთავარი აზრი, როგორც არ უნდა განვმარტოთ, საბოლოო ჯამში, საერთაშორისო ურთიერთობებში მოლაპარაკება სადავო ან შესატანხმებელი საკითხების გადაწყვეტის თანამედროვე ცივილიზებული ეფექტური საშუალებაა, მხარეებს შორის ნებაყოფლობითი შეთანხმება რეალურად ცხოვრებაში გაცილებით უკეთ სრულდება, ვიდრე სასამართლოსა თუ არბიტრაჟის მიერ მიღებული გადაწყვეტილებები.

მოლაპარაკების წარმოება ნაკლებად მნიშვნელოვანი არ არის ეროვნულ დონეზე, შეუძლებელია სახელმწიფომ შეძლოს წარმატებული საერთაშორისო მოლაპარაკების წარმოება, თუკი მას არ აქვს შიდა კონსტრუქციული დიალოგის წარმოების უნარი მოწინააღმდეგესთან. ამავდროულად საზოგადოებაში რადიკალურად

განწყობილმა ჯგუფებმაც უნდა შეარბილონ აგრესიული პოლიტიკის წარმოება, არ გადაკვეთონ ზღვარი, რომელიც სახელმწიფო ინტერესებზე გადის, მოლაპარაკება და კომპრომისი შიდა დონეზე უნდა ემსახურებოდეს მაღალ ღირებულებას, სახელმწიფოს უსაფრთხოების, მასში მცხოვრები ყოველი ადამიანის უფლების და კეთილდღეობის დაცვას, წინააღმდეგ შემთხვევაში რთულად წარმოსადგენია სტაბილურობის შენარჩუნება, ამასთანავე სიძულვილის ენის შეკავება, რომელიც განვითარების პროცესის მნიშვნელოვანი შემაფერხებელი გარემოებაა მრავალი თვალსაზრისით.

ბევრი სახელმწიფო მოღვაწე, ფილოსოფოსი თუ პოლიტიკოსი, ადასტურებს სახელმწიფოს შიგნით, ასევე სახელმწიფოთა შორის ურთიერთობაში მოლაპარაკების აუცილებლობას, დღესდღეობით როგორც შიდა, ასევე საერთაშორისო ურთიერთობების დარეგულირების კუთხით საქართველო გაცილებით უკეთ წარმართავს დიალოგს, თუმცა აღნიშნული არასაკმარისია მზარდი გამოწვევების კვალდაკვალ და საჭიროებს გაცილებით მეტ მუშაობას შიდა დონეზე ეფექტური გზების ძიებას რადიკალიზმის და სიძულვილის ენის შესაკავებლად.

პოზიტიური ურთიერთობების დამყარება როგორც ქვეყნის შიგნით, ასევე გარეთ ხელს შეუწყობს სამართლიანი, დემოკრატიული გარემოს ჩამოყალიბებას, რომელიც წინსვლის, სტაბილურობის უპირობო გარანტი იქნება.

დასკვნა

სტატიამ განხილულია მოლაპარაკებების როლი პოლიტიკოსების საქმიანობაში როგორც შიდა პოლიტიკის სფეროში, ასევე საერთაშორისო ურთიერთობებში. როგორც წესი, მოლაპარაკების მიზანია

მხარეებს შორის არსებული წინააღმდეგობებისა და კონფლიქტების მოგვარება ან თუნდაც მათი შერბილება და შემცირება.

პოლიტიკურ კულტურას, როგორც სისტემას, აქვს თავისი სტრუქტურა, რომელიც ურთიერთდაკავშირებული ელემენტების ერთობლიობაა. სტრუქტურამდე პოლიტიკური კულტურა მოიცავს საჭიროებებს და ინტერესებს, ცოდნას პოლიტიკის, შეხედულებების, ორიენტაციების, ღირებულებითი განსჯის, პოლიტიკური ფენომენების შეფასების, პოლიტიკური ცნობიერების, აზროვნების, ხასიათის, საზოგადოებაში აღიარებული პოლიტიკური ნორმების, სიმბოლოების, ტრადიციების შესახებ. პოლიტიკური კულტურის სტრუქტურაში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს პოლიტიკურ ცნობიერებას, რომლის შემადგენელი ელემენტებია ტრადიციული იდეები, რომლებიც ჩნდება თეორიულად სისტემატიზებული ცოდნისა და ყოველდღიური ცნობიერების დონეზე.

პოლიტიკური კულტურა არის ჯამი მაღალი ღირებულებების და შეხედულებების, ბუნებრივია, რომ პოლიტიკური კულტურის ჩამოყალიბებაზე გავლენას ახდენს მრავალი, მათ შორის გეოგრაფიული ფაქტორი.

საქართველოში პოლიტიკური კულტურა იშვიათად არის კვლევის საგანი, რაც ბუნებრივია. მიმდინარე პროცესებიდანაც ჩანს, იმისთვის, რომ ქვეყნამ შეძლოს განვითარება, აუცილებელია საზოგადოების პოლიტიკური ქცევის მოდელის გაუმჯობესება, შეუძლებელია პროგრესზე საუბარი, თუკი არ მოხდება სიძულვილის ენის ჩანაცვლება და განსხვავებულ სოციალურ-პოლიტიკურ და ეკონომიკურ საკითხებზე კონსენსუსის მიღწევა.

რადიკალიზმი ყოველთვის მიუთითებს საზოგადოების არაზრდასრულობაზე და კრიზისის მაჩვენებელია. ეროვნულ დონეზე კომუნიკაციის პრობლემატურობა საკმაო კითხვის ნიშნებს ბადებს, რადგან

ცნობიერების რადიკალიზაციის მიზეზს, როგორც წესი, ფასეულობათა მკვეთრი სხვაობა წარმოადგენს ხოლმე, რაც საქართველოს მაგალითზე არც თუ ისე ხშირია, შესაბამისად, ვიდრე შესაძლებელია გაცილებით ნაკლები დანაკარგით სოციალური სიტუაციის გაუმჯობესება, ხელისუფლებას მართებს დროული ქმედითი ნაბიჯის გადადგმა, წინააღმდეგ შემთხვევაში, როგორც ზემოთ აღინიშნა, ფასეულობების მკვეთრი დაპირისპირების შემთხვევაში სიძულვილის ენის და რადიკალიზაციის შეკავება გაცილებით ბევრ დანაკარგს წარმოშობს, პროცესში მნიშვნელოვანია პოლიტიკური პარტიების ჩართულობა, რომელთა მიზანს მხოლოდ ხელისუფლების ცვლილება კი არ უნდა წარმოადგენდეს, არამედ დემოკრატიის ფუნქციონირებისთვის სისტემური გარანტიების შექმნა და ქვეყნის მართვაში ღირსეული მონაწილეობა.

დღეს საქართველოში საკმაოდ არაერთგვაროვანი პოლიტიკური კულტურაა დამკვიდრებული. მიუხედავად იმისა, რომ დემოკრატიული კულტურა იწყებს გაღრმავებას, ქვეყნის მოსახლეობის აბსოლუტური უმრავლესობა ატარებს რადიკალიზმის, სიძულვილის ენის გამომხატველ მანასიათებლებს. ამ პირობებში აუცილებელია ქვეყანაში დემოკრატიული პროცესების დაჟინებით გაგრძელება, მოსახლეობის სამოქალაქო აქტივობის გაზრდა და სოციალიზაცია. შეუძლებელია, პოლიტიკური კულტურის ჩამოყალიბებაზე ვისაუბროთ პლურალიზმის, რაციონალურობის, დემოკრატიის და ტოლერანტობის გარეშე.

პოლიტიკური კულტურის განვითარების პერსპექტივები საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროზე აისახება. ქვეყანაში არ იქნება სტაბილური პოლიტიკური სისტემა, თუ არ იქნება განჭვრეტილი პოლიტიკური კულტურის განვითარების ძირითადი ტენდენციები.

პოლიტიკური კულტურის ჩამოყალიბების, საზოგადოების გაერთიანებასა და შეთანხმების მიღწევის პროცესზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენენ ლიდერები და ისინი უზრუნველყოფენ პოლიტიკური კურსის უწყვეტობას, რაც განმაპირობებელია სოციალური ბალანსის.

დღესდღეობით საქართველოში ცენტრალურ პრობლემას წარმოადგენს ხელისუფლებასა და ოპოზიციას შორის ურთიერთობა. საზოგადოების დაკვეთა დიალოგის წარმოებას გულისხმობს, დიალოგის უპირატესობა კი გახლავთ ის, რომ პროცესში ჩნდება მოწინააღმდეგესთან კომპრომისის მიღწევის სურვილი, რომელიც დემოკრატიის აუცილებელი პირობაა. ჩემი დასკვნით, პოლიტიკური

კულტურის ჩამოყალიბებას სჭირდება ხელსაყრელი კლიმატი, ამდენად აუცილებელია კონსენსუსის მიღწევა, შეთანხმება პოლიტიკური თამაშის წესებზე, რათა ქვეყანამ შეძლოს მოსალოდნელ კონფლიქტებთან გამკლავება და სტაბილური განვითარება.

ბოლოს უნდა ითქვას, რომ პოლიტიკაში ჩართვისგან განსხვავებით, პოლიტიკური კულტურის შექმნა განაპირობებს განვითარების შესაძლებლობას, ამდენად ინსტრუმენტი გამოყენებული უნდა იქნას ხსენებული მიზნისთვის.

ვიმედოვნებ, რომ სტატია დაეხმარება სპეციალისტებს მოლაპარაკებების მომზადებაში როგორც ქვეყნის შიგნით, ასევე მის ფარგლებს გარეთ.

ბიბლიოგრაფია:

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. არტი, რ. და ჯერვისი, რ., 2011. საერთაშორისო პოლიტიკა. თბილისი: ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
2. ასმუსი, რ., 2010. მცირე ომი რომელმაც მსოფლიო შეძრა. თბილისი: ილიაუნი.
3. ბეჟინსკი, ზ., 2014. დიდი საქადრაკო დაფა. თბილისი: არტანუჯი.
4. დოლონაძე, შ., 2012. საუბრები თანამედროვე ეტიკეტზე და დიპლომატიურ პროტოკოლზე. თბილისი: ცის ნამი.
5. დოლონაძე, შ., 2002. საქართველო: გზა საერთაშორისო აღიარებიდან საერთაშორისო თანამეგობრობისაკენ. თბილისი: მეცნიერება.
6. დოლონაძე, შ. და ქოჩორაძე, ო., 2011. საქმიანი ურთიერთობები. თბილისი.
7. კარნეგი, დ., 1992. როგორ მოვიპოვოთ მეგობრები და ვიმოქმედოთ ადამიანებზე. თბილისი: სამშობლო.
8. ლემპერერი, ა. პ. და კოლსონი, ო., 2011. მოლაპარაკების მეთოდები. თბილისი.
9. მანველიძე, ი., 2013. მოლაპარაკების მეთოდები. თბილისი: უნივერსალი.
10. მანველიძე, ი. და ზოიძე, ი., 2009. საერთაშორისო მოლაპარაკებები. თბილისი: უნივერსალი.
11. მენთეშაშვილი, ა., 2003. საერთაშორისო ურთიერთობების და დიპლომატიის ისტორია. თბილისი.
12. მეტრეველი, რ., 2009. ქართული დიპლომატიის ისტორიის ნარკვევები. თბილისი.
13. რონდელი, ა., 2006. საერთაშორისო ურთიერთობები. თბილისი: ნეკერი.
14. რუსაძე, ნ., 2018. საერთაშორისო უსაფრთხოება: გამოწვევები და პრობლემები (ქეისების კრებული). ქუთაისი: აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. [ინტერნეტი] ხელმისაწვდომია: <<https://www.researchgate.net/publication/329308815>> [წვდომის თარიღი 20 ნოემბერი 2023].
15. სანიკიძე, გ. და კილურაძე, ნ., 2001. თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობები. თბილისი.
16. ჭიპაშვილი, ჰ., 2007. დიპლომატია. თბილისი: ინოვაცია-პლიუსი. ხუნდაძე, ც., 2016. ქართული პოლიტიკური კულტურის ძირითადი მახასიათებლები. თბილისი.
17. ხუნდაძე, ც., 2016. ქართული პოლიტიკური კულტურის ძირითადი მახასიათებლები. თბილისი.

18. ჯოლია, გ., 2004. მოლაპარაკების თეორია და პრაქტიკა. თბილისი.
19. Barnard, M., 1984. 'Culture and Political Development: Herder's Suggestive Insights', American Political Science Review ,Archie Brown, 'Introduction', in Archie Brown (ed.), Political Culture and Communist Studies (London: Macmillan, 1984).
20. Brubaker, R. and Cooper, F., 2000. Beyond "identity". Theory and society.
21. Barnard, F. M., 1969. 'Culture and Political Development: Herder's Suggestive Insights', American Political Science Review.
22. Brown, A.,1984. 'Introduction', in Archie Brown (ed.), Political Culture and Communist Studies. London: Macmillan.
23. Gellner, E. 2008. Nations and nationalism. Cornell University Press.
24. Inglehart, R. 1988. The renaissance of political culture. The American Political Science Review.
25. Smith, D., 2013. Nationalism and modernism. London: Routledge.
26. Whitefield, S., 2005. Political Culture and post-communism. In Political culture and post-communism. London: Palgrave Macmillan.
8. Carnegie, D., 1992. How to win friends and influence people. Tbilisi: Samshoblo. (in Georgian)
9. Dogonadze, sh., 2012. Conversations on modern etiquette and diplomatic protocol. Tbilisi: Sky Dew. (in Georgian)
10. Dogonadze, sh., 2022. Georgia: the path from international recognition to international fellowship. Tbilisi: Science. (in Georgian)
11. Dogonadze, Sh. and Kochoradze, O., 2011. business relations. Tbilisi. (in Georgian)
12. Gellner, E., 2008. Nations and nationalism. Cornell University Press. (in English)
13. Inglehart, R., 1988. The renaissance of political culture. The American Political Science Review. (in English)
14. Jolia, G., 2004. Theory and Practice of Negotiation, Tbilisi. (in Georgian)
15. Khundadze, T., 2016. The main features of Georgian political culture Tbilisi. (in Georgian)
16. Lemperer A, P., Colson O., Methods of Negotiation, Vol., 2001. (in Georgian)
17. Manvelidze, I., 2013. Negotiation methods. Tbilisi: Universal. (in Georgian)
18. Manvelidze, I. and Zoidze I., 2009. International negotiations. Tbilisi: Universal. (in Georgian)
19. Menteshashvili, A., 2003. History of International Relations and Diplomacy. Tbilisi. (in Georgian)
20. Metreveli, R., 2009. Essays on the History of Georgian Diplomacy. Tbilisi. (in Georgian)
21. Rondel, A., 2006. International relations. Tbilisi: Necker. (in Georgian)
22. Rusadze, N., 2018. International security: challenges and problems (collection of cases). Kutaisi: Akaki Tsereteli State University. [online] available at <<https://www.researchgate.net/publication/329308815>> [Accessed 20 November 2023]. (in Georgian)
23. Sanikidze, G. and Kiguradze, N., 2001. Modern international relations. Tbilisi. (in Georgian)
24. Smith, D., 2013. Nationalism and modernism. London: Routledge. (in English)
25. Whitefield, S., 2005. Political Culture and post-communism. In Political culture and post-communism. London: Palgrave Macmillan. (in English)

BIBLIOGRAPHY:

Used Literature:

1. Arty, R., 2011. Jervis R., International Politics. Tbilisi: Ilia State University Publishing House. (in Georgian)
2. Asmus, R., 2010. A small war that shook the world. Tbilisi: Ilyauni. (in Georgian)
3. Brzezinski, Z., 2014. big chess board. Tbilisi: Artanuji. (in Georgian)
4. Brubaker, R. and Cooper, F., 2000. Beyond "identity". Theory and society. (in English)
5. Barnard, F. M., 1969. 'Culture and Political Development: Herder's Suggestive Insights', American Political Science Review. (in English)
6. Brown, A.,1984 'Introduction', in Archie Brown (ed.), Political Culture and Communist Studies. London: Macmillan. (in English)
7. Barnard, M., 1984. 'Culture and Political Development: Herder's Suggestive Insights', American Political Science Review, Archie Brown, 'Introduction', in Archie Brown (ed.), Political Culture and Communist Studies (London: Macmillan, 1984). (in English)

-
26. Chipashvili, H., 2007. Diplomacy. Tbilisi: Innovation-Plus. (in Georgian)

REFERENCES:

1. Barnard, M., 1969. Culture and Political Development: Herder's Suggestive Insights', *American Political Science Review* 63; p. 384.; Brown, A., 1984. Introduction Political Culture and Communist Studies (London: Macmillan, 1984). p. 1. (in English)
2. Inglehart, R., 1988. The renaissance of political culture. *The American Political Science Review*, p. 1226. (in English)
3. Sanikidze, G. and Kiguradze, N., 2021. Contemporary International Relations, Globalization of World Politics, Tbilisi: Meridian, p. 5. [Online] available at <<https://www.geculture.com/2020/11/25>> [Accessed 14 November 2023]. (in Georgian)

სამართლის მაცნე HERALD OF LAW

12/2023/#8

სამართლის მეცნიერთა კავშირის
საერთაშორისო სამეცნიერო
რეფერირებადი და რეცენზირებადი
ჟურნალი

International refereed and
peer-reviewed Scientific Journal of The
Union of Law Scientists

E ISSN 2667-9434

www.heraldoflaw.com

Email: info@heraldoflaw.com